

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

CSATLÓS KRISZTINA

Dialektus fordításban. Fordítás dialektusban.
Alice Walker és Toni Morrison afro-amerikai írók művei fordításának
gender- és kultúrspecifikus szempontú összehasonlítása angol-magyar-
német-országi párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével

Témavezető:
Dr. habil. Huszár Ágnes CSc

Készült:
a Pécsi Tudományegyetem
Nyelvtudományi Doktori Program keretében

Szolnok – Pécs
2014.

Doktori értekezés benyújtása és nyilatkozat a dolgozat eredetiségéről

Alulírott

név: Csatlós Krisztina

születési név: Csatlós Krisztina

anyja neve: Markos Ágota Éva

születési hely, idő: Hódmezővásárhely, 1967. augusztus 19.

A „Dialektus fordításban. Fordítás dialektusban. Alice Walker és Toni Morrison afroamerikai írónők művei fordításának gender- és kultúrspecifikus szempontú összehasonlítása angol-magyar-német- orosz párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével” című doktori értekezésemet a mai napon benyújtom a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola Alkalmazott Nyelvészet Programjához.

Témavezető neve: Dr. habil. Huszár Ágnes CSc

Egyúttal nyilatkozom, hogy jelen eljárás során benyújtott doktori értekezésemet

- korábban más doktori iskolába (sem hazai, sem külföldi egyetemen) nem nyújtottam be,
- fokozatszerzési eljárásra jelentkezésemet két éven belül nem utasították el,
- az elmúlt két esztendőben nem volt sikertelen doktori eljárásom,
- öt éven belül doktori fokozatom visszavonására nem került sor,
- értekezésem önálló munka, más szellemi alkotását sajátomként nem mutattam be, az irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek, az értekezés elkészítésénél hamis vagy hamisított adatokat nem használtam.

Dátum:.....

2014. június 12.

Csatlós Krisztina

doktorjelölt aláírása

Témavezetői nyilatkozat a dolgozat benyújtásához

Alulírott dr. (habil.) Huszár Ágnes nyilatkozom, hogy Csatlós Krisztina doktorjelölt „Dialektus fordításban. Fordítás dialektusban. Alice Walker és Toni Morrison afroamerikai írók művei fordításának gender- és kultúrspecifikus szempontú összehasonlítása angol-magyar-német-országi párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével” című doktori értekezésének elkészülési folyamatában részt vettem, a jelöltnek javítási javaslatokat tettem, ő ezeket megfogadta. A disszertáció nyilvános vitára bocsátását támogatom.

Budapest, 2014. június 10.

témavezető aláírása

Mottó

William A. Stewart: nyelvészeti szempontból egyetlen egy nyelv vagy dialektus sem eredendően (inherensen) alacsonyabb rendű bármely másiknál a potenciális kommunikációs hatékonysága tekintetében. ¹

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, dr. (habil) Huszár Ágnes professzor asszonynak, aki szakértelmével, hasznos tanácsaival hozzájárult a doktori disszertációm elkészüléséhez.

Megköszönöm a PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolája oktatóinak érdekes, színvonalas óráit, amelyekre öröm volt járni.

Köszönetet mondok munkahelyemnek, a Szolnoki Főiskolának, amiért átvállalta tanulmányaim költségeit és tanulmányi szabadságot biztosított az értekezés megírásához. Végül, de nem utolsó sorban megköszönöm munkatársaimnak az orosz és német nyelvű korpuszok értelmezéséhez nyújtott segítségét és azt, hogy segítettek beszerezni a Magyarországon elérhetetlen forrásműveket.

¹ William A. Stewart: '... from a linguistic point of view, no language or dialect... is inherently inferior to any other in its potential communicative efficiency.' (magyarul saját fordításomban)

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	9
1.1. Dialektus fordításban. Fordítás dialektusban.....	9
1.2. A kutatás előzményei	9
1.3. A kutatás célja és a hipotézisek.....	11
1.4. A dolgozat szerkezete.....	12
1.5. A kutatás módszere, a korpusznyelvészet.....	12
1.5.1. Mit is nevezünk korpusznak?.....	12
1.5.2. Mit értünk <i>korpusznyelvészet</i> alatt?.....	13
1.5.3. A korpusz típusai.....	13
1.5.4. A korpuszelemzés szintjei.....	14
1.5.5. Az annotáció típusai.....	14
1.5.6. Milyen területeken lehet felhasználni a korpuszokat?.....	14
1.6. A korpusz	15
1.6.1. A korpusz szerkezete.....	15
1.6.2. A korpusz mérete.....	16
1.6.3. A korpusz összetétele.....	16
1.7. A kutatás menete.....	17
1.8. A kutatás várható eredményei.....	18
1.9. A dolgozat újszerűsége.....	18
2. Az afro-amerikai angol (AAA) nyelvváltozat leírása a standard amerikai angol nyelv tükrében.....	19
2.1. A fejezet célja.....	19
2.2. A nyelvváltozat megnevezése.....	19
2.3. Az afro-amerikai angol (AAA) eredete	20
2.4. Az Ann Arbor-i precedens és az oaklandi eset.....	21
2.5. Az afro-amerikai angol (AAA) szókincs.....	24
2.6. Az afrikai amerikai angol szintaxisa.....	28
2.7. Az afro-amerikai angol szintaktikai és morfo-szintaktikai tulajdonságai.....	32
2.7.1. Szintaktikai tulajdonságok.....	32
2.7.2. Az AAA morfoszintaktikai tulajdonságai.....	34
2.8. Az AAA fonológiája.....	35
2.9. A beszédesemények és az interakció szabályai.....	37
2.10. A nem verbális kommunikáció kifejeződése: szemmozgás és a megütés („ <i>giving dab</i> ”).....	39
2.11. Beszédesemények és nyelvhasználat az afro-amerikai istentiszteleteken.....	40
2.12. A két regény nyelvezetének összehasonlítása az afro-amerikai angol nyelvváltozattal.....	40
2.12.1. Fonológiai sík.....	41
2.12.2. Nyelvtan.....	42
2.12.3. Szókincs.....	43

3. <i>Gendernyelvészet</i>	44
3.1. A magyar <i>nem</i> szó jelentései és a <i>gender</i> terminus eredete.....	44
3.2. A gendernyelvészet kialakulása.....	44
3.3. A férfi- és női nyelv mítosza.....	46
3.4. A magyarországi <i>gendernyelvészeti</i> kutatások.....	46
3.5. A gendernyelvészet részterületei.....	47
3.5.1. Élettani különbségek a férfiak és nők között és összefüggésük a nyelvhasználattal.....	47
3.5.2. A hangzóbeszéd eltérései férfi és női beszélőknél.....	48
3.5.3. A nyelvtani nem hatása a társadalmi nyelvhasználatra.....	48
3.5.4. A fordítás és a <i>gender studies</i>	48
3.5.5. Modalitásbeli és szintaktikai eltérések a két nem beszédében.....	49
3.5.6. Lexikai eltérések a két nem beszédében.....	50
3.5.7. A nők és a férfiak eltérő normakövetése.....	51
3.5.8. A férfiak és nők által együttesen és külön-külön használt szövegtípusok	52
3.5.9. <i>Szexizmus</i> és sztereotípiák	53
3.5.10. Új irányzat a gendernyelvészetben.....	54
3.5.11. A ' <i>womanist</i> ' fogalom kialakulása.....	54
4. Az afro-amerikai angol irodalom története – rövid áttekintés.....	55
4.1. Bevezetés.....	55
4.2. Az <i>antebellum</i> irodalom.....	55
4.3. Spirituális narratívák.....	56
4.4. Rabszolga-narratívák.....	56
4.5. A rabszolgaság utáni korszak.....	59
4.6. A Harlemi Reneszánsz.....	61
4.7. A polgárjogi mozgalom kora.....	63
4.8. A Black Arts mozgalom.....	65
4.9. Az 1970-es évektől napjainkig.....	65
5. Dialektusábrázolás az irodalomban.....	68
5.1. A <i>dialektus</i> fogalma a nyelvészetben.....	68
5.2. Az irodalmi dialektus elmélete.....	69
5.3. Az <i>eye dialect</i>	69
5.4. Dialektusábrázolás a világirodalomban.....	70
5.5. A dialektus ábrázolása a magyar irodalomban.....	71
5.6. Az afro-amerikai dialektus ábrázolásának története	72
5.6.1. Rövid áttekintés.....	72
5.6.2. Mark Twain.....	77
6. Alice Walker és Toni Morrison, a <i>womanist</i> irányzat képviselői.....	80
6.1. Alice Walker és a <i>Kedves Jóisten</i>	80
6.2. Toni Morrison és a <i>Nagyonkék</i>	83

7. Az afro-amerikai nők beszédének ábrázolása az irodalomban.....	86
7.1. Bevezetés.....	86
7.2. Fonológiai szerkezetek.....	87
7.2.1. Wolfram, Dillard és Hudson művei alapján.....	87
7.2.1.1. Mássalhangzók.....	87
7.2.1.2. Magánhangzók.....	90
7.2.2. <i>The Color Purple</i> – fonológia.....	92
7.2.2.1. Magánhangzók.....	92
7.2.2.2. Mássalhangzók.....	92
7.2.3. <i>The Bluest Eye</i> – Kiejtés szerinti írás / <i>eye dialect</i>	94
7.3. Morfológia és szintaxis.....	94
7.3.1. Morfológia és szintaxis Wolfram, Dillard, Trudgill és Hudson művei alapján.....	94
7.3.2. <i>The Color Purple</i> – morfológia és szintaxis.....	102
7.3.3. <i>The Bluest Eye</i> – morfológia és szintaxis.....	104
7.4. Szókincs és afro-amerikai beszédaktusok.....	105
7.4.1. Szókincs és afro-amerikai beszédaktusok Hudson műve alapján...105	
7.4.2. <i>The Color Purple</i> - szókincs és afro-amerikai beszédaktusok.....109	
7.4.3. <i>The Bluest Eye</i> - szókincs és afro-amerikai beszédaktusok.....110	
8. A korpusz kvalitatív és kvantitatív elemzése.....	111
8.1. Az angol Walker-korpusz elemzése.....	111
8.2. Az angol Morrison-korpusz elemzése.....	115
8.3. A magyar Walker-korpusz elemzése.....	121
8.4. A magyar Morrison-korpusz elemzése.....	130
8.5. A német Walker-korpusz elemzése.....	137
8.6. A német Morrison-korpusz elemzése.....	141
8.7. Az orosz Walker-korpusz elemzése.....	143
8.8. Az orosz Morrison-korpusz elemzése.....	159
9. A dialektus fordításának elmélete.....	166
9.1. Bevezetés.....	166
9.2. Az <i>eye dialect</i> fordításának lehetősége.....	167
9.3. Az ekvivalencia kategóriája.....	168
9.4. A honosítás (<i>domestication</i>) és az idegenítés (<i>foreignization</i>).....	169
9.5. A fordítói stratégiák rendszerének modellje.....	169
9.5.1. Berezowski modellje.....	169
9.5.2. Sara Ramos Pinto modellje.....	170
9.6. Az idegen hatás mérésének lehetősége.....	171
10. Következtetések.....	172
10.1. Minőségi elemzés.....	172
10.1.1. Az angol Walker-korpusz elemzése.....	172
10.1.2. Az angol Morrison-korpusz elemzése.....	172
10.1.3. A magyar Walker-korpusz elemzése.....	173
10.1.4. A magyar Morrison-korpusz elemzése.....	173

10.1.5. A német Walker-korpusz elemzése.....	173
10.1.6. A német Morrison-korpusz elemzése.....	174
10.1.7. Az orosz Walker-korpusz elemzése.....	174
10.1.8. Az orosz Morrison-korpusz elemzése.....	174
10.2. Mennyiségi elemzés.....	175
11. Az értekezésben felhasznált irodalom.....	176
12. Források.....	185
Summary in English.....	188

Az annotált korpusz megtalálható a mellékelt CD-lemezen

1. Bevezető

1.1. Dialektus fordításban. Fordítás dialektusban.

A címválasztás nem véletlen. A XIX. századi rabszolga-elbeszélések egyre inkább hangsúlyozzák szerzőik kettős identitását, akik elsajátították ugyan gazdáik nyelvét, de saját afrikai hangjuk sem veszett el. Az alkalmazott retorikai stratégiák közül elsőként szokás említeni a keresztezés/chiasmus trópusát, amely az angolul író afro-amerikai rabszolga idegenségének, kívülálló voltának kifejezője, és a chiasmusra jellemző ismétlés és megfordítás a rabszolga ember voltának megtagadását jelzi. Ez a retorikai alakzat akkor jelenik meg a rabszolga-narratívákban, amikor a szereplő életének valamilyen fontos eseményéhez, fordulópontjához ér. Frederick Douglass közismert chiasmusa például: „Önök látták, hogyan lett emberből rabszolga; most bemutatom, hogyan lett rabszolgából ember”.²

1.2. A kutatás előzményei

Jelenlegi kutatásomhoz négy irányból vezettek a szálak. Az egyik a fordítástudomány volt. Fordítással foglalkozom, fordítástechnikát tanítok. 1990-ben a diplomamunkámat orosz nyelvészetből írtam *A birtoklás kifejezése az orosz nyelvben a magyar nyelv tükrében* címmel. A szakdolgozatomban összevettem Németh László *Égető Eszter* című regényét a mű orosz fordításával a birtokviszony kifejezése szempontjából. Jelenleg is foglalkozom fordítással, fordítástechnikát tanítok, angol nyelvű tudományos cikkeket és összefoglalókat lektorálok, fordítok. Felsőfokú angol-magyar, magyar-angol gazdasági szakfordítói bizonyítvánnyal is rendelkezem. Tartottam angol nyelvű előadást az interneten található terminológiai adatbázisok felhasználhatóságáról a fordításban, az Európai Unió szövegek magyar fordításának értékeléséről és egy fordításhoz kapcsolódó készség, a szótározási készség oktatásáról és oktatásának hiányosságáról a magyar nyelvtanulók körében. Ennek kapcsán találkoztam ezzel a speciális problémával, a szubsztenderd variációk fordítási lehetőségeivel. A másik terület a *gendernyelvészet* volt, mellyel a Pécsi Tudományegyetemen folytatott tanulmányaim során ismerkedtem meg. A harmadik terület az irodalom szeretete volt. Még gyermekkoromban olvastam Mark Twain *Huckleberry Finn*jét magyar fordításban. Amikor később eredeti nyelven olvastam a regényt, akkor megragadott a regény sokszínűsége, ami nem jelent meg a magyar fordításban. *A Huckleberry Finn* egy polifon regény, több nyelvi változat is jelen van. Mark Twainnel kezdődik, hogy a szubsztenderd nyelvi jelenségek bekerülnek az irodalmi angolba. A magyar fordításban nem vagy alig lehet észrevenni, hogy ez egy polifon regény. Elkezdtem utánanézni, hogy milyen lehetőségei vannak a szubsztenderd fordításoknak. Ehhez társult a fekete irodalom sikere. (Morrison: Nobel-díj). Felkeltette az érdeklődésem, hogy hogyan ültethető át ez a többszörösen rétegzett nyelvi jelenség, a karakterek beszélgetése a regényben. A dialektusfordítás és a *gendernyelvészet* összekapcsolásával természetesen adódott az afro-amerikai írók regényeinek és azok fordításainak a vizsgálata. Az afro-amerikai dialektussal a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolája által szervezett, Susan Roberta Katz által tartott a kétnyelvűség kutatásával kapcsolatos nyári kurzuson ismerkedtem meg. A négy napos kurzus során egy egész napot szenteltünk az afro-amerikai közösségek kétnyelvűségének. Korábban

² "You have seen how a man was made a slave; you shall see how a slave was made a man" Chiasmus in Douglass' Narrative by Robert James Reese, 2004, <http://www.casawomo.com/essays/chiasmus-in-douglass-narrative> (magyarul saját fordításomban)

még szegedi egyetemi tanulmányaim alatt egy nőírókról szóló kurzus keretében olvastam Alice Walker *Color Purple* című regényét. A negyedik inspiráló terület a korpusznyelvészet volt. Korábban a kvantitatív vizsgálatok során a kutatónak meg kellett számlálni, hogy egy bizonyos nyelvi jelenség hányszor fordul elő. Most néhány kattintással pontos, egzakt adatokat kapunk. Ezért úgy döntöttem, hogy a párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével megnézem, hogyan járnak el a fordítók a dialektus fordításánál. A korpusz összeállításánál arra törekedtem, hogy minél több nyelvet vonjak be a vizsgálat körébe. Az angolon kívül jól beszélek oroszul és németül, így angol, magyar, orosz német párhuzamos korpuszokat vizsgáltam. Ebből a szempontból lényeges volt, hogy olyan ismert műveket kellett választanom, amelyeket már lefordítottak ezekre a nyelvekre.

Az irodalmat nem lehet elválasztani a nyelvészettől. Hagyományosan az irodalmi és a nyelvészeti kutatásokat elválasztják egymástól annak ellenére, hogy szoros kapcsolatban állnak egymással. Kevés egyetemi irodalom-előadás hívja fel a hallgatók figyelmét az irodalmi művek nyelvi megformálására. Hasonlóképpen irodalmi műveket nagyon ritkán használnak nyelvészeti elemzések forrásául. Habár óvatossá kell lennünk az irodalmi művek nyelvi elemzésénél, nem szabad automatikusan elvetnünk. Ha tudatában vagyunk az elemzés buktatóinak, el tudjuk kerülni ezeket a veszélyeket, s mindkét tudományterület hasznára válhat az elemzés. Jelen értekezésben Alice Walker *'Kedves Jóisten'* (*'Color Purple'*) és Toni Morrison *'Nagyonkék'* (*'The Bluest Eye'*) című regényét elemzem angol – magyar – orosz – német párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével. Azért esett a választásom erre a két regényre, mert mindkettő szerzője afro-amerikai író, mindketten a fekete nők kettős (mert fekete és mert nő) hátrányát ábrázolják, illetve mert mindkét regényben megjelenik az afro-amerikai angol nyelv egy sajátos irodalmi dialektus vagy idiolektus formájában. A *Kedves Jóisten*ben egyes szám első személyű narratíva a regény egészében, a *Nagyonkék*ben pedig részben; itt az egyes szám első személyű narrátor váltakozik a mindent tudó narrátorral.

Az afro-amerikai nők beszédét gyakran utánozzák, parodizálják vagy sztereotipizálják. Ahogy a legtöbb sztereotípiát, ezek a sztereotípiák is megragadnak némi igazságot az afro-amerikai női beszédéről, de az afro-amerikai beszélőközösségek beszéd típusainak csak néhány típusát ábrázolják. Napjainkig kevés átfogó kutatás foglalkozott ezzel a témával, melynek egyik oka az, hogy nehéz hozzáférni ezekhez a beszélőközösségekhez, a másik oka pedig az, hogy kevés afro-amerikai nyelvész nő érdeklődik ez iránt a téma iránt. Korábban számos tanulmány született az afro-amerikai férfibeszélők beszédéről, de a róluk alkotott képet torzítja az, hogy a dialektusról szerzett információkat főleg fiatal férfiktól szerezték. Eltekintve az afro-amerikai női beszélők konverzáció-elemzéséről írt néhány cikktől (Mitchell-Kernan 1972; Stoeltje 1973, Abrahams 1975), kevesen kutatták az afro-amerikai női beszélőket.

Több mint egy évszázada az afro-amerikai írók gyakran arra használják az afro-amerikai dialektusokat, hogy elmeséeljék történeteiket. Közülük néhányan, mint például Hurston és Walker déli dialektusokat használnak, mások, például Fauset, Morrison és Naylor valamilyen északi dialektust használnak. Az értekezésemben tárgyalt valamennyi író számára a jellemábrázolás fontos eszköze a dialektus. Az általam említett példák tükrözik a karakterek társadalmi osztályát, etnikai hovatartozását és a társadalmi nemét (*gender*). Természetesen jól érzékelhető különbségek találhatók a szegény, tanulatlan, egyszerű és a képzett, középosztálybeli beszélők beszéde között. Tehát a beszélők között vannak olyanok, akik a

rendkívül stigmatizált vernakuláris formákat használják, és vannak olyanok, akik kizárólag a standard amerikai angolt használják. A beszélők túlnyomó többsége a két véglet között egy kontinuum mentén helyezkedik el, akik gyakran alkalmazzák a kódváltást, hogy ezzel jelezzék társadalmi kontextus vagy helyzet változását. Az afro-amerikai angol nyelven belül számos nyelvváltozat él egymás mellett. Nem csak az fontos, hogy a beszélők mit mondanak, hanem az is, hogy *hogyan*.

A női nyelvvel kapcsolatos kutatások szerint a nők nyelvhasználata számos módon különbözik a férfiakétól. Az eddigi nyelvészeti kutatások főleg fiatal afro-amerikai férfi beszélők nyelvére összpontosítottak, míg a női nyelvhasználat kutatói fehér, középosztálybeli nők beszédére fókuszáltak. Jelen értekezésemben egy idáig alig kutatott területtel foglalkozom, az *afro-amerikai nők* nyelvhasználatával, nyelvhasználatuk irodalmi ábrázolásával és az afro-amerikai angol nyelvváltozaton alapuló irodalmi dialektus és az *eye dialect* fordításának lehetőségeivel.

A fentiek alapján a következő kutatási kérdések fogalmazhatók meg: Milyen módon lehet egy társadalmi dialektust olyan idegen nyelvre átültetni, amelyben nincs meg a neki megfelelő nyelvváltozat? Milyen stratégiákat alkalmazzon a fordító? Lehet-e térben vagy időben eltérő nyelvváltozatot használni? Teremthet-e a fordító mesterséges nyelvváltozatot? Ha csak kicsit érezhető az idegen hatás, akkor az olvasó nem veszít-e azzal, hogy egy fordított szöveget olvas? Ha nagyon nagy az idegen hatás, beleélheti-e magát az olvasó a műbe?

1.3. A kutatás célja és a hipotézisek

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy az irodalmi művekben megjelenő mesterséges, művi irodalmi dialektus átültethető-e idegen nyelvre. Ha igen, milyen stratégiákat alkalmazhat a fordító. Céлом annak a kiderítése is, hogy függ-e a nyelvpároktól a fordítói megoldás. Kutatásomban először az angol eredeti szöveget vetem össze egy genealógiailag független nyelvvel. Míg az angol az *izoláló* vagy *analitikus* nyelvek közé tartozik, a magyar nyelv egy teljesen más nyelvtípusba, az *agglutinatív* nyelvek csoportjába tartozik. A második nyelv, a német egy viszonylag rokon nyelv; mindkettő germán nyelv; míg az angol a felnémet (*High German*) nyelvek csoportjába tartozik, a német az alnémet (*Low German*) nyelvek csoportjába és *flektáló* nyelv. A következő nyelvpár, az angol – orosz két rokon nyelvből áll, de ezek a nyelvek távolabbi rokonok, az egyik germán, a másik szláv nyelv és a *flektáló* vagy *hajlító* nyelvek csoportjába tartozik. A kutatás során mennyiségi elemzést is végzek. Megállapítom mind a nyolc korpusz esetén a korpusz szövegszavainak és az idegen hatás által érintett szavaknak az arányát. Ennek alapján mennyiségi összehasonlításokat is tudok végezni. Megvizsgálom azt a kérdést is, hogy lehet-e mérni az idegen hatást. A Venuti által 1990-ben meghatározott, a fordítástudományban azóta is jelenlévő két központi fogalom, a *honosítás* (*domestication*) és az *idegenítés* (*foreignization*) mentén vizsgálom a célnyelvi korpuszt. Ezután áttekintést adok a dialektus-fordítás eddig ismert módszereiről és felállítok egy taxonómiát. Majd azt kívánom megállapítani, hogy a honosítás és az idegenítés mennyisége összhangban van-e a fordítás minőségével vagy adekvátságával. Végül arra a kérdésre keresem a választ, hogy miért érdemes dialektusban irodalmi műveket írni és dialektusra fordítani.

1.4. A dolgozat szerkezete

Az 1. fejezet ismerteti az értekezés célját, a kiinduló hipotéziseket, a kutatási módszert, a

vizsgált korpuszokat. A 2. fejezetben leírom minden – morfológiai, fonetikai, lexikai, szintaktikai - nyelvi szinten az afro-amerikai angol dialektust és összehasonlítom a két regény nyelvezetét az afro-amerikai angol nyelvváltozattal. A 3. fejezet bemutatja a *gendernyelvészet* kialakulását, főbb irányvonalait és kutatási területeit, felvázolja a továbblépés lehetőségeit. A 4. fejezetben rövid áttekintést adok az afro-amerikai irodalomról. Az 5. fejezetben ismertetem az irodalmi dialektus elméletét és az *eye dialect*-et, áttekintést adok a világirodalomban és a magyar irodalomban megtalálható dialektusábrázolásról; röviden ismertetem az afro-amerikai dialektusábrázolás történetét különös tekintettel Mark Twainre. A 6. fejezetben ismertetem az értekezésben tárgyalt két író munkásságát, a vizsgált két regény cselekményét és az afro-amerikai irodalomban betöltött helyét. A 7. fejezet tartalmazza a két regény nyelvi elemzését fonológiai, morfológiai, szintaktikai, és lexikai szinten, amit kiegészítetek más irodalmi művekből vett olyan példákkal, amelyek nagyon jellemzőek a nők irodalmi ábrázolásában. A 8. fejezet tárgyalja a párhuzamos angol – magyar, angol - orosz és angol – német korpuszok elemzését, mely során nem csak kvalitatív, hanem kvantitatív vizsgálatokat is végzek. Míg a 7. fejezetben a két teljes regényt elemzem minden nyelvi szinten, addig a 8. fejezetben mennyiségi elemzést is végzek a speciálisan összeállított két angol „minikorpuszon”. A 9. fejezetben a dialektus fordítását fordításelméleti keretbe helyezem. A 10. fejezetben összefoglalom a kutatás eredményeit, minőségi és mennyiségi elemzést végzek.

1.5. A kutatás módszere, a korpusznyelvészet

A kutatás során a fenti célokat párhuzamos korpuszok adatainak kvalitatív és kvantitatív vizsgálatával kívánom elérni.

1.5.1. Mit is nevezünk korpusznak?

A *korpusz* „meghatározott szempontok alapján kiválasztott szövegmennyiség, amelyen a nyelvész a vizsgálatát végzi.” (Kugler & Tolcsvai Nagy, 2000, idézi Szirmai:17)

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete Korpusznyelvészeti Osztályának honlapján a következő meghatározást találjuk ³: „A *korpusz* ténylegesen előforduló írott, vagy lejegyzett beszélt nyelvi adatok gyűjteménye. A szövegeket valamilyen szempont szerint válogatják és rendezik. Nem feltétlenül egész szövegeket tartalmaz, és nem csak tárháza a szövegeknek, hanem tartalmazza azok bibliográfiai adatait, bejelöli a szerkezeti egységeket (bekezdés, mondat).”

Tom McArthur szakirodalmi szócikke szerint: „A nyelvészetben és lexikográfiában az általában elektronikus adatbázisként tárolt, egy adott nyelvre többé-kevésbé reprezentatívnak tekinthető írott szövegek, szóbeli közlések vagy egyéb minták gyűjteménye.” (McArthur, Tom 1992 "Corpus", *The Oxford Companion to the English Language*. Oxford, 265-266)

Nelson Francis definíciója: a korpusz „az adott nyelvre, dialektusra vagy más nyelvi alcsoportra nézve reprezentatívnak tekintett szövegek gyűjteménye.” (Nelson1982)

1.5.2. Mit értünk *korpusznyelvészet* alatt?

³ (http://corpus.nyttud.hu/mnsz/bevezeto_hun.html)

A *korpusznyelvészet* kifejezés akkor vált szakkifejezéssé, amikor ezzel a címmel jelent meg egy 1984-ben jelent meg egy tanulmánygyűjtemény Jan AArts és Willem Meijs szerkesztésében 1984-ben. (Szirmai 2005)

A *korpusznyelvészet* két egymással szembenálló hagyomány mentén alakult ki, Firth és Chomsky nyomán. Firth híres mondata mindent elárul: „*Egy szót annak alapján lehet megismerni, hogy milyen társasága van.*”, „*You shall know a word by the company it keeps.*” (Firth, J. R. 1957:11). (magyarul saját fordításomban) Chomsky szerint a korpusznyelvészet segítségével nem kaphatunk megbízható nyelvi adatokat. Az eddigi kutatások Firth álláspontját igazolták. A korpusznyelvészet elődei a XIX. századi szótárkészítők. A korpusznyelvészet 1980-as évekbeli fellendüléséhez hozzájárult a számítógépek kapacitásának megnövekedése. Ekkor vált a korpusznyelvészet a generatív felfogás alternatívájává. 1987-ben elkészült az első korpuszalapú szótár, a *Collins COBUILD English Language Dictionary*. A korpusznyelvészet a nyelv tanulmányozása valódi nyelvi adatok szisztematikus vizsgálata révén, tehát empirikus vizsgálat.

Szirmai megemlíti, hogy a modern korpuszokat elektronikus formában tárolják és a nyelv vizsgálatának céljából hozzák létre és fontos a *reprezentativitás*. A reprezentativitás két véglet között változik. Az egyik a *kiegyensúlyozott*, melyben különböző típusok arányosan szerepelnek; a másik az *opportunist*a, amely mindent bele akar tenni, ami elérhető. Egy lehetséges megvalósítható módszer a *változatos* korpusz. A korpusz nem pusztán szövegek véletlen halmaza, hanem tudatosan megtervezett gyűjtemény, amelynek összeállításakor az ezen elvégezni kívánt nyelvi elemzést tartjuk szem előtt.

Az utóbbi egy évtizedben a *korpuszlingvisztika* hatására újfajta látásmód honosodott meg a fordításkutatásban. A *korpuszlingvisztikai* módszerek meghonosítása a fordítástudományban Mona Baker nevéhez kapcsolódik, aki elsőként vetette fel, hogy a korpusznyelvészet pótolhatja azokat a módszereket és eszközöket, amelyeket korábban nélkülözött. (Baker 1993).

1.5.3. A korpusz típusai

1) A mintavétel módja szerint beszélhetünk *statikus*, *dinamikus* és *monitor* korpuszról. A jelen kutatásban *statikus* korpuszról van szó, ami bővíthető további irodalmi művek hozzáadásával a mintavétel módja szerint lehet statikus, dinamikus vagy monitor korpusz (az első kettő kombinációja).

2) A felhasználás módja szerint lehet *általános*, *speciális*, *összehasonlító*, *párhuzamos (fordítói)*, *nyelvtanulói*, *pedagógiai*, *történeti/diakrón*. (A *fordítói* korpusz abban különbözik a párhuzamos korpusztól, hogy egynyelvű, eredeti műveket nem tartalmaz.) A speciális korpuszokon belül megkülönböztetünk *többnyelvű* korpuszokat; *kétnyelvű* korpuszokat, ezen belül *összehasonlítható (comparable)* és *párhuzamos (parallel)* korpuszokat; *egynyelvű (összehasonlítható)* korpuszokat. (Károly: 2003) Az *összehasonlítható* korpusz egyenlő arányban tartalmaz azonos műfajú és tartományba (*domain*) tartozó szövegeket egy sor különböző nyelven ugyanabban a mintavételi periódusban. Ezzel szemben a *párhuzamos* korpusz a forrásnyelvi szövegeket és a fordításait tartalmazza. Ez azt jelenti, hogy az ilyen korpusz *egyirányú*.

3) A nyelvhasználat mely területéről merít; általános – speciális; beszélt – írott; történeti, gyermeknyelvi, tanuló; műfaj- vagy témaspecifikus; többnyelvű = párhuzamos – *illesztett*.

4) Méret.

5) Az annotáció mélysége.

1.5.4. A korpuszelemzés szintjei:

- egyszerű szöveg
- mondatra bontás, *tokenizálás*
- lemmatizálás, szófaji *taggelés/annotálás/címkézés*, egyértelműsítés
- névkifejezések (NER)
- szintaktikai elemzés – *treebank*
- szemantikai feldolgozás

1.5.5. Az annotáció típusai

Az *annotáció (tagging)* lehet bibliográfiai, szövegszerkezeti és nyelvészeti.

Megkülönböztetünk *inline* annotációt, ami annotáció a szövegben és *standoff* annotációt, amelyben az annotáció és a szöveg elválik egymástól. A korpusz annotálásnak három megközelítése van. Az első a teljesen automatikus annotálás, a következő az automatizált annotálás, amit manuális javítás követ, a harmadik a teljesen manuális annotálás. A kutatásom során a legutóbbit alkalmaztam. Sajnos egyik megközelítés sem teljesen hibamentes. Fontosnak tartottam az annotálás következetességét. (A konkordancia programokra nem térek ki, mert manuálisan annotáltam a korpuszt.)

1.5.6. Milyen területeken lehet felhasználni a korpuszokat?

Leíró és kontrasztív nyelvészet; lexikográfia; terminológia; fordítástámogatás; gépi fordítás; nyelvoktatás. A fordításkutatásban a vizsgálódás két leggyakoribb témája a fordított és eredeti (nem fordított) szövegek összevetése és a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek nyelvi jellemzőinek leírása. Az előbbi lehetővé teszi a fordítási univerzálék megfogalmazását, míg az utóbbi a nyelvpár-specifikus fordítói magatartás vizsgálatát. (Károly 2003:20) A korpusznyelvészeti kutatások hozzájárulnak a fordítói tudatosság növekedéséhez.

A *korpuszlingvisztika* elterjedésének köszönhetően egyre növekszik a fordítás jelenségének vizsgálatára összeállított korpuszok száma. A korpusz-projektek két csoportra oszthatók aszerint, hogy a korpusz vagy a kutatás koncepciója volt-e az elsődleges. Előbbi esetben a korpusz tartalma és építési szempontjai határozzák meg a lehetséges kutatásokat, utóbbiban a kutatás célja határozza meg a korpuszépítés szempontjait. Az első csoporthoz a skandinávkorpusz-projektek tartoznak és az *English Comparable Corpus* és a *Magyar Fordítási Szövegtár*. A második csoportba tartozik a *German-English Parallel Corpus of Literary Texts*, a *Corpus of Translated Finnish*, az *English Comparable Corpus*, a *Finnish Comparable Corpus*. Balaskó említ egy korpusztervet, amely egy forrásnyelvi szöveg több célnyelvi változatát tartalmazza. Érdeemesnek tartja *folyamatkorpuszok* összeállítását, amelyek a forrásnyelvi szövegek köztes célnyelvi változatait tartalmazzák. Egy ilyen korpusz sok információt tárhatna fel a fordítás folyamatáról.

A leghíresebb párhuzamos korpusz a *Hansard Corpus* (francia-angol). Az első angol-magyar párhuzamos korpusz az *Orwell 1984* (1998). A másik angol-magyar párhuzamos korpusz a *Hunglish Korpusz* (2005). Ez egy nagyméretű, *illesztett* korpusz, amely 54,2 millió

szót tartalmaz. Egy szókapcsolatokat, kollokációkat tartalmazó szótár, valódi nyelvhasználatból vett példákkal.

A nyelvészek megkülönböztetik a *korpuszalapú* (*corpus based*) és a *korpuszvezérelt* (*corpus driven*) megközelítést. Az én felfogásom az utóbbihoz áll közelebb, ami azt jelenti, hogy a korpuszból nyert adatokból akar a nyelvész következtetéseket levonni, nem pedig a feltételezéseit bizonyítani a korpusz segítségével. (*The Routledge*) Sass említi a *serendipity principle*-t, a *leleményesség elvét* (magyarul saját fordításomban), amikor valamilyen lényeges jelenséget véletlenül fedez fel a kutató. A saját kutatásomban így fedeztem fel, hogy az angol nyelvű korpuszokban nagyon sok az ellipszis. A korpuszok segítségével legtöbbet kutatott univerzálé az explicitáció (Olahan és Baker a *that* meglétét vizsgálta a *say*, illetve a *tell* igék után), a szimplifikáció (Jantunen) és a normalizáció. Mauranen (2000) szöveg-reflexív jelentést hordozó szóláncokat vizsgálta; Kenny a lexikai kreativitást. (Károly 2003: 24-25)

Balaskó megállapítja, hogy a korpuszhatárterű fordítástudomány azért is létrejöhett, mert „a *leíró fordítástudomány* és a *korpuszlingvisztika konvergenciapontjává vált*. A leíró fordítástudomány és a korpuszlingvisztika is a preskripció helyett a deskripciót tartja feladatának...”

1.6. A korpusz

1.6.1. A korpusz szerkezete

Az elemzést két különböző párhuzamos korpuszon végzem. Az egyik Alice Walker *Color Purple* című levélregényének az a része, amely Celie leveleit tartalmazza, ugyanis az afro-amerikai angolra jellemző nyelvi jegyek csak az ő leveleiben találhatók meg. A regény felfogható egyfajta 'Bildungsroman'-nak, fejlődésregénynek, ami azt jelenti, hogy Celie nyelve fokozatosan sztenderdizálódik. A regény megfelelő részeinek magyar, orosz és német fordítása képezi a korpusz további részét. A másik korpusz Toni Morrison *The Bluest Eye* című regényének az a része, melyben a szereplők párbeszédet folytatnak és ahol Polly visszaemlékezik fiatalságára. Az ő megszólalásainak magyar, orosz és német fordítása alkotja a korpusz további részét. A korpuszok összeállításánál arra törekedtem, hogy a két vizsgált korpusz szövegszavainak száma megközelítőleg egyenlő legyen. A korpusz összeállításakor azt a szempontot tartottam fontosnak, hogy olyan afro-amerikai angol dialektusban írt irodalmi műveket válasszak, amelyeknek szereplői afro-amerikai nők, a művek ismertek és irodalmi szempontból is értékesek, valamint azt, hogy lefordították őket magyar, orosz és német nyelvre. Még pontosabb eredményt lehetne kapni, ha a forrásnyelvi szövegeknek több célnyelvi fordítása is lenne, tehát nem csak egy német fordítás, hanem több is. A korpuszt két regény alapján állítottam össze.

Speciális korpusznak tekintendő, mert a regény műfaján belül egy társadalmi réteg nyelvezetét vizsgálja. Párhuzamos korpusz, mert két angol nyelvű regény magyar, orosz és német fordításait tartalmazza. A fordításelméleti szakirodalom Baker (1993) nyomán párhuzamos korpusznak (*parallel corpora*) nevezi az „A” nyelven született művekből és „B” nyelvű fordításaikból álló szövegek gyűjteményét. Az egyes nyelvváltozatok és nyelvek leírására léteznek speciális jelölések, de ezek a rövidítések nem alkalmasak olyan nyelvek leírására, amelyek nagyon eltérő grammatikai rendszerrel rendelkeznek. A kutatás során következetesen azt a jelölést alkalmaztam, hogy az agrammatikus szerkezeteket, a dialektusra

jellemző elemeket, a standard nyelvváltozattól eltérő elemeket vastag betűvel jelöltem, a nekik megfelelő standard kifejezéseket és a szövegekörnyezetből kikövetkeztethető hiányzó/elliptikus elemeket pedig kurzívval. Végül a vastagon és a dőlt betűvel írt szavakat kiemelttem a szövegből. Soronként egy szó, kifejezés vagy mondat szerepelt attól függően, hogy mekkora volt az „idegen elem” hatóköre. Volt, hogy csak egy szó szerepelt; előfordult, hogy egy egész mondat vagy több mondat. A sorok, illetve a szövegrészek mellé beírtam a felismert nyelvi jelenséget, például azt, hogy *eye dialect*, vagy *elliptikus*. Miután manuálisan jelöltem minden elemet, a Word szövegszerkesztőben rákerestem ezekre a szavakra és csoportosítottam őket. Ha egy lexikai elem, kifejezés, tagmondat vagy mondat egyszerre több jelenségkörbe is besorolható volt, akkor azt feltüntettem minden helyen.

1.6.2. A korpusz mérete

A *'The Bluest Eye'* című regényben található Pecola általi megnyilatkozások hossza behatárolja a korpusz nagyságát. Arra törekedtem, hogy a Celie leveleiből álló korpusz arányosan három helyről származzon, a regény elejéről, a közepéről és a végétől, hogy nyomon lehessen követni a karakter beszédének sztenderdizálódását.

A *szövegszavak (running words)* száma:

	Walker: <i>Color Purple</i>	Morrison: <i>The Bluest Eye</i>
angol korpusz	11.678	10.602
magyar korpusz	10.793	8.101
német korpusz	13.694	15.373
oroszl korpusz	9.998	8.902

A korpuszban gyakori a *hapax legomenon*, azaz az egyszer előforduló szó. Továbbiakban el kellene végezni a lemmatizálást, hogy megkapjuk a *tokenek* számát. A későbbiekben érdemes lenne manuálisan elvégezni a lemmatizálást. A morfológiailag gazdag nyelvek esetében ez nagyon problematikus. Az agglutináló nyelveknél, mint amilyen a magyar nyelv is, morfológiai annotációra is szükség van. A két magyar fordítás a standard változattól gyökeresen eltérő szóalakokat tartalmaz, ezért a lemmatizáló programokkal nem jutottam eredményre. Ez a megállapítás főleg Celie idiolektjére érvényes. Sinclair (2001) a korpusz két fajta megközelítéséről ír, az egyik korai emberi beavatkozást igényel, a másik késleltetett. Jelen esetben korai beavatkozásról van szó, a nyelvi elemzést manuálisan végeztem, az adatok összesítésénél támaszkodtam a számítógépre.

Problémát jelent a *sparse data problem* vagy SDP (*sparse = ritka*), ami azt jelenti, hogy egy kutatott elemre vagy nincs találat vagy nagyon kevés találat van. Sinclair szerint egy szó jelentésének leírásához 150 példa kell. Ilyenek például a *hapax legomena*. A saját kutatásomban ez egy valós probléma, mert az általam összeállított korpusz egy mesterséges, művi korpusz.

1.6.3. A korpusz összetétele

A két korpusz szépirodalmi prózából áll, két afro-amerikai író egy-egy regényének kiválasztott részeiből és azok magyar, német és orosz fordításaiból. A művek kiválasztásánál az a szempont vezérelt, hogy ismert, afro-amerikai írók legyenek a szerzők; a beszélgetett

karakter is afro-amerikai nő legyen és az, hogy hozzáférhetők legyenek a magyar, orosz és német fordítások.

Az általam összeállított Morrison-korpusz mind a négy nyelven nem csak a főszereplő, Pecola beszédét tartalmazza, hanem a körülötte élő embereket is, így a MacTeer családot, akire rábízták Pecolát (Mrs. MacTeerét és a két gyereküket, Fridáét és Claudiáét), a szomszédban lakó három prostituáltét (Chináét, Polandét, Maginot-vonalét), Mr. Henryét, az albérlőt, Szappanfej Atyáét, Pecola szüleit, főleg az édesanyját, aki visszaemlékezik a lánykorára és a házassága kezdetére, amikor még boldog volt és látta a „szivárványt”. Mivel a nőalakok beszédét vizsgálom, csak akkor hagytam meg a férfi szereplők beszédét, amikor egy párbeszéd részesei voltak és értelmetlenné vált volna a szöveg, ha kihagyom az ő szerepüket. A Walker-regény alapján összeállított korpuszom csak egy szereplő, Celie leveleit tartalmazza, így itt Celie fiktív *idiolektjéről* beszélhetünk. Az eredeti Morrison-regény kevesebb dialektus elemet tartalmaz, mint a Walker-regény. Ezért úgy állítottam össze a korpuszt, hogy a Morrison-regényből kivettem azokat a részeket, amelyek dialektusban íródtak. Ezek a párbeszéd részek voltak és Pollynak, Pecola édesanyjának a visszaemlékezései. Maga a narratíva nagyon szép standard amerikai angolban íródott. Ezután megszámláltam az így kapott korpusz szövegszavait és a Walker-regényből összeállítottam egy nagyságrendileg azonos szövegszóból álló korpuszt, úgy hogy a szöveg teljes leveleket tartalmazzon és arányosan a regény különböző részeiből származnak, az elejéről, a közepéről és a végéről, mert a regény folyamán változik Celie idiolektusa, egyre jobban közelít a standard felé, ahogy már korábban is írtam, ez egyfajta *Bildungsroman*, fejlődési regény. Így *kiegyensúlyozott (well-balanced)* párhuzamos korpuszokat kaptam. Azért, hogy össze tudjam hasonlítani az eredeti angol szövegeket a három fordításukkal, szinkronizáltam/illesztettem (*aligned*) a szövegeket, azaz megszámoztam az egyes mondatokat. Így egy adott sorszám alatt ugyanannak az angol mondatnak a három fordítása szerepel. Ezután annotáltam a korpuszokat. Vastag betűvel jelöltem a *jelölt (marked)* szavakat és kifejezéseket és ahol lehetett, dőlt betűvel beírtam a standard nyelvváltozatra jellemző megfelelőjüket és a hiányzó szavakat az elliptikus mondatokba és ezzel az eszközzel jelöltem a szokatlan szórendet. Az orosz és a német korpuszok elemzésénél miután mindent ellenőriztem egynyelvű értelmező szótárakban és kétnyelvű orosz-magyar, német-magyar szótárakban, a problémás eseteknél konzultáltam orosz anyanyelvű és orosz nyelv és irodalom szakos munkatársammal, Tenkei Sándornéval és Riess Wolfgangnéval német nyelv és irodalom szakos munkatársammal, és férjével, aki anyanyelvi német beszélő. Az így összeállított nyolc korpusz megtalálható a disszertáció CD-ROM mellékletében.

1.7. A kutatás menete

A dolgozatban empirikus kutatás útján a megépített két négy nyelvű korpusz többoldalú elemzésével tesztelem a fenti hipotéziseket. A két párhuzamos korpuszt Word dokumentummá alakítom és manuálisan annotálom. Ezután a korpuszokat elemzem morfológiai, fonológiai, szintaktikai és lexikai szempontból. Megszámlálom az összes dialektusjelölőt és ezt rávetítem a szövegszóra, így megállapítottam minden egyes szövegnél, hogy a szövegszavak hány százaléka érintett. A számítógép számára formalizálható jelenségeket korpusznyelvészeti módszerekkel vizsgálom meg.

Az elemzésnél anyanyelvi beszélőkkel is konzultáltam és minden szót ellenőriztem a

szótárakban. A művek jellegénél fogva sok olyan szót találtam, amelyek csak szleng szótárakban vagy internetes szleng szótárakban fellelhetők. A korpusz nagyon kevés szintaktikai eltérést mutat a standard változatokétól, így a mondattani elemzést is el tudtam végezni manuálisan. A kutatás elvégzése után megállapíthatom, hogy az általam összeállított korpusz *kiegyensúlyozott, reprezentatív és megfelel a kutatás céljának*. A kutatás *megismételhető*, de hozzá kell tenni, hogy tartalmaz némi szubjektív elemet.

1.8. A kutatás várható eredményei

A disszertáció a fordítás célnyelvében nem létező szubsztenderd *Black English Vernacular*, azaz afro-amerikai angol (AAA) fordításának módjait és eszközeit hasonlítja össze magyar, német, orosz fordítási korpuszokban. Ennek során több kvantitatívan értelmezhető szempont – alapján hasonlítja össze és értékeli az egyes fordításokat. Választ kapunk arra a kérdésre, hogy milyen módon lehet egy társadalmi dialektust olyan idegen nyelvre átültetni, amelyben nincs meg a neki megfelelő nyelvváltozat; milyen stratégiákat alkalmaz a fordító; a stratégiák nyelvspecifikusak-e; lehet-e térben vagy időben eltérő nyelvváltozatot használni; megoldást jelent-e egy mesterséges nyelvváltozat alkalmazása; az idegen elem milyen hatással van az olvasóra; az irodalmi művekben megjelenő mesterséges, művi irodalmi dialektus átültethető-e idegen nyelvre. Megállapítom, hogy lehet-e, érdemes-e mérni az idegen hatást a célnyelvi szövegekben. Kidolgozom a dialektus-fordítás elméleti keretét és felállítok egy taxonómiát. Megállapítom, hogy van-e korreláció a honosítás/idegenítés alkalmazása/mennyisége és a fordítás minősége illetve adekvátsága között.

1.9. A dolgozat újszerűsége

- A jelen dolgozat újszerűsége hogy két, négy alkorpuszból álló párhuzamos korpuszt vizsgál angol → magyar, angol → orosz, angol → német fordítási irányban.
- Nagyméretű, reprezentatív, kiegyensúlyozott korpuszokat használ.
- A vizsgálat négy nyelvre terjed ki, az angol a forrásnyelv; a magyar, a német és az orosz a célnyelv. A forrásnyelv eltérő genealógiai kapcsolatban áll a három célnyelvvel, illetve szerkezeti eltérést is mutat; tehát a nyelvpárokra vonatkozóan is lehet következtetéseket levonni.
- Korpusznyelvészeti módszereket használ.
- A nagymennyiségű adat feldolgozása lehetővé teszi általános érvényű, a fordítói stratégiára vonatkozó következtetések levonását.
- Nem csak kvalitatív, hanem kvantitatív következtetéseket is le tudunk vonni.
- A korpusz tovább bővíthető. Csak az szab korlátot a bővítésnek, hogy az angol nyelvű műveknek született-e magyar, orosz, német fordítása.
- Felállít egy egységes, logikus taxonómiát a dialektus-fordításra.

2. Az afro-amerikai angol (AAA) nyelvváltozat leírása a standard amerikai angol nyelv tükrében

2.1. A fejezet célja

Értekezésem jelen fejezetének célja az, hogy részletesen leírja az afro-amerikai angol nyelvváltozatot, és hogy meggyőzze az olvasót arról, hogy a „*fekete angol*”-nak is nevezett változat egy szabályokkal rendelkező rendszerezett nyelvváltozat, nem pedig a standard amerikai angol nyelv alacsonyabb, romlott változata; azaz nem hibás standard amerikai angol. Az AAA a leginkább tanulmányozott és legismertebb nyelvváltozat a világon. Az USA népességének 12 százaléka afro-amerikai, de nem minden afrikai származású amerikai beszél ezt a nyelvváltozatot. A nyelvváltozatra jellemző jegyek eltérő mértékben találhatóak meg az egyes afrikai amerikai beszélők nyelvében, a beszélők nyelve egy kontinuum mentén helyezkedik el, amelynek az egyik vége az AAA-t alig, vagy egyáltalán nem beszélők, a másik végén vannak azok az AAA beszélők, akiknek a nyelvében az összes AAA jellemző megtalálható. Az Amerikai Egyesült Államokban beszélt AAA nyelvváltozat regionális változatokban jelenik meg. Az AAA közelebb áll az angol nyelv más változataihoz, mint a standard amerikai angol nyelvhez. Az AAA egy olyan nyelvváltozat, amely határozott fonológiai, morfológiai, szintaktikai, szemantikai és lexikai rendszerrel rendelkezik.

2.2. A nyelvváltozat megnevezése

Az 1960-as évek eleje óta, amikor is társadalmi okok miatt megnőtt az érdeklődés a fekete angol iránt, sok különböző címkével látták el ezt a nyelvváltozatot, ezek egyike-másika nem leíró jellegű, hanem negatív konnotációjú. A megnevezések használata a beszélők világnézeti-politikai beállítottságától függött. Az 1960-as évek polgárjogi mozgalma nyelvi és politikai sikerrel is járt.

Lisa J. Green (2002) az alábbi kifejezéseket említi meg az afro-amerikai angol megnevezésére:

Negro dialect – néger dialektus

Nonstandard Negro English – nem standard néger angol

Negro English – néger angol

American Negro speech – amerikai néger beszéd

Black communications – fekete kommunikációk

Black dialect – fekete dialektus

Black folk speech – fekete népi beszéd

Black street speech – fekete utcai beszéd

Black English – fekete angol

Black English Vernacular – fekete angol köznyelv

Black Vernacular English – fekete köznyelvi angol

Afro American English – afro-amerikai angol

African American English – afrikai amerikai angol

African American Language – afrikai amerikai nyelv

African American Vernacular English (AAVE) – afrikai amerikai köznyelvi angol

John Baugh használta először a *'fekete utcai beszéd'* (*'black street speech'*) terminust 1983-ban írt könyvében, melyben a fekete utcai kultúra közös dialektusát akarta vizsgálni, de kutatása valójában kiterjedt az egész fekete angolra.

A *'fekete angol'* (*'Black English'*) és az *'afrikai amerikai angol'* (*'African American English'*) megkülönböztetik a *'fekete angol köznyelv'*-től (*'Black English Vernacular'*) és az *'afrikai amerikai köznyelvi angol'*-tól (*'African American Vernacular English'*).

William Labov vezette be a *'fekete angol köznyelv'* (*'Black English Vernacular'*) kifejezést a *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular* (*Nyelv a belvárosban: Tanulmányok a fekete angol köznyelvről*) című könyvében. Ezt a kifejezést a 8-19 év közötti olyan fekete fiatalok beszédének viszonylag egységes nyelvi rendszerének megnevezésére használta, akik részt vesznek a belvárosok utcai kultúrájában. Labov azt javasolta, hogy a *'fekete angol'* (*'Black English'*) legyen egy általános átfogó kifejezés az Egyesült Államokban a fekete emberek által használt nyelvi formák teljes skálájára.

1973-ban Robert Williams alkotta meg az *'Ebonics'* szót az *'ebony'* *'fekete'* és a *'phonics'* *'hang, a hang tudománya'* szavak összevonásával, amit azért nem használok jelen tanulmányban, mert a fekete emberek által beszélt számos nyelvet vagy nyelvváltozatot is magában foglalja, amelyeket az Egyesült Államok határain kívül, például a Karib-szigeteken, beszélnek.

Jelen értekezésben nem korlátozom a nyelveleírást egy bizonyos korcsoportra. Magam az *'afro-amerikai angol'* kifejezést tartom a legelfogadhatóbbnak.

2.3. Az afro-amerikai angol (AAA) eredete

Az egyik leghevesebb vitát kiváltó kérdés az, hogy az afrikai amerikai angol kreolként alakult-e ki a jamaicai kreolhoz és a gullahhoz hasonlóan. Ez a kreolista hipotézis hivatott megmagyarázni azt a tényt, hogy az afrikai amerikai angol közös jegyekkel rendelkezik az angol nyelv más kreol változataival. A kreolista hipotézis támogatói lehetségesnek tartják, hogy a nyugat-indiai szigetvilágból származó rabszolgák már kész kreolokat hoztak magukkal. A kreol hipotézist támogatta Baugh (1980, 1983), Holm (1976, 1984), Rickford (1974, 1977), Fasold (1976, 1981), Smitherman (1977), Edwards (1980, 1991), Labov (1982), Mufwene (1983), Singler (1989), Traugott (1976) és Winford (1992, 1997).

A kreol hipotézissel szemben a dialektológusok azt állították, hogy az afro-amerikaiak beszéde elsősorban a britek és más fehér bevándorlók beszédéből alakult ki korábban. Ehhez az irányzathoz tartozik Schneider (1982), Poplack és Sankoff (1987), Poplack és Tagliamonte (1991), Montgomery (1991) és Ewers (1996).

A két álláspont nem áll élesen szemben egymással. Winford (1997) saját bevallása szerint a kreolista perspektívából ír, de nagyobb hatást tulajdonít a brit és más fehér dialektusoknak, mint Stewart és Dillard. Szerinte az afrikai amerikai angol fokozatosan alakult ki, soha nem volt kreol, hanem az afrikai rabszolgák hozták létre; az európaiak és az afrikaiak közötti kontaktusból alakult ki a 17. században. Az afrikaiak és a leszármazottaik elsajátították a területen letelepülők által beszélt angolt, és a folyamatos adaptációs folyamat egy bizonyos fokú szubsztrátum hatást eredményezett az afrikaiak által beszélt más nyelvek részéről, ideértve az afrikai nyelveket és az angol nyelv más átalakult, kreolizálódott változatait; így jött létre az AAA nyelvváltozat. Winford három magyarázatot ad az AAA-t jellemző tulajdonságok kialakulására: (1) az AAA átvett számos tulajdonságot az angol nyelv korábbi változataiból, (2)

úgy tűnik, hogy sok tulajdonság a második nyelv nem tökéletes elsajátításának következménye, ilyen például az egyszerűsítés és a szóvégi szegmensek elvesztése, (3) számos tulajdonság megmagyarázható a kreol szerkezet és jelentés megtartásával.

Mufwene (1992) amellett érvel, hogy sem a dialektológus, sem a kreolista álláspont nem tudja megfelelően megmagyarázni az afro-amerikai angol összes tényét, és új köztes pozíciókra van szükség.

Rickford (1998) a kreol hipotézis mellett foglal állást. Az a tény, hogy a kopula hiánya széles körben elterjedt mind az afro-amerikai angolban, mind a mezolektális kreolokban, de nem terjedt el az angol nyelv fehérek által beszélt változataiban az amerikai Délen kívül, arra utal, hogy a modern afro-amerikai angol néhány elődje egy olyan átalakító folyamaton ment keresztül, mint ami létrehozta az angol alapú kreolokat. Az a tény, hogy az afro-amerikai angol változatai, amelyek közelebb lehetnek a kreol eredethez történeti alapon, szintén a kreol változatokhoz hasonlóan működnek bizonyos tekintetben, például megengedik az *am* törlését első személyben, illetve megengedik bizonyos mértékig a múlt idejű kopula hiányát. Ez utóbbi tény is a kreol hipotézis mellett szól.

Jelenleg csak megközelítő általánosításokkal találkozhatunk, a pontos eredet meghatározása még számos további empirikus kutatást igényel.

2.4. Az Ann Arbor-i precedens és az oaklandi eset

Basil Bernstein angol szociológus 1971-ben kidolgozta az azóta is heves vitákat kiváltó *korlátozott (restricted)* és *kidolgozott (elaborated)* kódról szóló elméletét. Azt állította, hogy a munkásosztálybeli gyerekek nyelvi hátrányt szenvednek, mert nem sajátították el a kidolgozott kódot, amire az iskolában szükség lenne. Labov bírálta a nyelvi deficit hipotézist. (Wardhaugh 2002: 296-309). Deutsch, Jensen, Bernstein, and Bereiter azt állították, hogy a fekete gyerekek nyelve arról árulkodik, hogy az otthoni környezetükben hiányzik a felnőttekkel való verbális interakció, az absztrakt gondolkodás, a folyékony beszéd és a hiányoznak a hosszú távú célok. Labov ezzel szemben azt állította, hogy a gyermekek verbális viselkedését befolyásolja a környezetük. A fehér felnőtt és a fekete gyermek közötti aszimmetrikus kapcsolat nem kedvez a gyermek kommunikációjának. Egyszerűen betartja azt a szabályt, hogy csak akkor beszéljen, ha felszólítják, s akkor is a lehető legkevesebbet szóljon. Jensen intelligencia tesztekkel igyekezett bizonyítani az afro-amerikai gyermekek alacsony intelligenciáját. Bereiter a *be* kopula hiányát hozta fel annak demonstrálására, hogy az afro-amerikaiak rosszul kapcsolják össze a szavakat, például: *They mine*. Labov erre úgy reagált, hogy olyan magas státuszú nyelvekben is, mint az orosz, a magyar, a héber és az arab is törlődik a kopula. (Labov 1966)

Az elmúlt néhány évtizedben nagy vitát váltott ki az Amerikai Egyesült Államokban az afro-amerikai angol nyelvváltozat megítélése. Két olyan eset történt az, amikor az oktatási rendszer nem tudott megfelelni az afro-amerikai fiatalok oktatásával kapcsolatos kihívásoknak. Az első az 1979-es Ann Arbor-i precedens volt, a második az 1996-os oaklandi *ebonics* döntés. Míg az Ann Arbor-i döntés progresszív megközelítést vetített elő az angol nem standard változatát beszélők irányába, addig az *ebonics*-vita megmutatta, hogy a nyelvváltozat megítélése semmit nem javult az amerikai társadalomban.

A nyelvészek az 1960-as években kezdtek figyelmet fordítani az afro-amerikaiak beszédére. Carl Bereiter és Siegfried Engelman (1966) állításaira, miszerint az afro-amerikai

négyéves gyerekek úgy kerülnek iskola előkészítőbe, hogy egyáltalán nem képesek beszélni, William Labov reagált a „The Logic of nonstandard English” (1969) című esszéjében és a *Language in the inner city* (1972) című könyvében. Labov azt állította, hogy az afro-amerikaiak az angol nyelv kifejező, kifinomult és nyelvtanilag helyes változatát beszélik, ami olyan logikus szabályokat követ, amelyek bizonyos szabályos szempontok szerint eltérnek a standard angoltól. Néhány oktatási szakértő arra akarta felhasználni ezt a tudást, hogy olvasmányokat fejlesszenek ki az afro-amerikai fiatalok oktatására vagy olyan programokat dolgozzanak ki, amelyek által megtanítták a gyerekeket a dialektusról standard nyelvre fordítani. Ennek ellenére a legtöbb iskola továbbra is rossz angolként kezelte a gyerekek nyelvváltozatát, amit ki kell javítani, vagy elfogadták Bereiter és Engelman bebizonyítatlan deficit-elméletét. (Baron 2010)

1977-ben a szülők egy csoportja a szövetségi bíróságon tizenöt gyerek nevében pert indított a King Általános Iskola, az Ann Arbor-i iskolaszék és a Michigani Oktatási Tanács ellen. A vád szerint a hatóságok elmulasztották figyelembe venni a gyerekek normális iskolai előmenetelét akadályozó kulturális, szociális és gazdasági tényezőket. A felperesek azzal vádolták az iskolaszéket, hogy az számos dolgot elmulasztott megtenni a problémamegoldás érdekében: nem gondoskodott a gyermekek speciális szükségletein alapuló oktatási alternatívákról, nem tájékoztatta a tantestületet a Green Road-i gyermekek etnikai és nyelvi jellemzőiről, nem gondoskodott a problémákat feltáró olvasástanulási programról, és nem vonta be a Green Road-i szülőket az olvasástanításba. A felperesek szerint mindez anélkül történt, hogy a felperesek etnikai és nyelvi háttérét figyelembe vették volna. A felperesek mellett érvelt, hogy a Green Road-i gyerekek „egy ‘fekete angolnak’ nevezett nyelvváltozatot” beszélnek, amely annyira különbözik az iskolában beszélt közös nyelvtől, hogy az nyelvi korlátot jelent a számukra. A „King-iskola pere” így a „fekete angol perévé” vált. Geneva Smitherman átnézte az iskolai feljegyzéseket, a tesztekben megtalálta a nyelvészeti problémákat, amelyek bizonyították, hogy az iskolák az olvasástanítás során nem vették figyelembe a fekete angol jellegzetességeit. J. L. Dillard a fekete angol kreol történetéről hozott fel bizonyítékot arra, hogy a nyelvi különbségek a faji szegregáció eredményeként jöttek létre, ami aztán a felperes érvelésében lényeges momentumként szerepelt.

A nyelvészek és az antropológusok mindkét nézőpontot elvetették: azt is, hogy a feketék alsóbbrendűek lennének, és azt is, hogy kulturális hátránytól szenvednének. Ehelyett ‘differenciaelméletet’ terjesztettek elő, amely szerint a feketék és a fehérek között fontos és állandó különbségek vannak, de ezek nem jelentik a feketék alsóbbrendűségét. Ahhoz, hogy a szegénynegyedek oktatási problémáit megoldják, a tanároknak inkább figyelembe kellene venniük ezeket a különbségeket ahelyett, hogy a fekete gyerekeket úgy kezelik, mintha egyformák lennének a fehérekkel.

A dialektológusok éppolyan határozottan elutasították a deficit-hipotézist, mint más nyelvészek. Mindig azt állították, hogy az alapnyelvi dialektusok éppolyan logikusan konzisztensek, mint a tanterem nyelve. De a dialektológusok határozottan nem értettek egyet azzal, hogy a feketék beszéde a fehérekétől elkülöníthető, attól különböző nyelvi rendszert is alkot.

A nyelvészek két csoportja - a kreolisták és a dialektológusok - egyezsége jutott a fekete angol természetét és eredetét illetően. Kutatásaik során a *to be* ige viselkedését

tanulmányozták. Arra a következtetésre jutottak, hogy a fekete angolnak jelen és múlt időben is van egy könnyen tudatosítható mögöttes létigéje, viszont nincsen egyeztetési szabály az alany és az igéje között, ezen alakok egy részét a beszélők összevonják, és az összevont alakok közül a maradék mássalhangzó néhány esetben törlődik. Ezek az eredmények segítettek elfogadtatni azt a felismerést, hogy az afro-amerikai angolnak saját jól formált szabályai vannak, és különálló nyelvi rendszert alkot.

A nyelvészek 1971. december 29-én határozati javaslattal álltak az Amerikai Nyelvészeti Társaság elé, melyben azt hangsúlyozták, hogy ez idáig egyetlen természetes nyelvről sem sikerült bebizonyítani, hogy a logikus gondolkodás kifejezése tekintetében magasabb rendű lenne egy másiknál. A határozatot nagy többséggel szavazták meg.

A létigére vonatkozó mai törlés-megszorítások egyértelműen a nyelvváltozat kreol eredetére utalnak. E gyakorisági mintázatnak nincs kommunikatív funkciója, ez tisztán és egyértelműen történeti folyamat eredménye.

A nyelvészek egyezsége jutottak a fekete angol természetét és eredetét illetően:

1. A FAA (fekete angol alapnyelv) az angol nyelv egyik alrendszere, amelynek saját fonológiai és szintaktikai rendszere van, és amelyek mára több ponton összehangolódtak más dialektusok szabályaival.
2. A FAA a déli fonológiából, morfológiából és szintaxisból sok vonást egyesít magában, de a feketék is hatást gyakorolnak azokra a déli dialektusokra, ahol élnek.
3. A FAA-ben bizonyítékok vannak arra, hogy egy korábbi, a mai karibi kreolokhoz közelebb álló kreolból származik.
4. A FAA-nek a többi angol dialektusétól viszonylag eltérő, nagyon fejlett aspektusrendszere van, amelynek jelentéstani struktúrája folyamatos fejlődést mutat.

A fenti pontokban foglaltak tartalmazzák a szakértői tanúvallomás lényegét, amelyeket a nyelvészek az Ann Arbor-i perben felsoroltak.

Joiner bíró 1979. július 12-én a felperes számára kedvező ítéletet hozott. Az Ann Arbor-i Iskolaszéket arra utasította, hogy 30 napon belül mutasson be egy tervezetet, amelyben pontosan leírják azokat a lépéseket, amelyekkel a tanárokat segíteni fogják annak megállapításában, (1) hogy mely gyerekek beszélnek a fekete angolt, (2) és ennek a tudásnak a birtokában hogyan taníthatók meg a sztenderd angol olvasására.

Mindegyik kitűnő kutató és szakember egy olyan nyelvi rendszer létezése mellett tett tanúvallomást, amely része az angol nyelvnek, de lényegi vonatkozásokban különbözik az iskolákban, a kereskedelem világában, a művészetek, tudományok területén és más szakterületeken, valamint a kormányzatban használt sztenderd angoltól. A múltban és a jelenben az ország fekete lakosainak 80 százaléka beszéli, és eredetileg a rabszolgák átmeneti vagy pidzsín nyelve volt, amely aztán egy-két generációt követően kreolizálódott. Azóta folyamatosan finomul, és közelebb kerül a társadalmi fővonalhoz. Azokon a területeken még mindig virágzik, ahol sok fekete él. A feketék nyelve a déli dialektusra jellemző vonásokat is tartalmaz. A feketék főleg hétköznapi beszélgetésekben és informális beszédben használják.

Az Ann Arbor-i per fordulópontot jelentett ebben a lehangoló történetben. A pert a feketék kezdeményezték: a Green Road-i anyák, Kenneth Lewis ügyvéd, Geneva Smitherman nyelvész, és a fekete közösség sok más tagja. A fehérek, akiknek abban a megtiszteltetésben volt részük, hogy kiegészítő szerepet játszhattak ebben az ügyben, tudják, hogy az elért sikerekben csak csekély szerepük volt. Az élet bármely területén csak úgy lehet tartós javulást

előidézni, ha az emberek saját kezükbe veszik dolgaik irányítását. Azt hiszem, ez ugyanúgy vonatkozik a fekete angol tanulmányozására, mint minden másra. (Labov, 1982)

Sajnos az Ann Arbor-i döntés nem gyakorolt hatást sem a nyelvi tárgy (*language arts*) tanmenetére, sem a fiatalok olvasási készségeire. Csaknem húsz évvel az Ann Arbor-i döntés után az iskolaszék a kaliforniai Oakland Unified Iskolai Körzetben hozott egy olyan határozatot, mely szerint az ebonics nem az angol nyelv egyik dialektusa, hanem egy afrikai gyökerű különálló nyelv. Az váltotta ki ezt a határozatot, hogy az afro-amerikai angol gyerekek rosszul teljesítettek az iskolában és magas volt az iskolából való kimaradásuk aránya. Elvárták az iskoláktól az ebonics használatát és az angol elsajátítását, ami országos vitát váltott ki. Az ebonics szó használata is arra utalt, hogy itt nem az angol nyelv egy változatáról van szó, hanem egy független nyelvről. Az Ann Arbor-i döntés sikerrel járt a bíróságon, de megbukott a tantermekben. Még a képzett amerikaiak is elhitték, hogy az ebonics alig több, mint „*lusta angol*” vagy „*rossz nyelvtan*”. Az eredeti oaklandi döntés szerint az afrikai nyelvrendszerek, mint az *ebonics*, genetikai alapúak és nem az angol dialektusai, amit a nagyközönség úgy értelmezett, hogy az *ebonics* egy független nyelv, ami az afro-amerikaiak DNS-ében kódolva van. Végül az oaklandi iskolaszék elfogadott egy módosított határozatot, melyben kifejtették, hogy a „*genetically based*” kifejezést nyelvészeti szempontból értették és arra a mondatra cserélték, hogy az afro-amerikai nyelvrendszerek „a nyugati és a Niger-Kongó nyelvekből erednek és nem pusztán az angol dialektusai.” (Golden)

Oakland a Standard English Proficiency, vagy SEP elnevezésű programot akarta megvalósítani, melyben kerülték a dialektus terminus használatát és „*otthoni nyelv*”-nek („*home language*”) nevezték. Ezzel azt akarták elérni, hogy az afro-amerikai fiatalok ne érezzék stigmatizálnak, alacsonyabb rendűnek az általuk beszélt nyelvváltozatot. A tanárok a fiatalokat nem helyes nyelvhasználatra, hanem fordításra szólították fel. (Baron 2010)

2.5. Az afro-amerikai angol (AAA) szókincse

Bizonyos szavak és kifejezések, mint például a *saditty*, *kitchen*, *pot liquor*, *get my praise on* speciális vagy egyedi jelentéssel bírnak az AAA-ban. Ezek közül a kifejezések közül néhányat az afrikai amerikaiak több korcsoportja is használ, másokat csak egy korcsoport.

Az AAA szókincs olyan angol szavakat tartalmaz, amelyek az amerikai angol más változataiban is megtalálhatók, de eltérő a jelentésük, vagy más nyelvi környezetben használják őket. A közös szókincs összekovácsolja az embereket, ugyanakkor elválasztó eszközként is szolgál: összeköti a különböző osztályokból származó feketéket, és elválasztja a feketéket a fehérektől.

Ezt az egyedülálló szókincset két átfogó kategóriába lehet sorolni: (1) azok a szavak és kifejezések, amelyeket minden korcsoport használ, (2) azok a szavak és kifejezések, amelyek csak egy bizonyos korcsoport beszélőire jellemzők. A társadalmi osztály nem játszik döntő szerepet a szóhasználatban, ugyanakkor földrajzi különbségek kimutathatók.

Ezeknek a szavaknak és kifejezéseknek az ismerete nem jelenti azt, hogy az illető beszéli az AAA-t, de minden AAA beszélő feltétlenül ismeri az AAA szókincset.

Az AAA szókincset három szempontból szükséges bemutatni: (1) mint olyan lexikai elemek listáját, amelyek megjelennek ebben a nyelvváltozatban, (2) mint olyan lexikai elemek listáját, amely tovább osztható tematikai szempontból, (3) mint olyan szavak tárházát, mely tárház eltér a szlengtől, de az afrikai amerikai közösség része.

Major (1994) és Smitherman (1994) képviseli az első fajta szókinccset. Major a *Juba to Jive: A Dictionary of African-American Slang* (A jubá-tól a jive-ig: Az afro-amerikai szleng szótára) című műve felöleli a 17. századtól a 20. századig használt szókinccset. A *juba* a rabszolgák csoportja által előadott tánc, a *jive* hűvös beszédre utal vagy arra, hogy valakit megtréfálnak, szórakoznak vele. Smitherman műve a *Black talk: Words and Phrases from the Hood to the Amen Corner* (Fekete beszéd: Szavak és kifejezések a gettótól a talpnyalókig) a szavak és kifejezések történeti és jelenlegi jelentőségére összpontosít az afrikai amerikai kultúra és a 'fekete élmény' kontextusában. A javított kiadás több száz definíciót ad a jelenleg használt szavakra, amelyeket kiegészít új szavakkal, mint például 'jiggy' (jelentései: laza; jól néz ki; szexel valakivel; furcsa, szokatlan; fülbemászó hip-hop dal), 'flava' (jelentése: stílus, a 'flavor' 'íz' szóból ered), 'benjamins' (jelentése: '100 dolláros bankjegy', a 100 dollároson Benjamin Franklin arcma látható) és 'D.W.B.' (*Driving While Black*) (a kifejezés a 'driving while drunk' 'ittas vezetés' kifejezés analógiájára jött létre, arra a cselekedetre utal, amikor a rendőrök megbüntetnek egy feketét a származása miatt egy vezetés közben el nem követett szabálytalanságért)

Major az összes általa felsorolt szót és kifejezést szlengnek titulálja, mondván, hogy a 'black slang' ('fekete szleng') egy amerikai nyelv, amelynek távoli gyökerei vannak a központi Nyugat-Afrika ősi part menti törzseiben, és indirekt módon az angol-ír kultúrában és máshol. Felhívja az olvasót, hogy fontolja meg, hogy az AAA szemantika és szókinccs az AAA nyelvtan része, amely mélyen az afrikai hagyományból ered, de ugyanennyire része az amerikai kultúrának is. A szavakat négy csoportra osztja: (1) déli, vidéki, rabszolgaság alatti szavak, (2) a fekete zenészek és bűnösök (sinner-man) szlengje 1900 és 1960 között, (3) utcai kultúra, rap és hip-hop, (4) munkásosztály. Az osztályozásból látható, hogy Major a különböző társadalmi osztályba és korcsoportba tartozó feketék szóhasználatát írja le.

Smitherman kiemeli a 'Black Talk' határokon átívelő, közösségépítő, egyesítő jellegét, amely független az állástól és a társadalmi pozíciótól.

Major (1994) és Smitherman (1994) egyetértenek számos kérdésben, ilyen például az 'ashy', 'kitchen', 'saddy' szavak használata. Ez a három szó megjeleni Smitherman-nél, míg a 'kitchen' és a 'saddy' szerepel Major művében. Az 'ashy' jelentése: *a fekete bőr fehéres elszíneződése a hideg és a szél hatására*. A 'kitchen' a tarkónál található göndör hajra utal a 'saddy' felvágó, sznob feketéket jelent mind a két szerzőnél. A szleng kifejezések általában mulandóak, de mivel mind az 'ashy', mind a 'kitchen' a feketékre jellemző bőrszínárnyalatra és hajra utal, érthető a fennmaradásuk.

A két szótár szókinccse közötti fő különbsége az, hogy eltérő korszakokra vonatkoznak: Major szótára a 17. századtól a 20. századig terjed, míg Smitherman szótára a kortárs szókinccset tartalmazza. Majornél megtaláljuk a 'Crow Jane' szót, amit fekete vagy fekete arcszínű nőre használtak az 1900-tól az 1920-as évekig, az 'anigh'-t, ami *közelt* jelent és a 'pot liquor'-t, ami *a zöldegek levét* jelenti, de Smithermannél már nem.

Folb (1980) műve testesíti meg a második fajta szótárt, amely a szavakat tematikus csoportokra bontja. A kutatása a dél-közép Los Angeles-ben élő fekete tinédzserektől kapott adatokra korlátozódik. Folb a kutatásai alapján arra a következtetésre jut, hogy a fekete tinédzserek szókinccsének egyesítő hatása van, összeköti a tizenéveseket a földrajzi, a társadalmi és a gazdasági határokon át. Folb etnográfiai munkájában a következő témákat találjuk:

megnevezések a fekete közösségben, melyek a közeli kapcsolatoktól, mint például 'cuz', (unokatestvér) 'play sister' a kívülállóig terjednek, pl. 'the man' rendőr jelentésben; a manipuláció formái: a territórium feletti ellenőrzésre és hatalomra utalnak, különösen a bandákra vonatkoztatva; , férfi-női interakció szókinccse a szexre és a szerelemre és a fizikai vonzalomra utal ; a kábítószeres szókinccse.

A harmadik fajta szótárnak az a célja, hogy megkülönböztesse azokat a lexikai elemeket, amelyek az afrikai amerikai közösséghez tartoznak azoktól, amelyek szorosabban kötődnek egy bizonyos társadalmi tartományhoz. Dillard (1977) megkülönbözteti a fekete lexikont azoktól a kifejezésektől, amelyek például a 'kerítés' tartományába tartoznak. Folb-hoz hasonlóan tematikus csoportokba rendezi a szavakat azzal a különbséggel, hogy ő elkülöníti az AAA szavakat a szlengnek tartott szavaktól, például a vallással vagy egyházzal kapcsolatos szavakat az AAA szókinccshez sorolja, mint például a 'funeralize' 'temetkezési szolgáltatást nyújt' szót. Úgy véli, hogy a kerítéssel, prostitúcióval, kábítószeresekkel, csalással és más alvilági tevékenységgel kapcsolatos szavak nem a fekete angolba tartoznak, hanem a fekete szlengbe. Számos más forrás is ad információt azokról a lexikai elemekről, amelyek az AAA szókinccs részét képezik, habár ezek nem csak a kizárólag afrikai amerikaiak által használt kifejezésekre fókuszálnak. Ilyen szótár a 'Dictionary of American Regional English' (DARE) (Az amerikai regionális angol szótára) és a 'Publication of the American Dialect Society' (PADS) (Az amerikai dialektus társaság kiadványa). A DARE-ben megtaláljuk az alábbi szavak definícióját: *ashy, kitchen, get over, outside child, call and sponse (response)*

A PADS minden egyes kötete a nyelvhasználattal és a dialektussal kapcsolatos témákhoz kapcsolódik, például tárgyalja azokat a Délen használt AAA lexikai elemeket, amelyek Zora Neale Hurston műveiben fordulnak elő. Ilyen elemek a következők: 'color struck' (a bőrszíne miatt öntelt vagy valamilyen bőrszínt kedvelő), 'gospel bird' (csirke, a prédikátorok kedvenc étele), 'mind' (figyelem), 'dicty' (felvágó, sznob), 'tief' (lop), 'ting an' ting' (hasonló, egyforma), 'yard axe' (tehetségtelen prédikátor), 'tote' (visz, cipel, gullah eredetű).

A fent említett szótárak – Major, Smitherman, Folb, Dillard, DARE, PADS - lexikai elemeinek az átfedése és konvergenciája megerősítik azt az állítást, hogy léteznek olyan lexikai elemek és kifejezések, amelyeket csaknem kizárólag afrikai amerikaiak használnak vagy használtak. Ezek az elemek az afrikai amerikai lexikon részei. Folb fontosnak tartja az életkort, míg Smitherman arra az időszakra koncentrál, amikor az adott kifejezést egy bizonyos földrajzi területen használták. Smitherman szócikkeit összefogja a szókinccs egyesítő szerepe, a szerző felismeri a rap és a hip-hop generáció szerepét.

Az afrikai amerikaiak ismerik az AAA lexikonban előforduló szavak és kifejezések egy részét, beleértve a szavak jelentését és helyét a mondatban, de valószínűleg nem ismerik az összeset. Az afrikai amerikaiak ismerik az AAA lexikont, de hozzáférnek a standard amerikai angol lexikonhoz is. Felmerül a kérdés, hogy ebben az esetben két lexikonról beszélhetünk-e, vagy pedig egy lexikonról, amely tartalmazza mind az AAA lexikont, mind a standard amerikai angol lexikont.

Egy dolog biztosan leszögezhető, az AAA lexikonban és a standard amerikai angol lexikonban találunk olyan lexikai elemeket, amelyek egyformán hangzanak, de eltér a jelentésük, ilyen pl. a 'kitchen' ('nyakszirtnél található göndör haj', nem pedig 'konyha'), 'mannish', 'womanish' ('gyermeknek nem illő felnőttes viselkedés', nem pedig 'férfias' / 'nőies').

A *'Whoa'* szleng terminus *'nagyon jó'*-t jelent (*'szuper'*, *'király'*, *'sirály'*), s az AAA lexikonnak abba a részébe tartozik, amelyet egy bizonyos korcsoport beszélői használnak, eltérnek földrajzi régióként, s nagyon rövid életűek. Számos ilyen lexikai elem a hip-hop kultúrából ered, s ennek köszönheti megmaradását is. Nagyon nehéz a szlenget jellemezni, mivel az állandóan változik. Két fontos megállapítást tehetünk a szleng szavakkal kapcsolatosan: (1) a szleng szavak csoportokra oszthatók; (2) a lexikon új, szleng kifejezésekkel bővíthető produktív szóalkotási eszközökkel.

Teresa Labov (1992) a kamaszok nyelvéről írva a szleng szavak három csoportját határolja körül: (1) emberekre utaló szavak, (2) az embereket, cselekvéseket és helyeket pozitívan vagy negatívan ábrázoló szavak, (3) a szabad idő eltöltésére, a szórakozásra utaló szavak. Labov kutatásai megerősítik Rickford állítását miszerint a szókincs elemek választóvonalat képeznek a feketét és a fehérek között. A jelenleg használt szleng kifejezések is megfelelnek Labov kategóriáinak. Az egyik legszélesebb ma használt szleng kategória az emberekre utaló szavak csoportja. Az alábbi szavak nőkre utalnak: *'bopper'*, *'dime'*, *'honey'*, *'hot girl'*, *'ma'*, *'shorty'*, *'wifey'*. A következő terminusok férfiakra utalnak: *'balla'*, *'cat'*, *'cuz'*, *'dawg'* (*'dog'* is), *'fool'*, *'homes'*, *'hot boy'*, *'kinfolk'*, *'mark'*, *'money'*, *'player'* (*'playa'*), *'scrub'*, *'slick'*. A *'bopper'* szó olyan nőre utal, akit az anyagi javak szerzése érdekel; hasonló jelentésű a *'chickenhead'*. A férfiakra utaló szavak a *'balla'* és a *'scrub'* kivételével megszólítások. A *'balla'* szó olyan férfira utal, aki sok pénzt és vagyont szerzett, a *'scrub'* lealacsonyító szó, olyan férfira utal, aki nem tudja eltartani önmagát, másokon élőködik. A *'dog'* kifejezésnek is negatív a konnotációja, olyan férfira használják, aki rosszul bánik a nőekkel. A *'dog'* vagy *'dawg'*, ha megszólításként használják, nem rendelkezik negatív jelentéstartalommal. A *'money'*, *'slick'* és a *'homes'* szavakat korlátozott mértékben (pl. nem állhatnak mutató névmás után) lehet használni köznévként is, de csak olyan esetben, amikor az illető férfi ismeretlen.

Egy másik széles csoport a pénzre utaló kifejezések: *'benjis'* (*'benjamins'*), *'cabbage'*, *'cheese'*, *'cream'*, *'duckets'*, *'franklins'*, *'paper'*, *'scrilla'*. Brathwaite (1992) nyolc pénzre utaló kifejezést sorol fel: *'bucks'*, *'dead presidents'*, *'dime'*, *'paper'*, *'cash money'*, *'dividends'*, *'dough'* és *'knot'*. A *'dime'* a tízdollárost jelent (a standard amerikai angolban 10 centet jelent), a *'knot'* pedig egy halom pénzt. A rapben és a hip-hopban az anyagi haszonszerzés egy visszatérő téma, tehát nagyon gyakoriak a pénzzel és a vagyonnal kapcsolatos kifejezések. Ilyen kifejezés az *'ice'*, ami *'gyémánt'*-ot jelent és a *'bling-bling'*, ami *'ékszerek'*-re vagy *'platiná'*-ra utal.

Egy nagyon széles, de alcsoportokra bontható kategória a cselekvésekre utaló lexikai elemeké. Ide tartoznak a (1) távozást jelentő kifejezések: *'bounce'*, *'push off'*, *'murk'*; (2) az irigységet kifejező lexikai elemek: *'playa hatin'* (*'hatin'*, *'hatin on'*), *'balla blockin'*; (3) kommunikációra vagy kapcsolatra utaló kifejezések: *'feel'*, *'we're here'*; (4) olyan kifejezések, amelyek az ellenkező nemhez való közeledésre utalnak: *'push up on'*, *'get wit(h)'*, *'holler at that'*, *'sweatin'*; (5) olyan kifejezések, amelyek arra utalnak, hogy mi a jó és mi az izgalmas: *'off the hook/chain'*, *'krunk'*, *'banging'*, *'too stupid'*.

Az 1990-es évek első felében elterjedt kifejezés volt a *'get your groove on'* táncol jelentésben. Ez a kifejezés rendkívül produktív, a *'groove'* szó számos szóval helyettesíthető a következő szerkezetben: *'get'* – birtokos melléknév – főnév – *'on'*: *'get my chill on'* (*'pihen'*), *'get my drink/síp on'* (*'iszik'*), *'get my eat/grub on'* (*'eszik'*), *'get my mac (mack) on'* (olyan férfiakra utal, akik számos partnerrel táncolnak, megszerzik a telefonszámukat), *'get my praise*

on ('*dicsér*' vagy '*imádkozik*'), '*get my sleep on*' ('*alszik*'). Ennek a szerkezetnek a használata produktív folyamattá vált olyan jelentések kifejezésére, hogy '*elkezd valamilyen tevékenységet*'. Az általános szabály az, hogy olyan igét kell a birtokos névmás után tenni, ami főnévként is használható.

Az AAA szókincséhez sorolhatók az igei aspektusjelölők is; ezeket a mondatról szóló fejezetben fogom tárgyalni.

2.6. Az afrikai amerikai angol szintaxisa

Ebben a fejezetben az AAA igei aspektusjelölőket írom le, s megvilágítom, hogy hogyan illeszkednek a szintaktikai komponensbe. Az AAA egyes szintaktikai elemei egybeesnek az angol nyelv más változatainak szintaktikai elemeivel, mint például az Egyesült Államok déli államaiban beszélt változatok vagy az angol nyelv írországi változata.

Az AAA igei paradigmák

A jelen időt minden számban és személyben az ige főnévi igenévi alakjával képezzük:

I eat./ He eat. A nyomatékos állítás a DO segédigével fejezhető ki: *I DO eat.* A tagadás a *don't* segédigével történik: *I don't eat. / He don't eat.*

A múlt időt az ige múlt idejű alakjával fejezi ki: *I ate.* Nyomatékos állítás: *I DID eat.* Tagadás: *I din (didn't) eat* vagy *I ain('t) eat/ate.*

A múlt idő / Praeteritum: *had* + az ige múlt idejű alakja: *I had ate.* (Nincs nyomatékos állító és tagadó alakja.)

A jövő idő: '*a eat*' (Az *a*' a '*will*' redukált alakja.) Nyomatékos állítás: *I WILL eat.* Tagadás: *I won't eat.*

vagy

Egyes szám első személyben: *I'm eat.* A többi számban és személyben: *gon eat.*

Nincs nyomatékos állító alakja.

A tagadás egyes szám 1. személyben *I ain't gon/ I'm not gon*, a többi számban és személyben: *ain't gon/ not gon.*

A folyamatos jelen:

Egyes szám első személyben: *I'm eating*, a többi számban és személyben *we/you/she/they eating*, a személytelen névmással: *it's growing*. A nyomatékos állítás egyes szám első személyben: *I AM eating*, a többi számban és személyben *IS eating*. A tagadó alak egyes szám első személyben *I'm not/ I ain('t) eating*, a többi számban és személyben: *ain('t)/not eating*, a személytelen *it* névmással: *it's not growing/it ain('t) eating*.

A jelen idő a 'be' kopulával:

Egyes szám első személyben: *I'm tall*, a többi számban és személyben: *we/you/she/they tall*, a személytelen *it* névmással: *it's tall*. A tagadó alak egyes szám első személyben: *I'm not tall/ I ain't tall*, a többi számban és személyben *ain('t)/not tall*, a személytelen *it* névmással: *it's not tall/it ain(') tall*.

A folyamatos múlt:

Minden számban és személyben: *was eating*. A nyomatékos állítás: *WAS eating*. A tagadó alak: *wasn't (wasn't) eating*.

A folyamatos jövő:

Minden számban és személyben *'a be eating*. A nyomatékos állítás: *WILL be eating*. A tagadás: *won('t) be eating*.

A befejezett jelen:

Minden számban és személyben az ige múlt idejű alakja szerepel: *ate*. A nyomatékos állítás: *HAVE ate*. A tagadó alak: *ain('t)/haven't ate*.

A befejezett múlt:

Minden számban és személyben: *had* és az ige múlt idejű alakja: *had ate*. A nyomatékos állítás: *HAD ate*. A tagadó alak: *hadn't ate*.

A befejezett folyamatos jelen:

Minden számban és személyben: *been eating*. A nyomatékos állítás: *HAVE been eating*. A tagadó alak: *ain('t)/haven't been eating*.

A befejezett folyamatos múlt:

Minden számban és személyben: *had been eating*. A nyomatékos állítás: *HAD been eating*. A tagadó alak: *hadn't been eating*.

A modális befejezett múlt idő:

Minden számban és személyben: *should'a been eating*. Nincs nyomatékos állító alakja. A tagadó alak: *shouldn'a been eating*.

A segédigék fő tulajdonságai

- (1) A segédige + főige sorozatban az igeidőt a segédige jelzi.
- (2) A segédigék megjelenhetnek összevont, redukált vagy zéró alakban.
- (3) Az összevont tagadószó, a „*n't*”a segédigékhez csatolható.
- (4) A kérdő mondatokban a segédige és a főige sorrendje megfordul.
- (5) A segédigék az AAA-ban nem jelennek meg kötelezően a kérdő mondatokban. A speciális kérdő intonáció utal a mondat kérdő voltára. Az ugye-kérdés képzése azért fontos, mert kijelöli, hogy milyen segédige szerepelne a mondatban, ha megjelenne.
- (6) A segédigék helyettesíthetik az igét az ige elmaradásakor, vagy az igei csoport előre helyezésekor:

Bruce Ø dancing, and Dee Ø dancing, too.

Igei csoport ellipszis: *Bruce dancing, and Dee is, too.*

Az igei csoport előre helyezése (VP-fronting):

*Bruce said he would win the election, and win the election he **did**.*

Az egész igei csoport, a *'win the election'* előre megy az alany elé, s a segédige hátul marad.

Általánosan elmondható, hogy a segédigék az AAA-ban rendelkeznek néhány olyan tulajdonsággal, amelyek egészen hasonlóak, ha nem azonosak a standard amerikai angol segédige mintáival. Árnyalatnyi különbség van a két nyelvváltozat között a befejezett jelenben. Az AAA-ban a segédige nem mindig jelenik meg a felszínen.

Az aspektusjelölők: be, BIN, dən

Az aspektusjelölők az AAA-ban alakilag hasonlítanak a standard amerikai angol segédigéire, s ez a hasonlóság némi zavart okozhat a két nyelvi rendszer beszélőinek körében. A hasonlóság miatt az AAA-t nem beszélők azt feltételezik, hogy ezek az aspektusjelölők hasonló szereppel és jelentéssel bírnak, mint a standard amerikai angolban. Az aspektust / ige szemléletet gyakran szembeállítják az igeidővel. Míg az igeidő elhelyezi a cselekvést az időben, az aspektus a cselekvés időtartamára, befejezettségére vagy gyakoriságára utal. A folyamatos vagy tartós aspektust kifejezi a *running* igealak (*Bruce is running.*), a futás tartós, folyamatos vagy folyamatban lévő cselekvés ebben a mondatban.

Az aspektusjelölő be

A *be* aspektusjelölő szokásos vagy ismétlődő cselekvést, vagy az alanyra jellemző tulajdonságot jelöl. A *be* megjelenése kötelező azokban a mondatokban, amelyekben az ige szemléleti jelentés szándékos. Ezzel szemben a *be* segédige/kopula hiányozhat a mondatból. A *Bruce run* mondat azt jelenti, hogy *Bruce alkalmanként fut*, vagy azt, hogy *Bruce-nak nincs problémája a futással*. A *Bruce Ø running* mondat azt jelenti, hogy *Bruce most* vagy *mostanában fut*. A *Bruce be running* jelentése az, hogy *Bruce rendszeresen fut*.

Az aspektuális *be* mindig ragozatlan vagy főnévi igenévi alakban jelenik meg, tehát soha nem lehet *am* vagy *are*. Egyes szám harmadik személyben előfordulhat a *bes* alak.

A BIN (régmúlt) aspektusjelölő

A *BIN* a távoli múltban helyezi el a cselekvést vagy az állapotot. A távoli vagy régmúlt relatív, lehet percekkel vagy évekkel ezelőtt is. Általában azt jelzi a *BIN*, hogy a cselekvés a megszokottnál tovább tartott, vagy utalhat arra, hogy egy bizonyos állapot már régóta fennáll. A hangsúly fonetikailag megkülönbözteti a *BIN*-t a hangsúlytalan *been* alaktól. A *BIN*, a *been* és a *bin* különböző jelentésekkel bír az alábbi mondatokban:

She BIN running. (standard amerikai angol: *She has been running for a long time.*) *Már régóta fut.*

She been running. (standard amerikai angol: *She has been running.*) *Fut egy ideje.*

She bin had him all day. (standard amerikai angol: *She has had him all day.*) *Ő (a férfi) nála (a nőnél) volt egész nap.*

A *BIN* szóra eső hangsúly eredményezi a régmúlt jelentést.

A *BIN* szó háromféle jelentéssel bírhat attól függően, hogy milyen fajta állítmánnyal fordul elő. Ha állapotot jelöl, akkor az állapot valamikor a távoli múlt egy adott időpontjában kezdődött és a mondat kiejtéséig tart: *He BIN running.* (standard amerikai angol: *He has been running for a long time.*) A *BIN* szerkezet második olvasata a gyakori cselekvés. A cselekvés vagy állapot valamikor a távoli múltban kezdődött és szokásosan folytatódik. A *Bruce BIN running* mondat azt jelenti, hogy Bruce elkezdett futni valamikor a múltban és még ma is fut

időnként. A *BIN* szerkezet harmadik olvasata a befejezettség, ami azt jelenti, hogy a cselekvés már rég befejeződött:

A: *You called her, Kaye?* (Felhívtad őt, Kaye?)

B: *Yeah, I BIN called her.* (Igen, már rég.)

A *Dən* aspektusjelölő

A *dən* aspektusjelölő azt jelenti, hogy egy esemény befejeződött: *I told him that you dən changed.* (Mondtam neked, hogy ő megváltozott.), de előfordul olyan állapotokkal is, amelyeknek nincs végpontjuk. (*I dən been in California too long.* = Már túl régóta vagyok Kaliforniában.) Az aspektusjelölőt hangsúlytalanul kell ejteni, ami megkülönbözteti a *done*-tól.

A standard amerikai angol *She has done her homework* mondat és az AAA *She done her homework* mondat világosan eltér egymástól. A *dən* azt jelenti, hogy egy esemény befejeződött, de azt is jelentheti, hogy a közelmúltban történt (*I dən lost my wallet!* = Épp elvesztettem a levéltárcámot.), vagy azt, hogy a cselekvő már rendelkezik némi tapasztalattal (*She dən been to church before.* = Ő járt már templomban.), valamint kifejezhet meglepetést is (*I can't believe that dance class is canceled after I dən wanted to take dance for five years.* = Nem tudom elhinni, hogy a táncanfolyamot törölték az után, hogy már öt éve akarok táncolni tanulni.)

A *dən* aspektusjelölő kombinációja más aspektusjelölőkkel: a *be dən* és a *BIN dən*

Néhány esetben a *be dən* kombinációja szokásos és eredménnyel járó összetett jelentést hordozhat, ahol is a szokásost a *be* jelöli, a befejezettséget pedig a *dən*: *She gotta be there for 9, so they be dən gone to school.* = Ott kell lennie 9-re, tehát ők már ekkorra mindig elmennek az iskolába. A *be dən* jelenthet jövőbeli eredménnyel járó állapotot, ami annyiban különbözik az előző jelentéstől, hogy nem rendelkezik szokásos jelentéssel: *I be dən forgot next week.* = A jövő hétre el fogom felejtani. A jövő jelentés a *be* igéből ered, a befejezettség a *dən* segédigéből. A *be dən* rendelkezhet modális, 'eredménnyel járó' jelentéssel. Fenyégető helyzetekben használják, vagy egyszerűen csak küszöbön álló cselekedetet fejez ki: *Boy, I make any kind of move, this boy be dən shot me.* = Ha megmozdulok, ez a fiú le fog löni.

A *BIN dən* aspektusjelölők kombinációja a régmúlt és az eredménnyel járó állapot jelölésére szolgál, jelentése megegyezik a *BIN befejezett* szerkezet jelentésével: *You should'a BIN dən called me down there.* = Már rég oda kellett volna hívnod.

A preverbális /ige előtti jelölők: *finna, steady, come*

A *finna* (beleértve a *fixina, fixna* és *fitna* változatokat is) azt jelzi, hogy egy esemény közeleg, a küszöbön áll, megtörténik azonnal. A *finna* megelőzi az igék nemvéges, azaz ragozatlan alakjait: *I don't know about you, but I'm finna leave.* = Nem tudom, hogy te mit akarsz, de én elindulok. *Y'all finna eat?* = Enni akarsz?

A *steady* jelölő, amit /stodı/-nak is lehet ejteni, megelőzi az ige *ing*-es alakját: *steady talking.* A *steady* intenzíven, következetesen vagy folyamatosan végzett cselekvést jelöl. Általában olyan igék előtt áll, amelyek cselekvést jelölnek, nem pedig állapotot. Ha állapotot kifejező igével áll, akkor azt fejezi ki, hogy az állapot egy bizonyos módon fordul elő. Ha a *be* segédigével áll, akkor szokásos cselekvést fejez ki, a *be* segédige utal a cselekvés gyakoriságára: *Them students be steady trying to make a buck.* = Azok a tanulók mindig szorgalmasan dolgoznak, hogy pénzt keressenek.

Néhány lexikai elem attitűdöt, nevezetesen felháborodást fejez ki a beszélő részéről. A *come* jelölő egyik fő funkciója a beszélő felháborodottságának, méltatlankodásának a jelzése. Spears (1982: 850) a *come* szót fél-segédigének nevezi, ami a beszélő felháborodását fejezi ki. *You the one come telling me it's hot. I can't believe you got your coat on.* = *Képes vagy azt mondani, hogy meleg van. Hihetetlen, hogy kabát van rajtad.* A *come* mint jelölő mindig megelőzi az igék *ing*-es alakját, ezért is lehet fél-segédigének nevezni.

2.7. Az afro-amerikai angol szintaktikai és morfo-szintaktikai tulajdonságai

Az AAA-ban a szavak jórészt ugyanolyan sorrendben fordulnak elő, mint az angol nyelv más változataiban, de az AAA-ban más kombinációk is megengedettek. Ez a fejezet leírja az AAA-ban előforduló szintaktikai és morfológiai rendszereket.

2.7.1. Szintaktikai tulajdonságok

A tagadás

Többszörös tagadást lehet használni egyetlen tagadó mondatban: *If you don't do nothing but farm work, your social security don't be nothing.* = *Ha csak mezőgazdasági munkát végzel, a TB-d nem lesz túl sok.* A többszörös tagadásnál a tagadást jelölhető a segédigén (*don't*) és a névmásokon (*anybody/nobody, anything/nothing*). A példamondatban négy tagadó kifejezés szerepel, de a számuk korlátlan lehet. A standard amerikai angolban az az általános szabály, hogy a mondatban nem fordulhat elő kettős tagadás, mert attól a mondat állító mondatná válik. A többszörös tagadás az AAA-ban felesleges, pleonasztikus, feltehetőleg nyomatékosítja a tagadást; erősen jelölt mint nem standard, s ezért információt hordoz a társadalmi státusról. A többszörös tagadás jelenségéhez szorosan kötődik a fordított szórend a tagadó mondatban, mely során két, mondat- vagy tagmondatkezdő elem, egy segédige és egy határozatlan főneves kifejezés kötelezően jelzi a tagadást. A kezdő tagadó segédigét követi a tagadó határozatlan főneves kifejezés: *Don't no game last all night long.* = *Egy meccs sem tart egész éjjel.* A tagadás mindkét formája megtalálható az afrikai amerikai istentiszteleteken énekelt énekekben; s nagyon gyakori az előfordulásuk az AAA-ban.

Az egzisztenciális *it* és *dey*

Az *it* és a *dey* olyan szerkezetekben fordul elő az AAA-ban, amelyek valaminek a létezését jelölik. Az alábbi hat egzisztenciális szerkezet azt jelenti, hogy: *Van valamennyi kávé konyhában.*

It's some coffee in the kitchen.

It got some coffee in the kitchen.

It have some coffee in the kitchen.

Dey some coffee in the kitchen.

Dey got some coffee in the kitchen.

Dey have some coffee in the kitchen.

Az aspektuális *be*-vel képzett egzisztenciális szerkezetek abban különböznek a fent említett szerkezetektől, hogy van egy 'alkalmanként' pluszjelentésük, amit az aspektusjelölő *be* jelöl: *It be too many cars in that parking lot.* = *Rendszeresen/Mindig túl sok autó van abban a parkolóban.*

Ezeket az egzisztenciális mondatokat csak szigorú szabályok betartásával lehet megalkotni: egy egzisztenciális elem kell hozzá, amit kötelezően követ a *be*, a *have* vagy a *got*, mely utóbbi elemek kötő elemként funkcionálnak, ugyanis összekötik az egzisztenciális kifejezést az őt követő főneves kifejezéssel.

Kérdésszerkesztés az AAA-ban

Az eldöntendő és az ugye-kérdésekben a segédige megelőzi az alanyt, azonban vannak olyan eldöntendő kérdések is, amelyekben nincs segédige a mondat elején, tehát a következő szerkezeteket is lehet használni:

You know her name? = *Tudod a nevét?*

He sleeping in the car? = *Az autóban alszik?*

Ezekben a mondatokban nem áll segédige a mondat elején, ezért az intonáció jelöli a mondat kérdés voltát.

A kérdésszerkesztés három fő szabálya

(1) A kérdésszerkesztésnél a kijelentő mondatból indulunk ki: *Bruce can jump.*(= *Bruce tud ugrani.*) / *It DO be dark.*(= *Sötét szokott lenni.*) A kérdő mondatban a segédige az alany elé kerül: *Can Bruce jump?*(= *Tud Bruce ugrani?*)/ *DO it be dark?* (= *Sötét szokott lenni?*)

(2) Azoknál a mondatoknál, amelyekben nincs segédige, az intonáció fejezi ki a mondat kérdő jelentését. (3) Azoknál a mondatoknál, amelyekben az állító mondatokban a mélyszerkezetben van segédige, egyszerűen az alany elé helyezzük a segédigét: *He sleeping in that car.* → *Is he sleeping in that car?*, *He be sleeping in that car.* → *Do he be sleeping in that car?*

A kiegészítendő kérdések képzése

A kiegészítendő kérdések *wh*-val kezdődő kérdőszavakkal kezdődnek, mint például: *who*, *what*, *which*, *why*, *when*, *where*, és ide tartozik még a *how* is. Az eldöntendő kérdések és a kiegészítendő kérdések a rájuk adott válasz tartalmában különböznek.

Az AAA-ban a kiegészítendő kérdéseket számos módon lehet képezni. Vegyük például a *'What did you eat?* mondatot. (= *Mit ettél?*) A mondat alanya a *you*, a segédige a *did*, a tárgy a *what*. Induljunk ki a *You did eat what.* mesterségesen megalkotott kijelentő mondatból! Első lépésként a *what* a mondat elejére kerül: *What you did eat.* A második lépés az, hogy a *did* közvetlenül az alany elé kerül: *What did you eat?*. Ugyanígy lehet eljárni a következő mondatnál is. A mesterségesen megalkotott kijelentő mondat: *You do be out of school how long.* → *How long you do be out of school* → *How long do you be out of school.*

A többi kiegészítendő kérdésnél vagy segédige követi az alanyt, vagy egyáltalán nincs segédige a mondatban. A mesterségesen megalkotott kijelentő mondat: *They was doing what.* → *What they was doing?* Itt a második lépés, a segédige alany elé történő helyezése elmarad. Azoknál a mondatoknál, amelyekben nincs segédige, a következő az eljárás. A mesterségesen megalkotott kijelentő mondat: *You be talking to who like that.* A *who* a mondat elejére kerül: *Who you be talking like that.*(= *Kivel szoktál így beszélni?*) A második lépés elmarad, mert nincs segédige a mondatban.

Az AAA-ban a kiegészítendő kérdések szerkezete így foglalható össze:

(1) kérdőszó segédige alany *What did you eat?*

(2) kérdőszó alany segédige *What they was doing?*

(3) kérdőszó

alany

Who you be talking to like that?

A múlt időt (praeteritum) jelölő *had*

A *had* használata az AAA-ban jelentősen eltér a standard amerikai angolban használt befejezett múlt időtől. Alakilag a két szerkezet megegyezik a két nyelvváltozatban, de eltérő a jelentésük. Az AAA-ban egyszerű múlt időt jelent, míg a standard amerikai angolban régmúltat, azaz előidejűséget. *I had went to the city last night.* = *Tegnap bementem a városba.* A *had* jelentősége mindössze annyi, hogy a használója fekete beszélőnek tűnik.

A múlt időt jelölő szerkezetek összefoglalása az AAA-ban

Az AAA hatféleképpen tudja kifejezni a múlt időt.

A múlt típusa	Jelölő és igealak	Jelentés
(1) egyszerű múlt	<i>drunk</i>	közvetlenül a jelen előtti idő
(2) praeteritum <i>had</i>	<i>had drunk</i>	a jelen előtti idő, főleg narratívákban
(3) távoli múlt	<i>BIN drunk</i>	távoli múlt
(4) régmúlt	<i>had drunk</i>	előidejűség a múltban
(5) távoli befejezett múlt	<i>had BIN drunk</i>	a távoli múlt előtti múlt
(6) állapot befejeződése	<i>dən drunk</i>	az állapot befejeződött

2.7.2. Az AAA morfoszintaktikai tulajdonságai

Ez a fejezet azokra a suffixumokra összpontosít, amelyek nem a szó jelentését vagy szófaját változtatják meg, hanem az igeidőt, a számot vagy a birtokviszonyt.

A múlt morfológiája

Az AAA nem különbözteti meg az ige múlt idejű alakját a befejezett melléknévi igenévi alaktól, a két alak – eltekintve a speciális jelentésektől, mint például az állapotleírás (*gone, seen*) – felcserélhető. Mind a két alakot lehet használni szenvedő szerkezetben.

Az ige –s suffixuma

A jelen időben egyes szám harmadik személyben is a többes szám harmadik személyben használt alak az elfogadott, azaz az ige nem kap –s suffixumot: *When he come down here, I be dən talked to him.* = *Amikor idejön, addigra már rendszerint beszéltem vele.*

Azonban az ige bizonyos esetekben kaphat –s suffixumot: jelölheti az egyes szám harmadik személyt, az elbeszélő jelen időt vagy a szokásos cselekvést. Az utóbbi két esetben nem csak egyes szám harmadik személyben fordulhat elő:

A: *You have to get your rest.* = *Pihened kell.*

B: *I dos that.* = *Azt teszem.* (A *dos /ʊ/-*val ejtendő).

A *be* habituális jelölőként funkcionál, tehát a *bes* alak redundáns: *Well, that's the way it bes.* = *Nos, ez az, ahogy ez lenni szokott.*

A birtokviszony jelölése

A birtokviszonyt jelölő *s* használata nem kötelező az AAA-ban, elegendő a szórend. A beszélő szabadon eldöntheti, hogy használja-e. *That's the **church responsibility**.* = *Ez az egyház feladata/felelőssége.*

2.8. Az AAA fonológiája

Az *BIN* és a *dən* aspektus jelölők esetén a szóhangsúlynak fontos szerepe van, ugyanis ez határozza meg a jelentést. Az 1960-as és az 1970-es években végezték a legalaposabb kutatást az AAA fonológiájáról és hangairól. Az ekkor készült tanulmányok a szóvégi hangok ejtését (*test/ kind* → *tes/kin*), az /f/ hang megjelenését /θ/ helyett (*bathroom*), és a /r/ és a /l/ hang kiejtésben való megjelenését vizsgálták, amely homofóniát idéz elő pl. a *coart* és a *coat* szavak esetén. Az amerikai angol más változataiban is redukálódik a szóvégi mássalhangzó csoport (/nd/ → /n/, /st/ → /s/).

A szóvégi mássalhangzócsoportok

Az AAA szóvégi mássalhangzócsoportjának a redukcióját gyakran bizonyítékként használják arra, hogy ez a nyelvváltozat épp olyan rendszerezett és szabályok által irányított, mint bármely más nyelvváltozat; illetve ezzel próbálták igazolni az AAA eredetét. A szóvégi mássalhangzók, az /st/, az /sk/ és az /nd/ /s/, /s/ és /d/ hangokra redukálódnak. A jelenség egyik magyarázata az, hogy itt mássalhangzócsoport redukció következik be. A másik magyarázat az, hogy itt azért következik be mássalhangzócsoport redukció, mert azokban az afrikai nyelvekben, amelyből az AAA származik, nincsenek szóvégi mássalhangzócsoportok. A szóvégi mássalhangzócsoportok ejtésének vizsgálatakor nem szabad a szavakat elszigetelten vizsgálni. A szóvégi mássalhangzócsoportok redukciója csak bizonyos feltételek mellett teljesül. A zöngésség általánosítása azt jelenti, hogy a szóvégi mássalhangzócsoport redukálódik azáltal, hogy az utolsó elem törlődik, ha a csoportot alkotó két mássalhangzónak azonos a zöngéssége, azaz vagy mindkettő zöngés, vagy mindkettő zöngétlen. Így például a *fast* és a *pound* szavakban az /st/ és az /nd/ /s/re és /n/-re redukálódik, mert az őket alkotó mássalhangzók azonos zöngésségűek. Az olyan mássalhangzócsoportok, mint az /nt/ és az /mp/ nem redukálódnak, mert eltérő a zöngésségük. Ezen kívül fontos a szuffixumok és a mássalhangzócsoportok interakciója. A mássalhangzócsoport megmarad, ha a megelőző szuffixumok magánhangzóval kezdődnek (*accept+able* → *acceptable*), de amikor mássalhangzóval kezdődő szuffixumok előzik meg, akkor nagyobb valószínűséggel redukálódik (*friend+ly* → *frienly*). De nem minden magánhangzóval kezdődő szuffixum viselkedik így. Mindkét kiejtés előfordulhat. Például a *colder* szót lehet ejteni /d/-vel vagy /d/ nélkül is. A szuffixum minősége is befolyásolja az ejtést: az *-er* és az *-ing* szuffixum előtti mássalhangzócsoportok nagyobb valószínűséggel redukálódnak, mint az *-able* előttié.

Egyeseknek a szóvégi mássalhangzócsoportok redukciója az olyan szavakban, mint a *post* /pos/ és a *wasp* /was/ unintelligens beszédnek tűnik, s még ennél is értelmetlenebbnek tűnik számukra ezeknek a szavaknak a többes számú ejtése: *posts* ejtése /posiz/, a *wasps* ejtése /wɔɪz/ vagy /wasiz/. Ezek a kiejtések szisztematikusak; az egyes számú alakok ejtését meg lehet magyarázni a redukcióval és a zöngésségi általánosítással, a többes számú alakokat is szabályok irányítják, azaz olyan végződést kapnak, mint az /s/-re végződő szavak.

A szóvégi mássalhangzócsoportok redukciójának létezik egy másik magyarázata. Eszerint a hangok intenzitásától, szonoritásától, azaz zengősségétől függ, hogy bekövetkezik-e a redukció. Az azonos szonoritással rendelkező mássalhangzók nagyobb valószínűséggel redukálódnak, mint az eltérő szonoritásúak.

Eddig azt láthattuk, hogy a hangcsoportok redukálódnak. Ugyanakkor ennek az ellentéte is előfordul, a /t/ vagy a /d/ hang beillesztődik. Ez történik a következő kifejezésekben: *light skinned, big boned, two faced*. Az AAA ejtésük: /skɪndɪd/, /bɒndɪd/ és /festɪd/. Minden egyes szóban a /t/ és a /d/ hang az –ed szuffixum előtt jelenik meg, aminek az az eredménye, hogy a szót egy plusz szótaggal ejtik. A beillesztett /t/ és /d/ előtti hang határozza meg, hogy melyik hangot illesztik be. Ha a szó zöngés hangra végződik, akkor /d/ illesztődik be, ha zöngétlenre, akkor /t/.

Zöngétlenedés

A mássalhangzó zöngétlenedésének folyamata megtörténik néhány szóvégi mássalhangzónál. A /b/-re, /d/-re és /g/-re végződő szavak ejtése /p/-re, /t/-re és /k/-ra változik.

A th dentális frikatíva ejtése

Az AAA hangrendszer jól ismert sajátossága az, hogy a th ejtése t/d, illetve f/v, amikor is a standard amerikai angolban /θ/ vagy /ð/ hangot ejtenek. Az AAA-ban /t/ vagy /d/ hangot ejtenek a szavak végén és elején, /f/ vagy /v/ hangot a szó közepén. Az AAA beszélők következetesen használják ezeket a hangokat, nem azért ejtenek más hangokat, mert lusták lennének vagy képtelenek lennének kiejteni a /θ/ vagy /ð/ hangot. Szó elején igenis kiejtik a /θ/ hangot a következő szavakban: *thin, thigh, thing*.

Az /r/ és az /l/ likvidák vokalizációja

Az /r/ és az /l/ hangokat akkor ejtik csak ki, ha ezek a hangok magánhangzót követnek. Az /r/ és az /l/ vokalizálódhat, azaz ejtése közelebb kerül a magánhangzóhoz, mint a mássalhangzóhoz, egy hangsúlytalan /ə/ hang jelenik meg. A két hang olyan mértékben hangsúlytalanná válhat, hogy teljesen el is tűnhet.

Egyéb fonológiai minták

Az –in ejtése

Az /ɪ/ ejtése az –ing szuffixumban /n/ az AAA-ban az esetek többségében. Csak az egy szótagonál hosszabb szavakban fordul elő, tehát nem fordulhat elő a *sing* vagy a *ring* szóban.

Az skr ejtése

Szótagkezdő pozícióban a standard amerikai angol /str/ helyett /skr/ jelenik meg az AAA-ban, amit gyakran megemlítenek a logopédusok, és erősen stigmatizált ez az ejtés. A leggyakoribb szavak a: *street, strawberry, stretch* és a *straight*.

Az /ɔɪ/ és más magánhangzók ejtése

Az AAA idősebb beszélői az USA déli államaiban /ɔɪ/ diftongust ejtenek az olyan szavakban, mint *coach, road, roach*.

Egy másik jelenség, ami csak egyes régiókban jelenik meg az USA-ban a / ɛr/ hang mélyülése az olyan szavakban, mint a *prepare*, *care* és a *hair*.

A prozódiai/ szupraszegmentális jellemzők: a szóhangsúly és az intonáció

Az AAA prozódiai jellemzői több okból is nagyon fontosak. Az egyik ok az, hogy az ezen a területen történő kutatás segíthet meghatározni, hogy mit jelent az, hogy 'feketének hangzik'. Rickford (1972) vetette fel azt a kérdést, hogy mit jelent fehérnek/feketének hangzani. Az ő kísérletében a hallgatóknak meg kellett állapítani a beszélők származását hangfelvételek alapján, s viszonylag pontosan meg tudták állapítani olyan jellemzők alapján, mint a hangsúly, kiejtés és hangszín. Labov (1968) kutatásai is azt mutatták, hogy a hallgatók képesek felismerni a dialektusokat. Wolfram és Fasold (1974) szerint az intonáció alapján lehet leginkább meghatározni a beszélők származását. Véleményük szerint még azok az afrikai amerikai beszélők is, akik standard amerikai angolt beszélnek a szintaxis és más nyelvtani elemek szempontjából, fekete intonációs mintával beszélnek.

Az eltérő intonáció, ritmus és dallam félreértésekhez vezethet az amerikai angol különböző változatait beszélőknél. Tarone (1973) afrikai amerikai kamaszok beszédét vizsgálta. Megállapította, hogy a szélesebb intonációs skála arra utalhat, hogy a beszélő mérges vagy agresszív. Green (2002) az eldöntendő kérdések hangkeltését tanulmányozta, s arra a következtetésre jutott, hogy az eldöntendő kérdéseknél az AAA beszélők egyaránt használnak vízszintes és ereszkedő dallammintát. A kiegészítendő kérdések dallammintája hasonló a standard amerikai angol kérdések dallammintájához.

A szóhangsúly

Azok a kutatók, akik az AAA hangsúlyát vizsgálták, megállapították, hogy bizonyos szavak kezdő szótagjai hangsúlyossá válnak. Smitherman (1977) a 'police' és 'detroit' szavakat hozza fel példaként. Baugh (1983) szerint ez a folyamat a két szótagú szavak meghatározott csoportjára korlátozódik: *police*, *define*, *produce*, *revise*, *polite*. Wolfram és Fasold (1974) a *police*, *hotel*, *July* és *Detroit* szavakat említik meg. Ez a jelenség a három szótagú 'protector' szó esetén is előfordul. Még további kutatásokra van szükség ahhoz, hogy megállapítsuk, hogy az AAA szupraszegmentális jegyei az afrikai nyelvekéhez, vagy az angol nyelv más változatainak szupraszegmentális jegyeihez állnak-e közelebb.

2.9. A beszédesemények és az interakció szabályai

A beszédesemények, amelyeket szabályok irányítanak, különböző formákat öltenek. Néhány esetben a tartalmuk és a megnyilvánulási módjuk egyeseknek szórakoztató lehet, míg azoknak, akik nem ismerik őket, csípősnek, sőt durvának tűnnek. A *beszédesemény* („*speech event*”) terminust abban az értelemben használom, ahogy Hymes (1972) használta a beszédközösségek interakciós egységeinek és kommunikatív viselkedésének tárgyalásakor. Az interakció egységei a beszédhelyzet, a beszédesemény és a beszédaktus. A beszédhelyzet, ami lehet ceremónia, parti vagy veszekedés, a beszédhez kötődik, de nem a beszéd szabályai irányítják. Ezzel szemben a beszédeseményt a beszéd szabályai irányítják, s a beszédhelyzetben megy végbe.

A beszédesemények vizsgálata az 1930-as években kezdődött a „*the dozens*”(afro-amerikaiak szóbeli játéka, egymás tréfás sértegetése) leírásával és az 1990-es évek „*capping*

and snapping” beszédesemények ábrázolásáig terjedt. Smitherman (1977) a „*signifying*” beszédeseményt a sértegetés verbális művészetének nevezi, melyben a beszélő kritizálja, szándékosan bosszantja, és sértő megjegyzéseket tesz a hallgatóra. (Más elnevezései: *dropping lugs, joaning, capping, sounding*.)

A „*playing the dozens*” H.Rap Brown (1972) szerint annyiban tér el a „*signifying*”-tól, hogy itt a beszélő szavakkal próbál valakit teljesen megsemmisíteni. A „*signifying*” ennél humánusabb. Abrahams és Smitherman leírása szerint a „*the Dozens*” a „*signifying*” egy fajtája, s versbe szedett, előre meghatározott válaszokból, általában rímes verspárokból áll. Némelyik a címzett anyjával kapcsolatos szexuális aktusra utal. Smitherman (1995) a „*signifying*”-ot és a „*playing the dozens*”-t a sértő kifejezések („*disses*”) két típusának tartja, amelyeket a „*joaning*”, „*capping*” és a „*sounding*” terminusokban egyesít.

Az AAA verbális stratégiái feltehetően az afrikai közösségekig és a rabszolgáig nyúlnak vissza. Harris (1974) leírása szerint a „*dozens*” szó a beteg vagy öreg rabszolgák leírására szolgált, akiket tucatjával árultak (*dozen=tucat*). Mások szerint a „*dozens*” a földeken dolgozó rabszolgák becsmérlő megjegyzése volt, amellyel a házi szolgák iránt tanúsított ellenségeskedésüket mutatták ki, mert azok olyan előnyökkel rendelkeztek, amilyenekkel a földeken dolgozó rabszolgák nem rendelkeztek. Simmons (1963) nyugat-afrikai forrásokhoz köti a „*dozens*”-t. A „*dozens*” mind a mai napig népszerű maradt.

A „*rapping*” terminust használják a kötetlen társalgás különböző típusaira, amelyek magukba foglalják a férfi-nő beszélgetést, melyben a férfi megpróbálja elnyerni a nő kegyeit, ahogy (saját megítélése szerint) bókol neki a verbális kifejezőkészségét fitogtatva. Ezen kívül a „*rapping*” utalhat olyan kötetlen beszélgetésre, melyben az egyik fél információval látja el a másikat. Smitherman (1977) megjegyzi, hogy a „*rap*” társadalmi és kulturális információt is hordozhat és az ellenfelek és a nők meghódítására is szolgálhat.

A „*marking*” során a beszélő drámaian utánozza egy személy szavait és talán a tetteit is, és megjegyzést tesz rá közben.

A „*loud-talking*” (=hangos beszéd) akkor fordul elő, amikor a beszélő elég hangosan szól valakihez úgy, hogy mások is meghallják.

A „*woofing*” egy olyan stratégia, amelyben a kérkedést arra használják, hogy megfélemlítsék az ellenfelet, ezzel elkerülve az erőszakos konfrontációt. Muhammad Ali híres erről a képességéről.

A „*toast*” (=tósz, pohárköszöntő) valakinek a kiválóságának, nagyságának az elismerése. Egyes szám első személyben mesélnek egy hősről, aki bátor, kihívó, nyíltan lázadó, és kérkedik a férfiasságával, a szexualitásával, a harcképességével és az általános romlottságával. Általában a férfiakra jellemző ez a beszédesemény, de nők is dicsekedhetnek a rendkívüli erejükkel.

A verbális képességek mellett fontos a test mozgása és a gesztusok. Meghatározott hangsúly és intonációs minták kötődnek ehhez a beszédeseményhez. Egy példa a „*snap*”-re: *Your mother is so stupid, she thought a lawsuit was something you wear to court.* = A te anyád olyan hülye, hogy azt hitte, hogy a per az olyan valami, amit a bíróságon viselnek. (szójáték, a „*lawsuit*” jelentése „*per*”, a „*suit*” jelentése „öltöny”, „kosztüm”) *Your mother is so old, she took her driving test on a dinosaur.* = A te anyád olyan öreg, hogy az autóvezetés vizsgát egy dinoszauruszon tette le.

Itt olyan extrém túlzásokról van szó, amiket senki nem hinne el. Dandy (1991) szerint történetileg a fekete férfiak ismertek voltak arról, hogy képesek voltak valamiféle stilizált

beszédre, s ennek a beszédnek a megtanulása lényeges része volt a férfivá válásnak. A lányok is részt vesznek ilyen beszédeseményeken, de csak egymás körében. Morgan (2002) a „signifying” során kétféle indirektséget határoz meg: az egyik a rámutató indirektség („*pointed indirectness*”), mely során egy hamis célpont, nem a sértegetés valódi célpontja kapja a sértegetést; a másik a csali indirektség („*baited indirectness*”), melyben a sértegető közvetetten mondja el a célpont tulajdonságait miközben a célpont jelen van.

A „*reading*” akkor fordul elő, amikor a beszélő szemtől szembe becsmérel valakit.

A „*reading dialect*” az a beszédtevékenység, mely során az afro-amerikai beszédközösség tagjai szembeállítják az afro-amerikai angol és a standard amerikai angol nyilvánvaló tulajdonságait.

A „*call-response*” (*hívás-válasz*) kiterjesztése: a hívás-válaszhoz hasonló párbeszédet hallhatunk, amit „*backchannelling*”-nek neveznek. Ezek a tevékenység rövid válaszokból áll, melyek a beszélő ritmusához igazodnak, s arra ösztönzi a beszélgetőtársat, hogy folytassa a beszédét, mert a hallgatóság figyel, egyetért a beszélő nézetével.

Az elmúlt húsz évben a *rap* egyre népszerűbb lett, és áthatott minden médiumot. A *rap* dalszövegek megjelennek a reklámokban, a mozifilmekben és a lemezeken; hatást gyakorolnak az amerikaiak ruházatára, a magazinkiadásra, a televízióra, a nyelvre, a társadalompolitikára. Ez a zeneirányzat az afro-amerikai közösség verbális stratégiájából ered. A *rap* legfőbb jellemzője az erővel, a tulajdonnal és az ügyes szóhasználattal való kérkedés.

2.10. A nem verbális kommunikáció kifejeződése: szemmozgás és a megütés („*giving dab*”)

A nem verbális kommunikáció hordozhat olyan üzenetet, ami nem nyilvánvaló a beszédből, és erősítheti a verbális mondanivalót. A fekete beszédközösségek használhatnak olyan nem verbális kommunikációt, mint a szemmozgás, fej- és nyak- és kézmozgás a beszédesemények részeként. Rickford és Rickford (1976) a különböző szemmozgásokról a „*cutting eyes*” és a „*rolling eyes*” (*szemforgatás, amikor a szemgolyó megtesz egy teljes kört*) ír. A „*cutting eyes*” becsmérő gesztus, ami ellenségességet, nemtetszést, helytelenítést vagy általános elutasítás érzését közvetíti. A gesztus négy részből áll: (1) a célszemély rövid bámulása, (2) ezt követi a célszemély hosszas, merev bámulása, (3) élés nézés a szem becsukásával és újra kinyitásával, (4) a fej elfordítása az ellenszenvet vagy nemtetszést kiváltó személytől. Egy személy, akiről azt hiszik, hogy felettük állónak képzelet magát, vagy a csoport által elfogadhatatlan attitűdöt mutat, az „*eye-rolling*” célpontjává válhat. Az „*eye-rolling*”-ot alkalmazó személy kifejezheti ezzel a gesztussal azt, hogy értelmetlen vagy pontatlan az, amit neki mondtak. A „*turning up one's nose*” (*orrát fintorgatja*) ellenszenv vagy elkeseredés kimutatására szolgál, mely során a személy egy kicsit előretolja az ajkait az orra felé. A „*looking down the nose*” azt jelenti, hogy a gesztus bemutatója leereszti a szemét a célszemélyre. Mozoghat még a kéz, a csípő, a nyak és a fej is. A csípőre tett kéz, a nyak forgatása, a fej előre és hátra mozgatása egyszerre is előfordulhat. Főleg nők használják ezeket a gesztusokat, amikor leszidnak valakit. Számos gesztus és testtartás kötődik a férfiakhoz, például a különböző kézfogások és kézmozgások. A kézfogásokhoz tartozik a „*giving dab*” gesztus, ami egyetértést vagy szolidaritást fejez ki. A gesztus során az egyik személy kicsit megüti a másik személy öklét, amire a címzett hasonló gesztussal reagál, vagy a két személy egyszerűen csak összeüti az öklét. A „*giving dab*” másik formája az, amikor a kosárlabdapályán vagy a futballpályán ketten felugranak és összeérintik a mellkasukat, ami gyakran válasz a találatra vagy góltra, vagy a szép játékra; s jelentésében

hasonlít a „*high five*”-ra (két személy összeüti a nyitott kezét a fej fölött, hogy kifejezzék az örömuket). A kézfogás fontosságát megtaláljuk a társadalom különböző részeiben, mint például az afro-amerikai szövetségekben vagy az egyetemista nők klubjában.

2.11. Beszédesemények és nyelvhasználat az afro-amerikai istentiszteleteken

A hagyományos afro-amerikai istentiszteletek, különösen a baptisták, zenés imádságokból, rituális szertartásokból, ünneplésekből, prédikációkból, imákból és a heti kihirdetésekből állnak. A gyülekezet tagjai eközben non-verbális kommunikációban vesznek részt, mint például bólintgatnak, ütögetik a lábukat, integetnek, tapsolnak, hajladoznak és állnak, hogy kifejezzék egyetértésüket a tanítással vagy azért, hogy elismerjék a szentbeszéd és a zene által kiváltott spirituális érzést. A verbális és a nem-verbális részvétel egyedi kifejezésforma mélyen gyökerező hagyomány az afro-amerikai kultúrában. Pitts (1993) az afro-amerikai baptista szertartásokat tanulmányozva megállapította, hogy az afrikai jelenlét tagadhatatlan az afro-amerikai istentiszteletében. Meghatározta az istentiszteletek két rituális keretét: az első rituális keret tartalmazza az imádságot és a hálaadó énekeket az istentisztelet elején; a második keret a prédikációból áll. Az első keret 17. és 18. századi angol imákból és himnuszokból áll, míg a második fekete zeneszerzők és szent népdalokból, amelyeket spirituálénak neveznek. Pitts (1993) az istentiszteleteket három részre osztotta: az első a prózai beszélgetés, amit az érzelmi megalapozás követ, végül a tetőpont következik. A lelkipásztor és a gyülekezet interakcióját a „*call and response*” (hívás és válasz) segíti elő, ami egy hagyományos gyakorlat, melyben a lelkipásztor tesz egy állítást, amire a gyülekezet válaszol. A gyülekezet válasza a következő lehet: „*Amen*” (Ámen), „*Come on preacher.*” (Folytassa prédikátor!), „*Go on and preach*” (Folytassa a prédikációt!), „*alright*” (Rendben.), „*yes sir*” (Igen, uram.) , „*my Lord*”, (Uram!) „*thank you Jesus*” (Köszönöm, Jézus!) , „*I know that’s right*” (Tudom, hogy az helyes.) A gyülekezet ritmusosan válaszol a prédikátor hívására. A tapsolás jelzi, hogy a lelkipásztor a prédikáció tetőfokához ért. A prédikátor és a gyülekezet közötti párbeszéd egy kiterjesztett interakció, amelyben egy személy kommunikál egy csoporttal. Be kell tartani bizonyos szabályokat, mint például azt, hogy a prédikátor a fő beszélő, s a gyülekezet nem felelhet; a gyülekezet válasza rövid kell, hogy legyen; a zenész segít a prédikátornak megőrizni a ritmust. A prédikátor kevés AAA szintaktikai jegyet használ, inkább a szupraszegmentális jellemzőkre és a retorikai stratégiákra támaszkodik.

2.12. A két regény nyelvezetének összehasonlítása az afro-amerikai angol nyelvvaltozattal

A földrajzi és időbeli eltérések ellenére és figyelembe véve, hogy a két regényben egy mesterséges írói nyelvvaltozattal van dolgunk, helytálló és lényeges megállapításokat tehetünk a nyelvvaltozatok összehasonlításával. A *Kedves Jóisten* 1910-1940 között Délen, a vidéki Georgiában játszódik, a *Nagyonkék* pedig az Ohio állambeli Lorainben az 1940-es évek végén. Az afro-amerikai angol nyelvészek által történt leírása a későbbi időkből, a XX. század második feléből származik és az Északon beszélt nyelvvaltozatot írja le. A térben és az időbeli eltéréseken kívül azt is figyelembe kell venni, hogy fikcióbéli nyelvvaltozatok a szerzők szándéka szerint eltérnek a beszélt nyelvvaltozattól, hogy a standard amerikai angolt beszélő olvasók is megértsék és az irodalmi dialektussal a regények hangulatát akarták ábrázolni és a szereplőket kívánták jellemezni. A *Kedves Jóisten* egy levélregény, melyben két testvér

levelezik Istennel, illetve egymással. Az egyik testvér, Celie levelei dialektusban íródtak. A regény során a levelek nyelvelete egyre inkább megközelíti a standard angolt. A másik testvér, Nettie levelei standard amerikai angolban íródtak, csak néhány lexikai elem tükrözi a levélíró afro-amerikai voltát, például a „*my friend comes*” kifejezés a magyar fordításban „*megjött a bajom*” áll. A *Nagyonkék*ben maga a narratíva standard és választékos amerikai angolban íródott. A párbeszéddek és a főszereplő édesanyjának, Pollynak a naplószerű visszaemlékezései íródtak dialektusban.

Mind fonológiai, nyelvtani és lexikai síkon találunk olyan jegyeket, amelyek

(1) szerepelnek mindkét regényben és a beszélt afro-amerikai angolban is;

(2) az afro-amerikai angolban meglévő olyan jegyek, amelyek a két regényben nem tükröződnek;

(3) a két regényben szereplő olyan jegyek, amelyek az afro-amerikai angolban nincsenek meg.

2.12.1. Fonológiai sík

A következő weboldalon szereplő fonetikai jeleket használom a dialektus ábrázolására:

International Phonetic Alphabet chart for English dialects,

http://en.wikipedia.org/wiki/International_Phonetic_Alphabet_chart_for_English_dialects

A *Kedves Jóisten*ben az egyik legjellemzőbb jegy az /ɪ/ és az /ɛ/ neutralizációja /t/ előtt, például: *git, forgit*. A nazális előtt csak kétszer fordul elő a regényben, míg a beszélt dialektusban csak nazális hang előtt fordul elő. Ez a jelenség a *Nagyonkék*ben is előfordul, de sokkal ritkábban. Összességében a *Nagyonkék*ben sokkal kevesebb fonológiai jegy található, mint a *Kedves Jóisten*ben.

A diftongusok monoftongizálódása ritkábban fordul elő a *Kedves Jóisten*ben regényben, mint a beszélt nyelvváltozatban. Az /oo/ monoftongizálódása csak az *aw* és *naw* szavaknál fordul elő mind a két regényben. A siklóhang elvesztése az /aɪ/ diftongusból csak a *climb* szónál lelhető fel a *Kedves Jóisten*ben. A *Nagyonkék*ben nem találunk rá példát.

Az *-ing* végződés /g/ hangjának elvesztése ritkábban fordul elő mindkét regényben, mint az afro-amerikai nyelvváltozatban. Mindkét regényben előfordul a /g/ nélküli változat és a /g/-s változat ugyanazon szereplő beszédében is.

A dentális frikatívák ejtése a két regényben szóvégi (például: *Kedves Jóisten: toof, Nagyonkék: wid*) és szó eleji pozícióban megfelel a dialektusnak, de szó közepén megmarad a standard ejtés.

Az /r/ hang elvesztése csak szóvégi helyzetben fordul elő a *Kedves Jóisten*ben a *suh/sah (sir)* szóban és a *their* birtokos névmás írásában: *they*. A *Nagyonkék*ben minden pozícióban előfordul: például **'member** (remember); You **bed'** not." (had better); Go on, **gal.**" (girl). Mindkét regényben ritkábban fordul elő ez a jelenség, mint az afro-amerikai angol dialektusban.

Az /l/ elvesztése csak a *shall/will* segédige esetén fordul elő a *Kedves Jóisten*ben. A *Nagyonkék*ben nem fordul elő az /l/ redukciója.

A /d/ és a /z/ törlése abban az esetben fordul elő mind a két regényben és az afro-amerikai angol dialektusban is, amikor a hangnak nyelvtani funkciója van, azaz egyszerű jelenben

egyedül harmadik személyben és az ige múlt idejében. Azok az igék, amelyek /ɪd/-re végződnek múlt időben és past participle alakban, főalakban fordulnak elő a két regényben, míg az afro-amerikai angolban megmarad az /ɪd/ végződés.

Mindkét regényben gyakori a kezdeti, hangsúlytalan szótagok teljes elvesztése vagy redukciója és ez a jelenség tartalmazó szavakra is jellemző, nemcsak nyelvtani kategóriákra. Viszonylag alacsony azoknak a fonológiai jegyeknek a száma, amelyek megvannak az afro-amerikai angolban, de nem szerepelnek a *Kedves Jóistenben*, ilyen például az /ɪ/ /ə/ oppozíció neutralizációja.

A *Kedves Jóistenben* megtalálható olyan jegyek, amelyek nem szerepelnek az afro-amerikai angol leírásában: Ezek a jegyek főleg a magánhangzókra vonatkoznak, nem túl gyakran és esetlegesen bukkannak fel. Ilyen jegy például az /ʌ/ helyett /ɛ/ ejtése, az /ɜ:/ helyett /æ/, /ɪ:/ helyett /ɛ/, *than* helyett *then*, /o/ helyett /ʌ/, /ɛ/ helyett /ɪ/, /eɪ/ helyett /aɪ/. A *Nagyonkében* nem találunk ilyen jegyeket.

2.12.2. Nyelvtan

A két regényben ábrázolt nyelvtan nagyobb mértékben különbözik az afro-amerikai nyelvváltozattól, mint a fonológia.

Közös jegyek:

- a főnév többes számát jelölő *-s* törlése
- regularizált rendhagyó többes számú főnevek
- dupla többes szám
- a birtokviszonyt jelölő *'s* elvesztése körülbelül az esetek felében
- személyes névmás használata birtokos névmás helyett
- a visszaható névmás a *Kedves Jóistenben* gyakrabban tér el a standardtól, mint az afro-amerikai nyelvváltozatban és gyakran eltér a második tag is (*self*, *selves*)
- a személyes névmás accusativusban fordul elő nominativus helyett (*us*, *me*)
- *they* személyes névmás helyett *these/those* mutató névmások
- a határozószavak melléknévi alakban (*-ly* szuffixum nélkül) szerepelnek
- elöljárószavak: *out* használata *out of* helyett; *at* és *to* elöljárószó hiánya; *of* prepozíció törlése
- a folyamatos igeidő jelölésének hiánya
- a múlt idő *-ed* szuffixumának törlése
- a rendhagyó igék múlt idejének jelölése
- az *-s* szuffixum hiánya egyes szám harmadik személyben egyszerű jelenben
- a *be* kopula és segédige törlése, bár az *am* mindig megmarad mindkét regényben
- a jövő idő kifejezése a *will* összevont *'ll* alakjával történik
- a *going to* különböző összevont alakjai jövő időt fejeznek ki
- a két regényben az aspektus jelölése a standard amerikai angolhoz hasonlít
- a *done*, *been*, *be* aspektusjelölők használata eltér a két regényben az afro-amerikai angoltól
- az *ain't* használata a tagadásra, nem fordul elő minden esetben
- kettős és többszörös tagadás
- különleges szórend használata az egyenes és függő kérdésekben

Olyan afro-amerikai jegyek, amelyek nem szerepelnek a két regényben:

- dupla módbeli segédigék használata
- kötőszavak speciális használata, a két regényben standard amerikai angol kötőszó-használat található
- hiányzik a *here/there go* szerkezet használata *here/there is/are* jelentésben

Az egyetlen nyelvtani jelenség, amely *Kedves Jóistenben* szerepel, de nincs meg az afro-amerikai angol nyelvváltozatban: a névelők következtelen használata; gyakran hiányoznak a névelők.

2.12.3. Szókincs

A korpuszok mérete miatt nem lehet messzemenő következtetéseket levonni a szókincs használatára. A szókincs jelentős része a két regényben és az afro-amerikai angolban is angol eredetű. Bár az afro-amerikai angolra jellemző a szavak második vagy harmadik jelentésének, az ún. *kettős beszédnek (double talk)* a használata, ezt nem találjuk meg a két regényben. Találunk ugyan néhány szleng kifejezést mind a két regényben, de ezek a kifejezések nem az afro-amerikai angolra jellemzőek. Találunk néhány malapropizmust és népetimológiát mindkét regényben. Kevés az archaikus afro-amerikai angol szavak száma a két regényben. Gyakoriak a Déli kifejezések, a köznyelvi szóhasználat és a standard amerikai angolra jellemző idiomatikus kifejezések. Alig találunk afrikai eredetű szavakat a két regényben. Összefoglalva elmondható, hogy a két regényben kevesebb afro-amerikai lexikai egységet találunk, mint a beszélt változatban, ugyanakkor számos olyan regionális és köznyelvi szó fellelhető a vizsgált regényekben, amelyek nem tartoznak az afro-amerikai szókincsbe. Ezenkívül érdemes megemlíteni az *eye dialectet* és a helyesírási hibákat/elírásokat a két regényben. (Kelecsényi 1992:146-164 és saját gyűjtés)

3. Gendernyelvészet

3.1. A magyar *nem* szó jelentései és a *gender* terminus eredete

A magyar *nem* szó három különböző dologra utal. Van a természetes, biológiai nem, női nem, férfi nem (angol *sex*), másrészt létezik a nyelvtani nem (angol *gender*). Harmadik jelentésben a *nem* szó a társadalmi beilleszkedés során elsajátított nemi identitást jelöli, amit az orosz nyelv (*гендер*) is átvett ebben a jelentésben a magyar nyelvhez hasonlóan. Már a Halotti beszédben előfordul a *nem* szó 'fajta, nemzetség' jelentésben. A latin *genus* eredeti jelentése 'származás, nemzetség'. Hasonló a német *Geschlecht* 'nem' története. A *genus* származéka a francia *genre* és az angol *gender*. A *gender* terminus eredendően az angol nyelv grammatikai kifejeződése, s a szó legszorosabb értelmében *nyelvtani nemet* jelent. (Cseresnyési 2004: 78). Jelen esetben a *gender* szónak a XX. században lezajlott jelentésváltozásáról beszélhetünk. A nemek és a nyelvhasználat kutatásában a *gender* terminust a legáltalánosabban annak jelölésére használjuk, hogy tudományos nézőpontból a biológiai nem és a társadalmi nem egymástól megkülönböztethetőek legyen. Nem könnyű a szó magyar szakszóval történő felváltása. A magyar nyelvű szakirodalomban legáltalánosabban a *társadalmi nem* megfogalmazás terjedt el. (Kegyessé – Simigné 2006: 8)

A társadalmi nem tulajdonképpen szociális tanulás útján elsajátított repertoár. Beauvoir (A második nem, Budapest, Gondolat, 1971, 1949-ben jelent meg először *Le Deuxième Sexe* címen) is kimondta, hogy „embernek születtünk, de nőnek nevelődtünk”. Embernek születtünk, egy bizonyos biológiai nemmel, de a *gendert* a nevelés, a szocializáció révén érjük el. (Huszár 2006: 132)

Az elmúlt pár száz évben rengeteg adat gyűlt össze a férfiak és nők élettani eltéréséről és különböző viselkedéséről, és számos magyarázat született rájuk. Ezek a felismerések vezettek az 1970-es években a biológiai nem (*sexus*) és a társadalmi nem (*gender*) megkülönböztetéséhez. (Huszár 2009: 20) Eredetileg Robert Stoller pszichoanalitikus 1968-ban megjelent írásában használta először a *gender* terminust arra, hogy megkülönböztesse a maszkulinitás és a feminitás megtapasztalását, mint társadalmilag determinált konstrukciókét a biológiai nemtől. (Christopher Gelber: *International Dictionary of Psychoanalysis/ Gender Identity*)

3.2. A gendernyelvészet kialakulása

Havelock Ellis, a tizenkilencedik században élő angol antropológus megpróbálta összehasonlítani a férfiak és a nők beszédstílusát. Megállapította, hogy a nők jobb beszédkézséggel rendelkeznek, mint a férfiak.

1922-ben (*Language, Its Nature and Origin*, XIII: The Woman) jelent meg az első hosszabb leírás a nőkre jellemző nyelvhasználatról Otto Jespersen dán nyelvész könyvében. Ebben az időszakban támadt fel az érdeklődés a nők beszédmódjával kapcsolatban. Az empirikus kutatási háttérrel nélküli, sztereotípiákon alapuló értékelése szerint: a nők őrzik a nyelv tisztaságát, óvják az obszcenitástól, a vulgarizmustól; a nők nyelvileg konzervatívak; a nők szóincse szegényesebb, mondataikat gyakran hagyják befejezetlenül; a nők gyakran használnak üres vagy túlzó mellékneveket; az alárendelő mondatípussal szemben a nők előnyben részesítik a mellérendelő szerkezeteket. (Dobos 2006: 170-171)

Ezzel szemben nagyon helyesen felismerte a nők Janus-arcú viselkedését, nevezetesen, hogy a falusi környezetben élő nők beszédjükben a nők konzervatívabbak, mint a férfiak, így

ők az archaikusabb állapot őrzői. A városi, képzett nők ezzel szemben a nyelvi újdonságok létrehozói és terjesztői. (Huszár 2009: 15-17)

A női nyelv kutatásában az 1960-as évek hozták meg a döntő változást. Európában és az Amerikai Egyesült Államokban ez az időszak volt a diákmozgalmak, az elnyomott csoportok egyenjogúságáért folytatott harcának évtizede és a feminizmus második hulláma. Az 1960-as évektől kezdve az egyenjogúságért folytatott harc során az érintettek tudományos eszközökkel is vizsgálni kezdték saját csoportjukat. A *társadalmi nem* kutatásának úttörői a férfi és női nyelvhasználat különbségét tették kutatásuk tárgyává. Robin Tolmach Lakoff nyelvészprofesszor írásai váltak a nők nyelvéről folytatott kutatások alapjaivá. Egy 1975-ben megjelent tanulmányában közzétett tíz alapvető feltételezést, amelyekről azt gondolta, hogy a nők sajátos nyelvét alkotják. Az általa javasolt hipotézisek jórészt összhangban állnak az Otto Jespersen által az 1920-as években (*Growth and Structure of the English Language*, 1905) leírt megállapításokkal. Lakoff legismertebb műve a *Language and Woman's Place*, bevezetett a szociolingvisztikába sok, ma már közhelynek vagy idejétmúltnak tartott gondolatot a nők nyelvéről.

A chomskyanus Robin Lakoff elégtelennek érezte a transzformációs grammatika eredményeit abból a szempontból, hogy az kezdetben az olyanfajta kérdéseket nem válaszolta meg, hogy az emberek miért használnak például passzív szerkezetet a cselekvő szerkezet helyett (KWP 16.). Az ablak-metafora szerint („*a transzformációs grammatika ablak a tudatra*”) ahhoz, hogy a nemek eltérő nyelvhasználatát és a női beszéd sajátosságait megértsük, az ablakot „*meg kell tisztítani*”. Lakoff tanulmánya két fő részből áll. Az első, *A nyelv és a nők helyzete (Language and Woman's Place)* az angol nyelvben tapasztalható nyelvi különbségeket veszi számba. Kiindulási pontja az, hogy a nyelvi szocializáció során sajátítjuk el a nemekre jellemző, eltérő beszédet. A *mályvaszínű (mauve)* fal kifejezést a szerző szerint a nők használják, mivel számukra fontosak a színárnyalatok. Jelentősnek tartja, hogy a nők megnevezése milyen konnotációjú. A *woman* kínos szexuális tartalommal telítődött, a *lady* eufemizmusra utal, tehát valami rosszul működik a társadalomban. Meg kellene szabadulnunk attól a vélekedéstől, hogy a nők '*laza erkölcsűek*' (angolul: *broad*). Véleménye szerint a tipikus női beszéd jellemzői: a túl udvarias formák, visszakérdezések (*tag-questions*, *You don't mind eating this, do you?*"), az érzelmeket kifejező szavak (*so, very, quite*), a hanglejtés; a túlzó, de voltaképpen üres jelzők (*divine, adorable, gorgeous*), a durva beszéd kerülése, hiperkorrekt kiejtés és nyelvtan, indirekt kérések (*Wow I'm so thirsty.*), a humorérzék hiánya, jellemző szókinccs (*színek, divat*) és sajátos, emelkedő hanglejtés a megnyilatkozásban. (Lakoff)

Jespersenhez hasonlóan Lakoff sem empirikus kutatások eredményeire, hanem intuícióra, sztereotípiákra támaszkodik. Ő is a nőket leértékelő eredményekre jut. Lakoff gondolatébresztő írásai nagyon sok kutatást inspiráltak. Az 1970-es években kutatási programok, tanszékek alakultak a két nem eltérő nyelvhasználatának vizsgálatára. Azóta a legtöbb országban a *gendernyelvészeti* kurzus bekerült az egyetemek kínálatába, a tudományterület felismeréseit pedig alkalmazzák a társadalmi gyakorlatban.

A szociolingvisztikán belül egy kutatási paradigma abból indult - Robin Lakoff első tanulmánya és sokan mások -, hogy van egy norma, és ez a férfi nyelv. S van ettől egy eltérés, ez a női nyelv. Tehát akkor a férfi nyelvhez képest határozták meg, hogy a nők, mondjuk,

több színnevet használnak. A '90-es évekre kialakult a konszenzus arról, hogy ez nem így van. Két változat van, egy nyelven belül két változat él, és a kettő közül egyiknek sem lehet az alapalak vagy a norma nevet adni. (Huszár 2006: 144)

Az elmúlt évtizedekben a nők szerepe felértékelődött a közéletben. A *gendernyelvészzettel* foglalkozók szót emeltek a szexista nyelvhasználat ellen. Elsősorban a női nyelvhasználatot kutatták. Az 1990-es évektől férfikutatásokat is végeznek.

3.3. A férfi- és női nyelv mítosza

A férfinyelv – női nyelv mítosza a tizenhatodik és a tizenhetedik században terjedt el Európában. Misszionáriusok, kereskedők beszéltek távoli helyekről, ahol a férfiak és nők más nyelven beszélnek. Egy Breton nevű dominikánus szerzetes 1664-ben megjelentetett karibi-francia szótárában utalt a karibi nők és férfiak beszédének különbözőségére. Rochefort 1665-ben megjegyzi, hogy bizonyos szavakat csak a férfiak, másokat csak nők használhatnak. A nők számára tilos volt a harcra, küzdelemre utaló szavak kimondása. Későbbi vizsgálatok szerint az eltérés csak a szókészlet körülbelül 10%-át érintette. Többen nőrablással magyarázták a különbséget.

Sokáig tartotta magát az a feltételezés, hogy a szanszkrit kizárólag férfinyelv. A szanszkrithez nagyon hasonló, történetileg belőle kialakult prakrit nyelvet kizárólag női változatnak tartották. Oppert 1879-ben cáfolta ezt a téves felfogást. A szanszkritot papok beszélték. Mivel csak férfiak lehettek papok, így férfiak beszélték. A prakritot mindkét nem beszélte. A szembeállítás elsősorban a szent és a mindennapi használat között húzódozott.

Regina Flannery antropológusnő 1946-ban megjelent cikkében az egyik amerikai őslakos közösség által használt nyelv, a gros ventre női és férfi változatáról ír. A férfiak által beszélt változat a norma, a nők által beszélt változat a 'silány variánsa'. (Huszár: 2009: 13-15)
A sumér nyelvnek van egy férfi, az emegir és egy női változata, az úgynevezett emesal. A ránk maradt epikus szövegekben ezt használják a nők és az eunuch szolgák. A sumér jelöletlen változatától, az emegirtől hangtani különbség mellett szókincsében is eltér. (Huszár: 2009: 45)

Székács Anna arról ír, hogy a japán nyelvben a XII. században különbség alakult ki a két nem nyelvhasználatában. A XV. századtól lexikai eltérés is kimutatható volt, mintegy 500 lexikai egységről volt szó. Kialakult egy női nyelv, a nyóbo kotoba. A mindennapi élet tárgyainak, cselekedeteinek megnevezésére szolgált. Valószínűleg az identitás kifejezésére, az összetartozás érzékeltetésére alakulhatott ki. A nők számára a kevés és csendes beszéd alapkövetelménnyé vált. Ma a két nyelv - főleg a fiatalok körében - közeledik egymáshoz. A férfias szóhasználat felbukkan a fiatal dolgozó nők korosztályának nyelvhasználatában is. Jelenleg a beszédstílus a két változat keveréke. A beszéd változásával megkezdődött a nőiesnek és a férfiasnak ítélt viselkedés megváltozása is. (Székács 2006: 81-85)

3.4. A magyarországi gendernyelvészzeti kutatások

Amíg a nemek közötti nyelvhasználati eltérések okainak feltárására irányuló nemzetközi kutatások jelentős – közel 50 éves – múlttal rendelkeznek, addig mindez a magyar tudományos közéletben legitimmé csak az elmúlt 15-20 évben válhatott. A hazai kutatóknak részben könnyebb dolga van, mert támaszkodhat a felhalmozott nemzetközi tapasztalatokra,

részben nehezebb, mert a külföldi szakirodalom a kiindulópont, ami meghatározza és befolyásolta az értelmezést, és több időnek kell eltelnie ahhoz, amíg létrejön a hazai viszonyokba ágyazott, a magyar nyelvhasználat korlátai közé szorított saját elméletrendszer.

A hazai nyelvészeti *gender*kutatások egyik fontos célkitűzése... az, hogy nyelvünkre vonatkozóan is elvégezzük azokat az empirikus vizsgálatokat, amelyek más nyelvben már rendelkezésre állnak. ... Az eddigi magyarországi kutatások eredményei úgy összegezhetők, hogy a nyelvhasználat különböző szintjein a magyar nyelvben is regisztrálhatók különbségek a férfiak és a nők nyelvhasználatában, de az egyes vizsgálatokban nem egyforma intenzitással jelentkeznek a különbségek. (Kegyese 2006: 77)

A magyar nyelvű kutatásokban is világosan elkülönül egymástól két, nemzetközi szinten már hagyományosnak mondható kutatási trend. (1) A nemek közötti nyelvhasználati különbségek kutatása a diskurzuselemzés, a konverzációelemzés módszereivel a nemek közötti kommunikáció legkülönbözőbb módozataiban és formációiban; (2) kvalitatív és kvantitatív módszerekkel zajló *gender*-szempontot (is) érvényesítő kutatások a nyelvhasználat különféle színterein (fonetika-fonológia, morfo-szintaktika, pragmatika stb.). (Kegyese 2006: 76)

„A nyugati kutatások hazai recipiálása minimum másfél évtizedet, általában azonban ennél többet késett. ... A ... jelenség nem a magyar tudósok vétkes mulasztásának tudható be, hanem egyszerűen a fejlett Nyugathoz, a mindig is magunk választotta viszonyítási ponthoz mért társadalmi – történelmi – kulturális fáziskésésünk következménye. Durva leegyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy posztfeminista érában, hazai prefeminista viszonyok között működünk. ... nyelvüket.”(Hell 2008: 42-45)

Ebben a környezetben külön örvendetes, hogy a Szegedi Tudományegyetemen és a Miskolci Egyetemen már több *gender*-konferenciát is sikerült megszervezni. 2009-ben megjelent Huszár Ágnes *Bevezetés a gendernyelvészetbe* című hiánypótló könyve, az első magyar nyelvű áttekintő *gendernyelvészeti* mű. 2011. januárjában a Miskolci Egyetemen Huszár Ágnes, Keyese Szekeres Erika és Simigné Fenyő Sarolta vezetésével megalakult a Gender-kutatócsoport.

3.5. A gendernyelvészet részterületei

3.5.1. Élettani különbségek a férfiak és nők között és összefüggésük a nyelvhasználattal

Tudományos kutatások igazolják, hogy a genetikailag vezérelt eltérő fejlődés a fiúk és a lányok között az agyban is kimutatható különbségekhez vezet. A nőknél a két agyféltekét összekötő kéregtest (*corpus callosum*) vastagabb, mint a férfiaknál. Az ezen keresztülfutó pályák keresztmetszete nagyobb, a rostok dúsabbak, több idegsejtet tartalmaznak, ez pedig élénkebb kapcsolatot tesz lehetővé a két félteke között. Katherine Bishop és Douglas Wahlsten 1997-ben azt tárta fel, hogy a kérges test (*corpus callosum*) nagysága és idegsejt-hálózatának gazdagsága sokkal nagyobb különbségeket mutat a férfi és női csoportokon belül, mint a két nemi csoport között. Tehát a férfiak és a nők agya valójában csak nagyon csekély mértékben különbözik egymástól. A két nem eltérő verbális teljesítménye az eltérő szocializáció következménye.

A kutatások azt bizonyítják, hogy a látást kivéve minden érzékelési és észlelési modalításban jobbak a nők. A látásélesség és a térlátás tekintetében a férfiak érnek el jobb

eredményeket. A különböző dolgok összehasonlításában (perceptuális fürgeség) jobbak a nők. A férfiak jobbak a térérzékelésben, jobban eligazodnak a térképen.

A közkeletű vélekedések szerint a nők nyelvi képességek tekintetében túlszárnyalják a férfiakat. Hyde és Linn 1988-ban megjelent metaelemzése nem igazolta a nők verbális előnyét. Számos vizsgálat alátámasztotta a nők előnyét a verbális folyékonyágban, az olyan feladatokban jobbak, amelyekben valamilyen szempont szerint kell szavakat gyűjteni. A nők bőbeszédűsége igazolódni látszik. A *Brit Nemzeti Szövegtár (British National Corpus)* vizsgálata alapján a nők másfélszer annyi szót használtak, mint a férfiak. A különbségek valószínűsíthető oka az, hogy a nők biológiailag kedvezőbb adottságát (sexus) a társadalmi elvárásoknak megfelelő szerepelvárások (*gender*) felerősítik. (Huszár 2009: 20-26)

3.5.2. A hangzóbeszéd eltérései férfi és női beszélőknél

A férfiak alaphangmagassága alacsonyabb, mint a nőké. Az alaphangmagasság segítségével azonosítható a legkönnyebben a beszélő neme. Az alaphangmagasságot egyes kultúrákban befolyásolja a társadalmi elvárás, például orosz vagy francia nyelven a nőknek az eredeti alaphangmagasságuknál magasabb hangon kell beszélniük. A nők általában gyorsabban beszélnek. A férfiak beszédében több a kitöltött szünet (mmm, ööö). A mondatfonetikai eszközökkel a nők gazdagabban élnek. A politikában vagy a gazdaságban érvényesülni akaró nők igyekeznek megközelíteni a férfias beszédmódot (pl. Margaret Thatcher). A nők jellemzően a magasabb rétegek beszédmódját követik. A telefonos ügyfélszolgálatokon a nők jól tudják kamatoztatni ezt a tulajdonságukat. (Huszár 2009: 27-32)

3.5.3. A nyelvtani nem hatása a társadalmi nyelvhasználatra

Az egyes nyelvek különböznek egymástól abban, hogy mennyire fejezik ki kötelező módon a beszélő és a megszólított nemét, valamint annak a személynek a nemét, akiről a beszélgetés folyik. Az indoeurópai nyelvek egy része három nyelvtani nemet ismer (pl. német, orosz), más része (pl. dán, francia, holland) csak kettőt. Ennél lényegesen több főneves kifejezést találunk kevésbé elterjedt, egzotikus nyelvekben; az afrikai bantu nyelvek egyike-másika tízet ismer. Egy szó nyelvtani nemét világosan el kell választani az általa jelölt dolog természetes nemétől a 19. századi nyelvtudósok, mint a Grimm fivérek és Alexander von Humboldt felfogásával ellentétben. A természetes és a grammatikai nem viszonylagos függetlenségét jelzi az a tény, hogy vannak olyan nyelvek, amelyeknek a rendszeréből hiányzik a nyelvtani nem (pl. a magyar, a török). Szükség esetén lexikai eszközzel tudnak utalni a természetes nemre, például mérnöknő, lánycica. A finnugor nyelvek – így a magyar nyelv is - a nem szempontjából a nem érzékeny nyelvek közé tartoznak. Ezeken a nem szempontjából nem érzékeny nyelveken könnyen létrehozható nemileg semleges szöveg. (Huszár 2009: 33-41)

3.5.4. A fordítás és a *gender studies*

Simigné Fenyő Sarolta (Simigné: 2006: 179-188) cikkében felhívja a figyelmet a fordítói tevékenység és a társadalmi nem tudománya közötti kapcsolatra. Az 1960-as években a fordítást alapvetően nyelvészeti tevékenységnek tartották. Az 1980-as évek második felétől inkább kulturális tevékenységnek, azaz a kultúrák közötti közvetítésnek tartották. Hagyományosan az eredeti szöveget tekintették természetesnek, az igazsághoz hűnek és

törvényszerűnek. A fordítás másodlagos tevékenység eredményeképpen jön létre. Gyakorta emlegették a 'hűtlen kedves' metaforát. „A fordítás olyan, mint a nő, amelyik szép, az nem hű, amelyik hű, az nem szép.”

A nyelveket három csoportra oszthatjuk (Corbett 1991, idézi: Simigné: 2009: 148) aszerint, hogy rendelkeznek-e a grammatikai nem kifejezésére alkalmas morfológiai eszközökkel. Az első csoportba (*grammatical gender languages*) a *nem* kategóriát morfológiai eszközökkel kifejező nyelvek sorolhatók, például a német, a spanyol vagy az orosz. A második csoportba tartoznak a nemekre névmásokkal utaló nyelvek, az úgynevezett *pronominalis* nyelvek (*languages with pronominal gender systems*), mint például az angol. A harmadik csoportba soroltak a grammatikai *nem* kategóriával nem rendelkező nyelvek, mint például a magyar.

A magyar nyelvben a főneveknek és a mellékneveknek nincs nemük, de vannak a nyelvnek olyan eszközei, amelyekkel az élőlények biológiai nemi hovatartozása kifejezhető. Ezek lehetnek önálló lexikai egységek pl. a rokonsági viszonyokat kifejező főneveink, jelzős szerkezetek pl. női szabó és szóösszetételek pl. védőnő.

A grammatikai *nem*hez fűződő konnotáció befolyásolja egy egész nyelvközösség gondolatvilágát. Gondoljunk csak arra a széles körben elterjedt orosz babonára, hogy ha a kés leesik, férfi vendég jön, ha egy villa esik le, női vendég jön. Ugyanis az orosz nyelvben a kés (нож) hímnemű főnév, a villa (вилка) pedig nőnemű.

A fordító számára problémát okozhat, ha a grammatikai nem szempontjából eltérő nyelvek között fordít. Fordításkor nem ütközik nehézségekbe, ha például angolról németre fordít. De ha, tegyük fel, angolról fordít magyar nyelvre, a fordítónak el kell döntenie, hogy milyen stratégiát alkalmaz. A forrásnyelvi *nem* kategória jelentése visszaadható lexikai eszközökkel, pl. betoldás, körülírás, a személyes és birtokos névmások konkretizálásával. A fordító ezzel a megoldással kibontja, explicitté teszi a szereplők nemét.

A társadalmi nem szempontjából különös Virginia Woolf *Orlando* című műve, amelyben a könyv címszereplője a mű cselekménye folyamán férfiből nővé változik. Az eredeti szövegben így jelenik meg: *he was a woman*. A magyar fordítás vagy egyáltalán nem tükrözi a nem megváltozását, vagy fiúnak fordítja a *he* személyes névmást, de olyan is előfordul, hogy *őlordsága lesz a heből*. (Huszár: 2009: 40)

Ugyanígyen problematikus Zinajda Gippiusz (1869-1945) orosz költőnő *A kör* című írásának magyar nyelvre fordítása. Mindkét mondatföredék ellentmondásos. „я женщиной считался”, „в мужчину превращался”. Az elsőben „nőnek tartottak”, az orosz ige múlt ideje hímnemre utal. A másodikban „férfivá váltam”, az ige itt is hímnemre utal, tehát ha már eleve férfi volt, hogyan válhatott férfivá? (Huszár: 2011:24)

3.5.5. Modalitásbeli és szintaktikai eltérések a két nem beszédében

Kevés példa van a modalitásbeli eltérésekre a két nem beszédében. Ide sorolandó a hagyományos japán társadalomban az a tiltás, hogy a nők nem használhatnak a férfiakkal szemben felszólító módú igealakot. A munka világában élő nők viselkedése folyamatosan változik, a professzionális szerephez kapcsolódó normák felülírják a nemhez kapcsolódó normákat.

A nyugati típusú társadalmakban kevés mondattani jelenség kötődik a nemileg specifikus nyelvhasználathoz. A kisgyermek vagy a tanulatlan felnőtt egyszerűbb éssel vagy *meggel* kapcsolt mellérendelt mondatokat használ nemcsak az egyidejűség, hanem az ok és a cél összefüggéseinek kifejezésére is. Ez nem nemhez, hanem a nyelvi hátrányhoz köthető jelenség. A *Brit Nemzeti Szövegtár (British National Corpus)* felmérése azt mutatja, hogy a nők többnyire hosszabb, jól megszerkesztett mondatokban beszélnek, míg a férfiak jóval több mondatszót-indulatszót, befejezetlen mondatot használnak.

Robin Lakoff (1975) kijelentése miszerint a nők sokkal több *visszakérdezést (tag-question)* használnak, mint a férfiak, különös figyelmet keltett. Lakoff úgy véli, hogy ezek a kérdések bizonytalanságot árulnak el. Az 1960-as években Basil Bernstein is felfigyelt erre a jelenségre, ő a nyelvi hátránnyal élők kódjaként tartotta számon.

Janet Holmes új-zélandi nyelvész 1986-ban megjelent írásában a visszakérdezés három kommunikációs célját nevezi meg: a bizonytalanság, a szolidaritás és az udvariasság kifejezése. Holmes és mások beszélt nyelvi korpuszok elemzése alapján megállapították, hogy mind a nők, mind a nők mindhárom funkcióban használják a visszakérdezést.

A feltételes igealakok használata: 'Kinyitnád az ablakot?', szintén az udvariasság eszközeként működik. (Huszár: 2009: 42-44)

3.5.6. Lexikai eltérések a két nem beszédében

A szókincs a nyelvi rendszer legváltozékonyabb része. Jespersen a huszadik század elején azt állapította meg, hogy a nők kisebb szókinccsel rendelkeznek, mint a férfiak. Ezt a megállapítást cáfolja az a tény, hogy a több millió ember által kitöltött szótalálós intelligencia-tesztekben a nők a férfiakéhoz hasonló vagy jobb eredményeket értek el.

A nyugati típusú kultúrákra jellemző, hogy mindkét nem korlátozás nélkül hozzáfér a szóállomány bármely csoportjához. Nagyon az egyéni különbségek, de ezek nem a *nemtől* függenek, hanem elsősorban a földrajzi és a társadalmi mobilitástól.

Vannak azonban olyan archaikus nyelvek, amelyekben lényegesen eltér a két nem által használt szókincs, ilyen nyelv a sumér vagy a japán nyelv két változata. A nyelvi előírások legmarkánsabb formái a két nem számára eltérő verbális tabuk. A karibi nők például nem szólíthatják a férfiakat a nevükön, nem használhattak a harcra vonatkozó szavakat. A nyelvi tabuk különleges formája a zuluban használatos *hlonipha*, amely azt jelenti, hogy a menyeknek kerülniük kell az apósuk nevének és a hozzá hangzásban közel álló szavaknak a kimondását.

A nyugati típusú társadalmakban a legnyilvánvalóbb tabu a trágár szavak kimondásához kapcsolódik. Ez viszonylag új keletű tabu, a polgári kultúrához kapcsolódik. Az obszcén szavak használata először a tizennyolcadik században vált a nők számára, illetve női társaságban tabuszerűvé. Ezeket a szavakat a férfiak egymás között használták és a férfiasággal, az erővel asszociálódtak. Az 1940-es években kezdték empirikus módon vizsgálni a két nem szóhasználatát. Megállapították, hogy a nők kevesebb trágár szót használnak, mint a férfiak. Vincent 1982-ben nagy terjedelmű québeci francia nyelvű korpusza alapján megállapította, hogy az idősebb férfiak több obszcén szót használnak, mint az idősebb nők, ugyanakkor a különbség a fiatal adatközlők esetén a minimálisra zsugorodott. Kisebb körű magyar vizsgálatok azt mutatják, hogy a lányok beszéde meglehetősen obszcén.

Lakoff az 1973-ban megjelent *A nyelv és a nők helyzete* című írásában két olyan lexikai csoportot emelt ki, amelyet szerinte főleg vagy kizárólagosan a nők használtak:

1. Finom megkülönböztetésekre alkalmas színnevek, mint a *mályvaszínű, bézs, bíborvörös*;
2. kedveskedő megszólítások és melléknevek, például *szivi, édi, tündi, aranyoskám*.

Az első csoportba tartozó szavak a szakmai szókincs részei a festők, textiltervezők, divattervezők és képzőművészeti kritikusok számára. A második csoportba tartozó kedveskedő szavak a kisgyerekekkel foglalkozók szóhasználatához tartoznak, az úgynevezett *dajkanyelv* elemei.

A nőkre jellemző még a főzésre és a háztartásvezetésre vonatkozó szókincs gazdagsága, ezzel szemben a férfiak az általuk szívesen űzött sportok szókincsét ismerik jobban. (Huszár 2009)

Rendkívül érdekes megfigyelni, hogy történetileg hogyan alakul egy nyelven belül a férfiakra és a nőkre utaló főnevek alapjelentése és konnotációja. Kegyesné Szekeres Erika (Kegyesné: 2007: 219-234) a *nő* és *asszony* lexémáinkat vizsgálta az elmúlt 150 év magyar nyelvű szótárai és enciklopédiái alapján. Goffman (2001) (idézi Kegyesné:2007: 253) a *nemeket* primer módon jelölő szavakban „kódolva van a nemek történelme”. A vizsgálat alapján a szerző megállapítja, hogy első szótáraink és általános ismeretterjesztő lexikonjaink konstans negatív képet festettek a nőkről.

3.5.7. A nők és a férfiak eltérő normakövetése

A szociolingvisztika a nők és a férfiak eltérő viselkedésével kapcsolatban a következő két megállapítást fogalmazza meg:

1. A nők a hagyományos nyelvhasználat őrzői,
2. a nők a nyelvhasználati újítók.

A két állítás közötti ellentmondás csak látszólagos, mert a nők eltérő csoportjaira vonatkozik. A nők – főleg falusi környezetben – jobban őrzik beszédükben a régies formákat, mint a férfiak. Ezért érdemes adatközlőként igénybe venni az idős vidéki nőket. William Labov az 1960-as években New York-i áruházakban végzett vizsgálatai alapján megállapítja, hogy a nők vezető szerepet játszanak a nyelvhasználat megújításában, a nyelvi norma változásában. A felülről, az előkelőbb osztály használatából eredő változások esetében a nők gyorsabban követik az új, presztízshez kötött formák használatát. Tehát a nők számára a felfelé irányuló társadalmi mobilitás elengedhetetlen feltétele a minél tökéletesebb nyelvi alkalmazkodás. (Huszár 2009: 48-52)

A standard nyelvhasználat gyakran a nő „szimbolikus tőké”-jének fontos része a házasság piacán. (Eckert – MacConnell-Ginet 2003: 287)

A magyar származású Susan Gal a Burgenlandban fekvő Felsőőr település magyar-német kétnyelvű közösségében folytatott kutatást az 1970-es években. A nemeknek a két nyelvhez való eltérő viszonyáról így ír: „... a nők gyakrabban beszélnek németül, mint a férfiak. A nők németnyelvhasználatát a magyar nyelvvel ott asszociált paraszti életmód elutasításával és a német nyelv által szimbolizált munkáséletmód elfogadásával függ össze.” (Gal 2001: 172, idézi Huszár 2009: 50)

Bernard Shaw *Pygmalion* (1912) című darabjában azt ábrázolja, hogy az alacsony társadalmi helyzetű nők milyen könnyedén alkalmazkodnak az előkelők nyelvi szokásaihoz. A nők fokozott normakövetését azzal magyarázzák, hogy a nők sokkal érzékenyebbek az

úgynevezett "szimbolikus tőké"-re. A nők „szimbolikus tőké”jüket sokkal inkább a (sztenderd) nyelvhasználattal teremtik meg, mint a férfiak (Bourdieu, idézi Huszár 2009: 50) Elisa úgy beszél, úgy táncol, úgy öltözködik, mintha a társadalom felső köreihez tartozna. Aztán a végén valaki el is veszi feleségül, és tényleg oda tartozik. Más tőkefajták, pl. "anyagi tőke": pénz, politikai tőke stb. kevésbé hozzáférhetők a nők számára. Elisa Dolittle olyan szép kiejtéssel beszél angolul, hogy a tolmács szerint, aki 32 nyelven beszél és Higgins tanítványa volt, Elisa ezt csak tanulhatta, és magyar hercegnő lehet.

3.5.8. A férfiak és nők által együttesen és külön-külön használt szövegtípusok

A szövegtípusok tekintetében is megfigyelhetők nemi alapú korlátozások, ezek többsége a nőkre vonatkozik. Grúziában a vendégséget a házigazda, a *tamada* irányítja. A zsidóknál a pészachi szédereste rítusát az apa vezeti. A temetéssel, gyásszal kapcsolatban már az ókortól kezdve fontos szerepet játszottak a nők az európai kultúrában. A régi rómaiak a temetéseken siratóasszonyokat alkalmaztak. A természeti népek körében a szövegműfajok összefüggenek a munkamegosztással. A Pápuai Új-Guineában élő kaluliknál a férfiak vadásznak, ők mesélik a vadásztörténeteket.

A társadalomtudományi szakirodalomban sokan érintik a hallgatás kérdését. A hallgatás lehet mind a hatalomnélküliség megnyilvánulása, mind a hatalom jele. Az angol királynőt nem lehet bárkinek megszólítani, azaz beszédre készíteni.

Jones egy 1990-es írásában (idézi: Huszár 2009: 55) a pletykálkodást sajátos női beszédműfajként írja le. Egy internetes etimológiai szótár szerint⁴ az angol 'gossip' 'pletyka' szó az óangol 'godsibb' keresztszülő' szóból származik, ami a tizennegyedik század közepén a középangolban kiegészült a 'barátnő' jelentéssel, aki látogatóba jön gyerekszületéssel kapcsolatban; az 1560-as években pedig kibővült a jelentés bárkire, aki felesleges beszélgetésben vesz részt. A férfiak is folytatnak egymás között kötetlen, mindennapi beszélgetéseket. Ezt az amerikai angolban *shooting the breeze*-nek vagy *shooting the bull*-nak nevezik. (A két kifejezés jelentése: informális beszélgetést folytat jelentéktelen dolgokról, In: *Dictionary of Contemporary English*, Pearson Education Limited, 2009). A férfiak körében folytatott beszélgetések általában kompetitív jellegűek, míg a nők által folytatott beszélgetések támogatóak.

A humoros szövegek, köztük a vicceselés a vegyes nemű csoportokban a férfiakra jellemző. Ennek nem az az oka, hogy a nőknek nincs humorérzékük, hanem az, hogy a nőket nem bátorítják vicceselésre. Ha férfiak összejönnek, szinte elkerülhetetlen a rituális vicceselés. A nők maguk között szívesen viccelődnek. A munkahelyen a férfiak többet viccelődnek, mint a nők. Ez valószínűleg azért van így, mert a férfiak állnak magasabb posztokon, így ők inkább mernek viccelődni. A nők általában nem mesélői, hanem inkább tárgyai, elszenvedői a vicceknek. A vicceknek több, csak nőkre vonatkozó csoportja van: elvált asszony, öregasszony, szőke nő. Az Amerikai Egyesült Államokban szigorúan vigyáznak a politikai korrektségre (*political correctness*), amely nem tűri meg a fajilag és nemileg diszkrimináló, rasszista, szexista beszédmódot. Sajnos nálunk nem ez a helyzet. Gondoljunk csak a Heti Hetes műsorra, ahol hat férfi áll szemben egy nővel. Az egyik fő humorforrás, hogy a férfiak „beszólnak” a nőnek, gúnyolódnak külsején, életkorán,

⁴ (http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=gossip&searchmode=none.)

butaságán. (Huszár 2009: 53-60)

3.5.9. Szexizmus és sztereotípiák

Szexizmusnak (a szó a *rasszizmus* szó analógiájára jött létre) az olyan hátrányos megkülönböztetést nevezük, amelynek alapja az illetőnek az egyik nemhez való (feltételezett) tartozása. Alapja egy érzelmi-értelmi elemeket tartalmazó negatív attitűd az adott csoporttal szemben. Ezek alapján sértegetik, különböztetik meg hátrányosan, sőt támadják meg a csoport tagjait. A szociálpszichológia ismeri a pozitív előítélet fogalmát is. A nőkkel szemben megnyilvánuló pozitív előítéletességet nevezik jóindulatú *szexizmusnak* is. A nemi alapú megkülönböztetés megjelenik a mindennapi élet számos területén. A nők véleményét nem kéri ki, nem tartják fontosnak. A *szexizmus* megnyilvánul magában a nyelvben, a szókincsben, az emberek beszédében és gondolkodásában. A hatalmi viszonyok tükröződnek abban, hogy a férfi a prototípus, hozzá képest határozzák meg a nőt.

Jól látható a nők alárendelt szerepe a frazeológiában, mint például: a *nő odaadja magát a férfinak*. A foglalkozásnevek, amelyek mindkét nemre utalhatnak, férfira utaló konnotációval bírnak, például az a szó, hogy *orvos* mintha csak férfira utalhatna. Van néhány alacsony presztízsű foglalkozás, amelyre csak nőre utal: konyhalány, kofa, háziasszony. A feminista kritika szerint az álláshirdetésekből ki kell iktatni a nemre vonatkozó elemet. A szexista nyelvhasználat durvább formái verbális erőszaknak tekinthetők, ide tartozik a nők nyilvános helyen történő leszólítása. Angol és német nyelvterületen már történtek kísérletek a szókincs megváltoztatására: angol példa: *chairman* → *chairwoman* vagy *chairperson*, német példák: *die Lehrenden* nemileg semleges alak megszólító és megnevező funkcióban a *der Lehrer* és a *die Lehrerin* helyett és a *die LehrenInnen* alak. “A “semleges értelmű” hímnem ellen a feministák felvették a harcot, mondván, hogy az ilyen nyelvhasználat erősíti a nők marginalizációját – mintegy láthatatlanná téve őket. Kísérletet tettek egy mesterséges *epicén*, azaz közös nemű névmás megalkotására. A XIX. századtól kezdve több javaslat is született, de az eddigi nyelvújító ötletek nem bizonyultak sikeresnek. (Cseresnyési 2004:81)

A nemi diszkriminációt tükröző példa az EU himnuszaként elfogadott *Örömdó*. Schiller eredeti szövegében a ’fivérek’ csak férfiakra utal: *’Alle Menschen werden Brüder’*. (Huszár 2009: 95-103)

A mindennapi életben való eligazodásban segítségünkre vannak bizonyos kulturálisan elfogadott gondolkodási klisék, előfeltevések, többek között a sztereotípiák. Sztereotípiáknak a különféle nagy társadalmi csoportokra jellemzőnek tartott tulajdonságokra utaló, sokak által elfogadott megállapításokat nevezik. A nemekre vonatkozó sztereotípiák szembeállításokat fogalmaznak meg. A racionális, bátor férfival szembeállítják az érzelmes, gyáva nőt. A sztereotípiák összefüggésben állnak a nagy világvallások által közvetített férfi- és nőképpel, ezért mélyen gyökereznek az emberi gondolkodásban. Léteznek új sztereotípiák is, mint például a *nők béna autóvezetők*. A sztereotípiák gyakran öltenek testet szólásokban, közmondásokban, viccekben. A gondolkodás lustasága tartja életben a sztereotípiákat. Vannak a két nem nyelvhasználatára vonatkozó sztereotípiák is: a nők bőbeszédűek, pletykálgatók, míg a férfiak bátrak és szófukarok. (Huszár: 2009: 98)

3.5.10. Új irányzat a gendernyelvészetben

A 'Lavender linguistics' ('levendula nyelvészet') kifejezést William Leap kezdeményezésére arra használják, hogy leírják a meleg, leszbikusok, biszexuálisok, transz neműek, angol rövidítéssel az LGBTQ (*gay, lesbian, bisexual, transgender, queer*) beszélők nyelvvezetét. A terminus onnan ered, hogy a levendula színe régóta kötődik a meleg és leszbikus közösségekhez. A 'nyelv' ebben a kontextusban utalhat bármilyen szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulásra, beleértve a beszéd mintázatait, a kiejtést, a szókincset, például a 'polari' szókincset. (A 'polari' szó az olasz '*parlare*' 'beszélni' igéből ered és brit színészek, cirkuszosok, tengerészek, bűnözők, prostituáltak és a meleg szubkultúra nyelvére utal.) Az 1960-as és az 1970-es években a férfiak és nők beszédét tanulmányozó kutatók arra az implicit feltételezésre alapozták kutatásukat, hogy *gender* alapján lehet felosztani az embereket csoportokra; jóval később következett be az a felismerés, hogy szexuális orientáció alapján is meg lehet különböztetni a beszélőket. A hagyományos felfogás szerint az egyén beszédmódja az identitása eredményeképpen alakul ki, de a posztmodern megközelítés megfordította ezt az elméletet, és azt sugallja, hogy az a mód ahogy beszélünk, része az identitásunk kialakításának, tehát a *gender* identitás képlékeny, nem pedig állandó dolog. A XX. század elején (Freud és a pszichoanalitikusok) ettől gyökeresen eltérő nézeteket vallottak a nyelvhasználat szexualitással kapcsolatos vetületeiről. Az egyik korabeli elképzelés az volt, hogy a homoszexualitás a patológia körébe tartozik, s mint ilyen a beszédben is manifesztálódik. Azt is feltételezték, hogy a homoszexuálisok titkos kóddal tudatják egymással a csoporthoz tartozásukat. Az angol nyelvben már létezik szó arra a különleges érzékre, mely révén a homoszexuálisok felismerik egymást: a *gay* és a *radar* kontaminációjával jött létre a *gaydar* szó. Az 1980-as években a meleg közösségeket elnyomott kisebbségi csoportnak tekintették és a tudósok elkezdték a meleg nyelvét új szempontból vizsgálni, melyhez nagymértékben hozzájárultak az afro-amerikai vernakuláris nyelv tanulmányozásához kialakított módszerek. Elmozdulás történt a nyelvről való felfogásban, többé már nem az identitás eredményének tartják, hanem egy olyan eszköznek, amely tükrözi a közös társadalmi identitást, sőt arra is alkalmas, hogy nemi vagy *gender* identitásokat kreáljon. http://en.wikipedia.org/wiki/Lavender_linguistics

3.5.11. A 'womanist' fogalom kialakulása

A *Language and Gender* című könyv 'Mapping the world' című 7. fejezetében a '*feminista*' szó negatív konnotációja kapcsán azt írják a szerzők, hogy a fekete nők helyesen ismerték föl azt, hogy az 1960-as évek végén főleg a középosztálybeli, fehér nőkre összpontosítottak. A szegény nők és a színes nők a perifériára kerültek. Sokan, akik magukat feministáknak vallották alkalmaztak afro-amerikai nőket az alantasnak ítélt házimunkák elvégzésére. A feministák foglalkoztak a nemi erőszakkal és az asszonyveréssel, de csak a fehér nők szempontjából. Sok '*feminista*' nő nem volt tudatában annak, hogy mennyire fontos az afro-amerikai nőknek az, hogy a rasszizmus ellen harcoljanak, és nem csak önmagukért, hanem a fiaik, fivéreik, férjük nevében is. Amikor Alice Walker ezt írta (1983): „*womanist is to feminist as purple is to lavender*”, „*úgy viszonyul a nőista a feminista-hoz, mint a lila a levendulához* (magyarul saját fordításomban). Ezzel alternatív címke és kategória kialakítását indította el. Azok, akik a '*womanist*' csoportba sorolják magukat, egyaránt részt vesznek a rasszizmus és a *sexizmus* elleni harcban.

4. Az afro-amerikai angol irodalom története – rövid áttekintés

4.1. Bevezetés

A *New World Encyclopedia* definíciója szerint afro-amerikai irodalom alatt az Amerikai Egyesült Államokban afrikai származású írók által írt irodalmi műveket értjük (*New World Encyclopedia*) (http://www.newworldencyclopedia.org/entry/African_American_literature).

Olyan XVIII. század végi művekkel kezdődik, mint például **Phillis Wheatley** művei. A rabszolga narratívák csúcspontja előtt az afro-amerikai irodalmat önéletrajzi spirituális narratívák uralták. Az afro-amerikai irodalomban a XIX. századi rabszolga narratívák jelentették a csúcspontot a kezdetekben. A *Harlemi Reneszánsz* az 1920-as években az irodalom és a művészetek virágzásának korszaka volt. Az utóbbi időben az afro-amerikai írókat a legmagasabb díjakkal ismerték el, beleértve a Nobel-díjas **Toni Morrisont** (1993). Ebben a korszakban a fő téma az afro-amerikaiak amerikai társadalomban játszott szerepe volt, az afro-amerikai kultúra, rasszizmus, rabszolgaság és egyenlőség. Az afro-amerikai irodalom magába foglalja az orális formákat, mint például a spirituálék (*spiritual*), prédikáció (*sermon*), *gospel* zene, *blues* és *rap*. (*New World Encyclopedia*).

4.2. Az antebellum irodalom

Lucy Terry a szerzője a legrégebbi ismert afro-amerikai irodalmi műnek, aminek a címe: *Bars Fight*. Ez egy ballada, amit Terry 1746-ban írt és 1854-ben jelent meg és egy Deerfield elleni indiántámadásról szól.

Az írott afro-amerikai irodalom költészettel indult. A költő **Phillis Wheatley** (1753–84) 1773-ban jelentette meg *Poems on Various Subjects* című verseskötetét. Wheatley nemcsak az első afro-amerikai volt, aki könyvet jelentetett meg, hanem ő volt az első afro-amerikai író, aki nemzetközi hírnévre tett szert. A fehérek közül sokan hitetlenkedtek, hogy egy fekete nő hogy tud ilyen kifinomult verseket írni. Wheatleyt két fontos hagyomány elindítójaként tartják számon, az afro-amerikai irodalmi hagyomány és a fekete női hagyomány megteremtőjének.

Jupiter Hamont (1711–1806?) tartják az első publikált fekete írónak Amerikában. 1761-ben jelent meg az *An Evening Thought: Salvation by Christ with Penitential Cries* című verse.

1789-ben **Olaudah Equiano** volt az első fekete Amerikában, aki megírta önéletrajzát *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano; or, Gustavus Vassa, the African, Written by Himself* (Olaudah Equiano életének érdekes története) címmel. Equiano műve tekinthető a XIX. századi nagy rabszolga-elbeszélések prototípusának.

William Wells Brown (1814–84) és **Victor Séjour** (1817–74) írták az első afro-amerikai fikciót. Brown írta a *Clotel; or, The President's Daughter* (1853 Clotelle, avagy az elnök lánya), amit az első afro-amerikai regénynek tartanak és Angliában jelent meg. 1837-ben Séjour megjelentette a *Le Mulâtre* (The Mulatto) című elbeszélését francia nyelven.

Az első Egyesült Államokban megjelent afro-amerikai regény **Harriet Wilson** *Our Nig; or, Sketches from the Life of a Free Black, in a Two-storey House, North, Showing That Slavery's Shadows Fall Even There* (1859, A mi niggerünk, avagy vázlatok egy szabad néger életéből, északon, egy kétemeletes házban, bebizonyítandó, hogy a rabszolgaság azt is beárnyékolja) című regénye volt. Az északi szabad feketék életének nehézségeiről szól. (Bollobás 2006: 189)

Nemrég felfedezett korai afro-amerikai regény a **Hannah Crafts** által 1853 és 1860 között írt *The Bondwoman's Narrative*, ami rabszolga narratívák és a szentimentális regény között

helyezkedik el. Azért fontos ez a regény, mert átértelmezi a rabszolga-narratíva műfaját.

4.3. Spirituális narratívák

A korai afro-amerikai spirituális önéletrajzokat a XVIII. század végén és a XIX. század elején publikálták. A legismertebb szerzők **James Gronniosaw**, **John Marrant** és **George White** voltak. Ezek a spirituális narratívák azoknak a rabszolga-elbeszéléseknek az előfutárai voltak, amelyek elárasztották a XIX. század irodalmát. E narratívák szerzőinek meg kellett küzdeniük duplán bizonytalan helyzetükkel, azzal, hogy feketék és nők voltak a korai Amerikában. Nagyon jól ismerhették az irodalmi műfajokat és a bibliai narratívákat. Ez hozzájárult ahhoz, hogy fel tudják venni a harcot a korai amerikai társadalom rasszista és szexista diskurzusával.

A legismertebb szerzők közé tartozott **Zilpha Elaw**, **Maria W. Stewart**, **Jarena Lee**, **Nancy Prince**. **Sojourner Truth** (1797–1883) fő támogatója volt mind az abolitionista, mind a feminista mozgalomnak a 19. században. A polgárjogi mozgalomban vezető szerepet játszott. A *Narrative of Sojourner Truth* gazdagította mind a rabszolga-elbeszéléseket, mind a női spirituális narratívákat.

4.4. Rabszolga-narratívák

Maradandó irodalmi termést a XIX. században elsősorban a szökött rabszolgák önéletrajzai és az ún. *slave narrative* (rabszolga-elbeszélések) műfaja képviselte. Az afro-amerikai prózai irodalom a kezdetektől a *protest* vonulatába tartozott. A rabszolga-elbeszélés egy afro-amerikai irodalmi műfaj, ami a XIX. században alakult ki és szökött rabszolgák életét beszéli el Délen, gyakran elmeséli szabadulásuk történetét. A szerzők a rabszolgák életének kegyetlenségét és a rabszolgák emberiségét akarták ábrázolni. A rabszolga narratívák három fő témája az akkomodáció/alkalmazkodás, a tiltakozás és a menekülés volt. Mintegy 6000 volt rabszolga írta meg az élettörténetét, melyek közül körülbelül 150 meg is jelent külön könyvben. Közülük a két legismertebb **Harriet Jacobs** *Life of a Slave Girl* (1861) című műve és **Frederick Douglass** önéletrajza. Jacobs volt az első nő, aki rabszolga narratívát írt az Egyesült Államokban. Jacobs elmeséli saját magának és két gyermekének a szabadságért folytatott küzdelmét. Ez a mű fontos helyet foglal el az afro-amerikai irodalomban, mert első kézből mesél azokról az igazságtalanságokról, amiket a fekete nőknek kellett elszenvedniük a rabszolgaság során. Frederick Douglass (c. 1818–95) először az *abolíció* (rabszolgaság eltörlése) szószólójaként vált ismerté Északon és a mozgó rabszolga-elbeszélés szerzőjeként. Végül korának legprominensebb afro-amerikaijává és korának legbefolyásosabb előadójává és szerzőjévé vált. Legismertebb műve az önéletrajza, ami *Narrative of the Life of Frederick Douglass, an American Slave* (Frederick Douglass amerikai rabszolga élettörténete) címen jelent meg 1845-ben. 1855-ben újra megjelent *My Bondage and My Freedom* (Rabságom és szabadságom) címen, átdolgozott és kibővített formában.

A XX. század Amerikája szellemi klímájának egyik figyelemreméltó jelensége a Dél gazdasági, társadalmi újjászületése. A Dél eszmei-politikai forгатagában a haladó megújulás hangjai is jelentkeztek. 1920 előtt az irodalmi köztudatban megcsontosodott művészi sztereotípa jellemformuláitól való eltérés igen ritka volt. Csupán négy fehér író, Cable, Tourgée, Mark Twain (Mark Twainről a következő fejezetben részletesen írok) és Beecher Stowe munkássága jelent kivételt e szabály alól. A XX. században is bőven talált követőkre a

plantation tradition, amelyre a szervilis, humoros négerábrázolás volt a jellemző. Ismert volt a *bad nigger* és a *brute nigger* jellemsémája is.

George W. Cable érdeme, hogy először állított ilyen kényes „faji” kérdéseket irodalmi mű központjába. Valójában a négerábrázolás múlt századi történelmének Mark Twain mellett Cable volt a legkiemelkedőbb alakja. Cable elítélt mindenfajta szegregációt. Együttérzése a néger-fehér hibrid oldalán van. Hősei a bennük levő „rejtett hiba”, a bennük levő néger vér miatt szenvednek kudarcot. „Ezek a nyolcadvér hősnők gyönyörűséges ... figurák.” „Papíron szabadok, de valójában nem szabad nők, csupán felszabadított színes bőrű asszonyok. Mivel a *color bar* szigorú határán való „átcsúszásukat” a társadalom egésze gáncsolja, szánsalmasan büszkének a fehér gentlemannel folytatott *liaisonra*.” (Virágos 1975: 176) **Cable** az álszent kettősséget pellengérezte ki a *Madame Delphine* című kisregényében és a *'Tite Poulette'* (*Kiscsibe*) című elbeszélésében.

Az amerikai Dél irodalmi reneszánszának csúcspontja három író nevéhez kötődik: **William Faulkner, Erskine Caldwell** és **Carson McCullers**. **Faulkner** és **Caldwell** a déli fekete ember realista ábrázolásában az új realizmus reneszánszának csúcspontját érték el, de nem voltak képesek olyan néger figura megalkotására, aki társadalmi szinten is öntudatos képviselője a színes bőrű etnikai kisebbségnek, aki ki tud állni saját népéért.

Az amerikai Dél regényirodalmának igazi felszárnyalása **William Faulkner** művészetében érte el csúcspontját. A fekete bőrű embert jellemének egyetemesen emberi voltában ábrázolta. Művészetének nagy érdeme az, hogy a humanitás egységét kiterjesztette a színes bőrű emberre is. Műveiben a fehér társadalom történelmi útja a hanyatlás irányába mutat. Faulkner legtöbb fehér alakja eltorzult figura, lelki nyomorék, a bűn megszállottja, reményt vesztett figura. A *Sírgyalázókban* eljutott a négerábrázolás csúcspontjáig. Faulkner szemléletében a néger szoros kapcsolatban van a Dél két fő bűnével. Az egyik az, hogy az ember földet akart birtokolni, a másik bűn lehetővé tette, hogy az ember embertársát eszközként használja fel az anyagi nyereség megszerzésére. Ez a második bűn Faulkner elgondolása szerint azonos a rabszolgaság intézményével. A *Sírgyalázókban* Faulkner végső összefoglalását adja a Dél történelmi szerepének és a négerkérdésnek. A jó szándék mellett elkötelezett embereknek össze kell fogniuk és bátran küzdeniük a lincselés és a diszkrimináció ellen. Azonban ezt a feladatot a Dél belső önfejlődése kell, hogy véghezvigye, a négernek türelmesen kell várakoznia. Faulkner képes volt arra, hogy színes bőrű figuráit regényeiben a fehér jellemekkel azonos emberi szinten közelítse meg.

Erskine Caldwell ízig-vérig a „lenti” életben gyökerezik. A pszichikum mélyebb struktúráiba tekint be, mint Faulkner. Caldwell *modern Gothic* regényeinek és novelláinak fő témája a gazdasági elnyomódottság okozta egyéni lezüllés. A fehér és fekete proletárok összefogását megakadályozza a faji előítélet, az ostoba szűklátókörűség. Az amerikai irodalomban a *short story* műfajának külön tematikai vonalát képező lincseléstörténetek legmeggrázóbb példáit Caldwell nyújtja: *Szombat délután* (1935) és *Könyörgés a kelő naphoz* (1935). Caldwell legismertebb regényei a *Dohányföldek* (1932) és az *Isten földcsékeje* (1933)

Carson McCullers *The Heart is a Lonely Hunter* (Magányos vadász a szív) című regényében megdöbbentően mélyre hatoló érzékenységgel ábrázolja „Dél” társadalmi valóságának látképét. A regény fő néger alakja, dr. Benedict Copeland, a tüdőbajos orvos a déli színes bőrű lakosság helyzetét a korabeli fasiszta Németország zsidóságának helyzetéhez hasonlítja. Betegágyában végleg beismeri addigi erőszakmentes harcának, idealista, elszigetelt

küzdelmének hiábavalóságát. A közvetlen program, amit dr. Copeland meg kíván valósítani, meglepően hasonlít ahhoz, amit Martin Luther King több mint két évtizeddel később valóban keresztül is vitt: a washingtoni tüntetés. Copeland esetében magányos vadász marad a szív. Copeland azért bukik el, mert egyedül harcolt, és azért is volt magányos, mert egyedül volt. Egyedül a „nagy igaz céllal”. (Virágos 1975: 286).

A szociológiai háttérű társadalmi regény két markáns képviselője **Clement Wood** és **T. S. Stribling** volt. Az új folklór szellemében fogant regény kidolgozói **DuBose Heyward** és **Julia Peterkin** voltak. Érdemes megemlíteni még **Ellen Glasgow** nevét. Az afro-amerikaiak új realizmusának alapjait nagyrészt **Clement Wood** rakta le *Nigger* című társadalmi regényével. **Stribling** regénytrilógiája – *The Store* (1931, A raktár), *The Forge* (1932, A kovácsműhely) és a *The Unfinished Cathedral* (1934, A befejezetlen katedrális) szociológiai társadalomtörténet, amely egy fehér család sorsfordulóin keresztül ábrázolja a színes bőrűek és a fehérek életútjának elkerülhetetlen találkozását a déli társadalom olvasztótégelyében. **DuBose Heyward** a társadalom periferiáján tengődő néger figurákat ábrázolta műveiben. A *Porgy* (1925) című regénye betekintést engedett egy kikötőváros néger nyomornegyedének életébe és irodalmi feldolgozáshoz alantának ítélt témákhoz nyúlt. A *Mamba's Daughters* (1929, Mamba lányai) című regényének Mambája mély emberszeretettel lett megrajzolva. **Julia Peterkin** regényei a dél-karolinai tengerparti vidék számos afrikai kultúrmaradványt őrző gullah négereit ábrázolták.

Ezzel egy időben szenvedélyes vita bontakozott ki az irodalomban a rabszolgaságról. **Harriet Beecher Stowe** (1811-1896) *Uncle Tom's Cabin* (Tamás bátya kunyhója) című regénye képviselte az abolícionista álláspontot. Stowe a legismertebb írók egyike, akinek a népszerűsége az elmúlt másfél évszázadban sem csökkent és az irodalomtörténetben jelentős helyet vívott ki magának. Kulcsszerepet játszott a XIX. századi női hagyomány folytonosságának kialakításában. Ő köti össze a korai, realista és romantikus történetek szerzőit a következő, elsősorban realista generációval. (Bollobás 2006: 176) A *Tamás bátya kunyhója* hűen jeleníti meg korának legfontosabb eszméit, összekapcsolva a rabszolgatartás égető erkölcsi sebet a kereszténység áldozattörténetével és a család szentségébe vetett hittel. Arra is rámutatott, hogy a társadalmi problémáktól védettnek hitt család sem lehet független, a rabszolgatartás az otthon és a család része. Retorikája az érzelmekre kíván hatni, elsősorban az amerikai anyákhoz akar szólni, remélve, hogy a regény az egész nemzettel elfogadtatja a női értékeket, s a rabszolgatartók önként felszabadítják rabszolgáikat – különben az Egyesült Államok érdemtelen a kereszténységre. (Bollobás: 2006:177)

Stowe regényében a néger rabszolgasorsnak szinte teljes panorámája feltárult. Hősei sorsában a négereket ért minden megaláztatás, az emberi méltóság fizikai és erkölcsi lezüllesztése tükröződött. A regénynek példátlan sikere és hatása volt. Többet tett a rabszolgafelszabadítás gondolatának elterjesztéséért, mint a hírlapok minden propagandája.

... a *Tamás bátya kunyhója, avagy nyomorult élet* (1852) ... nem véletlenül váltott ki példátlan vihart az USA-ban. ... érzékeny pontot érintett, hiszen az amerikai nemzeti bűn, a *peculiar institution* kíméletlen ízekre szedése és az amerikai demokrácia szent eszménye igaz arculatának leleplező bemutatása azokat is kínosan érintette, akik a rabszolgaság intézményével nem álltak közvetlen kapcsolatban. Ilyen értelemben igaz, hogy a könyv „megváltotta a világot”, ... a regény... az amerikai nemzeti lelkiismeret verbális tükröződése. (Virágos 1975:162)

A regény általános félreértését jól illusztrálja az *Uncle Tomism* kifejezés. Sokan a túlzottan alázatos, hajbókoló négerért érik alatta. A déli államokban felháborodással fogadták a regényt. A Tamás bátya kunyhója rögtön megjelenése után megsértette a délieket. A rabszolgaság védelmezői erőteljesen kritizálták a regényt.

Az elismert déli regényíró, William Gilmore Simms kijelentette, hogy a könyv teljesen hamis, míg mások bűnösnek és rágalmazónak titulálták. Egy alabamai könyvkereskedő arra kényszerült, hogy a regény árusítása miatt elhagyja a várost, Stowe pedig fenyegető leveleket kapott, köztük egy csomagot egy rabszolga levágott fülével. A délieket idegesítette a *Tamás bátya kunyhója* patriárchális ábrázolása. Több déli író, köztük Simms is, hamarosan könyvet írt válaszul Stowe regényére. A déli államokban számos könyv született válaszképpen a Tamás bátya kunyhójára. Ez az úgynevezett Tamás bátya-ellenes irodalom általában rabszolgaspárti álláspontra helyezkedett, és azzal érvelt, hogy Stowe könyvében a rabszolgasággal kapcsolatos problémák leírása túlzott és téves. Az ilyen típusú regények jellemzően egy jóindulatú patriárchális gazdát ábrázoltak, tisztaszívú feleséggel, akik a gyermeki rabszolgák felett uralkodtak egy terjedelmes családként működő ültetvényen. A regények azt jelentették ki közvetlenül vagy legalábbis azt sugallták, hogy az afro-amerikaiak gyermekem emberek, akik nem képesek a fehér emberek irányítása nélkül élni a saját életüket. Mintegy tíz rabszolgaspárti déli regény jelent meg, például **Mary Henderson Eastman** *Aunt Phillis's Cabin* (1852, Phillis néneje kunyhója) című regénye és **William Gilmore Simms** *The Sword and the Distaff* (1853, A kard és a rokka) című műve. A támadásokra Stowe az *A Key to Uncle Tom's Cabin*, (1853, Kulcs a Tamás bátya kunyhójához) címen egy dokumentumgyűjteményt tett közzé, melyben igazolta a déli kritikusok által kifogásolt regényrészleteket. Stowe két regényben is foglalkozik a nők helyzetével: *Pink and White Tyranny* (1871, Rózsaszínű és fehér zsarnokság) és *My Wife and I* (1871, Feleségem és én).

4.5. A rabszolgaság utáni korszak

A XX. század fordulóján **William Edward Burghardt DuBois** (1868-1963) és **Booker T. Washington** (1856-1915) tudományos munkái azt tárgyalták, hogy szembe kell-e szállni a rasszista attitűdökkel vagy inkább le kell-e őket csillapítani. Miután véget ért a rabszolgaság és az amerikai polgárháború számos afro-amerikai író írt az afro-amerikaiak helyzetéről az Egyesült Államokban.

Az egyik legkiemelkedőbb író **W. E. B. DuBois** (1868–1963) volt. Hitt abban, hogy az afro-amerikaiaknak a közös érdekük, hogy harcoljanak az előítéletek és az egyenlőtlenség ellen. **DuBois** fellépésével a négerség szellemi öntudatra ébredésének új korszaka kezdődik. Őt tekinthetjük az első afro-amerikai társadalomkritikusnak, aki az 1960-as évek polgárjogi mozgalmait megelőzve már a század elején síkra szállt a négerség politikai jogaiért. Egyrészt az amerikai négerség nemzeti felemelkedésének szószólója, másrészt az Afrikából elszármazott diaszpóra egységének hirdetője 1903-ban adja ki fő művét, a *The Souls of Black Folk* (A fekete nép lelke) című „lelki meditációt” (Houston A. Baker, Jr), melyet a modern afro-amerikai kulturális tudat meghatározó műveként tartanak számon. Ebben a munkában DuBois a XX. század legfontosabb problémájának nevezi a „rassz” problémáját; szerinte az Egyesült Államokban a „bőrszínhatár” (*color line*), azaz a szegregáció átláthatatlan választóvonalat húz a népcsoportok között, mellyel szemben a Washington-megfogalmazta akkomodációs politikán túllépve a direkt politikai cselekvés eszközeivel kell fellépni. A néger

spirituáléban jelöli meg az igazi amerikai zenét és véleménye szerint csak a művészetén keresztül valósítható meg az afro-amerikai társadalom felemelkedése. Az afro-amerikai ún. *kettős tudattal (double consciousness)* él, hiszen identitásában egyrészt a négerséghez, másrészt az amerikaiakhoz kötődik. 1905-ben többedmagával megalapította a Niagara mozgalmat, amely a máig legbefolyásosabb szervezet, a *National Association for the Advancement of Color People* (NAACP) elődje. Megalapította a szervezet folyóiratát a *Crisis*, mely hamarosan a Harlemi Reneszánsz képviselőinek az orgánuma lesz. 1915-ben jelenik meg a *The Negro* (A néger) című könyve, melyben az afrikai diaszpórát elemzi szociológiai szempontból. (Bollobás: 2006: 460).

A korszak másik jelentős írója **Booker T. Washington** (1856–1915) volt, aki megalapította a Tuskegee Intézetet, egy feketék számára létrehozott egyetemet. A főbb művei: *Up From Slavery* (1901, Rabszolgasorból felemelkedve), *The Future of the American Negro* (1899), *Tuskegee and Its People* (1905), and *My Larger Education* (1911). A négerség anyagi felemelkedésének gondolata hatja át **Booker T. Washington** munkásságát. A fehér társadalomhoz való alkalmazkodás híve. Kompromisszumot és megegyezést hirdet, mivel a lincselések, a diszkrimináció és a négerséget érő erőszak idején ezt tartja az egyedül megvalósítható programnak. Az 1895-ben elhangzott „atlantai kiegyezés” néven fennmaradt beszéde felkeltette a hatalmon levő republikánusok figyelmét. Akkomodációs politikája miatt a fehér uralkodó elit tagjai szívesen tekintik partnerüknek és bőkezűen adakoznak kezdeményezései számára. (Bollobás 2006: 459-460)

Elizabeth Keckley (1818–1907) fő műve a *Behind the Scenes; or, Thirty Years as a Slave and Four Years in the White House*. Mélyen elkötelezte magát feketék védelme mellett és otthont alapított a szűkölködő anyáknak és gyermekeknek Washington D. C.-ben.

Josephine Brown (1839–?), William Wells Brown abolitionista legkisebb gyermeke megírta édesapja életrajzát *Biography of an American Bondman, By His Daughter* címen.

A jamaicai **Marcus Garvey** (1887–1940) újságkiadó, újságíró és aktivista megalapította a *Universal Negro Improvement Association and African Communities League (UNIA)* elnevezésű szervezetet és számos esszét publikált a *Negro World* című újságban.

Az afro-amerikai szerzők kiemelkedésének folyamatában az első jelentős csomópont két író nevéhez kötődik: **Charles W. Chesnutt** (1858-1936) és **Paul Laurence Dunbar** (1872-1906) munkásságához. **Charles W. Chesnutt** (1858-1932) egyik legfontosabb műve a *'The Conjure Woman* (1899, Az ördögűző asszony), történetek gyűjteménye a háború utáni North Caroline-ban, melyben Uncle Julius, egy felszabadított rabszolga a háború előtti ültetvényi élet fantasztikus, természetfeletti elemekben bővelkedő meséivel szórakoztat egy fehér, északi párt. A *'The Wife of His Youth, and Other Stories of the Color Line'* két realista elbeszélés gyűjtemény. A *'The House Behind the Cedars* (1900, Ház a cédrusok mögött) c. művében Chesnutt reálisan, a saját élményei alapján akarta ábrázolni a vidéket, ahol élt és a közösséget, amelyben élt. Aggasztotta az a csend, ami körülölelte az átcsúszást (*passing the color line*) és a fajkeveredést, remélve, hogy ezzel a művével politikai vitát fog kiváltani. A *'The Marrow of Tradition'* (1901, A hagyomány veleje) című regényben a Wilmington Race zendülést írja le. Ez a regény fordulópontra jelentett Chesnutt karrierjében, mert nyíltan tárgyalt olyan érzékeny témákat mint az átcsúszás, lincselés vagy a fajkeveredés, ami sokkolta a középosztálybeli fehér olvasókat. A *The Colonel's Dream* (1905, Az ezredes álma) című regény a polgárháború után játszódik a North Carolina-i Clarendonban. A regény az afro-

amerikaiak elnyomását és az ellenük irányuló erőszakot ábrázolja. A Dél gazdasága hanyatlott és a feketéknek korlátozott lehetőségük volt az előbbre jutásra. Henry French ezredes megpróbálja megreformálni a déli várost, méltatlan ellenállásba és erőszakba ütközik a város fehér lakossága részéről. Chesnutt volt az első író, akinek sikerült leküzdenie a kettős esztétikai megítélésnek azon korlátait, melyeket a könyvkiadók emeltek a színes bőrű író elé. Ő volt az első színes bőrű író, akit mint művészt az olvasó a maga érdemében elfogadott. 1887-ben először jelent meg nyomtatásban színes bőrű írása, amikor az *Atlantic Monthly* folyóirat közölte a *The Goophered Grapevine* című novelláját. Chesnutt a szín választóvonalával kapcsolatos témát mélyebben és hitelesebben ábrázolta, mint korának bármely más színes bőrű írója. Ez a fő témája a *The House Behind the Cedars* (1900, Ház a cédrusok mögött) című regényének.

Paul Laurence Dunbar (1872-1906), aki gyakran írt korabeli vidéki, fekete dialektusban volt az első országosan ismert afro-amerikai költő. A művei betekintést nyújtanak a korabeli vidéki afro-amerikaiak mindennapi életébe. A legismertebb kötete a *Lyrics of Lowly Life* (1896 Dalok a nehéz sorsúak életéből). Kevésbé ismert kötetei: *Lyrics of the Hearthside*, *Lyrics of Love and Laughter*, *Lyrics of Sunshide and Shadow*.

Frances E. W. Harper (1825–1911) négy regényt, több kötetnyi verset, számos elbeszélést, esszét és levelet írt. 1853-ban publikálta az *Eliza Harris* című művét, ami válasz volt Harriet Beecher Stowe *Uncle Tom's Cabin* (Tamás bátya kunyhója) című regényére és országos ismertséget hozott számára. A *Poems on Miscellaneous Subjects* (Vegyes tárgyú költemények) című verseskötete és esszégyűjteménye 1854-ben jelent meg és több mint 10.000 példányt adtak el belőle három év alatt.

4.6. A Harlemi Reneszánsz

A Harlemi Reneszánsz az afro-amerikai irodalom és művészet 1920-tól 1940-ig tartó virágzása volt, melynek központja a New York City-i Harlemben volt. Számos fekete művész, zenész klasszikus műveket alkottak a jazztől a színházig, de a legjelentősebbet az irodalomban alkották. A legismertebb reneszánsz költő **Langston Hughes** volt. A legismertebb művei: *The Book of American Negro Poetry*, *The Weary Blues* (Fáradt Blues), *Not Without Laughter*. Talán a leghíresebb verse a *The Negro Speaks of Rivers* (A néger folyamokról beszél). *Simple Speaks His Mind* (1950) a legismertebb elbeszélés-gyűjteménye.

A korszak másik jelentős írója **Zora Neale Hurston**, akinek legismertebb regénye a *Their Eyes Were Watching God* (1937, Istent látták). Habár Hurston tizennégy könyvet írt az antropológiától az elbeszélésekig és regényekig, az írásai évtizedekre feledésbe merültek. Alice Walker fedezte fel újra a műveit 1975-ben, amikor megjelentetett egy cikket *In Search of Zora Neale Hurston* címmel a *Ms.* magazinban. Walker Hurstonban találta meg az összes afro-amerikai írónő szerepmodelljét. **Nella Larsen** (1891-1964) a harlemi reneszánsz nőíróinak egyik legjelentősebbike. Fő művei a *Quicksand* (1928, Futóhomok), *Passing* (1929, Színlelés), A korszak ismert írói voltak még **Jean Toomer**, **Dorothy West** (*The Living is Easy*), **Countee Cullen** (*Color, Copper Sun, The Ballad of the Brown Girl*), **Frank Marshall Davis** (*Black Man's Verse, I am the American Negro*), **Wallace Thurman** (*The Blacker the Berry: A Novel of Negro Life*). A reneszánsz modern nyelvi idiómájának legsikeresebb kimunkálója **Jean Toomer** volt, aki évtizedekkel megelőzte az amerikai néger próza fejlődését. Jean Toomer (1894-1967) költő és regényíró, a Harlem Reneszánsz fontos tagja

volt. A *Cane* (1923, Nád) című regényével a négerek kulturális öröksége előtt hajt fejet, s igyekszik a déli folklórt megmenteni a feledéstől. A *Cane* nagy hatással volt Alice Walkerre. A *Balo* egy gygyfelvonásos vázlat a *negro* életről.

Zora Neale Hurston (1903-1960) folklórkutató és antropológus volt. Négy regényt írt és több mint 50 elbeszélése, színdarabja és esszéje jelent meg. Legismertebb regénye a *'Their Eyes Were Watching God'* (Istent látták). "Zora Neale Hurston korszakalkotó regénye az önmagát birtokba vevő, saját hangját megelégedés és énjét lépésről-lépésre felépítő fekete nő történetének első irodalmi példája. Walker nem kevesebbet, mint az afro-amerikai nőirodalom előfutárát látta személyében és a fekete-női irodalmi hagyomány legfőbb gyökerét az író nő életművében. Mint esszéjéből kiderül, zseniális írónak tartja, aki, annak ellenére, hogy „életet adott” a fekete nőirodalomnak, szegényen és névtelenül halt meg. Mint a remekművek esetében lenni szokott, Hurston regénye sem sorolható kizárólag egy irányzat zászlaja alá: éppúgy tekinthetjük a patriarchátus börtönéből kiszabaduló nő életútját bemutató feminista műnek, mint egy bonyolult alakzatokkal átszőtt modernista alkotásnak vagy a déli vidék és folklór hagyományát továbbörökítő amerikai-déli regénynek." (Urbányi)

Hurston arra használja a dialektust, hogy életre keltse a szereplőket. A dialektus használata által valóságosnak és hitelesnek tűnnek a szereplők. A *Their Eyes Were Watching God* (Istent látták) c. regényben ábrázolt dialektus közelebb áll a Déli dialektushoz, mint az afro-amerikai dialektushoz. Elbeszélései: *Spunk* (Harag), *Muttsy*, *Sweat* (A verejték és ima), *The Gilded Six-Bits*, regényei: *Jonah's Gourd Vine* (Jónás tök-indája), *Mules and Men* (Öszvérek és emberek).

A Harlemi Reneszánsz fordulópontot jelentett az afro-amerikai irodalomban. Korábban az afro-amerikai szerzők műveit csak feketék olvasták. A Harlem Reneszánszsal az afro-amerikai irodalom, a szépművészet és az előadó művészet kezdett beolvadni az amerikai kultúra főáramába.

Az 1920-as évek néger reneszánszának irodalma szoros eszmei kapcsolatban áll a *New Negro* mozgalom számos heterogén vonásával, az északi nagyvárosokba tóduló néger proletártömegek urbanizációja nyomán kialakult homogén néger közösségek egységes életélményével és közösen formálódott etnikai öntudatának hirtelen kitárulkozásával, az amerikai valóság fősodrába – *mainstream* – való csatlakozás fokozottabb igényével, azzal az igénnyel, hogy Amerika gazdagságából a néger is számarányát megközelítő módon részesüljön. E heterogén tényezők szoros kölcsönhatásban álltak a négerség művészeti, elsősorban irodalmi nagykorúvá válásának folyamatával. **Chesnutt, Dunbar, W.E.B. DuBois, James Weldon Johnson** irodalmi munkássága, **Benjamin Brawley** és **Carter Woodson** irodalmi, illetve történelmi kutatásai, új folyóiratok, mint például a *Crisis* megjelenése valami új elérkezésének fontos előkészítő láncszemei voltak. Mindezek a változások az afro-amerikai emberben kialakították a kulturális és művészi elhivatottság újfajta öntudatát. A néger reneszánsz kialakulásában számos tényező játszott szerepet: az I. világháború, az ún. *Great Migration*, a néger Északra történő áramlása, az új csoportélmény formálódása a nagyvárosi gettóban, a sajátos kozmopolita milió, az emancipált néger értelmiség kialakulása, az afrikai kultúrtörténet iránt megnövekedett érdeklődés, az amerikai néger mint téma térhódítása a fehér szerzők munkássága, a Harlem sajátos légköre, a színes bőrű szerzők művei iránt megnövekedett kereslet és a néger olvasóközönség széles táborának kialakulása. A XIX. század négerábrázolásának egyik jelentős eredménye az volt, hogy a

színes bőrű ember mint téma betört az amerikai irodalmi világba.

A XIX. századból átvett sztereotip jellemformula: az „elégedett rabszolga” sémája kezdett eltűnni az irodalomból. Ugyanakkor egy új sztereotípiát emelkedett ki: az immoralis, gátlástalan, egzotikus primitív. A fehér szerző a feltámadó Afrikát látta a négerben. **Carl Van Vechten** *Nigger Heaven* (1926, Néger mennyország) című regénye nemcsak a legnépszerűbb regény volt, amely az 1920-as évek harlemi gettóját mutatta be, hanem egy teljes nemzedék néger írója számára léptékszabályozó volt. A regénynek robbanásszerű hatása volt: mélyebb hatást gyakorolt a néger prózára, mint bármely más mű az amerikai néger irodalom történetében. Városnézők csoportjai, turisták ezrei *van vechtenezni* indultak, csapatostól látogatták a néger zenés mulatókat. A néger reneszánsz jelentősége a kulturális autonómia kialakulásában rejlik, az afro-amerikai művészek az anyairodalomtól elszakadva önálló művészeti egzisztenciát próbáltak kialakítani és meghozta tíz-tizenöt néger költő és író beérését. A néger reneszánsz 1923 és 1933 közötti tíz évének óriási irodalmi terméséből a költői anyag látszik értékesebbnek. A Van Vechten nyomán kialakult irányzat olyan kérdésekkel foglalkozott mint a bőrszínmánia, a *passing*, a *good hair* és megvetéssel kezelte a feltörekvő *dicty* néger típusát. Az irodalmi ábrázolás tematikája kibővült és megváltozott a néger irodalom nyelvezetére is. A harlemi prózában a néger élőbeszéd ritmusának és hanghordozásának hatása mutatható ki, a *jive*, a nagyvárosi néger proletárság színes zsargonja része lett az irodalmi szókincsnek. (Virágos 1975: 226)

Langston Hughes, a néger irodalom egyik legkiválóbb képviselője a *Not Without Laughter* (1930, Kacagás mindhalálig) című regényében beláttatta, hogy a néger élet nem azonos a harlemi regénydivat üres izgalmával, hanem a néger élet sokkal összetettebb, mint a kor divatos sztereotípiája. 1922-ben jelent meg a *The Book of American Negro Poetry* című antológiája. A reneszánsz költői közül Langston Hughes a legnagyobb súlyú és legidőállóbb.

Schuyler *Black No More* című regényében a mű címe egy hormon neve, ami a feketék bőrszínét világosra változtatja és végül kiderül, hogy az igazi fehérek sötétebb bőrűek, mint a kémiai fehérek. A mű azt sugallja, hogy az emberi lények a bőrszíntől függetlenül alapvetően hasonlóak.

A Harlemi Reneszánsz új alapokról indíthatta a század néger irodalmát. Az amerikai néger irodalom egészének nagy korszaka ez, a XX. század kivételes termékenységű korszakát jelzi. A Harlemi Reneszánsz a gazdasági világválság hatására gyorsan véget ért.

4.7. A polgárjogi mozgalom kora

Az I. világháború alatt kezdődött meg az afro-amerikaiak tömeges vándorlása, ami a II. világháború alatt érte el a csúcspontját. A nagy vándorlás (*Great Migration*) idején a feketék elhagyták a rasszizmust és a lehetőségek hiányát jelentő amerikai Dél-t és olyan északi városokban telepedtek le, mint Chicago, ahol munkát találtak a gyárakban és a gazdaság más szektoraiban. Ez a vándorlás szabadságérzetet keltett a fekete közösségben és hozzájárult a Harlem Reneszánsz vibráló fekete városi kultúrájához. A vándorlás erőt adott a növekvő polgárjogi mozgalomnak, ami nagy hatást tett az 1940-es, 1950-es és 1960-as évek fekete íróira. Ahogy a fekete aktivisták véget akartak vetni a szegregációnak és a rasszizmusnak és a fekete nacionalizmus érzését akarták megteremteni, ugyanígy a fekete szerzők ezeket a témákat akarták ábrázolni írásaikban.

Baldwin példaképe és barátja az író, a szerzők új generációjának legfontosabb tagja

Richard Wright volt, akit Baldwin a „világ legnagyobb fekete írójának” (*the greatest Black writer in the world for me*) nevezett. Wright írásai meghatározták az irodalmi színteret és számos íróra hatással voltak. Habár a leghatásosabb művében, a *Native Son*-ban (1940) irodalmi és nyelvi kiválóságot ért el, végig kellett mennie a tanulási folyamaton. Az 1938-ban megjelent *Uncle Tom's Children* (Tamás bátya gyermekei) című elbeszélésében még hagyományosan, főleg kiejtésbeli jellemzőkkel ábrázolja a dialektust. A két évvel később megjelenő *Native Son*-ban már főleg a nyelvtani jegyekre támaszkodik. Wright a két - a kiejtésen és a nyelvtanon alapuló – technikát egyszerre alkalmazta, ezzel meg tudta különböztetni a regény szereplőit. A *Native Son* az író sodró erejű számadása arról, hogy mit is jelent négernek lenni Amerikában.

A *The Ethics of Living Jim Crow* (A Jim Crow törvények szerinti élet kritikája) című esszéjében Wright első ízben foglalkozott az amerikai Dél előítéletei és a szegregáció belső szemléletből történő bemutatásával. A négernek mindig a számára kivájt ösvényen kell maradnia, a fehér nők fizikai vonzását eleve ki kell törölnie az agyából és meg kell tanulnia, hogy mik azok a tabu témák, amiket a néger és fehér egymás közötti beszélgetésében kerülni kell. Wright *Black Boy* című regénye az amerikai irodalom legszókimondóbb *protest* indítású művészi önéletrajza. A regény főhőse egy *drifter*, azaz sodródó ember, aki saját bőrén jön rá a színes bőrű emberre kiszabott önfenntartás és életbenmaradás mibenlétére. Azért ütközik akadályokba, mert nem képes az automatikus alázatosságra. Wright személyében és nemzedékében az amerikai néger irodalom végérvényesen beletorkollott az amerikai irodalom fősodrába.

Az 1940-es években Wright tanítványai tovább folytatták a dialektus realista ábrázolását. A háború utáni korszak társadalmi és politikai változásai változást idéztek elő a fekete írók dialektusukhoz való viszonyában és a dialektusábrázolásban is. Mivel a társadalmi és politikai változások Északról indultak, így az Északi városokban élő feketéktől indult a változásokra adott reakció is. Az 1950-es és 1960-as években ezek az írók azt érzékelték, hogy a feketék integrációja, ami a második világháború után kezdődött, nem ment simán, a fekete népesség egyre inkább elidegenedett a fehér Amerikától és annak kultúrájától. De a feketék új generációja nem tartotta az Afrikába való visszatérést megoldásnak a problémáikra – szemben az 1920-as évekkel, hanem egy különálló fekete kulturális identitást akartak megteremteni Amerikában, ami egy radikálisan új irodalomban és a dialektus kísérleti használatában fejeződött ki. Ez a korszak egy külön korszaknak tartható a fekete angol ábrázolásának történetében, mivel ekkor ismerték el a fekete irodalomnak a fehér irodalommal való egyenlőségét és a zene és a ritmus beépítésével a dialektusábrázolásba tökéletesítették azt. Ennek az irányzatnak **James Baldwin** (1924-1987) és **Ralph Ellison** (1914-1994) voltak az elindítói. Az első regényeik, a *Go Tell It on the Mountain* (Hirdesd a hegyről, 1953) és az *Invisible Man* (A láthatatlan, 1952) jelentős változást jelentettek mind irodalmi, mind nyelvészeti szempontból. A dialektus nyelvtani ábrázolásán túl a fekete beszéd ritmusát is bevették a dialektusábrázolásba, amit a fekete zene, különösen a jazz és a blues kulturális jelentőségének felismerése idézett elő. Ellison rímelő szlenget használt és a szóközök kihagyásával jelezte a beszéd gyorsaságát. Legfontosabb újítása a fekete angol és a sztenderd angol hagyományos szerepeinek a felcserélése volt. A sztenderd angol műveiben már nem a felsőbbrendű változatot képviselte, és a fekete angol sem a szereplők parodizálására szolgált, hanem fontos pillanatok ábrázolására olyan szereplők életében, akiket komolyan kellett venni.

Ez volt az első pillanat a fekete fikció történetében, amikor a dialektust elismerték. A korszak másik nagy regényírója Ralph Ellison volt, akinek legismertebb regénye az *Invisible Man* (1952, A láthatatlan), amely elnyerte a Nemzeti Könyv Díjat (National Book Award) 1953-ban. Bár a többi művét soha nem fejezte be, az *Invisible Man* (1952, A láthatatlan) biztosította helyét az irodalomtörténetben.

Az első írók egyike volt **James Baldwin**, aki a rasszizmusról és a szexualitásról írt. Legismertebb regénye a *Go Tell It on the Mountain* (Hirdesd a hegyről, 1953). Személyes történeteket és esszéket írt, leírta, hogy milyen, ha valaki egyszerre fekete és homoszexuális egy olyan korszakban, amikor mindkét identitást elutasította az amerikai kultúra. Közel 20 könyvet írt, köztük olyan klasszikusokat, mint *Another Country* és *The Fire Next Time*.

A polgárjogi mozgalom idejére esett a fekete költőnők felemelkedése, nevezetesen **Gwendolyn Brooks** volt az első afro-amerikai, aki elnyerte a Pulitzer Díjat 1949-ben.

Ebben az időszakban számos drámaíró szerzett országos ismertséget. Közülük a legismertebb **Lorraine Hansberry** volt (*A Raisin in the Sun*) (1959, Mazsola a napon), aki 1959-ben elnyerte a New York-i Drámakritikusok díját. A kor másik ismert drámaírója **Amiri Baraka** volt, aki ellentmondásos *off-Broadway* színdarabokat írt. Az utóbbi években Baraka a költészetéről és zenekritikájáról vált ismerté.

Számos fontos esszé és könyv született az emberi jogokról ebben a korszakban, amelyeket a polgárjogi mozgalom vezetői írtak. Közülük említésre méltó **Martin Luther King, Jr** a *Letter from Birmingham Jail* című műve.

4.8. A Black Arts mozgalom

A Black Arts Mozgalom, angolul *The Black Arts Movement (BAM)* a Black Power mozgalom művészi ága. **Amiri Baraka** (született Everett LeRoi Jones) harlemi író és aktivista kezdeményezésére jött létre 1965-ben. Az afro-amerikai irodalom egyik legfontosabb időszaka. Arra inspirálta a feketéket, hogy saját könyvkiadókat, magazinokat, újságokat és intézményeket alapítsanak. A mozgalom hatására több egyetemen bevezették az afro-amerikai tanulmányokat. Az irányzat fő képviselői **Malcolm X** (1925-1965), **Amiri Baraka** (1934-2014), **Sonia Sanchez** (1934-) és **Nikki Giovanni** (1943-). Az 1960-as és 1970-es években a fekete közösség meg akarta változtatni az afro-amerikaiakról alkotott képet és azt a módot, ahogy az irodalmi művekben és a művészetben ábrázolták őket. Politikai változást akartak elérni és a felfogásuk szerint a művész része a közösségnek és a művei a közösség igényeiről és vágyairól kell, hogy szóljanak. (*Encyclopedia Britannica*, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/67472/Black-Arts-movement>)

4.9. Az 1970-es évektől napjainkig

Az 1970-es évektől az afro-amerikai irodalom elérte az irodalom főáramát (*mainstream*) és kezdték elismerni, mivel a fekete írók művei besztszellerré váltak és számos díjat nyertek el. Sok író és tudós azon fáradozott, hogy az afro-amerikai irodalmat, mint irodalmi műfajt definiálja, köztük volt az író Toni Morrison és Alice Walker és a költő James Emanuel.

A második fekete reneszánsz alatt két irodalmi műfaj bontakozott ki, az egyik a „*womanist*” irodalom volt. Ezt a kifejezést használta Walker, hogy elkülönítse a fekete írónők irányzatát a fehér írónőkéitől. A másik műfaj a gyermekirodalom volt. A „*womanist*” műfajt formáló írónők közé tartozik **Walker, Morrison, Maya Angelou** (1928-2014) és **Toni Cade**

Bambara (1939-1995). **Maya Angelou** költő és prózaíró, az afro-amerikai női önéletrajzírás egyik legjelentősebb képviselője volt. Legismertebb műve az *I Know Why the Caged Bird Sings* (Tudom, miért énekel a kalitkába zárt madár, 1970). Bambara két elbeszéléskötetet jelentetett meg: a *Gorilla, My Love* (Szerelmem, gorilla, 1972) és a *The Sea Birds are Still Alive* (A tengeri madarak még élnek, 1977). Három regényt írt a *The Salt Eaters* (Akik sót esznek, 1980), *If Blessing Comes* (Ha jön az áldás, 1987) és a *These bones are not my child* (Nem az én gyermekem azok a csontok, 1999) címmel.

James Emanuel komoly lépést tett az afro-amerikai irodalom definiálására, amikor megjelentette (Theodore Gross-szal) a fekete írók antológiáját *Dark Symphony: Negro Literature in America* (1968) címmel. Más fontos antológiák is megjelentek: *Black Fire: An Anthology of Afro-American Writing* (szerkesztette LeRoi Jones, ma Amiri Baraka néven ismert) és Larry Neal, 1968); *The Negro Caravan* (szerkesztette Sterling Brown, Arthur P. Davis és Ulysses Lee, 1969); és *We Speak As Liberators: Young Black Poets - An Anthology*, (szerkesztette Oorde Coombs, 1970).

Toni Morrison támogatta a fekete irodalmat és a fekete szerzőket, amikor szerkesztőként dolgozott a Random House-nál az 1960-as és az 1970-es években, ahol olyan írók műveit szerkesztette, mint Toni Cade Bambara és Gayl Jones. **Morrison** a XX. század egyik legjelentősebb írója lett. Az első regénye, a *The Bluest Eye* (Nagyonkék) 1970-ben jelent meg. Az egyik leghíresebb regénye a *Beloved* (A kedves), amiért megkapta a Pulitzer Díjat fikció kategóriában 1988-ban. Másik fontos regénye a *Song of Solomon* (Salamon ének). Morrison az első afro-amerikai, aki irodalmi Nobel-díjat kapott. Az 1970-es években a regényíró és költő **Alice Walker** megírta híres esszéjét Zora Neale Hurstonról, s ezzel ráirányította a figyelmet. 1982-ben Walker elnyerte mind a Pulitzer díjat, mind az amerikai könyvdíjat (*American Book Award*) a *The Color Purple* (Kedves Jóisten) című regényéért.

Az 1970-es években afro-amerikai könyvek kerültek az eladási listák élére. Közülük a legismertebb **Alex Haley** *Roots: The Saga of an American Family* (1976, Gyökerek) című regénye, amely elnyerte a Pulitzer díjat és népszerű televíziós mini-sorozat készült belőle. Haley másik ismert műve a *The Autobiography of Malcolm X*, (Malcolm X Önéletrajz) ami 1965-ben jelent meg.

Az utóbbi évek ismert prózaírói **Gayl Jones**, **Rasheed Clark**, **Ishmael Reed**, **Jamaica Kincaid**, **Randall Kenan** és **John Edgar Wideman**. Az afro-amerikai költők is felhívták magukra az olvasók figyelmét. **Maya Angelou** felolvasta versét Bill Clinton beiktatásakor, **Rita Dove** Pulitzer díjat nyert és kitüntetett költő (*Poet Laureate of the United States*) volt 1993-tól 1995-ig. 1994-ben **Cyrus Cassells** *Soul Make a Path through Shouting* című művét Pulitzer díjra jelölték és megkapta a William Carlos Williams díjat. **Natasha Trethewey** 2007-ben Pulitzer díjat nyert költészet kategóriában a *Native Guard* című kötetéért. Kevésbé ismert, de említésre méltó költő **Thylia Moss**. Az ismert fekete drámaírók közé tartozik **Ntozake Shange** (*For Colored Girls Who Have Considered Suicide When the Rainbow Is Enuf*); Ed Bullins; **Suzan-Lori Parks**; **August Wilson**, aki kétszer is elnyerte a Pulitzer díjat. 2004-ben **Edward P. Jones** elnyerte a Pulitzer díjat fikció kategóriában a *The Known World* című regényéért.

A fiatal afro-amerikai írók közé tartozik **David Anthony Durham**, **Tayari Jones**, **Kalisha Buckhanon**, **Mat Johnson**, **ZZ Packer** és **Colson Whitehead**. Az afro-amerikai irodalom elérte a fikció műfaját is. Ezen a területen úttörő munkát végzett **Chester Himes**, aki az 1950-

es és 1960-as években detektívregény-sorozatot írt. Őt követte **Walter Mosley** és **Hugh Holton**. Napjainkban az afro-amerikai írók képviseltetik magukat olyan műfajokban is, mint tudományos fantasztikus irodalom, fantázia és horror, olyan szerzőkkel, mint **Samuel R. Delany**, **Octavia E. Butler**, **Steven Barnes**, **Tananarive Due**, **Robert Fleming**, **Brandon Massey**, **Charles R. Saunders**, **John Ridley**, **John M. Faucette**, **Sheree Thomas** és **Nalo Hopkinson**.

Végül érdemes megemlíteni **Oprah Winfrey**-t, aki a talk-show-jával az érdeklődés középpontjába került és felkeltette a figyelmet az afro-amerikai irodalom iránt az Oprah Könyvklubja (Oprah's Book Club) által.

5. Dialektusábrázolás az irodalomban

5.1. A *dialektus* fogalma a nyelvészetben

Az értekezés szempontjából nagyon fontos tisztázni a kontinentális európai nyelvészeti hagyomány és az angolszász terminológia közötti különbségeket. Minden nyelv nagyfokú belső változatosságot mutat, azaz minden nyelv változatok sokaságában létezik és e változatok összege. Hudson (1980: 24, idézi Wardaugh 2002: 25)) a nyelv egy változatát „hasonló eloszlású nyelvi egységek halmazaként” definiálja. Ferguson (1972: 30, idézi Wardaugh 2002: 25) definíciója: „Az emberi beszédsémák bármely együttese, amely kellőképpen homogén ahhoz, hogy a szinkronikus leírás elérhető technikáival elemezni lehessen, és amelynek kellően átfogó szemantikával elégséges elem, elrendezés vagy elrendezési eljárás van a repertoárjában ahhoz, hogy minden formális kommunikációs kontextusban funkcionálni tudjon.” Haugen (idézi Wardaugh 2002: 27) kimutatta, hogy a nyelv és a dialektus bizonytalan fogalmak. A zavar az ókori görögökig nyúlik vissza. Az a görög nyelv, amit az ókori Görögországgal kapcsolunk össze, több helyi változat volt: ión, dór, attikai. Ezek a változatok egy közös beszélt forrásból és mindegyiknek saját hagyománya és felhasználása volt. Az iónt használták történelemírásra, a dórt kórusművek és lírai művek írására, az attikait pedig tragédiaírásra használták. Később az athéni görög, a *koine* vagy *köz* nyelv vált a beszéd normájává. A görög helyzet volt a modellje a két terminus későbbi használatának és az ebből adódó homályosságnak. Tovább bonyolítja a helyzetet a francia *dialecte* és a *patois* megkülönböztetése, melyek közül az előbbinek van irodalmi hagyománya. Hasonló a németben a *Dialekt* és a *Mundart* viszonya. Az angolban a nyelv és a dialektus kölcsönösen felcserélhető egymással. (Wardaugh 2002: 27-28) Bell (idézi Wardaugh 2002: 32) hét olyan kritériumot sorol fel, amelyek hasznosak lehetnek a nyelvek különböző fajtáinak tárgyalásakor, ezek a standardizálás, elevenség, történetiség, autonómia, redukció, kevertség és *de facto* normák. Nem minden beszédváltozatnak azonos a státusa. Mint nyelvek mind egyenlők, de ez nem jelenti szükségszerűen azt, hogy minden nyelv egyenlő. Ha egy nyelvnek van egy előnyben részesített változata, gyakran azt tekintik nyelvnek, a többi változatot pedig a standard változat dialektusának. Ha egy nyelvnek csak egy változata van, hajlamosak vagyunk azt mondani, hogy a nyelv és a dialektus szinonim megnevezések. (Wardaugh 2002: 38)

Ami a fő nyelvváltozat típusokat illeti, valamennyi standardizált nyelvben hárommal számolhatunk keletkezésük időbeli sorrendjében: területi nyelvváltozatok (ide a nyelvjárásokat soroljuk), társadalmi nyelvváltozatok (ide a csoport-, illetőleg rétegnyelvek és a szaknyelvek tartoznak), valamint köznyelvi változatok (ezek meg az írott és a beszélt köznyelvet foglalják magukban.) (Kiss 2003: 26)

A területi nyelvváltozatok földrajzi, görög eredetű szakszóval *diatopikus*, a társadalmiak szociális alapú, görög eredetű szakszóval *diasztratikus* tagolódás következményei. A területi nyelvváltozatok tovább oszthatók regiolektusokra, nyelvjárásokra és regionális köznyelvekre. A társadalmi nyelvváltozatok tovább bonthatók szociolektusokra, majd csoportnyelvekre és szaknyelvekre. A köznyelvi változatok sem területileg, sem társadalmi csoportok szerint nem korlátozódnak, írott és beszélt köznyelvről beszélhetünk. (Kiss 2003: 27)

Az angolszász szakirodalomban a fenti értelemben használt nyelvváltozat megfelelője a dialektus. E szóhasználat szerint a köznyelv is *dialektus*, a *standard dialektus*. A kontinentális európai nyelvészeti hagyomány a *dialektus* terminust önmagában többnyire csak a területi

alapon elkülönülő nyelvváltozatok elnevezésére használja. Angolszász nyelvterületen találkozunk a nyelvváltozatok következő csoportosításával: *területi, társadalmi, etnikai nyelvváltozatok*. Társadalmi nyelvváltozat például a munkásosztály nyelve, etnikai nyelvváltozaton pedig egy etnikai kisebbség által beszélt többségi nyelvnek az egynyelvű többségtől eltérő változatát értjük, ilyen például a feketeangol, a *Black English Vernacular* az USA-ban. (Kiss 2003: 27)

5.2. Az irodalmi dialektus elmélete

Az irodalmi dialektus elméletére Sumner Ives adta a legtömörebb definíciót: „Az irodalmi dialektus a szerző arra irányuló törekvése, hogy olyan beszédet ábrázoljon írásban, amely területileg, társadalmilag vagy mindkét módon korlátozott.”⁵ (Ives 1950, 137).

5.3. Az *eye dialect*

Az *eye dialect* kifejezést George P. Krapp használta először a *The English Language in America* (1925) című művében, abban a jelentésben, hogy a köznapi nyelvhasználat hogyan jelenik meg nyomtatásban; „ez olyan írásmód, melyben „nem a fül, hanem a szem konvenciója sérül”⁶.

Az irodalmi dialektus alkalmazásának hosszú hagyománya van; csak néhány közismertet emelek ki: a Joel Chandler Harris által alkalmazott fekete dialektus a *Remus Bács* meséiben, a különböző londoni negyedek lakóinak beszéde a Sherlock Holmes-történetekben, Mark Twain egyes, dialektus szempontjából polifon regényei, Zora Neale Hurston művei vagy George Bernard Shaw *Pygmalion*-ja a *cockneyt* beszélő Elisával a főszerepben: „THE FLOWER GIRL: *Ow, eez ye-ooa san, is e? Wal, fewd dan y' de-ooty bawmz a mather should, eed now bettern to spawl a pore gel's flahrzn than ran awy atbaht pyin. Will ye-oo py me fthem?*” Thomas Mann *A Buddenbrook-ház* című regényében több szereplőt is ilyen módon jellemez.

Fiktív, az író által kitalált dialektussal találkozunk J. R. R. Tolkien (1892-1973) a *The Hobbit* (A babó) című művében: „*Troll's Pocketbook: 'Ere, 'oo are you?*”

Az angol nyelven alkotó írók közül „*eye*” dialektust használ Mark Twain, Joel Chandler Harris, William Faulkner, Robert Ruark, Charles Dickens, Alex Haley, Harriet Beecher Stowe, Terry Pratchett és Russell Hoban. Az angol nyelvű kortárs regényekben „*eye*” dialektust találunk a *Forrest Gump*-ban (Winston Groom (1944-)) és a *The Help*-ben (A segítség) (Kathryn Stockett (1969-)).

A nem angol nyelven alkotó írók közül „*eye*” dialektust találunk Vaszilij Suksin (1929-1974) „*Мой зять украл машину дров*” című elbeszélésében; Raymond Queneau francia író (1903-1976) *Zazie dans le Métro* (*Zazie a metrón*) című regényében, Hans Jæger (1893–1903), norvég író trilógiájában, a *Fra Kristiania-bohêmen*-ben és Halldór Laxness, izlandi Nobel-díjas író regényeiben.

Németországban a nyelvi változathoz is kötődő helyi kultúrának komoly hagyománya van.

⁵ Ives defines literary dialect as „an author’s attempt to represent in writing a speech that is restricted regionally, socially or both.” (magyarul saját fordításomban)

⁶ „*the convention violated is one of the eye, not of the ear*” (magyarul saját fordításomban)

Számos szerző a bajor dialektust *Kunstsprache*ként használja Ludwig Thomától Kroetzig. Huszár Ágnes Franz Xaver Kroetz a *Oberösterreich* (Felső-Ausztria) című, bajor dialektusban íródott drámájának magyar fordítását elemzi (Oravec Imre fordítása). Azt vizsgálja, hogy sikerült-e a beszélők eredeti bajor dialektusát érzékeltetni és azt, hogy érzékelhető-e a magyar fordításban a korlátozott kód, amelyet a beszélők beszélnek. Kroetz a bajor regionális identitástudatot képviseli műveiben. A bajor regionális irodalom jellemző műfaja a „Volksstück”, a népszínmű. Huszár (1994:130) írja: „A darab szereplői bajor tájnyelvvél színezett alacsony presztízsű szociolektust beszélnek. A darab felkeltette a nyelvészek érdeklődését is. Burger és Matt egyenesen Kroetz szociolingvisztikai megközelítéséről beszélnek, a dráma dialógusait pedig egy világos szociolingvisztikai koncepció illusztrációinak nevezik. A német nyelvterületen ezekben az években nagy érdeklődés nyilvánult meg a szociolingvisztika „deficithipótezis”-nek is nevezett problémakörével kapcsolatban. A Basil Bernstein és munkatársai által angol földön kidolgozott elméletnek más-más fogadtatása volt az Egyesült Államokban és német nyelvterületen. Nem véletlen, hogy míg Amerikában a bernsteini tézist a nyelvi hátrány és a szociális hátrány azonosításáról, illetve egyiknek a másik által való újratermeléséről elsősorban a „Black English” körében értelmezték, német nyelvterületen a dialektológiai problémakörrel kapcsolták össze.”

5.4. Dialektusábrázolás a világirodalomban

Minden, amit a tudósok az óangolról tudnak, az írásos forrásoknak köszönhető. Ezek a források a beszélt nyelv változatosságát tükrözik. Az óangol legrégebbi irodalmi emlékei a VIII. század elejére nyúlnak vissza. Többségük epikai mű, amelyek hősről és csatákról szólnak, mint például a *Beowulf* és a *The Battle of Maldon*. A fennmaradt óangol irodalmi művek többsége nyugati szász dialektusban íródott. Az irodalmi dialektust, mint humorforrást a görög drámaíró, **Aristophanész** (i.e. V. század) és a római drámaíró, **Publius Terentius Afer** (i.e. II. század) is alkalmazta. Később az angol írók évszázadokig használták a dialektust humoros hatás keltésére. Az angol írók többsége azért írt dialektusban, mert ezt a nyelvváltozatot ismerték. Kivételt jelent **Geoffrey Chaucer** (1343-1400) aki szándékosan humoros hatás keltésére használta a dialektust és az első olyan angol író, aki egy műben a *The Canterbury Tales*ben (Canterbury mesék) több nyelvváltozatot is alkalmazott. Említésre méltó még **Edmund Spenser** (kb. 1552-1599) *Shepherds Calendar* (Pásztorkalendárium) című műve, amely északi lexikai elemeket tartalmaz. **William Shakespeare** (1564-1616) műveiben is találkozhatunk dialektusábrázolással: *Henry V* (V. Henrik), *Love's Labour's Lost* (Felsült szerelmesek), *Midsummer Night's Dream* (Szentivánéji álom). **Henry Fielding** (1707-1754) és **Tobias Smollett** (1721 – 1771) a humor kifejezésére és a nem londoniak beszédének ábrázolására használta a dialektust; számukra a vidékiséggel egyenlő volt a kisebbségi érzéssel. **Walter Scott** (1771-1832) volt az első író, aki nem humoros helyzetekben használta a dialektust. Irodalmi dialektust használt még **Emily Brontë** (1818-1848), **Charles Dickens** (1812-1871), **Thomas Hardy** (1840-1928) és **D.H. Lawrence** (1885-1930).

Miért használnak az írók dialektust? Az a fő ok az, hogy jellemezzék a karaktereket, hogy ábrázolják egy karakter iskolázottságát és kulturális háttérét és általános attitűdjét. A nyelvtani formák tükrözik a társadalmi különbségeket; a szóhasználat és a kiejtés a földrajzi különbségeket. **Carson McCullers** (1917-1967) *The Heart is a Lonely Hunter* (Magányos

vadász a szív) című regényében Doctor Benedict Mady Copeland, afro-amerikai orvos sztenderd amerikai angol nyelvváltozatot használ még akkor is, amikor a saját gyerekeivel beszél, akik a tanulatlan déliek dialektusát használják egy georgiai kisvárosban, hogy azt szimbolizálja, hogy ő nem hajlik meg a feketéket érő igazságtalanságok előtt. A dialektust használhatjuk komikus hatás keltésére, de általában nem ez a fő cél. A dialektust módjával, elvéve kell használni, mert lehet, hogy az olvasó nem érti meg a teljes egészében dialektusban írt művet. Ennek ellenére számos alkotás íródott teljes egészében dialektusban. Sokszor az író csak azt az illúziót kelti, hogy a karaktere valamilyen dialektusban beszél, de csak a dialektus egyes elemeit alkalmazza, hogy ne gátolja az olvasót a megértésben, ahogy **William Faulkner** (1897-1962) teszi a *Barn Burning* (Gyújtogató) című elbeszélésében. Ahogy Thames Ross Williamson írja: „A dialektus olyan mint a fokhagyma, egy kevés belőle jó, de ha túl sok van belőle, az borzalmas.” (Burkett 1978: 21) (magyarul saját fordításomban) ⁷ Phyllis Bentley (Burkett 1978: 43) is ezt az álláspontot képviseli: „Őszintén szólva a dialektus unalmas lehet: az aposztrófok és a helyesírási hibák olyan nehezek az olvasó szemének, mint a felszántatlan mező a csizmájának.” ⁸ (Idézi Burkett: 21) Williamson, Thames Ross: *The Novelist's Use of Dialect,* The Writer, XLVII.

5.5. A dialektus ábrázolása a magyar irodalomban

A nyelvi jellemzés irodalmunkban nem mondható régi módszernek, legalábbis olyan formában nem régi, hogy az írók következetesen alkalmazzanak, tehát úgy, hogy egy-egy szereplőt a saját jellegzetes beszédmódja által különítenek el a többitől; illetve ezáltal szorítanak be valamely meghatározott közösségbe, csoportba. A nyelvváltozat segítségével történő atmoszférateremtés első tudatos nyomai a felvilágosodás idején észlelhetők. Például annak a levélnek a nyelvében, amelyet **Bessenyei György** A filozófus című színművének (1777) Pontyi nevű szereplője a tisztartójától kapott. Itt nemcsak egy-egy tájszó, hanem a kiejtésbeli jellegzetesség is fölviláglik: „gyalomrúl; békódattam”.

Irodalmunkban az ö-zésnek elég sok nyoma van, mondhatni, hogy talán a legtöbb az összes nyelvjárás közül. Írásban valószínűleg ezzel lehet legegyszerűbben érzékeltetni, hogy milyen is egyáltalán egy magyar nyelvjárás beszéd. Bármily sajnálatos, a mi vidékünk nemigen adott a régi magyar irodalomnak olyan jelentős alkotót, akinek kifejezőmódjával illusztrálni lehetne nyelvjárásunk akkori állapotát. A szegedi **Dugonics András**on kívül két dunántúli származásút érdemes kiemelni: **Tinódi Lantos Sebestyént** és **Zrínyi Miklóst**.

Katona József következetesen került anyanyelvjárásának jellegzetességeit.

Petőfi Sándor egyáltalán nem félt sem a vidékiesség vádjától, sem bármiféle bírálattól. A Kiskunságban gyerekeskedő és a betűvetést éppen Kecskeméten tanuló költő alkotta meg a regionális nyelvünket máig legnagyobb mértékben demonstráló verset: „Hírös város az aafődön Kecskemét...” Mindezekkel a jellegzetességekkel Petőfi mindörökké bevitte nyelvjárásunkat a

⁷ “Dialect is like garlic, A little of it is sometimes fine, too much of it is horrible.” (Burkett 1978: 21) (magyarul saját fordításomban)

⁸ „Dialect can, frankly be a bore: apostrophes and misspelling are as difficult to a reader's eye as a ploughed field to his boots.” (magyarul saját fordításomban)

magyar irodalomba.

Arany János inkább csak olyan eszközöket alkalmazott egyszerű alakjainak beszédmódjában, amelyek általában jellemzik a népies nyelvet. A *Szentivánéji álom* fordításának egyik jelenetében is szerencsésen fokozza a humoros hatást, amikor – az egyébként már Shakespeare által is nyelvileg kitűnően jellemzett népi alak kijelenti: „*Tisbének halni kő.*”

Érdekes, hogy a XIX. század nagy alkotói közül sokan nem érezték szükségesnek, hogy népi alakjaikat tájnyelvi vonásokkal beszéltessek. Sem Eötvös József, sem Kemény Zsigmond, sem Jókai Mór, de még a falusi szereplőket szívesen színpadra állító Szigligeti Ede sem igazán alkalmazza a nyelvi jellemzés ilyen eszközeit.

A század legvégén viszont megjelenik a fiatal **Gárdonyi Géza**, aki a persze kétséges értékű népszerűséget jelentő Göre Gábor-könyvekben sok más népieskedő nyelvi elem között ö-ző szóalakokat is felhasznál a falusi szereplők beszédmódjának kifigurázására. Az itt használt nyelv valójában egy sehol sem létező, eltúlzott, álnépies beszédmodot jelenít meg, alaposan kihasználva az írás adta lehetőségeket is.

Móricz Zsigmond egészen különös kísérletbe fogott, amikor a Szeged környéki népi hőst, Rózsa Sándort hiteles nyelvi környezetben akarta ábrázolni. Jól érezte, hogy Rózsa Sándor mégse beszélhet debreceni dialektusban. A nyelvi színek nemcsak erősre, hanem gyakran tévesre is sikerültek. A következetlen „szögedics” nyelv a hozzáértők számára azonnal visszatetszést szült.

Az ö-ző nyelvjárás alighanem leghitelesebb irodalmi szerepeltetése **Tömörkény István** nevéhez fűződik. Természetesnek tartotta, hogy népi alakjainak nemcsak környezetét, életviszonyait, furfangos gondolkodását, hanem beszédmódját is a maga hitelességében jelenítse meg. Természetesen nem minden írásában találjuk meg az ö-ző nyelvjárás összes jellegzetességét, de ahol – ahogy ő írja – a „célszerű szögény embört” beszélgeti, szinte mindenütt. Nagy erénye e téren, hogy amennyire az ábécénk engedi, a kiejtés teljes pontosságának érzékeltetésére törekszik, s főként az, hogy nem közöl téves szóalakokat. (Beke)

5.6. Az afro-amerikai dialektus ábrázolásának története

5.6.1. Rövid áttekintés

Bár a magyar fordítások ezt nem tükrözik, az amerikai irodalomban már régóta kialakult tradíciója van „fekete” közösségnek, annak nyelvi lenyomatával együtt.

A fekete vernakuláris angol vagy korabeli nevén *negro* dialektus az első *negro* karakter megjelenésével együtt tűnt fel az amerikai irodalomban **John Leacock** *The Fall of British Tyranny* című 1776-ban publikált művében. Richard Walser szerint 'Negro Dialect in Eighteenth-Century American Drama, American Speech, XXX (1955) 1800 előtt tíz olyan színdarab született, amelyben kísérlet történt a 'negro' dialektus ábrázolására. A feketék a fehér írók műveikben elégedett rabszolgaként vagy komikus szereplőként ábrázolták, ahogy *minstrel* bemutatókon (feketének öltözött és maszkírozott énekes-táncos csoport bemutatóin) megjelentek. Ezt követték **Joel Chandler Harris** 'Uncle Remus: His Songs and His Sayings, the Folklore of the Old Plantation' (Rémusz bácsi meséi), 'Nights with Uncle Remus: Myths and Legends of the Old Plantation' és **Irwin Russell** 'Christmas Night in the Quarters' című művei, melyekben bemutatták a feketék népszokásait. Az amerikai néger folklór gazdag

népmesekincsének nálunk legismertebb gyöngyszemei a **Joel Chandler Harris** által a XIX. század vége felé összegyűjtött *Brer Rabbit* történetek. Az Uncle Remus mesék a déli tájak lakóinak nyelvezetét adják vissza. **Joel Chandler Harris**: *'Uncle Remus: His Songs and His Sayings, the Folklore of the Old Plantation'*, *'Nights with Uncle Remus: Myths and Legends of the Old Plantation'*. Sumner Ives írja a *'Dialect Differentiation in the Stories of Joel Chandler Harris'* című művében, p. 23, hogy „Harris fő hozzájárulása az irodalomhoz a *Rémusz bácsi meséi* volt, amit a negro nyelvében mesélt el.”

A feketék jelen vannak az amerikai irodalomban majdnem azóta, hogy jelen vannak az amerikai kontinensen. Az elnyomott helyzetük és az írástudatlanságuk miatt kezdetben csak fehér írók műveiben szerepeltek. A rabszolga kereskedelemben résztvevők hivatalos dokumentumaiban és a rabszolgatartók és utazók leveleiben és naplóiban szerepeltek. E művek szerzőinek többsége csekély érdeklődést mutatott a rabszolgák nyelve iránt, inkább a fizikai jellemzőik és piaci értékük érdekelték őket.

A feketék a XVIII. században jelentek meg először az amerikai fikcióban. Az első művek egyike Hugh Henry Brackenridge *Modern Chivalry* című műve volt. Kezdetben a fehér írók figyelmen kívül hagyták azt a tényt, hogy a fekete szereplők fekete angolt beszéltek volna, ezért standard amerikai angolt beszéltek, ahogy a többi szereplő is beszélt. Ez egy hosszú hagyomány kezdete volt, amihez a fehér szerzők sokáig ragaszkodtak. A másik tradíció az volt, hogy a fehér szerzők a fekete szereplők beszédét néhány sztereotipikus jellemzővel ábrázolták, amit gyakran azért tettek, mert az olvasóik nem értették volna meg a teljesen fekete angolban írt szöveget. A fehér írók számos fekete író modelljéül szolgáltak az elmúlt két évszázadban és lelkesen másolták őket még mielőtt ennek a hozzáállásnak a negatív következményei kiderültek volna. Ezután sok fekete író és néhány felvilágosult fehér író hozzáfogott az elődök hibáinak kijavításához és realisabb képet festett a feketékről és beszédükről. Bár ez nem volt könnyű feladat, sok hiteles ábrázolás született. Megindult egy lassú folyamat, melyben egyre művészebben ábrázolták a feketék beszédét.

A fekete angol ábrázolásában három szakaszt lehet megkülönböztetni a fekete fikció kezdeteitől a XX. század második feléig. Mindegyik szakaszban eltérő volt a fekete írók fehér írókhoz való viszonyulása és mind a három szakaszban a dialektusábrázolás eltérő technikái uralkodtak.

Az első szakasz legjellemzőbb jegye az utánzás/imitáció volt. Azonban mivel ez a szakasz kb. száz évig tartott, a fekete írók ragaszkodása a fehér írók módszereihez és technikáihoz nem volt egységesen szoros. Amikor az első fekete írók elkezdték élményeiket papírra vetni a XIX. század elején, hiányzott hozzá az irodalmi képzettségük és jártasságuk, így a fehér mestereket kezdték utánozni. A rabszolga narratívák standard angolban íródtak, és semmilyen információt nem tartalmaztak a rabszolgák nyelvéről.

Később ez az utánzás kevésbé volt teljes válaszul az új trendre, ami teret nyert a fehér fikcióban. Ebben az új irányzatban a fekete angolt arra használták, hogy lokalizálják a történeteket, és hogy humoros szatírákat hozzanak létre. Mivel a fehér írók többsége nem volt jártas a feketék beszédében és nem volt céljuk a fekete szereplők és a beszédük reális ábrázolása, kevés figyelmet fordítottak a dialektus ábrázolására. Ezek az írók a dialektus legnyilvánvalóbb jellemzőit használták és olyan standardtól eltérő jegyeket, amelyek nem kötődtek egy régióhoz sem. A nyelv különböző szintjei közül csak a kiejtést ábrázolták, nagy mértékben támaszkodtak az *eye* dialektusra és a központozásra. Az ezekkel a technikákkal

elért túlzott fonológiai karikatúra, különösen a narratíva és a fehér szereplők standard nyelvével szembeállítva, megerősítette a feketék korlátozott intelligenciájának és a fehérek felsőbbrendűségének a közhiedelmét.

Természetesen a fekete írók nem tudtak azonosulni ezzel a megalázó írásmóddal, különösen azután, hogy az abolicionista mozgalom öntudatra ébresztette őket és megnövelte érzékenységüket, így elkezdtek kijavítani a fehér fikció sztereotípiáit. Abban hittek, hogy elég a szereplők beszédének fekete angol jegyeit csökkenteni. Sajnos ez további problémákat okozott, mert a szereplők hittelenné váltak. Amikor ezek a szerzők nem tudták elkerülni a fekete angol alkalmazását, akkor ezt a fehér kortársaik módján tették, így a karaktereik beszéde valószerűtlenné vált és a szereplők maguk sztereotípiákká/sablonossá váltak.

Ennek az irányzatnak a legkiemelkedőbb képviselője **William Wells Brown** volt, aki heves abolicionista volt, akit az irodalomtörténet a fekete amerikai fikció atyjának tart. Fő műve egyetlen regénye volt, a *Clotel, or the President's Daughter* (1853 Clotelle, avagy az elnök lánya). Ebben a regényben rokonszenvet akart kelteni az olvasókban a fekete szereplők iránt, így lecsökkentette a fekete angolra jellemző jegyek számát. Ezzel a világos bőrű standard angolt beszélő rabszolgák hitetlen ábrázolását érte el. Főleg a kiejtésre támaszkodott, alig használt nyelvtani jegyeket. Az egyes szereplők beszéde alig tért el egymástól.

Bár a fekete írók célja nagymértékben megváltozott a polgárháború és a rabszolgaság eltörlése után, a módszereik és a technikáik alig változtak. Ezt az irányzatot képviseli **Charles Waddell Chesnutt** (1858-1932) *The Conjure Woman* (Az ördögűző asszony, 1899) című regénye. Csak a dialektus legjellemzőbb jegyei szerepelnek, erősen támaszkodik az *eye* dialektusra és az aposztróf használatára, de nem ábrázolja pontosan a dialektust.

W.E.B. DuBois (1868- 1963) pozitív fekete modelleket alkotott a műveiben, hogy segítse fekete fivéreit a degradáló sztereotípiák leküzdésében. Meg akarta győzni a fehér olvasókat a feketék emberségéről és értékességéről, de nem járt sikerrel. A fekete karaktereinek többsége sztereotípiát volt, amit a dialektusábrázolás idézett elő. Az első regénye, a *The Quest of the Silver Fleece* (1911) csak kismértékben tartalmaz dialektust, a főhős egyáltalán nem beszél dialektusban, a hősnő pedig elveszíti a dialektusát a regény során. A dialektusábrázolás technikája sok kívánnivalót hagy maga után, a fekete angol jegyeit találomra választotta ki a szerző, használatuk nem következetes és nem is meggyőző. A kiejtés hangsúlyosabb, mint a nyelvtan. Olyan jegyeket is alkalmaz a szerző, amelyek nem csak a fekete angolra jellemzőek.

A dialektusábrázolás másik alternatívája, ami radikálisan eltér a fehér írók ábrázolásától, a fekete írók következő generációjának köszönhetően jött létre, akik az 1920-as években kezdték uralni az irodalmi színteret. Míg az öreg generáció az asszimilációt kedvelte és pozitív példákat akart megmutatni, a Harlemi Reneszánsz fiatal írói a saját népi eredetüket éltették az afrikai étellel és kultúrával együtt.

Ez a mozgalom 1920-tól 1940-ig tartott. A mozgalom középpontjában két író állt, **Langston Hughes** és **Zora Neale Hurston**. Az ő dialektushoz és a dialektus ábrázolásához való viszonyuk a fekete angol fekete fikcióban történő ábrázolásának második szakaszát jelzi. A legjelentősebb különbség a két szakasz között a fekete írók fehér írókhoz való hozzáállásában rejlik. Az első szakaszra a tapasztalathiány volt jellemző; a fekete írók utánozták a fehér írók ábrázolási technikáját. Az 1920-as évektől a fekete irodalom elnyerte függetlenségét és az írók saját céljaikra és saját módszereikkel kezdték felhasználni a fekete

beszédet. A fekete angol fő szerepe a fikcióban a karakterek és szituációk realista ábrázolásának hitelessége lett. A dialektus már nem csak dekoratív elem volt, hanem a regény szerves részévé vált.

A dialektus ábrázolásának technikái is jelentősen megváltoztak. A kiejtésbeli jellemzők helyesírási eszközökkel történő ábrázolása, ami a XIX. században a humor és a leszólás szinonimája volt, már nem volt elfogadható a fekete beszéd ábrázolásának kizárólagos eszközeként. Amint Hurston és Hughes példája is mutatja, fokozatosan bevezették egy másik nyelvi szint jellemzőit, mellyel sikerült elkerülni a múlt sztereotípiáit. Ezen kívül elkezdtek a dialektust szelektíven használni, ami növelte az egyedi ábrázolás esélyeit.

Zora Neale Hurston *Their Eyes Were Watching God* (Istent látták, 1937) című regényében minden szereplő dialektust beszél. A dialektus ábrázolásában mind a kiejtés, mind a nyelvtani jellemzők megjelennek. Olyan kiejtésbeli jegyek is feltűnnek, amelyek korábban nem fordultak elő, például a diftongusok monoftongizálódása (például „I” helyett „Ah”). A kritikusok egyetértenek abban, hogy a Harlemi Reneszánsz dialektusábrázolásának egyik legsikeresebb műve ez a regény.

Langston Hughes még tovább ment a dialektusábrázolásban, mint Hurston. Hughes jelentősen megnövelte a dialektusábrázolás nyelvtani jegyeit és a kiejtésbeli jellemzőket minimálisra szorította. Ezzel nemcsak megkönnyítette az olvasást, hanem csökkentette a negatív konnotációk keltésének esélyét az olvasóban. A nyelvtani jellemzők – főleg az igék – nyomatékos használata Hughes újítása volt. Ez vezetett a dialektusábrázolás két változatának kialakulásához; a fekete angol helyesírás útján történő ábrázolása komikus hatást szolgált, míg a túlnyomóan nyelvtani jellemzők által történt ábrázolás a feketék azonosítására szolgáló jeggyé vált, és azóta is büszkén használják a fekete írók.

Az 1930-as években a gazdasági válság változást hozott a fekete értelmiség érdekeiben. Több figyelmet fordítottak a városi tömegek bajaira és törekvéseire. Elmozdulás történt a realizmus felé, amely meghatározta a korszak fekete irodalmának tartalmát és stílusát, s egyúttal a fekete beszéd ábrázolását. Tulajdonképpen a Hughes és Hurston által elkezdett ábrázolási technikát folytatták tovább.

A szerzők új generációjának legfontosabb tagja **Richard Wright** volt, akinek az írásai meghatározták az irodalmi színteret és számos íróra hatással voltak. Habár a leghatásosabb művében, a *Native Son*ban (1940, Meghajszolt vad) irodalmi és nyelvi kiválóságot ért el, végig kellett mennie a tanulási folyamaton. Az 1938-ban megjelent *Uncle Tom's Children* (Tamás bátya gyermekei) című elbeszélésében még hagyományosan, főleg kiejtésbeli jellemzőkkel ábrázolja a dialektust. A két évvel később megjelenő *Native Son*ban már főleg a nyelvtani jegyekre támaszkodik. Wright a két - a kiejtésen és a nyelvtanon alapuló – technikát egyszerre alkalmazta, ezzel meg tudta különböztetni a regény szereplőit.

Az 1940-es években Wright tanítványai tovább folytatták a dialektus realista ábrázolását. A háború utáni korszak társadalmi és politikai változásai változást idéztek elő a fekete írók dialektusukhoz való viszonyában és a dialektusábrázolásban is. Mivel a társadalmi és politikai változások Északról indultak, így az Északi városokban élő feketéktől indult a változásokra adott reakció is. Az 1950-es és 1960-as években ezek az írók azt érzékelték, hogy a feketék integrációja, ami a második világháború után kezdődött, nem ment simán, a fekete népesség egyre inkább elidegenedett a fehér Amerikától és annak kultúrájától. De a feketék új generációja nem tartotta az Afrikába való visszatérést megoldásnak a problémáikra - szemben

az 1920-as évekkel, hanem egy különálló fekete kulturális identitást akartak megteremteni Amerikában, ami egy radikálisan új irodalomban és a dialektus kísérleti használatában fejeződött ki. Ez a korszak egy külön korszaknak tartható a fekete angol ábrázolásának történetében, mivel ekkor ismerték el a fekete irodalomnak a fehér irodalommal való egyenlőségét és a zene és a ritmus beépítésével a dialektusábrázolásba tökéletesítették azt. Ennek az irányzatnak **James Baldwin** (1924-1987) és **Ralph Ellison** (1914-1994) voltak az elindítói. Az első regényeik, a *Go Tell It on the Mountain* (1953, Hirdesd a hegyről) és az *Invisible Man* (1952, A láthatatlan) jelentős változást jelentettek mind irodalmi, mind nyelvészeti szempontból. A dialektus nyelvtani ábrázolásán túl a fekete beszéd ritmusát is bevették a dialektusábrázolásba, amit a fekete zene, különösen a jazz és a blues kulturális jelentőségének felismerése idézett elő. Ellison rímelő szlenget használt és a szóközök kihagyásával jelezte a beszéd gyorsaságát. Legfontosabb újítása a fekete angol és a sztenderd angol hagyományos szerepeinek a felcserélése volt. A sztenderd angol műveiben már nem a felsőbbrendű változatot képviselte, és a fekete angol sem a szereplők parodizálására szolgált, hanem fontos pillanatok ábrázolására olyan szereplők életében, akiket komolyan kellett venni. Ez volt az első pillanat a fekete fikció történetében, amikor a dialektust elismerték.

Az 1960-as évek a nemzeti érzés erősödésének évtizede volt a feketék körében. Új tehetségek bontakoztak ki és virágzott az irodalmi és nyelvi formákkal való kísérletezés. E korszak két kiemelkedő képviselője **Amiri Baraka** (eredeti nevén LeRoi Jones) (1934- 2014) és **Ishmael Reed** (1938-) volt. Azonban ők elődeikkel ellentétben főleg fekete közönségnek írtak. Az, amit a dialektussal tettek, az sokkolónak tűnt az 1960-as években.

Baraka a fekete angol ábrázolására felhasználta a dialektus zenei és ritmikai tulajdonságait és szókinccsét is. Legnagyobb újítása az volt, hogy a fekete dialektust felemelte a dialektusi státusról a fekete irodalmi élmény természetes médiumára.

Reed a háború utáni fekete fikció hasonlóképpen kreatív és újító alakja volt. Korai regényében, a *The Free-Lance Pallbearers*ben (A szabadúszó koporsóvivők, 1967) a narratívát kétszer mondja el, először standard angolban, utána fekete angolban. Az első szöveget minden bizonnyal a fehér olvasóknak szánta, a másodikat a fekete olvasóknak. Reed nem standard fehér beszédet is ábrázolt; ő volt az első fekete író, aki erre vállalkozott. A *Mumbo Jumbo* (Zagyválás, 1972) című regényében teljesen a dialektus hangzásbeli varázslatos tulajdonságaira támaszkodik. Reed szerint a fekete tudatosság varázslatának ábrázolása minden fekete író morális kötelessége. A kísérletező irányzattal párhuzamosan fennmaradt a hagyományos irányzat is. Bár a kísérletező irányzat újításai nem biztos, hogy megmaradnak, de hozzájárultak a fekete angol értékének megőrzéséhez és remélhetőleg megváltoztatja a dialektust beszélőkhöz való viszonyulást a mindennapi életben is. (Kelecsényi 1992: 35-55)

A *Color Purple*-ben és a *The Bluest Eye*-ban ábrázolt dialektus eltér az afro-amerikai angoltól, tehát a feketék által beszélt angol nyelvtől. Itt irodalmi dialektusról van szó, azaz a két szerző egyedi nyelvhasználatáról. Feltehetően a két szerző azért korlátozta az AAA jellemzőinek használatát, hogy az AAA-t nem ismerő angol nyelvű beszélők is megértsék, és az egyes jegyek használatával egyfajta idegenséget, másságot és tanulatlanságot akartak ábrázolni. (Erről részletesen írok a 2. fejezetben.)

5.6.2. Mark Twain

„Talán Mark Twain (1883-1910), eredeti nevén Samuel Langhorne Clemens tekinthető a század egyetlen amerikai írójának, akit a „magas-” és a „tömegkultúra” egyaránt jogosan a magáénak tart.” (Bollobás 2006: 220) Mark Twain nevéhez fűződik az amerikai köznyelv irodalmi rangra emelése, s egyben a különböző dialektusok virtuóz alkalmazása.

Gyakran Mark Twainnek tulajdonítják, hogy ő volt az egyik első író, aki megkísérelte fonetikusán ábrázolni a karakterei beszédét. Valószínűleg Twain nem találmra, véletlenszerűen használta a dialektust, hanem erőfeszítést tett arra, hogy a dialektusai pontosak és következetesek legyenek. Az a tény, hogy Twain egy folyó menti városban nőtt fel lehetővé tette számára, hogy egy nagyobb földrajzi terület és a társadalom minden szintjének a dialektusaival megismerkedjen.

Twain előszava a *Huckleberry Finn*hez hét dialektusra vagy nyelvváltozatra utal, nevezetesen: *EXPLANATORY, IN this book a number of dialects are used, to wit: the Missouri negro dialect; the extremest form of the backwoods Southwestern dialect; the ordinary "Pike County" dialect; and four modified varieties of this last. The shadings have not been done in a haphazard fashion, or by guesswork; but painstakingly, and with the trustworthy guidance and support of personal familiarity with these several forms of speech. I make this explanation for the reason that without it many readers would suppose that all these characters were trying to talk alike and not succeeding.*”

Ezt az eredeti szövegben található magyarázatot arról, hogy milyen dialektusokat használ a szerző, csak Vándor Judit fordításában találhatjuk meg.

„E könyvben több tájszólás is előfordul, nevezetesen a Missouri állambeli négerrek dialektusa, a délnyugati tájnyelv szélsőséges formája, a „Pike megyei” néven ismert tájszólás és annak még négy változata. Ezek az árnyalatok nem hasraütés vagy találgatás nyomán születtek, ellenkezőleg. A legnagyobb műgonddal alakítottam ki őket, s ebben nyugodt lélekkel támaszkodhattam azokra a beható ismereteimre, amelyekkel e nyelvváltozatokról én magam rendelkezem. Ezt a jegyzetet azért írtam meg, mert nélküle sok olvasó talán azt hinné, hogy a szereplők megpróbálták ugyan egyformán beszélni, de ez nem sikerült nekik.”

Török András: *Mark Twain világa* (p. 183)

Hogy illusztráljam a regény nyelvezetét, kiválasztottam egy kis részt az eredeti műből:

Részlet a regény (Huck Finn) VIII. fejezetéből:

Jim: "Well, you see, it 'uz dis way. Ole missus—dat's Miss Watson—she pecks on me all de time, en treats me pooty rough, but she awluz said she wouldn' sell me down to Orleans. But I noticed dey wuz a nigger trader roun' de place considable lately, en I begin to git oneasy. Well, one night I creeps to de do' pooty late, en de do' warn't quite shet, en I hear old missus tell de widder she gwyne to sell me down to Orleans, but she didn' want to, but she could git eight hund'd dollars for me, en it 'uz sich a big stack o' money she couldn' resis'. De widder she try to git her to say she wouldn't do it, but I never waited to hear de res'. I lit out mighty quick, I tell you.

Koroknay István 1954-ben megjelent magyar fordítása Jim beszédében jól visszaadja a karakter eredeti, angol nyelvű beszédét, de nem képes utolérni az eredeti regény nyelvi sokszínűségét. Koroknay csak Jimet beszélteti dialektusban, a többi szereplőt nem. „Hát tudod, az úgy volt. Az öreg naccsága – Miss Watson – folyton csak a fületem rágta, és csuda gorombán bánt velem, de mindig aszonta, hogy nem fog eladni engem Orleansba. De

rágyüttem, hogy egy négerkereskedő mászkált arrafelé minduntalan, és kezdtem magam rosszul érezni. Eccer éccaka jó későn odalopóztam az ajtóhoz, hát hallom, ahogy az öreg naccsága mondja az özvegynek, hogy el fog adni engem Orleansba, bármennyire is nem akarózik neki, de hát nyócszáz dollárt kap értem, és nem tud ellenállni ekkora somma pénznek. Az özvegy próbálta lebeszélni, de én biz nem vártam meg a végit. Ecceribe elinaltam onnét.”

Twain a *Huckleberry Finn*-nel és a *Pudingfejű Wilson*nal mérföldkövet, fontos művészi csomópontot képvisel az afro-amerikaiak irodalmi ábrázolásának folyamatában. Egyike volt azon kevés íróknak, akik képesek voltak az afro-amerikaiak művészi szintű ábrázolására. Ugyanakkor Faulkner világának is előhírnöke; Faulkner méltán nevezte Twaint előfutárának.

Ernest Hemingway ezt írja *Afrikai vadásznapló* című művében (Ford.: Szász Imre, Budapest, 1971.27.): „Az egész modern amerikai irodalom *Mark Twain*nek egy *Huckleberry Finn* című könyvéből ered . . . ez a legjobb könyvünk. Minden amerikai írás ebből jön. Előtte nem volt semmi. Azóta nem volt ilyen jó.”

„Mark Twain több szempontból is művészi csúcspontot jelent a 19. századi négerábrázolás szférájában. Az amerikai néger mint művészi téma általa végleg kilépett az irodalmi sztereotipizálás szűk beskatulyázásának korlátai közül; a színes bőrű ember figuráját Twain után művészi szempontból is „komolyan” kellett venni. Azáltal, hogy a színes bőrű alakot mint művészileg is a maga teljes emberiségében meggyőző figurát rajzolta meg, Twain mintegy megadta a hangot a 20. század irodalma számára.” (Virágos 1975:196).

Mark Twain ekkor (1873) kezd el komolyan érdeklődni anyanyelve földrajzi és különösen társadalmi dialektusai iránt. 1874-ben lejegyzí egy tízéves afro-amerikai fiú, Jimmy beszédét; megfigyeléseit azután *Sociable Jimmy* (Nyíltszívű Jimmy) címen újságcikkben is megjelenteti. Ugyanebben az időben született a *True Story* (Igaz történet) című rövid írása, melyben egy volt rabszolga kalandos történetén keresztül szól elismeréssel az afro-amerikai kultúra, hitvilág és zene gazdagságáról. Twainnek ez a kettős érdeklődése későbbi remekművei szempontjából is döntő fontosságú lesz.

Mark Twain: *The Tragedy of Pudd'nhead Wilson* (1893, Pudingfejű Wilson) című művében is dialektusban beszélnek a szereplők. Twain egyik jelentős hozzájárulása az amerikai irodalomhoz a dialektus használata. A fekete szereplői és néhány fehér szereplő is a valódi beszélt dialektushoz közel álló módon szólal meg a regényben.

Két, elsősorban gyermekkönyvként népszerűvé lett remekművében, a *The Adventures of Tom Sawyerban* (*Tom Sawyer kalandjai*, 1876 [1984]) és az ennek folytatásaként íródott *The Adventures of Huckleberry Finn* (1884, *Huckleberry Finn kalandjai*, [első magyar fordítás: *Huckleberry Finn vándorlásai és kalandjai*, 1905]) a *Rémusz bácsi meséi és mondásai* című mesesorozat (Joel Chandler Harris) nyomán kialakult érdeklődést kihasználva újra gyermekkori emlékeit dolgozza föl.

Mark Twain talán két legnépszerűbb regényét A Tom Sawyer kalandjait, illetve a Huckleberry Finn kalandjait sokan és sokszor lefordították magyarra, viszonylag rövid idő alatt jelentek meg az első magyar fordítások, nagy valószínűséggel mind a kiadó, mind a biztosak voltak ezen regények magyarországi kedvező fogadtatásában.

„Újrafordítani általában, akkor szoktak, ha a nyelv elavult. E két mű újrafordításainak esetében azonban nem beszélhetünk elavult szövegről, hiszen néhány éves időközönként újra kiadták az elkészült új fordításokat. Az újrafordítás másik oka lehet, ha rossz a fordító. Ebben

az időszakban megjelent fordítások mindegyikéről kijelenthetjük, hogy magas színvonalú, érthető nyelvezetű. Ezek a fordítások napjaikban is megállják helyüket.” (Papp 2009: 631)

A *Tom Sawyer* 1876-os megjelenését követően az első magyar fordítás 1884-ben jelent meg. Az első fordítás után már két évvel újra megjelent a mű, ráadásul új fordításban és egy másik kiadónál. Ez arra utal, hogy a magyar olvasók körében a könyv feltehetően nagy sikert aratott.

A *Huckleberry Finn* 1883-as megjelenést követően az első magyar fordítás 1887-ben jelent meg. A második kiadás csak 1905-ben jelent meg, szintén új fordításban és kiadásban. Érthetetlennek tűnik, hogy miért telt el közel húsz év a következő kiadásig. Mark Twain *Tom Sawyer (The Adventures of Tom Sawyer, 1876)* című regényét Gyöngyösi László fordította le, a kiadás éve 1884, a Pesti Hírlap kiadásában jelent meg. A mű további fordítói (zárójelben a kiadás éve): Kürthy Emil (1886), Zigány Árpád (1904, 1909, 1912, 1926), Halász Gyula (1922, 1933), Szegedy Ila Schenk Istvánné Weisz Ilona (1936), Koroknay István (1936, 1949, 1950, 1954, 1956, 1959, 1960, 1963, 1964, 1966, 1971, 1972, 1975, 1977, 1979, 1982, 1983, 1991, 1996, 1998, 1999, 2001, 2003, 2004), Zelk Zoltán (1953), Bartos Tibor (1994, 1998, 2000, 2001, 2002, 2004), Kovácsné Kliment Emilia (2001, 2005), Vándor Judit (2006). (Papp 2009: 633-634)

6. Alice Walker és Toni Morrison, a *womanist* irányzat képviselői

6.1. Alice Walker és a *Kedves Jóisten*

Alice Walker (1944-) az elmúlt évtizedek egyik legnépszerűbb és legtermékenyebb írója, a második néger reneszánsz egyik legfontosabb alakja. Fontos szerepet játszott az afro-amerikai női irodalmi hagyomány szakmai elfogadtatásában. A hetvenes évek nőmozgalma irányította figyelmét az amerikai társadalomban tapasztalható szexizmusra, valamint a szexizmus és a rasszizmus közti összefüggésekre. *Womanist*-nak nevezi azt a szemléletet, mely a társadalmi nem (*gender*) és a „rassz” megosztó kategóriáit elutasítva férfit és nőt, feketét és fehéret egyszerűen embernek, teljes embernek képes tekinteni. (Walker, 1983: xi–xii)

Walker harmadik regénye, a *The Color Purple* (*Kedves Jóisten*, 1982 [1987]) a szerző máig legsikeresebb regénye; posztmodern történelmi regény, amelyért 1983-ban elnyerte a Pulitzer-díjat és a Nemzeti Könyvdíjat is. Steven Spielberg filmre vitte a regényt. A főalak, Celie életre keltője a kitűnő színésznő, Whoopie Goldberg.

„A *Kedves Jóisten* (*The Color Purple*) a II. világháborút megelőző évtizedek fajgyűlölettől determinált világát ábrázolja, és a fehér ember igen drasztikusan több esetben bele is szól a megjelenített néger sorsok alakulásába. Walker mégis arra összpontosít elsősorban, mit jelent a *néger*ek közt négernek lenni, pontosabban néger *nő*nek lenni.” (Abádi Nagy, 1995:574)

„Az angol címben említett báborszín egyaránt idézi a királyi pompa kedvelt színét (különösen az egyiptomi fáraók esetében), a teljes életben megélt élmények színszimbolikáját, az angol szüfrazettek egyik hivatalos színét (R. J. Ellis), valamint a meleg közösségek színeként elterjedt (bábor)lilát.” (Bollobás, 2006: 684)

A *Kedves Jóisten* levélregény. A levélregény, mint műfaj a tizennyolcadik században vált népszerűvé, legismertebb példái Samuel Richardson regényei: *Pamela* (1740) és *Clarissa* (1749). Ezeket a mintákat számos francia és német levélregény követte. Mindezek mintaként szolgálhattak Walkernek. A levélregények segíthetik a nőket az elnyomásuk tudatosításában. Ez a műfaj a női olvasót célozza meg. A *Kedves Jóisten* az egyetlen levélregény, amely afro-amerikai világépítést ábrázolja minden konkrétságával és erőfeszítéseivel.

(Ann Margaret Sharp: Letter-Writing: A Tool in Feminist Enquiry) A feminista kritikusok egyre inkább felismerik, hogy a levélírás a kritikai vizsgálatba való betekintés értékes forrása lehet. A levelek feltárják az egyének kognitív és morális tapasztalatait, olyan tapasztalatokat, amelyek elkerülnek a morális és politikai elvek formalisztikus elméleteit, azt tartalmazzák, amit Bakhtin „próza bölcsességnek” (*prosaic wisdom*) nevez. A levélregények olvasása olyan eszköz is lehet a nők számára, amely segíti őket az elnyomásuk tudatosításában. Ez a műfaj a női olvasót célozza meg. A *Kedves Jóisten* az egyetlen levélregény, amely az afro-amerikai világ-építést ábrázolja minden konkrétságával és erőfeszítéseivel. Ebben a regényben Walker analógiát állít fel: a nők olyan kapcsolatban állnak a férfiakkal, mint a fehérek a feketékkel. A szerző ezt az analógiát a két testvér leveleinek egymás mellé helyezésével éri el. Celie Istennek írja leveleit. A levelek nemcsak önmaga megértésében segítenek neki, hanem egy új identitás létrehozatalában is. Walker regényét a rassz kérdése különbözteti meg elődjeitől. Walker a levélregényt a rabszolgánarratívákkal ötvözi. Walker rabszolgaként ábrázolja a nőket, akiket az apjuk vagy egy apa-figura terrorizál. Celie-t nevelőapja hozzáadja egy erőszakos férfihoz, akinek szüksége van valakire, hogy vezesse a háztartását. Úgy adja el Celiet, mintha tárgy lenne. Celie nem tudja, hogy hogyan harcolhatna, egyetlen célja az

életben maradás. Nettie levelei feltárják Celie-nek, hogy mit jelent elmenekülni az elnyomástól. Mesél az amerikai és az afrikai élményeiről, arról, hogy milyen büszkeséget érzett, amikor felfedezte, hogy milyen nagy dolgokat értek el a feketék a történelem során. A levelek vitalitása abból fakad, hogy közel állnak a mindennapi beszélt nyelvhez. Különleges az élénk képzeletvilág és a zenei ritmus. A levelek váltakozása a 'call' és 'response' mintát idézi fel, amit afro-amerikai istentiszteleteken lehet hallani. A nők a levélírásból megtanulhatják, hogy mások hogyan fogják fel a világot, és hogy hogyan szemlélik a fontos dolgokat. Megérthetik, hogy a nyelv és a történelem milyen szerepet játszott nemcsak a tudatosságuk és az identitásuk kialakításában, hanem a társadalmi, morális és politikai kérdésekben kialakított ítéleteikben is. A levelek gyakran az egyének nagyon személyes, intim, belső gondolatainak az egyes szám első személyű elbeszélései. Az egyének levelein keresztül kezdetűnk összerakni egy adott időszak intellektuális történelmét és az emberek társadalmi történetét. A levélírás az önképzés egy módja is lehet. A levelek segítségével az ember megértheti önmagát, kritikusan értékelheti a társadalmat, amelyben él. Ez a fajta levélírás képessé teheti a nőket arra, hogy kritikus és kreatív világ-építők legyenek. (Sharp 1995)

Ebben a regényben Walker analógiát állít fel: a nők olyan kapcsolatban állnak a férfiakkal, mint a fehérek a feketékkel. A szerző ezt az analógiát a két testvér leveleinek egymás mellé helyezésével éri el. Celie Istennek írja leveleit. A levelek nemcsak önmaga megértésében segítenek neki, hanem egy új identitás létrehozatalában is. Walker regényét a rassz kérdése különbözteti meg elődeitől. Walker a levélregényt a rabszolga-narratívákkal ötvözi. Rabszolgaként ábrázolja a nőket, akiket az apjuk vagy egy apa-figura terrorizál. Celie-t nevelőapja hozzáadja egy erőszakos férfihoz, akinek szüksége van valakire, hogy vezesse a háztartását. Úgy adja el Celiet, mintha tárgy lenne. Celie nem tudja, hogy hogyan harcolhatna, egyetlen célja az életben maradás. Nettie levelei feltárják Celie-nek, hogy mit jelent elmenekülni az elnyomástól. Mesél az amerikai és az afrikai élményeiről, arról, hogy milyen büszkeséget érzett, amikor felfedezte, hogy milyen nagy dolgokat értek el a feketék a történelem során. A levelek vitalitása abból fakad, hogy közel állnak a mindennapi beszélt nyelvhez. Különleges az élénk képzeletvilág és a zenei ritmus. A levelek segítségével az ember megértheti önmagát, kritikusan értékelheti a társadalmat, amelyben él. Az írás terápiaként, gyógyírként, menekvésként is szolgálhat.

Harmadik regénye, a *The Color Purple* (*Kedves Jóisten*, 1982 [1987]) Walker máig legsikeresebb regénye; posztmodern történelmi regény, amelyért 1983-ban elnyerte a Pulitzer-díjat és a Nemzeti Könyvdíjat is. A mű egyszerre írja át a levélregény a történelmi rabszolga-elbeszélés (például Harriet Jacobs *Események egy rabszolgány életében* című önéletrajza) és a szentimentális regény (például Beecher Stowe *Tamás bátya kunyhója*) műfaját (Suzanne Clark). A szerző a csúnya, nagydarab, mindenki által kihasznált Celie történetét tárja az olvasók elé, mégpedig egyrészt Celie levelein keresztül – melyeket Istennek és húgának, Nettie-nek ír -, másrészt Nettie Celie-nek küldött levelei tükrében. Walker annyiban írja át a levélregény európai hagyományát, hogy sem a levelek írói, sem a címzettek nincsenek a teljes történet, a teljes igazság birtokában. A hagyomány átírásaként értelmezhető az is, hogy két, lényegében iskolázatlan fekete asszonnyal mondatja el életük történetét anélkül, hogy azt az írói kontroll átrendezné a regényben. A rabszolga-elbeszélés hagyományából merítve Walker az elnyomásból szabaduló asszony történetét követi nyomon, s ezzel valójában a

személyiségében függetlenedő női én fejlődésregényét írja meg. A mű annyiban különbözik a férfiak írta rabszolga-narratíváktól, hogy itt a rabszolgaság alapja nem pusztán a bőrszín, hanem az illető neme is. Walker a női rabszolga-elbeszélés hagyományába illeszkedik abban a tekintetben, hogy a cselekmény itt is a szabadulás, a szabadság felé tart (és nem a házasság felé, mint a fehér nők önéletrajzában). A női fejlődés és szabadulás alapja a női múlt feltárása és a nő saját teste fölötti kontroll elnyerése a férfiaktól. A szentimentális regény is megtalálható a *Kedves Jóisten* műfaji előzményei között, amennyiben a család és az otthon – a legfőbb domesztikus értékek – itt is a vágyak és törekvések tengelyét alkotják, míg a szeretet az egyéni szabadság mellett a cselekmény legfőbb mozgatórugója. A könyv egyik nagy erénye, hogy a női szereplők vágyait a maguk sokféleségében mutatja be: van, aki szerelemre vágyik, más erotikára, ismét más szabadságra és kreativitásra, s a családi értékek mellett jelen van a közösségi és a politikai elkötelezettség is. Az említett hagyományok átírása alapján a *Kedves Jóisten* posztmodernnek nevezhető annak ellenére, hogy a regény a főhős szubjektummá válását követi nyomon. Az afro-amerikai nők másképp élik meg anyaságukat, mint fehér társaik, hiszen nemritkán erőszak és vérfertőzés áldozatai, s a mindennapos kemény robot mellett kevésbé van módjuk az anyaság örömteli átélésére. Mindehhez társul még az a tény, hogy az afro-amerikaiak számára ismeretlen volt a nukleáris család: az ültetvényeken a rabszolgák nem éltek saját biológiai szüleikkel, hanem a rabszolgatartó által vásárolt más négekkel. A biológiai anyaság helyére a hasonló sorsú és bőrszínű gyermekek iránt érzett felelősségtudat lép.

A történet elején Celie 14 éves: ekkor erőszakolja meg először anyja férje, akit sokáig apjának hisz. Sokáig azt feltételezi, hogy két gyermekét a férfi megölte; valójában a szintén fekete plébános és felesége vették magukhoz őket. Anyja halála után egy özvegyemberhez adják feleségül, akinek a házában a rabszolgasorshoz nagyon is hasonló cselédsors várja: a négy neveletlen gyermek, a nagy háztartás és a gazdaság ellátása mellett még a férje által ráért szexuális megaláztatásokat is el kell viselnie. Férjét végig *Mister*ként emlegeti, s ezzel a megszólítással pusztán egy hangban tesz különbséget a rabszolgatartónak hagyományosan kijáró *Master* titulustól. Celie sorsa az *Istent láttákból* ismert öszvér sorsához hasonló, amely Zora Neale Hurstonnál a néger nők történelmi elnyomatását hivatott szimbolizálni. Celie végtelen tűrése azonban másként is olvasható: azzal, hogy zokszó nélkül ápolja férje szeretőjét, Shug Averyt, akit nagybetegen hoztak a házba, s még bensőséges barátnők és szeretők is lesznek, végül is Celie a nők közti köteléket a patriarchális értékrend fölé helyezi. A kiterjedt család majd minden házasságában hasonló minták működnek: a férfiak halálra dolgoztatják és gyakran verik feleségüket, nyíltan szeretőt tartanak, miközben az asszonyok megszeretik egymást. A családok a nők körül szerveződnek; a patriarchális szellemben élő férfiak pedig jelentéktelenné válnak: az asszonyok elhagyják és elfelejtik őket. A regény lényegében a patriarchátusból sikeresen kilépő asszonyokat ünnepli. Celie megismeri múltját, megtanul rendelkezni saját teste felett, majd varrónőként gondoskodik megélhetéséről; Mary Agnes énekesnő, Nettie misszionárius lesz, Sofia letölti börtönbüntetését, Olivia egyetemre megy, sőt még Celie férje, Mr. _____ is belátja tévedését, s megértő lesz Celie és Shug Avery iránt. A történet végén a nőközpontú nagycsalád minden tagja együtt van; Nettie és Celie gyermekei is visszatérnek a tévesen idealizált Afrikából, ahol csalódással kellett tapasztalniuk a merev patriarchátus legdurvább megnyilvánulásait. Ebben a különleges női fejlődésregényben Celi – aki első leveleiben még áthúzza az *I am* szavakat, s

ezzel megtagadja saját énjét: megszünteti saját maga jelenlétét, illetve azt saját hiányával helyettesíti (Henry Louis Gates) – felelősséget vállal életéért és boldogságáért, miközben életét szöveggé írja, s ezzel nemcsak markáns jelenléttel, de artikulált tudatossággal is fölruházza önmagát. Akár az afro-amerikai irodalomból ismert elődök – köztük Frederick Douglass és a Hurston-hős Janie – Walker Celieje azzal válik individuummá, hogy megtalálja a hangját. Ebben a hangmegtalálásban látja Henry Louis Gates az elmúlt kétszáz év afro-amerikai hagyománya központi trópusát, melyet Walker pusztán minimálisan ír át, amikor a beszéd helyett a (beszédet idéző) írást teszi meg a független én markerének. Az öntudat magasabb szintjére jutó Celie a kizsákmányolással járó heteroszexuális kapcsolatok helyett az egyenlő felek közti köteléket választja, azaz a patriarchátus helyett azt a társadalmat részesíti előnyben, melyben a reciprocitás, a tisztelet és az elfogadás határozza meg az emberek közti relációkat. Walker „nőistának” (*womanist*) nevezi ezt a szemléletet, mely a társadalmi nem (*gender*) és a „rassz” megosztó kategóriáit elutasítva férfit és nőt, feketét és fehéret egyszerűen embernek, teljes embernek képes tekinteni. Az angol címben említett bíborszín egyaránt idézi a királyi pompa kedvelt színét (különösen az egyiptomi fáraók esetében), a teljes életben megélt élmények színszimbolikáját, az angol szüfrazsettek egyik hivatalos színét (R.J. Ellis), valamint a meleg közösségek színeként elterjedt (bíbor)lilát. (Bollobás 2006: 682-684)

A magyar címben szereplő megszólítás egyszerre fohász és feljajdulás, kifejezve a tökéletes magányban élő asszony vágyát a beszédre és arra, hogy valaki meghallja és meghallgassa a megszólalót (Abádi Nagy Zoltán). Ez a meghallgató leginkább Isten, éppen ezért a megszólalás formája az afro-amerikai kontextusban nem lehet más, mint az írás, mely... maga az Istenhez vezető út (Henry Louis Gates). Celie önmagára találása kihat mindenkire, aki a környezetében él: a többiek is megértőbbek, szeretőbbek és bölcsőbbek lesznek. Amikor pedig Celie, Shug és Sofie nadrágot varr, paplant készít, kertészkedik vagy egyszerűen főz, akkor a kreativitás hétköznapi és funkcionális változatait műveli, melyek mindig is női tevékenységek voltak: a szépség, az emberi kapcsolatok és a fizikai jólét megvalósításának kísérletei (Patricia Waugh). (Bollobás 2006: 684)

Igazságot kell szolgáltatni a fekete nők millióinak, akiknek a hősiességét évszázadokon át nem ismerték el. Ez Alice Walker célja is, aki egy interjúban a következőket mondta: “Erősen foglalkoztat egész népemnek a túlélése, a spirituális túlélése. Ezen túlmenően elköteleztem magam mellett, hogy feltárjam a fekete nők elnyomását, örültségét, hűségét és győzelmét.”⁹

6.2. Toni Morrison és a *Nagyonkék*

Toni Morrison az első afro-amerikai írónő, akit irodalmi Nobel-díjjal tüntettek ki (1993). Morrison az egyik legnagyobb kortárs amerikai író, az afro-amerikai és a posztmodern hagyomány úttörője.

⁹ ... 'I am preoccupied with the spiritual survival, the survival whole of my people. But beyond that , I am committed to exploring the oppressions, the insanities, the loyalties, and the triumph of black women.' (saját fordítás)

Morrison pályája későn indul, életének negyvenedik esztendejében jelenteti meg első regényét, a *The Bluest Eye-t* (Nagyonkék) 1970-ben. A regény egy néger kislány, Pecola története, aki minden este kék szemért imádkozik. Pecola nemcsak más akar lenni, mint amilyenek született, de számára a kék szem a fehérek által kisajátított szépségideált és a közép-osztálybeliséget is jelenti, melynek birtokában, úgy érzi, a világ végre észrevenné őt, s talán a szülei sem veszekednének állandóan. Pecola tragédiája akkor teljeseedik be, amikor részeg apja megerőszakolja, és saját féltestvérét kell megszülnie. Morrison nemcsak a társadalmat, de a családot is felelőssé teszi, amiért a néger lány önképe annyira negatív, hogy önmaga számára is láthatatlan lesz. A regény szembeállítja az élményeket a maguk színgazdagságában megtapasztalni képes déli néger közösséget az élet északon, illetve a fehérek között tapasztalható fakóságával: a szerelmet egykor a szivárvány színeiben megélő Pauline életéből például minden szín kivész, amikor északra költözve a fehérekhez idomul. *A legkékebb szem* a Jazz előszövegének is tekinthető, amennyiben a címben szereplő szójáték (*the bluest I*) szerint a regényt Pecola *énjének bluesban*, azaz az egyik legnépszerűbb néger zenei formában előadott történeteként olvassuk.

A regényben Morrison arra a lelki tisztításra koncentrál, amit egy fekete kislányban végbemegy, amikor elfogadja a fehér kultúra szépség meghatározását. Pecola számára a fehérség egyet jelent a szépséggel, a feketeség pedig a csúnyaság szinonimája.

A *Nagyonkék* számos önéletrajzi elemet tartalmaz. Abban a városban játszódik, ahol Morrison felnőtt és egy kilencéves lány nézőpontjából meséli el a történetet, Morrison kilenc éves volt 1941-ben, amikor a regény játszódik. A MacTeer családhoz hasonlóan a Morrison család is küszködött a megélhetéséért a nagy világgazdasági válság idején. A regény utószavában Morrison leírja, hogy a történet alapja egy beszélgetés, amit még kislánykorában folytatott egy lánnyal, aki kék szemre vágyott. Erre a beszélgetésre gondolt az 1960-as években, amikor elkezdte írni a regényt; ekkor történt az, hogy a *Black is Beautiful* mozgalom vissza akarta szerezni az afro-amerikai szépséget.

A regény irodalmi kontextusa sokkal összetettebb. Faulkner és Woolf, akiknek a műveit Morrison jól ismerte, befolyásolták a stílusát. Modernista technikákat használ: tudatfolyamokat, többszörös perspektívákat és a szándékos töredezettséget. A prózáját áthatják a fekete zenei hagyományok, a spirituálék, a gospel, a jazz és a blues. Fekete népi nyelven ír; tele olyan szófordulatokkal és szóképekkel, amelyek arra a közösségre jellemzők, amelyben felnőtt.

Írói törekvésének lényegét a Charles Ruas-interjúban fogalmazta meg: Richard Wright és Ralph Ellison annak nagy művészei, hogy a *fehér emberrel* megértessék a néget; Morrison viszont azt kívánja megragadni, amilyen a saját világán belül a saját fajtájával kommunikáló néger. ... A szerző összegzése szerint a regény arról a fájdalomról szól, melyet a bőrünkől kibújni vágyás, a mássá lenni akarás jelent. (Abádi Nagy)

A regény utószavában Morrison elmagyarázza, hogy mi volt a célja a regény megírásával. Azt akarja ábrázolni, hogy milyen kárt okozhat az internalizált rasszizmus a közösség leggyámoltalanabb tagjában, egy kislányban. Ugyanakkor nem akarja dehumanizálni azokat, akik megsebzik ezt a lányt, ezért többes perspektívából meséli el a történetet, csendet alakít ki miközben megtöri a csendet, hogy megőrizze a lány méltóságát.

A *Nagyonkék* Pecola Breedlove-ra összpontosít, egy magányos fekete kislányra, aki az Ohio állambeli Lorain-ben él az 1940-es évek végén. Pecolá-n keresztül Morrison a szépség

fehér, középosztálybeli amerikai definíciójának hatalmát és kegyetlenségét mutatja be. Pecola végül megőrül a fehér bőr, a szőke haj és a legkékebb szem iránti felemésztő szenvedélye miatt. A populáris fehér kultúra és a mindent átható reklámok áldozataként Pecola úgy hiszi, hogy az emberek többre értékelnék őt, ha nem lenne fekete. Ha fehér lenne, szőke és kékszemű, akkor szeretnék.

A regény nem egyenes (lineáris) narratíva. Az első bekezdés olyan mintha egy elsőosztályosoknak írt olvasókönyvből származna, amit évtizedekig arra használtak, hogy fehér és fekete gyermekeket megtanítsanak olvasni, egyszerű mondatokban ábrázolva a tökéletes, teljesen amerikai fehér családot, ami anyából, apából, Dick-ből és Jane-ből áll.

A regény második bekezdése az előbbi bekezdést tartalmazza az olvasókönyvből, csak ez alkalommal hiányzik a központozás, ami annak metaforája, hogy Pecola elveszíti önértékelésének perspektíváját. Végül ez a szakasz újra megismétlődik szóköz nélkül, teljesen értelmetlenül, ami Pecola örütségére utal, Pecolá-nak meg kell örülni ahhoz, hogy elnyerje a boldogságot és szeretetet jelentő kék szemet.

A következő szakaszban Pecola gyermekkori barátnője, Claudia MacTeer emlékezik vissza. Visszaemlékszik arra az őszre, amikor nem nyílt ki a bársonyvirág. Azon az őszön Pecola megszülte saját apja gyermekét. Azt, hogy miért történt a vérfertőzés, nehéz kitalálni. Claudia inkább a *hogyan*-ra koncentrálna.

Morrison a regény hátralévő részét négy részre – négy évszakra osztja. Minden egyes évszak történetét a felnőtt Claudia mondja el. Az ő elbeszélései között megszólal a mindent tudó narrátor; ezeket a szakaszokat az olvasókönyv-részletek vezetik be. Végül a regény végén az utolsó szakasz a Pecola és képzeletbeli barátja közti párbeszédet tartalmazza. Végül megtapasztaljuk Pecola megőrülését.

Claudia elbeszélése retrospektív, ő egy felnőtt nő, aki visszaemlékezik. A másik, a mindent tudó narrátor háttértörténeteket mesél Pecola anyjáról és apjáról, valamint látszólag esetleges, de összefüggő elemeket Pecola hiábavaló kék szem utáni vágyakozásáról. A regényben Morrison arra a lelki pusztításra koncentrálna, amit egy fekete kislányban végbemeget, amikor elfogadja a fehér kultúra szépség meghatározását. Pecola számára a fehérség egyet jelent a szépséggel, a feketeség pedig a csúnyaság szinonimája.

Sharp, Ann Margaret (1995): Letter-Writing A Tool in Feminist Inquiry, In: *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*, Volume 14, Issue 3, Pages 54-63

7. Az afro-amerikai nők beszédének ábrázolása az irodalomban

7.1. Bevezetés

Az afro-amerikai nők beszédét gyakran utánozzák, parodizálják vagy sztereotipizálják. Ezek a sztereotípiák jól megragadják az afro-amerikai nők beszédét, de csak bizonyos konverzáció típusokra összpontosítanak. Napjainkban nagy érdeklődés mutatkozik az afro-amerikai nők beszéde iránt, mégis kevés kutatást végeztek ezen a területen. Ennek részben az az oka, hogy nehéz hozzáférni a különböző beszélő közösségek nyelvéhez, másrészt az, hogy kevés afro-amerikai nyelvész érdeklődik e terület iránt. Az afro-amerikai írók művei kiváló forrásul szolgálnak e területnek a tanulmányozásához. Ebben a fejezetben leírom, hogy hogyan ábrázolják az afro-amerikai írók női szereplőiket, hogy ezzel tükrözzék a beszélő közösségben betöltött szerepüket. Elemzésemben főleg Barbara Hill Hudson *African American Female Speech Communities, Varieties of Talk* című művében szereplő szempontrendszerre támaszkodom. Hudson ebben a könyvében számos műfajt tanulmányozott: rabszolga-narratívákat, naplókat, regényeket, elbeszéléseket, színdarabokat, önéletrajzokat az 1880-as évektől napjainkig. Azért tartom fontosnak ezt a művet, mert olyan korszakokból is kapunk a dialektus fonológiájára vonatkozó adatokat, amikor még nem álltak rendelkezésünkre hangrögzítő eszközök. Míg Hurston és Walker művei a déli dialektusokat ábrázolják, Fauser, Morrison és Naylor művei egyfajta északi dialektust ábrázolnak. Fontos megkülönböztetni a *kódváltás* (*code-switching*) kifejezést a *stílusváltástól* (*style-shifting*). A kódváltás két nyelvet érint, a stílusváltás pedig egyet, annak két stílusát, illetve regiszterét. A fekete angol vagy afro-amerikai angol a fekete közösség által beszélt nyelv összességét jelenti. Az egyes beszélők a fonológia, a szintaxis, a szókincs és a szuraszegmentális jegyek tekintetében közös jellemzőkkel rendelkeznek, de ez nem jelenti azt, hogy minden afro-amerikai beszélő beszéde megegyezik egymással. Az afro-amerikai angol számos változattal rendelkezik a földrajz, a társadalmi osztály, az életkor és az iskolázottsági szint mentén. Az egyes beszélők nyelvezetét eltérő mennyiségben jellemzik a standard és a nem standard jegyek. A fent említett változókon kívül még a beszéd kontextusa is befolyásolja a nyelvhasználatot. A teljes nyelvrendszert úgy tudjuk a legobjektívebben elképzelni, ha a beszélőket egy kontinuum mentén helyezük el. A skála egyik végén találjuk a sztenderd amerikai angolt beszélőket, a másik végén pedig azokat az afro-amerikai angolt beszélőket, akiknek beszéde az afro-amerikai angol valamennyi jellemzőjével rendelkezik.

“A női beszéd sztereotípiáira vonatkozó kutatások nagy része azt tükrözik, amit Henley (1975) és (Key) *'fehér középosztálybeli elfogultságnak'* nevez. Mostanáig kevés nyelvészeti kutatás összpontosított kifejezetten a nyelv, a biológiai nem és olyan társadalmi változók interakciójára, mint az etnicitás, a kor, a földrajzi elhelyezkedés vagy a társadalmi osztály interakciója.” (Hudson 2001: 5). Korábban a kutatók csak a vernakuláris angolt beszélő kamasz fiúk beszédét vizsgálták. A *gender* nyelvészettel foglalkozó kutatók pedig a középosztálybeli fehér nők beszédére összpontosítottak. Hudson műve „segít áthidalni a a fekete férfiak és a fehér nők nyelvhasználatára vonatkozó kutatások közötti szakadékot.” (Hudson 2001:5) Kutatása az alábbi részterületekre irányul: fonológiai szerkezetek, nyelvtani szerkezetek, melléknevek, határozószavak, megszólítások, szóválasztás és szójátékok, kifejező viselkedés, trágár beszéd és nyelvhasználat.

7.2. Fonológiai szerkezetek

7.2.1. Wolfram, Dillard és Hudson művei alapján

7.2.1.1. Mássalhangzók

- Szóvégi mássalhangzócsoportok egyszerűsítése: *What you mean? he ast.* (Walker, *Color Purple*)
- *p* és *v* helyettesítése *f*-fel:
Don't talk to 'bout yer *suferstition*. (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- *A going to* helyettesítése *gwine*-nal
What's I *gwine* ter do wid him? (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- Wolfram (1991) *Dialects and American English*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall) azt írja, hogy bizonyos körülmények között mind a zöngés, mind a zöngétlen szóvégi hangcsoportok redukálódhatnak. Ez a redukció bekövetkezhet olyan hangcsoportokban, amelyek a szótó részei (*find, act*) és olyan hangcsoportokban, amelyek a múlt idő *-ed* szuffixumának a részei: az egyik csoportban a redukált hangcsoport/klaszter része a szótónek, a másik csoportban a múlt idő *-ed* szuffixuma redukálódik (*guessed, liked*).
this lil ol' heifer (Shange, *Betsey Brown* 186)
- A /h/ hang
A /h/ hang hozzáadódik néhány szóhoz, például: *its* helyett *hits*
A /h/ hang elvész más esetekben, például: *her/him* helyett *er/im* vagy *y h* helyett:
here/hear helyett *yere/year*
Take dis bed heah if hits good 'nough fuh yuh. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)
- A nazálisok
Labov és más szociolingvisták szerint szerint, amikor az *-ing*-re végződő szavakban (*nothing, trying*) a *g* kiesésik, akkor ez vagy informális standard beszédet vagy vernakuláris beszédet jelöl. Ha a *g* kiesése más stigmatizált formákkal együtt fordul elő, akkor vernakuláris beszélőről beszélhetünk.
When we'uns gits te de *tradin'* block. (Rose)
Gyakori az *-in'* - *-ing* közötti stílusváltás.
If you wants the bus depot, you *walkin'* in the wrong direction, 'cause nobody in their right mind would be *trying* to walk to the train station. (Naylor, *The women of Brewster Place*)
- Az *r* hiánya
Wolfram (1991) azt írja, hogy az *r* és *l* likvidák redukálódhatnak egy magánhangzószerű maradványra. Az *r* hiánya főleg Délen fordul elő. Az *l* kiesése legtöbbször a *he'p* és a *fó'ks* szavakban fordul elő.

Az *r* elvész az alábbi szavakban: *cullud* (colored), *Co't* (Court), *fust* (first), *mussy* (mercy), *po'* (poor), *puffick* (perfect), *sah* (sir), *sho'* (sure), *cawn* (corn), *hawses* (horses), *Lawd* (Lord).

Az *r* hang egy magánhangzószerű maradványra redukálódik: *heah* (hear), *hyah* (here), *fuh* (for), *nevah* (never).

Naw! he didn't buy it *sho* nuff? (Hurston, *Their eyes were watching God*)

- Az /r/ hang betoldása

Néha a beszélő betold egy /r/ hangot a szótag vagy a szó végén (*intrusive r*). Az /r/ betoldása bizonyos szavakra korlátozódik és regionálisan is korlátozott: *wash* /*warsh*, *idea*/*idear*. Ez a jelenség korai művekben fordul elő vernakuláris beszélőknél, valamint néhány brit és Appalache dialektusban is előfordul, ahol a hiperkorrekció jele lehet. Példák a hiperkorrekcióra: *ter* (to), *yer* (you), *inter* (into), *persition* (position), *ergin* (again), *dorg* (dog), *orful* (awful).

Then de Presidun' an' lots of other gemman made a big *furze* (fuss) over me. (Hopkins, *Hagar's daughter*)

- A *th* hangok – zöngés [ð] és zöngétlen [θ] dentális frikatívák

Wolfram (1991) azt írja, hogy a dentális frikatívák ejtését számos különböző folyamat befolyásolja. Például a szó elején néha a *th*-t *d*-nek ejtik (*dey* they helyett) és néha *t*-nek: *tink* (think) helyett, *de* (the), *den* (then), *dere* (there), *dem* (them), *widout* (without), *oder* (other), *fedder* (feather).

Who *dis* woman, say Squeak, in this teenouncy voice. (Walker, *Color Purple*)

- A szó eleji *w* félmagánhangzó redukciója

Wolfram (1991) azt írja, hogy néhány Dél-alapú vernakuláris nyelvváltozatban a szó eleji *w* elveszhet.

Dem *young uns* vill kill you dead. (Brent)

You isn't a white 'ooman. (Hopkins, *Of one blood or, the hidden self*)

- A hangsúlytalan szó eleji szótag redukciója

Ez a jelenség a standard nyelvben is előfordul, de a dialektusban a szavak nagyobb körére terjed ki: 'member (remember), *taters* (potatoes), 'bout (about), 'cause (because), 'way (away), 'cept (except), 'scuse (excuse), 'nother (another), 'speck (expect), 'change (exchange), 'membrance (remembrance), 'buke (rebuke), 'count (account), 'thout (without), 'stead (instead), 'lasses (molasses), 'bused (abused), 'ducement (inducement), 'nuff (enough), 'tacement (enticement).

I can 'member Grandma Dee without the quilts. (Walker, *Everyday Use*)

- Más nem standard mássalhangzók

Számos nem standard mássalhangzót találunk a vizsgált művekben. Néhány mássalhangzó a régióra vagy a társadalmi osztályra utal, vagy ritkában egyedi nyelvhasználatot jelöl. A korai művekben az alábbi példákat fellelhetők: *atter* (after), *bress* (bless), *carridge* (carriage), *clo's* (clothes), *creeter* (creature), *drefful* (dreadful),

fambly (family), *gownd* (gown), *he'p* (help), *highsterics* (hysterics), *lem me* (let me), *les* (let's), *li'l* (little), *licker* (liquor), *nachally* (naturally), *mizzable* (miserable), *sogers* (soldiers), *suddent* (sudden), *suddintly* (suddenly), *vill* (will), *villyun* (villain), *wuss* (worst). Számos szónak többféle ejtése is van: *ast*, *arst*, *asted* (ask), *chillun*, *chillen*, *chillern* (children), *handksher*, *hankercher* (handkerchief), *gemmen*, *gemplemen* (gentlemen). Ez a jelenség ritkábban fordul elő a későbbi művekben. Idősebb beszélőknél és Nyugat-Indiai vernakuláris beszélőknél fordul elő: *awready* (already), *a-tall* (at all), *ast* (ask), *bed'not* (better not), *chirren* (children), *I'ma* (I am going to), *oughta* (ought to), *mussa* (must of), *sposed* (supposed), *tha's* (that's), *'ere* (there), *wha'* (what), *wun* (won't). A korai művekben a nem standard fonológiát széles körben használják a szerzők a különböző dialektusok és egyedi stílusok jelölésére. A magánhangzó utáni *r* hiánya, a *th* helyettesítése *d*-vel, az *-in* használata *-ing* helyett gyakran előfordulnak, és határozottan arra utalnak, hogy a beszélő nem standard vernakuláris nyelvet használ. A mássalhangzók különbözősége utalhat a beszélő korára, társadalmi osztályára, etnikai hovatartozására, a korszakra vagy a régióra, amelyben éltek.

- A *-d* vagy a *-t* hiánya a múlt idejű igék végén
Dillard (1972) leír egy korai vitát azzal kapcsolatban, hogy az afro-amerikai beszélők dialektusában van-e múlt idő. A vizsgált művekben nagyon gyakran fordul elő ez a jelenség.
It all just too trifling and *confuse*. (Walker, *Color Purple*)
She *look* surprise. (Walker, *Color Purple*)
Arra is találunk példát, amikor egy szereplő felváltva használja a két alakot, akár egy bekezdésen belül is.
I don't know what I'm *suppose* to be running here, a charity ward, I guess... I guess I ain't *supposed* to have nothing. I'm *supposed* to end u pin the poor house. (Morrison, *The Bluest Eye*)
- A *th* dentális frikatíva helyettesítése *v*-vel vagy *f*-fel
Wolfram (1991) írja, hogy a vernakuláris fekete angolban a *th*-t *v*-nek lehet ejteni magánhangzók között: *efer* (ether), *brover* (brother), vagy szó végén: *smoov* (smooth). Gyakran előfordultak az alábbi szóalakok: *nuffin'* (nothing), *def* (death), *munfs* (months), *bof* (both), *mouf'* (mouth), *Norf* (North), *froo* (through).
Walker szereplője a *th*-t *f*-fel helyettesíti:
Her mouth open showing all her *teef* and don't nothing seem to be troubling the mind. (Walker, *Color Purple*)
A fenti példában a szereplő stílusváltást alkalmaz, mert a lehetséges három esetből csak egy esetben helyettesíti a *th*-t *f*-fel, a *mouth* és a *nothing* szó esetében nem.
Guy ezzel a jelenséggel jellemez egy hangos, vidám, vidéki nőt, akinek a viselkedése bosszantja a városi kifinomult afro-amerikaiakat:
Hee-hee, now ain't that the *truf* (truth)? (Guy, *Measure*)
Mindkét példában a regények az 1930-as, 1940-es években játszódnak és a megszólaltatott szereplők vidékiek. Az 1950-es években már csak stílusváltás

jelölésekor fordul elő, mint például Morrison *Tar Baby* című regényében Jadine, aki standard nyelvet beszél szarkasztikus megjegyzést tesz Son, egy vernakuláris beszélő ambíciójának hiányára:

Ah got duh sun ind uh mawnin' and duh moon at night... Oooooo, Ah got plenty of *nuffin* and *nuffin*'s plenty for meeeee. (Morrison, *Tar Baby*)

- *A v helyettesítése b-vel*
Wolfram (1991) leír egy szabályt, mely szerint nazális hangok előtt a *th*, a *z* és a *v* hangok zárhanggá válhatnak, például *sebm* áll *seven* helyett. A korai művekben főleg idősebb nők, rabszolgák vagy volt rabszolgák nyelvezetében fordulnak elő az alábbi szavak: *nable* (navel), *gib* (give), *ebenin'* (evening), *oberseer* (overseer), *hebbenly* (heavenly), *eberything* (everything), *hab* (have), *bery* (very), *debbil* (devil), *neber* (never), *ob* (of).
Dey knows *ebery* inch *ob* dis house. (Brent)
- *V helyettesítése w-vel*
heavy/heaby – heawy, vote/wote, convulsions/conwulsions (Plantation Creole)
Ez a jelenség szórványosan fordul elő az afro-amerikai angolban.
You's a selling yore *wote* (vote). (Harper)

7.2.1.2. Magánhangzók

Wolfram (1991) azt írja, hogy a magánhangzó mintázatok fontos szerepet játszanak az angol dialektusok megkülönböztetésében. A magánhangzó változatok inkább regionális különbségeket mutatnak, nem pedig társadalmiakat. Az általam használt fonetikai szimbólumok Wolfram *Dialects and American English* című művében szerepelnek.

A korai művekben az **idősebb női szereplők** beszédére volt jellemző a nem standard ejtés. Ezek a nők vagy rabszolgák vagy volt rabszolgák voltak és vidéken éltek. Általában az ő beszédük erősen stigmatizált formákat tartalmazott mind a szintaxis, mind a fonológia szempontjából.

- */a/* helyett */ε/*, például *foch* (fetch), *larnin'* (learning), *sarvant* (servant), *sartin* (certain), *sartinly* (certainly).
You make Ike *foch* (fetch) out de res'. (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- */I/* helyett */ε/*, például *if* helyett *ef*
An' w'at am you lookin' foh me to do 1bout *et*? (Larsen, *Sanctuary*)
- */æ/* helyett */i/*
I *rarely* (really) think ole Miss war fon' ob yer. (Harper)
- */ε/* helyett */a/*
I specs yer's got a nice little wife up *dar* (there) *whar* (where) yer comes from. (Harper)

- /ʌ/ helyett /I/
You better git dat *kivver* (cover) offa dat youngun and dat quick! (Hurston, *Their eyes were watching God*)

A korai művekben **felnőtt nők** is használnak nem standard formákat, de az általuk használt alakok nagyobb változatosságot mutatnak mind a szintaxis, mind a fonológia szempontjából, mint az idősebb nők. Az alábbi példákban a szintaxis standard vagy majdnem standard, de a magánhangzók nem standardok. A női szereplők többsége városiak. Egy hang helyettesítése egy hanggal.

- /æ/ helyett /ɛ/
De booger man might *ketch* (catch) yuh. (Hurston, *Their eyes were watching God*)
- /oi/ helyett /ai/
wid a pissle *pinted* plum at me. (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- /æ/ helyett /I/
Ole Miss jis' tryin' to *skeer* (scare) a body. (Harper)

Egynél több korcsoport által ejtett hangok

- /ɛ/ helyett /e/
Ah ain't got no boogers in mah *haid* (head). (Hurston, *Jonah's gourd vine*)
- /ʌ/ helyett /ɛ/
You's *teched* (touched) in de head. (Rose)
- /ai/ helyett /a/
Ah done kep' *mahself* (myself) outen trubble all *mah* (my) life. (Larsen, *Sanctuary*)
- /ai/ helyett /ɔ/
mought vagy *mout* might helyett

Egy hang helyettesítése több nem standard hanggal, például „pretty” helyett *purty* vagy *pooty*

- /ai/ helyett /æ/
Youse always uh runnin' and uh rippin' an *clambin* (climbing) trees. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)
- /o/ helyett /aU/
Aw *naw* (no) yuh don't Clary. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)
- /æ/ helyett /e/
Gointa check on the chirren, though I *cain't* (can't) say I heah 'em. (Shange, *Betsey Brown*)

- /ə/ helyett /o/
I wants ter hab a good talk 'bout our *feller*-sarvants (fellow-servants). (Harper)
- /to/ vagy /of/ helyett /ə/
Ahm *kinda* glad fuh tuh be 'way from 'round 'im. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)
- /to/ helyett /ə/
going to helyett *gointer*
- /a/ helyett /o/
want helyett *wont*
- /I/ helyett /ae/
I'm going to cut his *stanking* (stinking) guts out! (Walker, *The third life of Grange Copeland*)
Egyedi ejtés: *tewberkolosis* (tuberculosis) (*Color Purple*)
Gyakori az *eye dialect*: *turrible* (terrible), *wuz* (was), *whut* (what), *tuh* (to), *naw* (no), *nuh* (now), *clom* (climbed)
- Csak néhány magánhangzó vagy siklóhang (*glide*) kötődik az afro-amerikai vernakuláris nyelvhez. A leggyakoribb az *ai* hang a going to szóban: *gwine*.

7.2.2. *The Color Purple* - fonológia

7.2.2.1. Magánhangzók

Monoftongusok

A 'get' és a 'forget' helyett 'git' és 'forgit' szerepel; a 'sitting' helyett 'setting', a 'girl' helyett 'gal', a 'shut' helyett 'shet', a 'than' helyett 'then, a 'whip' helyett 'whup' (And when she do, all us together gon **whup** your ass.), a 'deaf' helyett 'deef' (Sofia never notice, she as **deef** to the little girl as she is to her brother.).

Diftongusok

- Az 'oh' helyett 'aw' áll, a 'no' helyett 'naw', a 'poor' helyett 'pore'. Eltűnik a kötőhang (*glide*), így a 'climb', 'climbing' és a 'climbed' helyett 'clam', 'clamming' vagy 'clammed' áll. (Well, say Sofia, I was so use to sitting up there next to her teaching her how to drive, that I just naturally **clammed** into the front seat.)
- A hangképző szervek nem térnek vissza nyugalmi helyzetbe, pl. 'embroider' helyett 'embrody' vagy 'embroder' áll, a 'lying' helyett pedig 'laying' (Seem like it all come back to me, **laying** there in Shug arms.)

7.2.2.2. Mássalhangzók

- A Gerund és a Present Participle 'g' nélküli írásmódja: 'crying' helyett 'cryin'. (He set there by the bed holding her hand an **cryin**, talking bout don't leave me, don't go.)

- A 'this' helyett 'dis' áll, 'that' helyett 'dat', a 'tooth' helyett 'toof'; elvesz a szóvégi /r/, /z/, /d/ mássalhangzó. (They say Celie, I want **dis**. Celie, I want **dat**.) (. One **toof** hanging on her lip, the other one upside my cold drink glass.)
- Az (r/ hiánya jelzi, hogy ez a dialektus az angol nyelv nem rotikus (non-rhotic) változata, azaz nem ejtik a /r/ hangot magánhangzó után: 'sir' helyett 'suh' vagy 'sah' áll. (She say, Naw **suh**.) (Shug say, Wells**ah**, and I thought it was only white-folks do freakish things like that.)
- Az /n/ elvesztése a határozatlan névelőben: 'half a hour'. (Us sit like that for maybe half a hour.)
- A mássalhangzó csoportok /t/, /d/, /s/, /z/ egyszerűsödnek:
 - 'find' helyett 'fine'
 - 'kind' helyett 'kine' (He never had a **kine** word to say to me.)
 - 'mind' helyett 'mine' (I keep hoping he **fine** somebody to marry.)
- A /z/ elvesz a szó végéről: 'sometimes' helyett 'sometime' (**Sometime** he still be looking at Nettie, but I always git in his light.)
- A /d/, /t/ elvesz a múlt időben; a /d/ /t/-re gyengül: 'killed' helyett 'kilt'(I drove it after the oil gave out, **kilt** the engine.)
- 'shocked' helyett 'shock' (What **shock** Shug and **shock** me too is how young he look.)
- az /ɪd/ -törlődik: 'interested' helyett 'interest' áll (But I don't feel mad at all. Just **interest**.)
- A mássalhangzó csoport redukálódik a szó közepén: 'scandalous' helyett 'scanless' áll. (Both of us messed over my first wife a **scanless**.)
- Jellemző az alábbi formák bősége: 'about' helyett 'bout', 'suspect' helyett 'spect', 'between' helyett 'tween', 'another' helyett 'nother', 'suppose' helyett 'spouse' és 'because' helyett 'cause'.
- Gyakori az első szótag elvesztése vagy kontrakciója; a könnyebb megértés kedvéért az ilyen szavak többsége funkció szó, ritkábban tartalmas szó: 'attention' helyett 'tention', 'admiration' helyett 'miration', spect suspect helyett, 'ashamed' helyett 'shame'.
A kontrakciónak három típusa van:
a kezdő hangsúlytalan szótag magánhangzója elvesz: pl. 'about' helyett 'bout' áll.
az első hangsúlytalan magánhangzó – mássalhangzó szekvencia elvesz: 'instead' helyett 'stead, 'excuse' helyett 'scuse' szerepel.
a kezdő hangsúlytalan mássalhangzó – magánhangzó szekvencia vagy teljesen elvesz, vagy csak a magánhangzó vész el: 'suppose' helyett 'spouse', 'because' helyett 'cause', 'between' helyett 'tween', 'behind' helyett 'hind'.
- Gyakorik az olyan redukciók, amelyek folyamatos beszédben a szavak egymásra

gyakorolt hatására lépnek fel: /h/ redukálódik: 'him' helyett 'im, 'her' helyett 'er áll. (Let **'im** hear me, I say.) (Every day he come home from town he look at her, look out the window at her car, say, How you enjoying **'er** Miz Millie.)

- Bizonyos funkciósavak redukálódnak vagy teljesen eltűnnek: 'of', 'to', 'have':
I (have) got breasts full of milk.
'got to' > 'gotta' (Squeak and Harpo's little girl come over, look up at Sofia, say, You **gotta** go Misofia?)
'kind of' > 'kinda' I **kinda** thought so, she say, and let out her breath real slow.
'of course' > 'course' **Course** you is, Jack say.
- A /z/ /d/ -re változik: 'business' > 'bidniss' (She look like I ast something none of my **bidniss**.)
- Az 'ask' helyett 'ast' áll, valószínűleg a dialektus általánosította az 'asked' múlt idejű alakját mint az ige egyetlen létező alakját; az 'ask' alak valószínűleg példa a dialektus kölcsönzésre.
- She **ast** me Who is my husband, now I know all bout hers.

7.2.3. *The Bluest Eye* – Kiejtés szerinti írás / *eye dialect*

Ritkábban jelöli a kiejtést a *Nagyonkék*, mint a *Kedves Jóisten*.

'member (remember), set (sit), heard (heard), bout (about), caint (can't), git (get), 'spect (expect), 'cept (except), cepting (excepting), thas (that is), jest (just), ain't (isn't), dyin' (dying), 'round (around), 'lloed (allowed), Shet up! /Shut uuuup (Shut up), take holt (take hold), pea-knuckle (pinnacle), Lemme (Let me), Gimme (Give me), 'live (alive), ma'am (madam), bed' (better), wid (with), 'cause (because), looka (look at), chile (child), cause (because), kantcha (can't you), outta (out of), yas (yes), gal (girl), wanna (want to), grandmaw's (grandma's), chil'ren (children), scairt (scared), baloney (Bologna), course (of course), could of cried (could have cried).

7.3. Morfológia és szintaxis

7.3.1. Morfológia és szintaxis Wolfram, Dillard, Trudgill és Hudson művei alapján Vernakuláris nyelvtani szerkezetek – afro-amerikai vernakuláris angol

Trudgill (1983) leír egy piramist, amelynek a csúcsán helyezkednek el a standard dialektusok és a piramis többi részét alkotják a nem standard dialektusok. Megállapítja, hogy a standard változat alig különbözik az ország különböző területein, míg a piramis másik végén nagyon nagy különbségek vannak. A vizsgált művekben is nagyon nagy eltérések vannak. A női beszélők nyelvezete egy kontinuum mentén helyezkednek el, a skála egyik végén találjuk a standard változatot beszélőket, a másik végén pedig a vernakuláris nyelv erősen stigmatizált alakjait. Ezen kívül az egyes beszélők stílusváltást alkalmaznak a kontinuum mentén.

- A befejezettséget jelölő (*completive*) *done* befejezett cselekvést vagy eseményt jelölhet az egyszerű múlt időtől eltérő módon vagy jelölheti a cselekvés erősödését is (Wolfram 1991: 287)
I done forgot what you wanted. (befejezettség)
I done told you not to mess around. (erősödés)

Ez a jelenség gyakran előfordul mind a korai, mind a későbbi művekben. Az alábbi példában idősebb nő beszél:

Ah done done it. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)

A done általában az ige Past Participle alakjával együtt fordul elő, de találkozhatunk *done + come+* határozószó szerkezettel is:

The mor' gage money done come due in June. (Hurston: *Their eyes were watching God*)

- Távoli múlt - *been*
A *been* azt jelzi, hogy egy esemény vagy cselekmény a távoli múltban történt és mindig hangsúlyos. (Wolfram 1991: 287-288)
Ah been knowin' dat ole tale (Hurston, *Mules and Men*)
- *Was/were* helyettesítése *been*-nel
Folks whut wuz borned in slavery time go 'round callin' dese white folks Marse but we been born since freedom. We calls 'em Mister. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)
- *Have* helyett *is*
My little sister Nettie is got a boyfriend. (Walker, *Color Purple*)
- A *be* alakjainak hiánya
Ez a jelenség gyakori az afro-amerikai beszélők és a Déli fehérek körében. A *be* jelen és múlt időben is hiányozhat:
They different people, you know. (Morrison, *Sula*)
- Az *am* használata nem első személyben
Ennek a szerkezetnek, akárcsak a *gwine* szónak a használata a legerősebb mutatója annak, hogy a beszélő a rabszolgaság korában született és csak korai művekben fordul elő.
Massa Black am awful cruel. (Rose)
- A szokásos cselekvést kifejező (*habitual*) *be*
Trudgill (1983:55) szerint „talán az afro-amerikai angol egyik legfontosabb jellemzője az '*invariáns be*': a *be* forma használata ragozott (finite) igealakként.” Ez a szerkezet szokásos cselekvést jelöl.
She be tagging long hind a lady. (Walker, *Color Purple*)
She be dress to kill. (Walker, *Color Purple*)
By the time I git back from the well, the water be warm. By the time I git the tray ready the food be cold. By the time I git all the children ready for school it be dinner time. (Walker, *Color Purple*)
Feltétehetően ez az alak később alakulhatott ki, mivel nem található meg a korai művekben. Az angol nyelv változatainak elektronikus világtáza igazolni látszik ezt a feltételezést.

- A *come* aspektusjelölő
Ennek az alaknak a használata gyakori az afro-amerikai beszélők körében. Wolfram (1991:288) szerint a beszélő felháborodását fejezi ki.
She come stood over me in de bed. (Hurston, *Their eyes were watching God*)
Done come walking in my house. (Hansberry, *A Raisin in the Sun*)
- Az *ain't* használata a *do+not* megfelelőjeként
Wolfram (1991:293) azt írja, hogy amikor az *ain't* szót használják a *be+not* vagy a *have+not* helyett, akkor nem standard nyelvhasználatról beszélünk; amikor a *do+not* helyett használják, akkor vernakuláris fekete angolról van szó.
I ain't sneaked. (Guy, *A measure of time*)
What was so awful about it? She ask for it, ain't she? (Guy, *Friends*)
- Többszörös tagadás – három vagy több tagból álló láncok
A beszélő a többszörös tagadás használatakor nem egyszerűen csak tagad, hanem nagyon erős érzéseket is kifejez.
but ain't nobody in my family never let nobody pay 'em no money that was a way of telling us we wasn't fit to walk the earth. We ain't never been that poor... We ain't never been that dead inside (Hansberry)
A standard változatot beszélők is használják ezt a formát a metaforikus stílus váltás során.
- Az alany-állítmány egyeztetésének hiánya
Ez a jelenség nagyon gyakran előfordul és azt jelzi, hogy a beszélő nem standard beszélő vagy metaforikusan stílust vált.
If you wants the bus depot. (Naylor, *The women of Brewster Place*)
- A *being* használata határozószóként
Some new Yankee fashion cookin' chicken, I reckon, *bein'* Mis' Johnson's from out Bos'n way. (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- Az *a-* előképző (*prefixum*) hozzáillesztése a szóhoz
Ez a jelenség az Appalache-régió vidéki beszélőire jellemző. A beszélők többsége idősebb, vidéki területeken élő nő.
I'm *a gwine* to keep a climbin' high. (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- Rendhagyó igék
Wolfram (1991) a rendhagyó igealakoknak öt típusát különbözteti meg. Ezek mindegyike megtalálható a vizsgált művekben.
 - Az ige múlt idejének használata Past Participle helyett
'Pears like folks *is took* up wid makin' money an' politics. (Harper)
 - Past Participle használata múlt időben
Főleg két igenél, a *done* és *seen* igenél fordul elő ez a jelenség, elvéve

találunk *taken* alakot is.

And Janie, maybe it wasn't much, but Ah *done* de best Ah kin by you.
(Hurston, *Their eyes were watching God*)

I never *seen* nobody take it out of the mailbox. (Hunter)

- *To* nélküli főnévi igenévi alak múlt vagy jelen időben
It *be* more than a notion taking care of children ain't even yourn.
(Walker, *Color Purple*)
He *come* home with a girl from round Gray. (Walker, *Color Purple*)
Well, he *run* off with that trifling Peggy – from Elyria. (Morrison, *The Bluest Eye*)
- Regularizáció (szabályossá tétel)
A rendhagyó igék szabályos ragozása nagyon gyakran előfordul a női szereplők beszédében. Főleg a következő igékre jellemző ez a jelenség: *borned, comed, drawed, knowed, seed, swared, throwed, tored*.
The worst thing Ah ever *knowed* her to do was taking a few years offa her age. (Hurston, *Their eyes were watching God*)
- Más rendhagyó múlt idejű igealakok
Nagyon gyakori ez a jelenség. Egyaránt használják fiatal és öreg, városi és vidéki beszélők. A leggyakoribb igék a következők: *tooken* (took), *het* (heated), *kilt* (killed), *wropped* (wrapped), *hern* (heard), *skint* (skinned), *helt* (held), *asted* (asked).
Aunt Beezy would always drive us to the fields, and we never had *tooken* any food with us. (Bolton)

Más nem standard igealakok

- Állítmánykiegészítő (*complement*) változása
The students *started to messing* around. (Wolfram, 1991)
- Ige + *for* + főnévi igenév
An Ah don' spec' dey'll *go for to do* dat. (Larsen, *Sanctuary*)
- *To* nélküli főnévi igenév
You ain't *gwine put* no chile uh mine under no Mimms. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)
- *Come and* + ige
She was afraid to *come and bid* me good by, but she left a kind message ewith Betty.
(Brent)
- *Here come*
Ez a szerkezet bosszúságot és felháborodást fejez ki.
now every Sunday *here come* Mr. ... (Walker, *Color Purple*)

Well, *here come* the Reverend Mr. ..., she say. (Walker, *Color Purple*)

- Főnév használata igeként
I suspicion him more and more every minute I'm alive, I do. (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- Az ige szemantikai tartományának (*domain*) megváltozása
What're you all *fixing to* do? (Tate)
- A *does* használata segédigeként nyomatékosításra
You *does* just be going there to meet boys. (Marshall, *Brown Girl*)
- A *have* segédige hiánya
- Noun Phrase (főneves kifejezés) + *been* + *-ing*
I *been telling* you that for years. (Naylor, *The women of Brewster Place*)
- Noun Phrase (főneves kifejezés) + *been* + ige *-ed* (Participle)
You *been gone* too long, Sula. (Morrison, *Sula*)
- Noun Phrase (főneves kifejezés) + *been* + melléknév
an' Mis' Jenkins *been mighty kind*. (Hopkins, *Hagar's daughter*)
- Noun Phrase (főneves kifejezés) + *been* + határozószó
Have you seen her since you *been back*? (Morrison, *Sula*)
- Noun Phrase (főneves kifejezés) + *been* + főnév
We *been kissin' -friends* for twenty years (Hurston, *Their eyes were watching God*)
- A *do* segédige hiánya
History? *What you mean*? (Morrison, *Beloved*)
- A *will* módbeli segédige hiánya
I *be* sure to ask, but I know they take women at the slaughterhouse. (Morrison, *Beloved*)
- A *liketa* és a (*su*)*poseta* speciális módbeli segédigék fontos események hamarosan történő bekövetkezését jelzik
you *supposed to* be my friend lavender. (DeVeaux, *Tapestry*)
- Tagadás
Kétféle tagadás fordul elő a vizsgált művekben: az egyik a többszörös tagadás, a másik az *ain't* mint segédigével történő tagadás.
I *ain't supposed to* have nothing. (Morrison, *Sula*)
Well, *nobody don't* know if it's anything to tell or not. (Hurston, *Their eyes were watching God*)

Her mouth open showing all her teef and *don't nothing* seem to be troubling her mind.
(Walker, *Color Purple*)

You *ain't givin'* 'im nothin'. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)

You *ain't done nothin'*. (Taylor, *Let the circle be unbroken*)

And the young ones *ain't no* better. (Larison)

- A standard amerikai angol nyelvben és a vernakuláris angolban is jellemzően nők által használt igék: *dare, needn't, can/could not bear*
I won't *dare to* come back to this old hick town. (Bolton)
Well, you *needn't* trouble to answer. (Larsen, *Quicksand*)
But to be a slave ont he ocean, I *could not bear* it. (Ansa, *Baby of the family*)
- A standard amerikai angol nyelvben és a vernakuláris angolban is gyakori az *ugye-kérdés (Tag question)* a nők beszédében. A vernakuláris nyelvben gyakran kifejezi az erősebb vagy az idősebb beszélő dominanciáját vagy erős, negatív érzelmeit.
- Felszólítás az együttműködésre
Come to dinner with us tonight, *won't you?* (Larsen, *Passing*)
- Egyetértés/Megerősítés kérése
You're working, *ain't you?* (Meriwether)
- Bosszúság, elkeseredés, frusztráció kifejezése
You'll never understand, *will you?* (Naylor, *The women of Brewster Place*)
- Indirekt kérdés
You didn't happen to bring an extra old bra with you, *did you?* (McMillan, *Mama*)

A példákból jól kitűnik, hogy az ige rendszer mutatja az afro-amerikai angol legnagyobb eltérését a fehér amerikai dialektusoktól és a brit dialektusoktól és ez emlékeztet leginkább a pidgin és creole elődeire. A férfiak a vizsgált művekben még stigmatizáltabb alakokat használnak és gyakrabban is használják ezeket, mint a nők.

Névmások

- Rendhagyó névmások
Az *us* használata *we* helyett megtalálható Hurston és Walker műveiben is.
Us (We) sit looking at all the folks that's come to town. (Walker, *Color Purple*)
Gyakran előfordul a személyes névmás használata birtokos névmás (possessive adjective) helyett.
And Ah reckon they got me up in *they* (their) mouth now. (Hurston, *Their eyes were watching God*)
A *mines* névmás regularizációja a *yours, his...* analógiájára erősen stigmatizált.
No wife of *mines*... He go on and on. (Walker, *Color Purple*)

- Nem standard visszaható névmások
barely keep *hissself* (himself) in changing clothes (Sanchez, *Just Don't*)
- Csoportra utaláskor *and them* és *'nem* használata
All them women is dirt poor with not people at all. Mrs. Wilkens and *them*. (Morrison, *Sula*)
- Többes szám 2. személyben a *'you'* valamilyen változatának használata
you all done come in here, now go ont o sleep. (Marshall, *Brown Girl*)
- *Them* használata *those* helyett
Them money orders sure helped. (Morrison, *Tar Baby*)
- A személyes névmás speciális részes esetének használata
But I got *me* this go-ood job. (Guy, *Measure*)
- Vonatkozó névmások: *what* használata *that* helyett
folks dere *what* come to look us over. (Rose)
- Birtokos névmások (possessive adjectives): *his 'n, your 'n*
It be more then a notion taking care of children ain't even *yourn*. (Walker, *Color Purple*)
- Névmási appozíció
My *mama she* fuss. (Walker, *Color Purple*)
- Egzisztenciális *it they* helyett
If it wuzn't for so many black folks *it* wouldn't be no race problem. (Hurston, *Their eyes were watching God*)
- Prepozíciók: *iffen* (if), *outen* (out of)
Maybe us don't know *into* things lak you do. (Hurston, *Their eyes were watching God*)
- A *de* használata határozatlan névelőként
She's never been 'bused and will make *de* good breeder. (Rose)

Melléknevek

Lakoff (1975) a melléknevek két és csoportját különböztette meg. Az egyik csoportba tartoznak a semleges melléknevek, mint például: a *great, terrific, cool, neat*. A másik csoportba tartoznak a csak a nők által használt melléknevek, mint például: az *adorable, charming, sweet, lovely, divine*.

Az afro-amerikai angolban azért fontos téma a melléknevek használata, mert a nem csak a véleményük és attitűdük kifejezésére használják őket, hanem a társadalmi szerepük kifejezésére is. Egyrészt tükrözik azt aényt, hogy ők nők, másrészt a vernakuláris nyelvvel kifejezik azt, hogy ők alacsonyabb osztályból, etnikai csoportból vagy valamelyik régióból

származnak, vagy metaforikus szolidaritást fejeznek ki ezekkel a csoportokkal. A standard nyelv használatával pedig azt jelzik, hogy közép- vagy felsőbbosztálybeliek szeretnének lenni. (Hudson: 67)

Cheris Kramarae (1981) (idézi Hudson: 68) a *Women and Men Speaking* című művében megállapítja, hogy a férfiak és a nők melléknévhasználata nem mutat jelentős mennyiségi eltérést. Hudson a melléknevekkel kapcsolatban nem a férfi és a női nyelvhasználatot hasonlítja össze, hanem a nők különböző csoportjainak a nyelvhasználatát az afro-amerikai nők tágabb csoportján belül. Hudson megállapítja, hogy a képzett nők olyan mellékneveket használnak (literate adjectives), amelyek utalnak az iskolai végzettségükre, ilyen melléknév például a *respectable*, *self-respecting*, a *Big Ten University*, *indiscreet*, a *five-figure* income. Az afro-amerikai nőkre jellemző az egyedi nyelvhasználat, a színes nyelv, a hangsúlyra és a ritmusra történő odafigyelés. A melléknév utalhat a beszélő korára, városi vagy vidéki voltára és etnikai hovatartozására. Az afro-amerikai nők nagyon kreatívan használják a nyelvet, gyakran fejeznek ki eufemizmusokat, szépítő kifejezéseket (*understatement*) vagy túlzásokat.

Jellemzően afro-amerikai vernakuláris melléknevek: a *stink*, *raggedy*, *evil*, *simple*, *triflin(g)*, *nasty*, *proper*, *hincty*, *dicty*, *saddity*, *fine*.

You kin get yo' ole *stink* (ócska) hair comb any time. (Hurston, *Jonah's gourd vine*)

He was a *raggedy* (szegény, értéktelen) black boy. (Meriwether)

I started acted mean and *evil* (rossz viselkedésű). (Bolton)

Plain woman, plain ideas – even to the *simple* (együgyű) smile. (Guy, *A Measure of Time*)

Well, he run off with that *trifling* (megbízhatatlan, komolytalan) Peggy – from Elyria.

(Morrison, *The Bluest Eye*)

some kind of *nasty* (kellemetlen) woman disease. (Walker, *Color Purple*)

Frieda and Claudia are out here playing *nasty!* ('csúnyálkodnak' a magyar fordításban)

(Morrison, *The Bluest Eye*)

Cain't do nuffin *propah* (kitűnően, tökéletesen). (Larsen, *Sanctuary*)

Hincty (sznob), that's why. Comes from handling money all day. (Morrison, *Jazz*)

like *dicty* (sznob) whores (Guy, *Measure*)

like them *saddity* (sznob) kids at school. (Williams)

this slight woman, not exactly plain, but not *fine* (különösen jó kinézetű, kívánatos) either.

(Morrison, *Sula*)

Általános, nem standard melléknevek:

- archaikusak: *blessed*, *likely*, *portly*
- egy konkrét régióhoz kötődnek: *chanyberry* (*chinaberry*), *old-time-y*, *Yankee*, *nable* (navel) *string*
- mennyiséget jelölnek: *heap*, *plenty*, *mess*, *many a*, *nary*
- fokozatot jelölnek: *turrible bad*, *powerful glad*
- feleslegesek: *bed quilt*, *stove wood*, *hair comb*

Idiomatikus melléknevek: *yum*, *yum*; *smart*, *fine and dandy* (Walker, *Color Purple*), *stark raving still*, *fly and funky hair*, *froggy*, *hellafyin*, *pure-dee* insult, *fresh*, *hot*, *boss*.

Egyedi nyelvhasználat: *trashy nigger*, *no breath-and-britches*, *born lady cook or no cook*,

firmamen (permanent), *disrespons'ble*, *igno'mus*, *healthy-ass*, *full of maggots*, *resurrection lie*, *slew-foot*, *drag-leg lie*, *high-class eyebrows*, *big* (pregnant, Walker, *Color Purple*), *sons-of-bitch* imitators, *dis big yaller bee-stung nigger*, *surlly*.

Határozószavak

A vernakuláris beszélők mellékneveket használnak határozószavak helyett:

I'd look *favorable* on some water though. (Morrison, *Beloved*)

listen to me *good*. (Naylor, *Mama Day*)

A *hardly* esetében a vernakuláris nyelvben kettős tagadást találunk:

since no one *hardly* ever calls me Melanie. (Naylor, *The women of Brewster Place*)

A vernakuláris beszélőkre a következő mennyiséghatározók jellemzők: *mighty*, *right*, *heap*, *near*. A standard beszélők *awfully*-t használnak ott, ahol a vernakuláris beszélők *awful*-t.

A vernakuláris beszélőkre jellemző a *sure enough*, *real*, *downright*, *all*, *barely* és a *naturally* szavak használata. Míg a standard beszélők a hagyományosabb formákat használják, a vernakuláris beszélők kreatívabbak és egyedibb a stílusuk. A későbbi korok mind a standard, mind a vernakuláris beszélői gyakrabban váltanak stílust.

7.3.2. *The Color Purple* – morfológia és szintaxis

A nyelvtani rendszer nagyobb mértékben különbözik, mint a kiejtési rendszer.

Főnevek

Hiányzik a többes szám és a birtokviszony *-s* jele.

Kettős többes szám: *womens*, *mens*, *feets*, *teefs*, *peoples*, *polices*.

Birtokviszony: szóköz és aposztróf hiánya: *Harpos feeling*.

Névmások

Birtokos névmások. *it its* helyett, *they theirs* helyett, *no wife of mines* (többes szám), *yourn your* helyett.

Visszaható névmások: *theirselves* vagy *themself themselves* helyett.

Személyes névmások: nagy az eltérés a standard amerikai angoltól, gyakran elmaradnak, a standard és a nem standard formák párhuzamosan léteznek.

A mondat alanyaként a személyes névmások tárgy esete áll: *us all laugh*. (Az *us* több mint 230 esetben fordul elő.)

A *you all / yall ti* jelentésben, kettő vagy kettőnél több emberre való utaláskor.

Celie idiolektjére jellemző a pronominalis appozíció: *My mama she fuss at me ...*

A vonatkozó névmás elmarad: *He the man fixed it*. Nem kötelező szabály, az esetek 60 százalékában fordul elő.

Melléknevek

A melléknevek használata standard kivéve a fokozást: *more prettier*, *more happier*.

Felsőfokban standard és nem standard alakok egyaránt előfordulnak.

Határozószavak

A határozószavak a *-ly* szuffixum nélkül szerepelnek.

Névelők

A áll *an* helyett, vagy hiányzik a névelő.

Elöljárószavak

Kis eltérés: *out of* helyett *out*.

Igeidők

A jelen idejű alakok uralják a szöveget.

Az utolsó mássalhangzó és az utolsó mássalhangzó csoport törlése kiterjedt, a rendhagyó múlt idejű alakok meghaladják a szabályos múlt idejű alakok számát.

Az ige alap alakja szerepel múlt idejű jelentésben: *I say. (Mondtam.)*

Regularizáció, azaz szabályos múlt idejű alak szerepel: *throwed, knowed*.

A befejezett melléknévi igenévi (Past Participle) alak szerepel egyszerű múlt időben: *I seen*.

A múlt idejű alak szerepel a Past Participle helyett: *Us must have took the wrong turn*.

A múlt idejű alak szerepel főnévi igenévben: *to broke*.

A kiejtés és a nyelvtan összefüggését tárja fel a Present Perfect és a Past Perfect Tense képzése: vagy a segédige (*have, has, had*) törlődik vagy szóvégi /d/, /t/ szuffixum.

I have love Shug Avery all my life.

Hiányzik a főnév/névmás és ige egyeztetése: hiányzik az *-s*, illetve nem egyes szám harmadik személyben is megjelenik: *And now I feels sick*.

A *be* mint segédige és copula. Több mint 700 esetben hiányzik a mondatból. Az *am* soha nem törlődik.

Jövő idő

gonna, gon, going to (be nélkül), ain't

Aspektus jelölők

A *done* befejezettséget jelöl, míg a *been* folyamatosságot.

A *be* ritkán fordul elő és ismétlődő cselekvést fejez ki: *it bees*.

Tagadás

ain't (= is not, have not)

Gyakori a kettős tagadás és többszörös tagadás: *He don't say nothing*.

Szórend

Az egyenes kérdések gyakoribbak a kiegészítendő, mint az eldöntendő kérdésnél.

A kiegészítendő kérdéseknél előfordul a 'flip-flop' szabály kerülése, a segédige kihagyása:

What you do when you git mad?

A függő kérdéseknél elmarad az *if* és a *whether*, a 'flip-flop' szabály érvényesül:

Ast me do I want some lemonade.

7.3.3. *The Bluest Eye* – morfológia és szintaxis

A nyelvtani rendszer nagyobb mértékben különbözik, mint a kiejtési rendszer.

Névmások

Birtokos névmások: *they* áll *their* helyett, *you* pedig *your* helyett.

Személyes névmások: nagy az eltérés a standard amerikai angoltól, gyakran elmaradnak, a standard és a nem standard formák párhuzamosan léteznek.

You all = *ti* (kettő vagy kettőnél több emberre való utaláskor).

Jellemző a pronominális appozíció: *Pecola--she live here?*, *They he is*.

Melléknevek

A melléknevek használata standard kivéve a fokozást: *the leastest thing*, *the lonest time*, *the onliest time*, *the worse thing* (*worst* helyett).

Határozószavak

A határozószavak a *-ly* szuffixum nélkül szerepelnek: *sure*, *real*, *good* (*well* helyett).

Névelők

A *an* helyett; hiányzik a névelő.

Elöljárószavak

Kis eltérés: *out of* helyett *out*.

Igeidők

Jelen idejű alakok állnak a múlt idejű alakok helyett: *When that white woman see him, she turned red*.

Regularizáció, azaz szabályos alakok szerepelnek rendhagyó alakok helyett: *throwed*, *knowed*: *When I first seed Cholly, I want you to ...*

A befejezett melléknévi igenévi (Past Participle) alak szerepel egyszerű múlt időben: *I seen*, *I mean, really seen them?*

Hiányzik a főnév/névmás és ige egyeztetése: hiányzik az *-s*, illetve nem egyes szám harmadik személyben is megjelenik: *I sees the palms of his hands calloused to granite*. *You knows who she is but she don't look the same*.

A *be* mint segédige és copula hiánya: *(Are) You rich, Miss Marie?*, *Some men (are) just dogs*.
A kérdő mondatból hiányzik a segédige: *Then why left you to sell tail? (did they leave)*,
(Did) You and Dewey Prince have any children, Miss Marie?

A jövő idő kifejezése: *gonna*, *gon*, *going to* (*be* nélkül), *ain't*: *Leave her 'lone, or I'm gone tell everybody what you did!*, *You gonna make another pie?*, *What was he gone give me alimony*

on?, But it weren't like I thought it was gone be., Well, caint nobody find that mama, so Jimmy's brother gone take him back to his place.

Dupla múlt idő: *You know, just friendly talk. On up til the end I felted good about that baby.*

Aspektus jelölők

A *been* folyamatosságot jelöl: *She been paying on that insurance all her life., Keep on like she been, I reckon.*

A *be* ritkán fordul elő: *It be cool and yellowish, with seeds floating near the bottom., They'd cut off the lights, and everything be black.*

Tagadás – kettős és hármas tagadás: *He don't say nothing., She wasn't never right. I ain't got nothing to just throw away.*

Szórend

A kiegészítendő kérdéseknél a 'flip-flop' szabály kerülése és a segédige kihagyása jellemző: *What (do) you want to do Pecola?*

A függő kérdéseknél elmarad az *if* és a *whether*; és a 'flip-flop' szabály érvényesül: *... they ask us are we crazy, Can you tell me is Samson Fuller 'round here somewhere?,* Az 'ugye-kérdés' ('tag-question'): *County ain't gone let her keep that baby, is they?*

7.4. Szókincs és afro-amerikai beszédaktusok

7.4.1. Szókincs és afro-amerikai beszédaktusok Hudson műve alapján

Egy nyelv szókincse azt tükrözi, hogy mi a fontos az adott nyelv beszélőinek és tükrözi a beszélők értékítéletét.

Az afro-amerikakra jellemző szavak:

studying – odafigyelni valamire, komolyan gondolkodni valamin

Ah ain't *studyin'* bout none of 'em. (Hurston, *Their eyes were watching God*)

Cute – okos és ravasz

She must think she *cute*. She ain't poot. (Brown)

Mess – igeként és főnévként is használatos

Igeként azt jelenti, hogy 'zavar', 'bosszant', 'romantikus vagy szexuális kapcsolata van valakivel'.

He's easy to love if you *mess* roun 'im. (Hurston, *Their eyes were watching God*)

Főnévként 'rendetlenség'-et jelent.

Some *mess* this is. (Morrison, *Tar*)

Fresh – öntelt, szemtelen

He is *fresh*, I'll say that. (Fauset, *Plum bun*)

Shame – zavarban van

Anyone build a green house ont he equator ought to be *shame*. (Morrison, *Tar*)

(*Home*) *training* – jó nevelés

A spell must have been on me, then, because I lost all of my *training*. I talked. I raised my voice. (Angelou, *All God's children need traveling shoes*)

A vernakuláris női beszélők önmagukra történő utalása: *colored, Negro, black, West Indian, African American*.

Self- összetevős kifejezések: személyes névmás + melléknév + *self*

Például: *frog-eyed self, fresh self, blaspheming self, phony self, sanctified self, bad self, no-hitting-on-nothing self, brave-acting self, pigeon-face self, moriney (bórszín) self*.

Ass- összetevős kifejezések: melléknévvel áll és erősíti azt

Például: *smelly ass, hot-ass woman, unfit ass, fine ass husband, fast-ass, stupid ass son of mine, smart ass, pregnant ass, some sad-ass saga, nosy-ass*

Az *ass* utalhat testrésze is, gyerekeknél a fenékre, felnőtteknél a nemi szervre, szexuális tevékenységre vagy az egész személyre.

Az *ass* szinonímájaként használják még a következő szavakat: *behind, butt, tail, buns, hind parts, boody/booty*.

Játék a szavakkal

Az afro-amerikai beszélők, a férfiak és a nők egyaránt kiváló verbális képességekkel rendelkeznek. Labov (1973), Smitherman (1994), Baugh (1984) és Daniel (1974) (említi Hudson: 142) és sokan mások leírták az afro-amerikai beszélő közösségek ügyességét és kreativitását.

Csak egyet említek a számos példa közül:

And that doll, she in college too, but as far as I'm concerned, *all she majoring in is being cute*. (McMillan, *Mama*)

Feleselés, visszavágás (*comeback*): ez azonnali visszavágást jelent, melyben a feleselő legalább egy szót használ a másik személy megjegyzéséből:

A *The Bluest Eye*-ban (Morrison) olvashatjuk az alábbi visszavágásokat:

Marie: Whoa Jesus, ninety-nine.

Pecola: How come you always say „Whoa Jesus” and a number?

Marie: Because my mama *taught me* never to cuss.

China: Did she *teach you* not to drop your *drawers*?

Marie: Didn't have *none*... didn't have a pair of *drawers* till I was fifteen.

A *Color Purple*-ben (Walker) Celie és Harpo beszélget. Harpo a '*bright*' szót a barátnőjére mondja 'világos bőrű' jelentésben, de Celie arra gondol, hogy 'okos' jelentésben használja a szót. Végül Harpo elmagyarázza, hogy melyik jelentésre gondol, de hozzáteszi, hogy a szó másik jelentése is igaz a barátnőjére.

Harpo: She pretty, *Bright*.

Celie: *Smart*?

Harpo: Naw. *Bright* skin. She *smart* though. I think. Sometimes us can git her away from her daddy.

Celie: If she so *smart* how come she big (terhes)?

Signifying: ennek a beszédaktusnak az a célja, hogy a másik személyt zavarba hozza, megszégyenítse, megalázza, kigúnyolja.

And Willie? Haven't seen you in ages – I thought you were in jail. (Naylor, *Linden Hills*)

Eufemizmusok

Ah, *shoot*, boy you're a *story* (hazug). (Taylor, *Roll of thunder, hear my cry*)

What-the-france (fuck) do you need with an election? (Lorde)

What the *devil* (fuck) does anybody need with three quarts of milk? (Morrison, *The Bluest Eye*)

Slang

A slang korai és későbbi művekben egyaránt előfordul. Néhány példát említek csak szófajonkénti csoportosításban.

Melléknevek: *yum, yum, yum; splendiferous, huffy, all straight, mean, cool, sharp, snazzy, fly, lousy, pooped, gone, jazzy, funky, hip, tired music, teetotal mess, smokin', draggy, hellafyin, natural ball.*

You switches a *mean* (ügyes, hozzáértő) fanny round in a kitchen. (Hurston, *Their eyes were watching God*)

Igék: *crack (up), jaw, bug, forget, cop, split, stink, ig, tip, lost, jammin, cool it, chill out, play yourself, fell out laughing, fall out, blew up, tripping on me, flaked out on me, I could drop a dime on him, copping an attitude, dig her the most.*

It means *I could drop a dime on him* (rendőrségen feljelent) and get his ass for fraud. (McMillan, *Waiting*)

Főnevek:

mennyiségre utaló főnevek: *gobs, oodles, loads, a good bit of, a gang of, mobs of, tons of, heap of, piles of, a big set of, loads of, lumps of, a bunch of.*

This looks like *a big set of* money, don't it? (Marshall, *Daughters*)

Big deal.

I mean it wasn't *a big deal*. (DeVeaux, *Tapestry*)

Jiffy

Vera says she and Net will be down in a *jiffy* (rövid időre). (Kelley-Hawkins)

Freak

She's a clothes *freak*. (McMillan, *Disappearing Act*)

Drag

I'm still a lover girl, who thinks the rest of a marriage is a *drag*. (West)

Expresszív viselkedés

A női beszéd legkorábbi leírásaszerint a nők akkor is nagyfokú érzelmeket mutatnak, ha triviális dolgokról van szó. Ez a jellemzés a középosztálybeli fehér nők beszédére vonatkozott. Az afro-amerikai férfiak beszédére jellemző a *rapping*, *woofing* és a *capping*.

A nők beszédére jellemzők a felkiáltások. Ezek a felkiáltások általában a *Lord*, *God*, *Jesus*, *Crist* szavakat tartalmazzák. Vernakuláris beszélőknél előfordul még: *Fo mercy sake*; *My soul*; *Bless my soul*; *Bless yer soul*; *Bless yer heart*; *Praise His name*; *Bless you*; *Mercy!*; *My soul*.

Indulatszavak:

Korai vernakuláris beszélők: *Tut, Tut*; *Humph!*; *Hallelujah*.

Későbbi vernakuláris beszélők: *Good grief!*; *Hey-hey!*; *Hm!*; *Hmmmm!*; *Hmmmmn-huh*; *Nigger puleez*; *Zing!*; *Ohhhhhhhhhh*; *Ooo-wee!*; *Whoa!* (A *The Bluest Eye*-ban sokszor előfordul); *Whoo-ee!*; *Whoo*.

Kicsinyítő/Enyhítő töltelékszavak/expletívák: *Darn it!*; *Shucks!*; *Shoot!*

Gúnyos felszólítások: *G'wan!*; *Hush yo' mouf'*; *Get out of here!*; *G'long!*; *Go on, girl*; *Quit*.

Jellemző a kifejezések ismétlődése: *Oh God, Oh God, Oh oh oh oh oh Gooooood!* (Golden, *Migrations of the Heart*)

Klisék és közhelyek:

acting ugly; *over my dead body*; *biting the hand that feeds you*; *it ain't none of their business*; *I'm serious as a heart attack*; *give me the creeps*; *you justa putting nails in your coffin*; *don't have to kiss nobody's behind for nothing!*; *just going on down the line*; *but God don't like ugly*; *well don't let your mouth start nothing that your ass can't stand*; *to save my life*; *she do not play*; *you make me sick*; *be sick and tired of*; *sick as a dog*; *tired as a dog*;

Nonverbális kommunikáció

Szem: *rolling eyes* (megvetés, harag kifejezése tekintettel), *cutting eyes* (villámokat szór a szeme a haragtól), *wink* (kacsint), *eyeball* (kihívóan néz valakire)

She *rolled* her eyes at me as she handed me a tissue from my mother's drawer. (Campbell)

I *cut* my eyes at Junebug. (Tate)

Papa *winked* and Little Man smiled. (Taylor, Let the circle be unbroken)

giving Miss Aussie a strong *eyeballing*. (McMillan)

Száj: *sucking teeth* (fogát szívja), *popping/smacking gum* (rágógumit kipukkaszt)

„Damn!” Daddy said *sucking his teeth*. (Campbell)

popping her bubble gum. (Guy, *Friends*)

Fej: *shaking head* (fej rázása)

I shook my head no. (McMillan, *Disappearing Act*)

Paralanguage (paranyelv): *crying* (sírás), *gasp* (zihálás, lihegés), *groaning* (nyögés), *laughing* (nevetés), *moaning* (nyöszörgés), *screaming* (sikítás), *sighing* (sóhajtás), *whispering* (suttogás), *yelling* (ordítás), *whining* (nyöszörgés).

She die screaming and cussing. (Walker, *Color Purple*)

Trágár beszéd, szitkozódás

Tabuk: a nyugati társadalmakban a szexszel, a valással és a testi funkciókkal kapcsolatosan tabukat. Mind a standard, mind a vernakuláris angol tabui: *shit*, *piss*, *fuck*, *pussy*, *dick*.

Then he push his thing inside my pussy. (Walker, *Color Purple*)

A leggyakoribb vernakuláris expletívák: *Shit!*; *Damn!*

Vernakuláris szitkozódások: *old skullhead in de grave yard*; *ole springy-leg husband*; *u-galy* (*ugly*); *ugly varmin*; *old wet-eyed man*; *you black bastards*; *ole Blackie*; *beat-up looking chick*; *scroungy bastard*; *thunder buns*; *old big-tittied Beulah*; *silly chile*; *simple-minded*; *dumn bastard*; *simple jokers*; *a Bible-thumping idiot*; *you mean old fool!*; *so dumn*; *dat villyun*; *dat debbil*; *breath-and-britches*; *scoundrels*; *you yaller rascal*; *Mouth-Almighty*; *zigaboos*; *you goddam bastard*; *The slick bastard!*; *hellions*; *a mama's girl*; *that little rascal*; *The big LIAR!*; *You a drag and a half*; *those slack-mouth gossips*; *that ole devil*; *you no-good bum*; *asshole*; *that little cripple-looking colt you been fuckin'*; *dirty dog*; *a stuttering jackass*; *you old hen's ass*; *monkey*; *you so chicken!*; *this lil ol' heifer*; *you fresh heifer*; *you stinkin' li'l heifer you!*; *De two-faced heifer!*; *You red-headed heifer*; *rhiney heifer*.

Metanyelv – a beszéd típusai

prattle and fib (butaságokat fecseg és gyerekesen füllent); *babble* (gügyög); *loud talk*; *holler*; *shout* (kiabál); *playing the dozens* (interaktív inzultusokkal illet valakit); *laughing*; *curse/cuss* (szitkozódik); *chastise* (szidalmaz); *remarks* (megjegyzések); *fuss* (veszekszik, zsemlélődik); *signify* (egymást sértegetik játékosan); *testify* (igazol, tanúsít).

7.4.2. *The Color Purple* - szókincs és afro-amerikai beszédaktusok

A szöveg tartalmaz olyan szavakat, amelyeket bár felismerhet az átlagos beszélő – olvasó, de informálisnak, szokatlanak, régiesnek vagy egzotikusnak tűnnek számára. Az első csoport informális standard amerikai angol szavakat tartalmaz, pl. *to tote* (*visz, cipel*), *bust out laughing* (*nevetésben tör ki*), *blankety-blank* (*üres*), köznyelvi és idiomatikus kifejezéseket, pl. : *to take down a peg* (*megszelídít*), *to blow the whole prison to kingdom come* (*felrobbant*), *crazy as betsy bugs* (*őrült*), *to cut one's own switch* (*azért tesz valamit, hogy megbüntesse magát*). A második csoport olyan kifejezéseket tartalmaz, amelyek földrajzilag vagy etnikailag korlátozottak. Ezek olyan szavak, amelyeket kizárólag Délen használnak, vagy olyan szavak, amelyek Délről erednek, de mára átterjedtek az ország más területeire. Ilyenek az étkezéssel kapcsolatos szavak: *chitlins* (*ehető belek*), *grits* (*kukoricakása*), *clabber*

(*aludttej*), *store bought bread* (*bolti kenyér*), *churchgoing clothes* (*templomba járó ruha*), *no count man* (*jelentéktelen ember*), *to scrunch down* (*összekuporodik*), *little bitty thing* (*gyerek*), *to fix one's mouth* (*kifejezi magát*), *to rassle* (*birkózik*), *nary* (*egy sincs*), *to hant* (*kísért*), *yourn* (*tied*), *aplenty* (*rengeteg*), *hard roe* (*row*) *to hoe* (*nehéz feladat, nagy teher*). A harmadik csoportba a nem kifejezetten fekete angol szleng szavak tartoznak: *reefer* (*füves cigi*), *to gag* (*fuldoklik*), *hick* (*vidéki bunkó*), *to dress to kill* (*elegánsan öltözik*), *moochie* (a Drag-hez hasonló lassú tánc), *conk* (*hajpomádé az 1940-es évekből a haj kivasalásához*). A következő csoportot az afrikai eredetű szavak alkotják: *jukejoint* (zenés (blues) szórakozóhely a 20. század elején, ahova főleg fekete amerikaiak járnak az USA dél-keleti államaiban), *yam* (*jamgyökér*), *mammy* (a századforduló táján az *anya* szó helyett használták a feketék). Az angol eredetű, de a szótárakban nem fellelhető szavak a következők: *daidie* (malapropizmus a *diaper pelenka* szó helyett); *embroder* (*hímez*), *chifferobe* (*ruhásszekrény, vegyületszó: a chiffonier és a wardrobe ötvözete*), *hansker* (*zsebkendő*), *scandless* (*botrányos, vegyületszó: a scandal és a scandalous ötvözete.*) A karakterek játéka a szavakkal vagy népetimológia: *horsepitality* *hospitality* helyett (*vendégszeretet*), *moving star movie star* helyett (*filmszillag*), *two berkulosis tuberculosis* helyett (*tuberkulózis*), *newmonya pneumonia* helyett (*tüdőgyulladás*), *'direar' 'diarrhoea'* helyett (*hasmenés*), *tassles tassels* helyett (*bojt, rojt, pompon*), *mischeevous mischievous* helyett (*gonosz, pajkos*), *button* (*gomb klitoris jelentésben*), *cookstove* (*tűzhely*), *to git big* (*teherbe esik*), *my / her friend* (*bajom / baja menstruáció jelentésben*), *virgin* (*szűz, olyan valaki, aki még nem élt meg valamilyen átalakulással járó élményt, Shug számára olyan személy, akinek még nem volt orgazmusa*), *to be big* (*terhes jelentésben, a fordításban hasas*), *ain't fresh* (*nem szűz*), *nappy headed* (*nagyon rövid hajú*), *titties* (*cici*), *spoiled* (*terhes*), *kinky* (*göndör haj*), *Tomming* (*leereszkedő, hízelgő viselkedés a feketék részéről a fehérek felé*), *hant* (*szellem*), *miration* (az *admiration* szóból, *csodálat*), *spose* (a *supposed to* kifejezésből, *feltételezett, elvárt*), *teefs* (a *teeth* szóból, *fogak*).

A műre jellemző beszédaktus a felelés (*comeback*).

7.4.3. *The Bluest Eye* - szókinccs és afro-amerikai beszédaktusok

A szociolingvisztikailag jelölt szavak közé az alábbi szavak tartoznak: *sassiness* (*durvaság, gorombaság*), *no-count* (*jelentéktelen ember*), *Chittlin'* (itt becenév, a *chitterlings* szóból, eredeti jelentése *belsőségek*), *dicty-like* (*sznob, gőgös, fennhéjázó*), *like-line* (*köldökzsinór jelentésben, a fordításban szerelemvonal*), *to shuck* (*becsap*), *nookey* (*közösülés*), *gandy dancers* (*vasúti munkások, a Gandy Manufacturing Company dolgozói*), *incorrigival* (az *incorrigible* helytelen írása, *javíthatatlan*), *ministratin' / menstrate* (a *menstruate* helytelen írása), *toe jam* (*a lábujjak közötti kosz*), *to cuss* (*szid, veszekszik*), *her little old smoke* (*a kis nigger kölykét*), *Sandy Claus* (*Santa Claus helyett, a fordításban nyári Mikulás*), *hunkie* (*csinos, szexi*), *heifer* – (*nő, rosszálló kifejezés, a fordításban néember*, *coon/coon baby* (sértő szó a feketékre), *to play nasty* (valaki valami szexszel kapcsolatos helytelen dolgot tesz vagy mond, *disznólkodik* vagy *csunyálkodik* a fordításban).

A műre jellemző beszédaktus a felelés (*comeback*) és az ismétlés.

8. A korpusz kvalitatív és kvantitatív elemzése

8.1. Az angol Walker-korpusz elemzése

A vizsgált korpuszban 394 elliptikus mondat található. Van több olyan mondat is, amiből több szerkezetileg fontos szó is hiányzik, ezáltal *anakoluthon* szerkezet áll elő. A szófajukat tekintve főleg a személyes névmások és a segédigék hiányoznak: *a* 11; *am* 1; *and* 1; *are* 53; *as* 4; *at* 1; *be*; *been* 1; *can* 1; *did* 5; *do* 23; *does* 5; *for* 3; *going*; *got*; *had* 6; *has* 18; *have* 24; *haven't*; *he* 26; *her* 1; *here* 1; *him*; *I* 14; *if* 3; *in* 1; *is* 110; *it* 21; *kept* 1; *of* 17; *or* 1; *she* 17; *that* 4; *the* 18; *there* 2; *they* 3; *to* 3; *up* 1; *was* 36; *we* 2; *was* 1; *were* 6; *what* 2; *which* 1; *who* 1; *with* 1; *will* 7; *would* 2; *you* 2.

Kettős tagadás: 55 esetben fordul elő.

Don't nobody **come** to see us.

Don't touch **nothing**.

But he **don't** pay her **no** mind.

I **ain't** **no** man.

Us **don't** say **nothing** to each other.

Tagadás

ain't 18 *aren't*; *haven't isn't*; *didn't*;

don't *didn't* 8

don't *doesn't* 10

don't *isn't*

nary *not any* one of them

Birtokviszony: aposztróf és –s hiánya

anybody hair; **babies** mouth; **Billy** shoulder; **child** hair; **children** daddy; **daddy** name;

God help; **Grady** bed; **Harpo** pants; **Harpo** place; **ladies** dress; **husband** wagon; **Odessa** amazon sisters; **Shug** arms; Shug **Avery** long black body; **sister** doctor;

Sofia foot; **Sofia** job; **Sofia** leg 2; **Sofia** size; the **girls** room (aposztróf hiánya)

Birtokviszony: személyes névmás birtokos névmás helyett

it black plum nipples; **them** *their* 13

Személyes névmás tárgy esete alanyi helyzetben

79 esetben áll *we* helyett *us*.

us **gitting**

us can to please him

Névmások

his own self *himself* visszaható névmás

ourself *ourselves* visszaható névmás

yall *you all* 2 személyes névmás

Névelő: *an* helyett *a*: 5

a *an* audience

Melléknév határozószó helyett

bad, to learn *as bad badly* as Nettie; **big and broad** *big and broadly*; **funny** *funnily* 3; **pleasant** *pleasantly*; **quiet** *quietly* 2; **real** *really* 11; **slow** *slowly* 3; **serious** *seriously*; **sure** *surely* 5

Eye dialect

'**em** *them* 14; '**en** *than*; '**im** *him*; **bout** *about* 43; **an** *and* 8; **a'tall** *at all*; **ast** *ask* 18; **ast** *asks* 4; **ast** *asked* 36; **cause** *because* 15; **cept** *except* 4; **cryin** *crying*; **cross** *across* 7; **deef** *deaf* 2; **fer** *for*; **fine** *has found* ; **forgit** *forget*; **forgitful** *forgetful*; **gainst** *against* 3; **gal** *girl*; **git** *get* 29; **gitting** *getting* 6; **go git** *to get*; **glowy** *glowing*; **hind** *behind*; **kilt** *killed* 4; **kine** *kind*; **learnin** *learning*; **long** *along*; **ma'am** *madam* 3; **meetcha** *meet you*; **miration** *admiration*; **naw** *no* 14; **nother** *another* 2; **nuff** *enough* 3; **scuse** *excuse*; **set** *sat* 2; **setting** *sitting*; **sides** *besides*; **sometime** *sometimes* 8; **sorta** *sort of* 2; **speck** *suspect* 2; **spose** *suppose* 1; **sposed** *supposed* 3; **stead** *instead*; **suh** *sir* 2; **tare** *tore*; **teef** *teeth*; **tho** *though*; **thout** *without*; **troth** *trough*; **tween** *between* 3; **wellsah** *well sir*; **yessuh** *yes, sir*

Malapropizmusok

bidniss *business*; **daidies** *diapers* 2; **embroder** *embroidered*; **embrody** *embroidered*; **horsepality** *hospitality*; **preshatation** *appreciation*; **scandless** *scandalous* *botránnyos*, vegyülékszó: a scandal és a scandalous ötvözete; **the Neater, the Peter, and the Santomareater**. *Niña, Pinta, Santa María*

A létige

Szokásos cselekvést kifejező (*habitual*) **be** 12 esetben fordul elő.
the food **be** cold

A létige standardtól eltérő alakja szerepel

been *was*; **is** *are* 8; **is** *have been*; **is** *was* 3; **is** *were*; '**m** *was* 3; '**s** *are*; **was** *were* 3; **was** *were* courting; **was** *were* singing

Ige főnévi igenévi alakja jelen idő egyes szám 3. személy helyett

act *acts* 3;; **bloat** *bloats*; **blush** *blushes*; **bring** *brings*; **calls** *call* 4; **care** *cares* 1; **catch** *catches* 1; **come** *comes* 14; **cook** *cooks* 3; **corrupt** *corrupts*; **crumple** *crumples*; **do** *does* 4; **drink** *drinks*; **drive** *drives*; **eat** *eats* 7; **expect** *expects*; **feel** *feels* 2; **finger** *fingers*; **finish** *finishes*; **frown** *frowns*; **get** *gets*; **give** *gives* 4; **go** *goes* 3; **halt** *halts*; **happen** *happens* 2; **have** *has* 2; **hug** *hugs*; **hurt** *hurts*; **kiss** *kisses*; **knock** *knocks* 2; **laugh** *laughs*; **lean** *leans* 2; **leave** *leaves* 2; **like** *likes*; **live** *lives* 2; **look** *looks* 19; **love** *loves* 9; **make** *makes* 3; **manifest** *manifests*; **mean** *means*; **mention** *mentions* 2; **need** *needs*; **outdress** *outdresses*; **play** *plays*; **plop** *plops*; **poke** *pokes*; **press** *presses*; **pull** *pulls*; **put** *puts* 3; **raise** *raises*; **rattle** *rattles*; **reach** *reaches*; **read** *reads*; **remember** *remembers*; **retire** *retires*; **ring** *rings*; **rise** *rises*; **say** *says* 120; **see** *sees*; **seem** *seems* 5; **shrink** *shrinks*; **sigh** *sighs*; **sing** *sings*; **sit** *sits*; **sleep** *sleeps* 3; **smile** *smiles*; **snuggle** *snuggles* 2; **sound** *sounds*; **start** *starts* 3; **step** *steps*; **stuff** *stuffs*; **suit** *suits*; **taste** *tastes*; **tease** *teases*; **tell** *tells* 2; **think** *thinks* 2; **threaten** *threatens*; **try** *tries*; **turn** *turns* 2; **want** *wants* 9; **wear** *wears*; **whimper** *whimpers*; **work** *works*

Az ige főnévi igenévi alakja helyett egyes szám harmadik személyű jelen idejű alak (-s) szerepel

enjoys *enjoy*; **feels** *feel* 3; **loves** *love* 2

Az ige főnévi igenévi alakja szerepel befejezett jelen helyett
pass has passed; stop has stopped; turn has turned

Ige főnévi igenévi alakja múlt idő és befejezett melléknévi igenévi alak helyett
act acted 2; bat batted; begin began; belch belched; bend bent; bite bit; blurt blurted; bring brought; buzz buzzed; call called 5; can could 2; care cared 2; chop chopped; chuckle chuckled; clam clammed 5; come came 22; cram crammed; cross crossed; crumble crumbled; cry cried 2; cuss cussed 2; die died 2; dip dipped; discover discovered; do did 5; donate donated; dote doted 2; dress dressed 4; drop dropped; eat ate 2; echo echoed; fall fell 3; feel felt 8; figure figured; fill filled; find found; flop flopped; follow followed 4; force forced; frame framed; frown frowned 4; fuck fucked 2; get got, giggle giggled, give gave 4; go stand went to stand; go went 5; grab grabbed; grab hold grabbed 2; grow grew; happen happened 2; haul hauled 2; have had 5; help helped; hug hugged; keep kept; kick kicked; kill killed; kiss kissed 4; knock knocked 2; know knew 3; laugh laughed 3; leave left 2; like liked 2; limp limped; listen listened; look looked 22; love loved 3; make made 2; marry married; mess messed; motion motioned; move moved 2; muse mused; mutter muttered; notice noticed 2; pack packed; pass passed; peel peeled; pick picked 2; pipe piped; poke poked; pray prayed; pull pulled; push pushed; puzzle puzzled; rattle rattled; reach reached; rear reared; remain remained; remind reminded; rest rested; roll rolled 3; rummage rummaged; run ran 3; say said 133; scare scared; scream screamed 2; see saw 4; seem seemed; sew sewed; shame shamed; shine shone, shock shocked; shout shouted; sit sat 2; sleep slept; smile smiled; snatch snatched; sneak sneaked/snuck; speak spoke 2; stagger staggered 2; stare stared; start started 9; stick stuck 2; stop stopped; suck sucked; surprise surprised 2; suspect suspected; swing swung 2; take took 2; talk talked 4; tell told 3; think thought 5; throw threw 3; thump thumped; touch touched 3; trail trailed; tremble trembled; try tried 3; turn turned 3; undernourish undernourished 2; unravel unravelled; use used 2; vomit vomited; wake woke; walk walked 2; want wanted 2; wash washed 2; watch watched; wave waved; wiggle wiggled; work worked 3; yawn yawned

Ige főnévi igenévi alakja folyamatos múlt vagy jelen igeidő helyett
begin is beginning; brag is bragging; come was coming 2; creak were creaking; cry was crying 3; drip was dripping; eat was eating; finish was finishing; grin is grinning; grow is growing 2; hold is holding; laugh is laughing 3; look was looking; munch was munching 2; run is running; sit are sitting; sit were sitting 3; sleep was sleeping; stand was standing; talk were talking; tease is teasing; think was thinking; trim was trimming; try is trying 3; turn was turning; wash was washing; watch was watching; work is working

Rendhagyó ige regularizált/szabályos múlt ideje

*I **knowed** it was her.*

*Ah, Harpo, say Mary Agnes, sipping some lemonade, I didn't know you **knowed** history.*

Past Participle használata múlt idő helyett

*I **seen** my baby girl.*

*Like everything I **seen**, she **seen**, and she pondering it.*

Done aspektus jelölő:

Hatszor fordul elő a korpuszban.

*I feel bad sometime Nettie **done pass** me in learnin.*

Gon/Gonna aspektus jelölő

Tizenkétszer fordul elő a korpuszban.

Gonna make me an my girl some new dresses, she say.

Pronominális appozíció vagy személyes névmás értelmező helyzetben, ami felfogható szerkezetkeveredésként is.

Háromszor fordul elő a vizsgált korpuszban.

My little girl she look up...

My mama she fuss at me...

...some **peoples us** know don't mean I ain't got religion.

Főnév

Szabályos többes szám rendhagyó főnévnel analógiás hatásra/dupla többes szám
foots *feet*; **peoples** *people* 4 (*emberek* jelentésben); **mens** *men* 5; **polices** *police*

Egyes számban áll a főnév többes szám helyett

cent *cents*; **folk** *folk*; **sound** *sounds* 5; **pair** *pairs*; **question** *question*; **worm** *worms*; **yard** *yards*

Helytelen előljárósó

wait **on** *for*

Egybeírás különírás helyett

blackeyed *black eyed*; **diningroom** *dining room*; **everyday** *every day* 2; **everytime** *every time* 2; **graybearded** *gray bearded*; **maybe** *may be*; **whitehaired** *white haired* 2

Különírás egybeírás helyett

every thing *everything*

Mondattan

How long you had your little girl? kérdés segédige nélkül

How her hair is? szórend

What I'm sposed to put on? szórend

What us care? *Who cares?*

SZÓKINCS

a little bitty thing gyerek szleng

big pregnant 5 terhes jelentésben, a magyar fordításban *hasas*

boocoos of money *very much* beaucoup money *beau-coups /boo-coos /boo-koos* francia eredetű Délen használt szó

button 2 gomb klitorisz jelentésben gyermeknyelvi

chitlins ehető belek Déli eredetű szó

clabber aludttej Déli eredetű szó

come go jönni menni helyett helytelen szóhasználat

conked ige a *conk* szóból, hajpomádét használ a haj kivasalásához

Crazy as bets bugs. *őrült* informális standard amerikai

cuss *cussed* 2 **cussing** *curse* szleng

darkies *a person with dark skin who comes from Africa*, szleng, sértő

darn *damn* durva

drug out *down, depressed* szleng

dumpty *dumpy woman* szleng

flittish a magyar fordításban *csicsás*, szleng
fuck 2; fuck fucked 2; fucking *to have coitus* vulgáris
fucking, your **fucking** mama vulgáris
goo-goo eyes *amorous glances* szleng
headrag *scarf* szleng
hots, I got the *hots* for a boy of nineteen szleng
Jukejoint 2 zenés (blues) szórakozóhely a XX. század elején, ahova főleg fekete amerikaiak járnak az USA dél-keleti államaiban, afrikai eredetű szó
kind of töltelékszó, informális
kinky *tightly twisted* or *curled* göndör haj szleng
lay lie 5 *fekszik* helyett *fektet* helytelen szóhasználat
lit out *ran away* szleng
niggers 2 durva
outdress *be more elegant than others* szleng
pussy 2 *the vulva* vulgáris
reefer 2 *a marijuana cigarette* régies nem kifejezetten fekete angol szleng szó
roll her eyes az afro-amerikaiakra jellemző nézés
say tell me helytelen szóhasználat
screw *to have coitus* vulgáris szleng
sort of 13 töltelékszó, informális
teach *learn tanít* helyett *tanul* helytelen szóhasználat
thing, his thing *penis* vulgáris
titties 3 *breast* szleng
whitefolks *white people* szleng

A korpusz szövegszavainak száma 11.678. A nem standard amerikai angol szavak száma 1.572, ami a szavak 13,46 százalékát jelenti. Ezen kívül meg kell említeni a 394 elliptikus mondatot. A korpusz alapú kutatás előnye, hogy viszonylag pontos kvantitatív elemzéseket is lehetővé tesz, így mennyiségi szempontból is össze tudjuk hasonlítani az eredeti angol szöveget a fordított szövegekkel. A korpusz alapú kvantitatív vizsgálat során vettem észre az elliptikus mondatok kimagasló arányát, ami a kutatás elején végzett kvantitatív elemzés során nem volt szembevetendő és amire nem történik utalás Kelecsényi Nóra kandidátusi értekezésében sem.

8.2. Az angol Morrison-korpusz elemzése

215 elliptikus mondat található a korpuszban, ezáltal *anakoluthon* szerkezet állt elő.

Néhány szemléletes példa az ellipszisre:

Are You kidding?

You are telling me.

Do you Remember that grinning Hattie?

What do you want, girl?

Has He ever been married to anybody?

What are they going to do about her?

You had better be quiet.

Of Course I will.

Do You think 'cause you are skinny, folks think you are young?

A legtöbb esetben a személyes névmás és a segédige hiányzik. Több olyan mondat is szerepel a korpuszban, amelyből több szó is hiányzik.

a 3; am 1; and 1; are 44; as 2; at 1; can 1; did 6; do 30; does 2; ever 1; had 8; has 9; have 29; he 4; heard 1; her 2; I 11; if 2; is 8; It 9; looks 1; o'1; of 5; she 9; should 1; so 1; that 8; the 3; there 3; they 4; to 2; want 1; was 6; we 3; were 3; who 1; will 5; would 2; you 15.

Kettős tagadás

72 esetben fordul elő.

She **wasn't** never right.

I hope **don't nobody let** me roam around.

Don't she have **no** people?

Henry **ain't no** chicken.

No, but he **ain't no** buzzard, either.

You sure **ain't** bringing in **nothing**.

I never seen **nobody** with as many boyfriends.

Többszörös tagadás öt mondatban fordul elő

Don't nobody **never want nothing** till they see me at the sink.

She wouldn't **let up none, neither**, even when I give her my word that Cholly **wouldn't** come back there **no** more.

She **didn't never** give me the eleven dollars she owed me, **neither**.

Ain't no Samson **never** come to **no** good end.

Don't nobody know **nothing** about them anyway.

Tagadás 36 esetben az *ain't* szóval történik, például: **Ain't** *Aren't* you scared?

A sztenderd amerikai angolban ezek a szavak állnának helyette:

aren't 11; couldn't 1; didn't 1; hasn't 2; haven't 6; isn't 15.

Aspektus jelölők: 29 esetben fordul elő

A *done* egyszer fordul elő: You **done** caught cold in your womb.

9-szer a *gonna* : How she **gonna** walk like that?

18-szor a *gone* : I'm **gone** get the wash.

Szokásos cselekvést kifejező be (*habitual be*) **16-szor fordul elő**

I **be** strong, I **be** pretty, I **be** young.

Now I **be** strong enough, pretty enough, and young enough to let him make me come.

Igék

Tárgyas és tárgyatlan igék felcserélése

run *chase* tárgyatlan ige tárgyas helyett

lay lie *laying lying*; tárgyas ige tárgyatlan helyett

Helytelen szóválasztás

come *went jön - megy*

The old one was **learning** *teaching* the young ones about babies. helytelen ige, *tanul - tanít*

Regularizáció, azaz rendhagyó ige a múlt idő szabályos –ed szuffixumával

knoved *knew* 6

He **knoved**, I reckon, that maybe I weren't no horse foaling.

seed *saw* 6

When I first **seed** Cholly, I want you to know it was like all the bits of color from that time down home...

costed *cost*

When my daddy died last year this April it **costed** *cost* one hundred and fifty dollars.

threwed *threw* 3

I recollect how her baby brother who she put through dentistry school didn't invite them to some big party he **threwed** *threw*.

Az ige rendhagyó múlt ideje kap egy szabályos –ed szuffixumot:

felted *felt*, I **felted** *felt* good about that baby

A továbbiakban nem csoportosítom az igéket, csak felsorolom őket.

beared *bore*; **been** *was*; **begin** *began*; **can** *could*; **carry** *carries*; **come** *came* 10; **cry** *cried*; **do** *does*; **done** *did*; **don't** *didn't* 5; **don't** *doesn't* 13; **doubts** *doubt*; **get** *got*; **give** *gave* 8; **go** *went*; **gone** *went*; **has** *have*; **haul** *hauled*; **hear** *heard*; **know** *knew*; **know** *knows*; **knows** *know* 2; **lift** *lifts*; **live** *lived*; **look** *looked* 2; **look** *looks* 3; **looks** *look*; **make** *made* 4; **makes** *make*; **need** *needs*; **need** *needs* 2; **picks** *picked*; **put** *puts*; **run** *ran*; **say** *said*; **say** *says* 5; **see** *saw*; **seem** *seems*; **seen** *saw*; **sees** *saw*; **sees** *see*; **slacks** *slacked*; **sounds** *sound*; **spreads** *spread*; **start** *started*; **stretches** *stretch*; **taken** *took* 4; **think** *thought*; **turn** *turns*; **want** *wanted* 2; **wants** *want*; **was** *were* 17; **wasn't** *weren't* 4; **were** *was*; **weren't** *wasn't* 4; **worry** *worried*.

Melléknév áll határozószó helyett

awful *awfully*; **bad** *badly* 3; **good** *hard*; **good** *well*; **proper** *properly*; **quick** *quickly*; **real** *really* 4; **soft** *softly*; **sure** *surely* 9.

Határozószavak képzése a like összetevővel

slow-like *slowly*; **soft-like** *softly*; **strong-like** *strongly*.

Birtokos névmás helyett személyes névmás áll 19 esetben

see **them** *their* eyeballs lolling back

Eye dialect 73 esetben fordul elő

bed 3 *better*; **'bout** *about*; **'long** *along*; **'round** *around*; **aholt** *hold*; **awwwwww** *brrrrrrrrr*; **'bout** *about* 4; **'cause** *because* 15; **'cept** *except*; **'cepting** *excepting*; **chile** *child*; **chil'ren** *children* 2; **could** *have of* 2; **dadd** *dad*; **dyin'** *dying*; **'em** *them*; **gal** *girl*; **gettin'** *getting*; **gimme** *give me* 2; **git** *get the wash*; **good-lookin'** *good-looking*; **grandmaw's** *grandma's*; **heerd** *heard*; **heyyy** *he*; **holt** *hold* 5; **hooping** *whooping*; **jest** *just* 3; **kantcha** *can't you*; **lemme** *let me*; **'less** *unless*; **'live** *alive*; **'lloed** *allowed* 2; **'lone** *alone*; **'long** *along*; **looka** *look* 2;

ma'am *madam* 13; **makin'** *making*; **'member** *remember* 5; **naw** *no* 8; **necked** *naked*; **no'm** *no, madam* **noooo** *no. 2* **ooooo** *oh*; **outta** *out of*; **pea-knuckle** *pinnacle*; **runnin'** *running*; **scairt** *scared*; **set** *sit*; **shet** *shut up*; should *have of* 2; **somethin'** *something*; **'spect** *suspect*; **talkin'** *talking*; **til** *till*; **tore** *torn*; **uuuup** *up*; would *have of*; **wanna** *want to*; **want** *went*; **whup** *whip*; **why'nt** *don't*; would *have of*; **ya** *your*; **yadaddsleepsnekke** *your dad sleeps naked*; **yas** *yes*; **yeh** *yeah*.

Durva kifejezések, csúfolódások

addled

All the while I was thinking how dumb she was.

bastard

black e mos 6

Don't know who he is half the time

Don't you have sense enough to

dumbbell

her little old smoke

I don't give a shit how you get it.

Mammy made.

moron

no-count

Now, get the fuck outta my face!

Old nasty.

She couldn't get that one thing through her thick head.

She just sucked her teeth a little and made out like **what I said was dumb**

Six-finger-dog-tooth-meringue-pie!

Something wrong with your head?

that dirty nigger

that old crazy nigger

the girl was always foolish

Tough shit, buddy.

Yes, stupid.

You all ready made.

You must be boy-crazy.

You must be the biggest fool in this town.

You must have been one dumb somebody.

You naked fuck.

You say one more word, and **I'll split you open!**

you water dog

Your tough shit.

Your whiskey ass wouldn't feel hellfire, but I'm cold.

Dehonesztáló kifejezések nőkre

heifer

nasty girls

old hag

Old Slack Bessie

Tell that **bitch** she get her money.

You nasty little black bitch

Beszélő nevek

Breedlove 2; **Bullet Head** 5; **Chicken** 2; **China** 4; **Chittlin'**; **dog tooth**; **dumplin'**; **Fuller** 6 (Foolish); **honey**; **Ole sugar-tooth Greta Garbo**; **Pie**; **Poland** 2; **Puddin'**; **Soaphead Church** 2; **sweetnin'**; **The Maginot Line** 7; **trifling Peggy**.

Malapropizmusok

incorrigival *incorrigible*; **menstrate** *menstruate* 2; **ministratin'** *menstruating* 2; **Sandy Santa Claus**.

Gyermeknyelvi kifejezések

belly button *navel* 3; **like-line** *navel-string* 3

Nyelvtan

Melléknevek

simpleminded *simple-mindedness* melléknév főnév helyett

That was the **lonest** *most lonesome* time of my life. melléknév felsőfoka

the **leastest** *smallest* thing melléknév felsőfoka

The **onliest** *only* time melléknév

the **worse** *worst* thing melléknév középfoka felsőfok helyett

Névelő

a *an* evil thought névelő

Névmások

Him *He* or his brother. személyes névmás tárgy esetben alanyként

all us *we all* left from dawn home and személyes névmás tárgy esete alany when **all us** személyes névmás tárgy esete

Where they come from or **nothing** *anything*. helytelen névmás

Ya'll *You are all* soaked személyes névmás

Főnév

Rendhagyó többes számú főnév előtt határozatlan névelő áll:

a policemen *policeman*

Mondattan

Can you tell me *if is* Samson Fuller *is* 'round here somewhere? szórend, *if* hiánya

Did He **showed** *show* his privates at you?

trouble enough *enough trouble* szórend

Szleng szavak

baloney *Bolognese*; **big to-do** *fuss*; **buddy** *friend*; **butt** *buttock*; **cuss** 4 *curse*; **dicty-like** *uppity*; **froggy** *nervous/jumpy*; **his privates** *penis*; **his thing** 2 *penis*; **junk** 2 *rubbish*; **klinker-tops** *top dogs*; **knotty hair** *curly hair*; **low-down** *dishonest*; **playing nasty** 3 *talking smut*; **pot liquor** *the liquid left after meat and vegetables have been cooked*; **puke** *vomit főnév*; **puke** *vomit ige*; **sell tail** *sell her body*; **slinging snot** *behaving contemptibly*; **slop jar** *chamber-pot*; **tit** *breast*; **What the devil** *is going on here? 2*; **whoa** 4 *cool*; **You'd mak a haint buy a girdle.** *egyedi szóhasználat.*

Hasonlatok

And you look like the north side of a southbound mule.

Her eyes look like snot.

I am poor as a bowl of yak-me.

I got about as much business with another mouth to feed as a cat has with side pockets.

It's as cold as a witch's tit in this house.

My brain curls up like wilted leaves.

She looked like a black ball of hair.

She was mad as a wet hen.

...the muscles like great big peach stones sanded down, with veins running like little swollen rivers down his arms...

They deliver right away and with no pain. Just like horses.

...we stretches our arm outwise like Jesus on the cross...

You as bare-legged as a yard dog.

ISMÉTLÉS

1. He puts his thing **in me**.

In me.

In me.

2. Not until he has let go of all he has, and give it **to me**.

To me.

To me.

3. And it **lasts** and **lasts** and **lasts**.

4. My Maker will take care of me.

I know He will.

I know He will.

COMEBACK - felelés

1. All I know is, them **bandy** little **legs** of yours is every bit as old as mine.

Don't worry 'bout my **bandy legs**.

That's the first thing they push aside.

2. Well, I was little and cute then.

No more than ninety pounds, **soaking wet**.

You **ain't** *have* never been **soaking wet**.

Well, you **ain't** *have* never been **dry**.

3. How come you always say 'Whoa Jesus' and a number?

Because my mama **taught** me never to cuss.

Did she **teach** you not to drop your drawers?

4. You shut up, **Bullet Head**.

Who you calling **Bullet Head**?

I'm calling you **Bullet Head, Bullet Head**.

5. What do I care about her old **black** daddy?

Black?

Who you calling **black**?

You!

You think you so **cute**!

I am **cute**!

And you **ugly**!

Black and **ugly** black e mos.

I am **cute**!

A korpusz 10.602 szövegszót tartalmaz. A dialektus által érintett szavak száma 948, ez a szavak 8,94 százalékát érinti. Mivel 215 elliptikus mondat található a korpuszban, *anakoluthon* szerkezet állt elő. A szerző nagymértékben támaszkodott az *eye dialectre*, az afro-amerikai angol jellegzetességeire a fonológia, a morfológia és a szókincs szintjén. Nagy számban találunk egyedi hasonlatokat és az afro-amerikaiak élő beszédére jellemző ismétléseket és felelelést (*comeback*).

8.3. A magyar Walker-korpusz elemzése

A magyar korpuszt Dezsényi Katalin fordítása alapján állítottam össze, ami 1987-ben jelent meg az Európa Könyvkiadó gondozásában.

Fonológiai jelenségek – EYE DIALECT

Az *eye dialect* kifejezést George P. Krapp használta először a *The English Language in America* (1925) című művében, abban a jelentésben, hogy a köznapi nyelvhasználat hogyan jelenik meg nyomtatásban; „ez olyan írásmód, melyben „nem a fül, hanem a szem konvenciója sérül”¹⁰.

¹⁰ „*the convention violated is one of the eye, not of the ear*” (magyarul saját fordításomban)

Az inessivus esetrag *n*-je hiányzik a főneveknél, *-ba*, *-be* szerepel *-ban*, *-ben* helyett és néhány határozószónál hiányzik az esetragból az *-nn* vagy az *-nt*

abba *abban* 2; **Afrikába** *Afrikában*; **agyamba** *agyamban*; **ágyba** *ágyban*; **ajtóba** *ajtóban* 2; **általába** *általában*; **anyagba** *anyagban*; **bajba** *bajban*; **bandába** *bandában*; **békibe** *békében*; **bőrömbe** *bőrömben*; **csöndbe** *csöndben* 2; **csücskibe** *csücskében*; **dicsőségibe** *dicsőségében*; **ebbe** *ebben* 4; **ebédlőbe** *ebédlőben*; **egyhuzamba** *egyhuzamban*; **életbe** *életben* 2; **életembe** *életemben*; **életibe** *életében*; **elsőbe** *elsőben*; **éneklésbe** *éneklésben*; **enyémbe** *enyémben*; **erdőbe** *erdőben*; **fejedbe** *fejedben*; **fejembe** *fejemben* 3; **házba** *házban* 2; **hónapba** *hónapban*; **időszakokba** *időszakokban*; **iskolába** *iskolában*; **kapuba** *kapuban*; **kedvébe** *kedvében*; **kedvibe** *kedvében*; **kettesbe** *kettesben*; **kezembe** *kezemben*; **kiskorunkba** *kiskorunkban*; **kórusba** *kórusban*; **közbe** *közben* 8; **magadba** *magadban*; **Memphisbe** *Memphisben*; **miközbe** *miközben* 3; **Monticellóba** *Monticellóban*; **munkába** *munkában*; **nadrágba** *nadrágban* 2; **nyomukba** *nyomukban*; **odabe** *odabent* 2; **odaki** *odakint* 3; **odale** *odalent*; **örömébe** *örömében* 2; **rádióba** *rádióban*; **rémületembe** *rémületemben*; **rosszba** *rosszban*; **selyembe** *selyemben*; **szaténba** *szaténban*; **színeben** *színében*; **szobájába** *szobájában*; **szögletesbe** *szögletesben*; **szökőkútba** *szökőkútban*; **tanulásba** *tanulásban*; **templomba** *templomban* 6; **tisztaszobájába** *tisztaszobájában*; **tizenegyedikbe** *tizenegyedikben*; **tükörbe** *tükörben*; **udvarunkba** *udvarunkban*; **utközbe** *útközben*; **városba** *városban*; **varrásba** *varrásban*; **világba** *világban*; **zavarba** *zavarban*.

A causalis-finalis esetrag *t*-je hiányzik

amér *amiért* 3; **azér** *azért* 19; **Beasleyér** *Beasleyért*; **ezér** *ezért* 4; **ingyér** *ingyért*; **másér** *másért*; **mer** *mert* 23; **mér** *miért* 8; **ollóér** *ollóért*; **pipájáér** *pipájáért*; **süteményér** *süteményért*; **vízér** *vízért*.

Egy hang kiesése szó közepén

dóga *dolga*; **félhótt** *félholt*; **férhez** *férjhez*; **főkészíttem** *fölkészítem*; **gondósz** *gondolsz*; **hortam** *hordtam*; **káromlok** *káromolok*; **majnem** *majdnem*; **merhogya** *merthogy*; **megmonta** *megmondta*; **mért** *miért*; **meriszgeti** *meresztgeti*; **monta** *mondta* 10; **montam** *mondtam* 2; **öltözve** *öltözve*; **Tsa** *Társsa*; **varni** *varnni*; **visszhangzik** *visszhangzik*; **vonitni** *vonítani*; **vóna** *volna* 2; **vót** *volt* 2.

Két szó összevonása és hangkiesés

micsinájjak *mit csináljak*; **micsinájjon** *mit csináljon*; **micsinál** *mit csinál* 2; **micsinálnak** *mit csinálnak* 2; **micsinálnia** *mit csinálnia*; **moncsak** *mondd csak*; **mosmár** *most már* 3; **mosmeg** *most meg*; **ugyammá** *ugyan már* (hasonulás).

Szavégi hang redukciója

abbó *abból*; **elsőné** *elsőnél*; **há** *hát*; **had** *hadd*; **má** *már* 3; **maj** *majd* 14; **megin** *megint* 4; **mingyár** *mindjárt*; **mos** *most* 2

Egy vagy több hang betoldása szó közepén

állítlak *állítalak*; belételezt *beletelt*; bezsonganak *bezsongnak*.

Mássalhangzók

Két *s* áll egy *s* helyett

egészségedet *egészségedet*; egészséges *egészséges*; egyenessen *egyenesen*; erőssen *erősen*; hamarossan *hamarosan* 2; normálissak *normálisak*; nyilvánossan *nyilvánosan* 2; öregessen *öregesen*; pontossan *pontosan*; rendessen *rendesen* 2; szivesebben *szívesebben* 2; szivessen *szívesen*; tejjessen *teljesen* 2; természetessen *természetesen*; viccessen *viccesen*.

Hosszú *-sz* (*-ssz*) áll rövid helyett

először *először*; jólessz *jó lesz*; lessz *lesz* 10

Két *-l-* áll egy helyett

belételezt *beletelt*; belőlle *belőle* 5; belöllek *belőlük*; eltellik *eltelik*; felőlle *felőle*; felöllem *felőlem*; furcsállkodva *furcsálkodva*; kalapállásnak *kalapálásnak*; muzsikállás *muzsikálás*; nálla *nála* 2; nállad *nálad*; nállatok *nálatok*; reméllem *remélem*; rólla *róla* 3; szolgálójának *szolgálójának*; szóllok *szólok* 2; szögellésnek *szögelésnek*; szögelli *szögeli*; tökéletes *tökéletes*; tölle *tőle* 3; töllem *tőlem*; töllünk *tőlünk*.

Hosszú *-gy-* *-gyj-* helyett

abbahaggya *abbahagyja*; aggyunk *adjunk*; ébreggy *ébredj*; elhaggya *elhagyja*; haggy *hagyj*; haggya *hagyja* 3; haggyál *hagyj* 2; naggyából *nagyjából*; ne haggy *hagyj* el.

Hosszú *-gy-* *-dj-* helyett

elmongya *elmondja*; gongyát *gondját*; haraguggy *haragudj*; horgya *hordja*; imággya *imádja*; imággják *imádják*; megmosakoggyon *megmosakodjon*; megtuggya *meg tudja*; megtuggják *meg tudják*; megtuggyam *megtudjam*; mingyár *mindjárt*; mongya *mondja* 133; mongyák *mondják*; mongyuk *mondjuk*; osztokoggyanak *osztokodjanak*; takaroggyál *takarodjál*; tuggya *tudja*; tuggyák *tudják*; tuggyon *tudjon*.

Hosszú *-gy-* rövid *-gy-* helyett

eggyáltalán *egyáltalán*; eggyet *egy* 2; eggyik *egyik*; eggyütt *együtt*.

tt dt helyett

aluttam *aludtam* 2; aluttejbe *aludttejbe*; aluttejem *aludttejem*; aluttejet *aludttejet* 3; atta *adta* 2; elalutt *elaludt*; elatta *eladta*; fáratt *fáradt* 2; küszköttem *küszködtem*; lefeküttem *lefeküdtem*; magattól *magadtól*; maratt *maradt*; megharaguttam *megharagudtam*; megijjett *megijedt*; nyugottan *nyugodtan* 2; ríva *fakattam* *fakadtam*; rohatt *rohadt*; tuttak *tudtak*; tuttam *tudtam* 6; tuttuk *tudtuk*.

tty tj helyett

baráttya *barátja*; **beleapritgattya** *beleapritgatja*; **elfuttya** *elfutja*; **felborittya** *felborítja*;
fordittya *fordítja*; **hajittya** *hajítja* 2; **hallgattya** *hallgatja*; **hallgattyák** *hallgatják* 2; **jártattya**
jártatja; **kimódolhattuk** *kimódolhatjuk*; **láthattya** *láthatja*; **láttyuk** *látjuk* 2; **lobogtattyák**
lobogtatják; **meghallgattya** *meghallgatja*; **megláttya** *meglátja*; **megmondhattya**
megmondhatja; **megrángattya** *megrángatja*; **megsimogattya** *megsimogatja*; **megtapogattya**
megtapogatja; **összeszoríttya** *összeszorítja*; **rááldozhattuk** *rááldozhatjuk*; **tisztíttya** *tisztítja*;
úttýába *útjába*; **uttyát** *útját*.

ly j helyett

lyányom *lányom* 2 **jány** *tájszó*

g helyett k

fokta *fogta*; **lélekzetem** *lélegzetem*; **röktön** *rögtön* 2

kk k helyett

hokkedlit *hokedlit*; **hokkedlival** *hokedlival*

mm m helyett

dzsemmet *dzsemet*

ff pf helyett

coffba *cofba*

jj vj helyett

híjja *hívja*; **híjják** *hívják* 2

jj j helyett

megíjjett *megijedt*

nn helyett n

moccani *moccanni*; **utánna** *utána*

j helyett gy

begyüttek *bejöttek*; **gyön** *jön*; **gyönnek** *jönnek* 2; **rágyön** *rájön*; **visszagyön** *visszajön*;
visszagyüvök *visszajövök*.

d helyett gy

begyugja *bedugja*

tt t helyett

főkészíttem *fölkészítem*; **összeszorítottom** *összeszorítom*; **tanítt** *tanít*

s helyett zs

mozsdatom *mosdatom* 2

ty tj helyett

aggasztyák *aggasztják*; **elárasztyák** *elárasztják*; **hajtyuk** *hajtjuk*; **hozzátartya** *hozzátartja*; **kertye** *kertje*; **kertyében** *kertjében*; **nekitámasztya** *nekitámasztja* 2; **támasztya** *támasztja*; **tartya** *tartja*; **tartyuk** *tartjuk*.

sz z helyett

aszt *azt* 27; **asztán** *asztán* 44; **biztosan** *biztosan*; **dolgoosztok** *dolgoztok*; **éresztem** *éreztem*; **eszt** *ezt* 12; **hazahosztátok** *hazahoztátok*; **hoszta** *hozta*; **hosztalak** *hoztalak* 2; **húszta** *húzta*; **kérdesztem** *kérdeztem*; **kösztüik** *köztük*; **mekkérdeszte** *megkérdezte* 2; **mekkérdesztem** *megkérdeztem*; **mesztelen** *meztelen* 2; **öltöszködve** *öltözködve/öltözve*; **öltösztesd** *öltöztessd*; **végesztél** *végeztél* 2.

cc dsz helyett

acc *adsz*; **tucc** *tudsz*

cc tsz helyett

eljucc *eljutsz*; **jácca** *játsza* 2; **jáccani** *játszani*; **láccanak** *látszanak*; **láccik** *látszik* 4; **láccom** *látszom*; **nevecc** *nevetsz* 2; **sodródhacc** *sodródhatsz*; **szerecc** *szeretsz* 3; **teccését** *tetszését*; **teccik** *tetszik* 4; **varrhacc** *varrhatsz*.

cc tc helyett

uccán *utcán* 2

cc gysz helyett

eccer *egyszer* 10; **eccercsak** *egyszer csak*; **eccere** *egyszerre*; **eccerüen** *egyszerűen* 2; **naccerüen** *nagyszerűen*.

c tsz helyett

jácd *játszd*

cc jsz helyett

éccaka *éjszaka* 2; **éccakát** *éjszakát*.

sz zt+h helyett

asziszed *azt hiszed* 2; **asziszem** *azt hiszem* 5; **asziszi** *azt hiszi* 2; **asziszik** *azt hiszik*; **aszittem** *azt hittem* 4; **asszem** *azt hiszem* 3.

sz zd helyett

elkesztük *elkezdtük*; **elkesztünk** *elkezdtünk*.

sz zt+m helyett

aszonta *azt mondta* 6

gy zt+m

aszongya *azt mondja* 12; **aszongyák** *azt mondják* 2

lly ly helyett

amellyek *amelyek*; **amellyik** *amelyik*; **egynémellyek** *egynémelyek*; **ollyannal** *olyannal*.

ny nyj helyett

bánnya *bánja*; **fazonnya** *fazonja*; **köszönnyük** *köszönjük*; **menny** *menj*; **mennyek** *menjek*; **mennyen** *menjen*; **rászánnya** *rászanja*; **unnya** *unja*.

ny nj helyett

föjlajánnak *föjlajánjak*

ny nyj helyett

nagyannyuknál *nagyanyjuknál*

ss z+s helyett

asse *az se 2*; **asse** *azt se 2*; **igasság** *igazság 2*.

jj lj vagy llj helyett

ájjon *álljon 2*; **bámujjuk** *bámuljuk*; **bekapcsolja** *bekapcsolja*; **cukkozza** *cukkolja*; **csinájják** *csinálják*; **csinájjuk** *csináljuk*; **csinájjunk** *csináljunk*; **csókojjuk** *csókoljuk*; **emejjünk** *emeljünk*; **énekejjen** *énekeljen*; **énekejjünk** *énekeljünk*; **faajjat** *faaljat*; **féjj** *félj*; **felpróbázza** *felpróbálja*; **fordujj** *fordulj*; **hajja** *hallja*; **hajjanak** *haljanak*; **képzeje** *képzelve*; **köjjön** *kelljen*; **legfőjebb** *legföljebb*; **megájjon** *megálljon*; **meghajja** *meghallja*; **meghajjak** *meghalljak*; **megmarkozza** *megmarkolja*; **megtalájják** *megtalálják*; **megünnepejjük** *megünnepeljük*; **megvajjad** *megvalld*; **megzabázza** *megzabálja*; **méltóságtejjes** *méltóságteljes*; **micsinájjak** *mit csináljak*; **micsinájjon** *mit csináljon*; **nyújj** *nyúlj*; **próbájj** *próbálj*; **próbázza** *próbálja 3*; **próbájjon** *próbáljon*; **próbájjuk** *próbáljuk*; **talájják** *találják 2*; **táncozjanak** *táncoljanak*; **tejjessen** *teljesen 2*; **utojjára** *utoljára*; **vizsgájjuk** *vizsgáljuk*.

ccs ts helyett

segiccsek *segítsek*

ccs gy+cs helyett

úccsinál *úgy csinál*

kk gk helyett

lekkevésbé *legkevésbé*; **lekközlebb** *legközelebb 4*; **mekkel** *meg kell 4*; **mekkérdeszte** *megkérdezte 2*; **mekkérdesztem** *megkérdeztem*; **mekkérdezte** *megkérdezte 2*; **mekkérdi** *megkérdi 5*; **mekkötött** *megkötött*; **mekküzdünk** *megküzdünk*; **vékképp** *végkép*.

Magánhangzók

é i helyett

amég *amíg 2*; **mindég** *mindig 4*.

i é helyett

békibe *békében*; **békibe** *békén*; **csücskibe** *csücskében*; **dicsőségibe** *dicsőségében*; **életibe** *életében*; **enyimek** *enyémek*; **eszibe** *eszébe*; **kedvibe** *kedvében*; **kezit** *kezeit*; **képibe** *képébe*;

közepibe közepébe; mérgiben mérgében 2; szemivel szemével; végibe végébe.

e helyett ő

köjjön kelljen

e helyett é

belé lesz pistulva; belément belement; belétellett beletelt; belévarrtam belevarrtam; éngem engem 2; éngemet engemet; közelébb közelebb; ménedéket menedéket 2.

e helyett i

meriszgeti meresztgeti; Ugyi Ugye?

ő helyett ü

begyüttek bejöttek; visszagyüvök visszajöväk

ő helyett é

elébb előbb; legelébb legelőbb

ő helyett e

csipejére csípőjére

Hosszú magánhangzó rövid helyett

dóga dolga; félhótt félholt; gondósz gondolsz; mekküzdünk megküzdünk; öttözve öltözve; vóna volna 2; vót volt 2.

Rövid magánhangzó hosszú helyett

állítani állítani; állitlak állitalak; amig amíg 3; amugy amúgy; beleapritgattya beleapritgatja; belerugna belerúgna; besegített besegített; birná bírná; bubjára búbjára; butorkereskedőtől bútorkereskedőtől; bünös bünös; bünösöknek bünösöknek; csipőbőségen csípőbőségen; csipőre csípőre; csufol csúfol; csunyát csúnyát; dereku derekú; dijbirkózó dijbirkózó; dus dúsz; eccerüen egyszerűen 2; elhajítom elhajítom; elhizva elhízva; elkészitettem elkészítettem; elmúlt elmúlt; eltüzött eltűzött; elzsirosodva elzsirosodva; épitenek építenek 2; építik építik; építtek építetek; építettnei építettnei; felfuvódik felfúvódik; felhívják felhívják; feltüzve feltűzve; fésüt fésűt; fésűvel fésűvel; fiu fiú 3; fiuba fiúba; fiukra fiúkra; fium fiúm; fiunak fiúnak; fiut fiút; fölvisit fölvisít; gyönyörűek gyönyörűek; gyürődésekkkel gyürődésekkkel; gyürődik gyűrődik; haju hajú; hálósobabutorzatán hálósoba bútorzatán; hasonlít hasonlít; hederit hederít; hírek hírek; hírét hírét 2; hirig hírig; hiu hiú 2; hiv hív; hívja hívja; hívják hívják; hizom hízom; hugom húgom; hugot húgot; hunyorintottam hunyorítottam 2; husosak húsosak; huzatnia húzatnia; huzós húzós; huzza húzza; hüvös hűvös; így így 2; inditok indítok; irok írok; irom írom; irtam írtam; írva írva; jójó jójó; képkiallítás képkiallítás; készited készíted; kibujik kibújik; kiguvad kigúvad; kihuznia kihúznia; kimozdítható kimozdítható; kinai kínai 3; kisfiu kisfiú 5; kishuga kishúga; kíváncsi kíváncsi; kivívták kivívták; kívül-belül kívül-belül; könnyü könnyű 2; meztláb meztláb; naplementeszínüt naplemente színüt; nyilik nyílik; összekészítetek összekészítetek; összerondítva összerondítva; összeszorítottom összeszorítottom; összetakarította összetakarította; papirját papírját; papirra papírra 2; papírt papírt; rázendít

rázendít; rózsaszínű rózsaszínű 2; rugni rúgni; savanyított savanyított; segíték segíték; segíteni segíteni; sirtam sirtam; sirva sirva; számitana számítana; számitasz számítász; szemü szemü; színe színe; színében színében; színemet színemet; színesbőrü színes bőrű; színesbőrűek színes bőrűek; színesbőrüt színes bőrüt; színét színét; szívem szívem 5; szivesebben szívesebben 2; szívesen szívesen; szökőkút szökőkút; szűkebb szűkebb; szürkeszakállu szürkeszakállú; tanítania tanítania; tanított tanított; tul túl; tűnik tűnik; tűzhely tűzhely; ugy is úgyis; ugy úgy 2; ugyse úgyse; újra újra; újságba újságban; újságot újságot; újságpapírból újságpapírból; uszni uszni; uszó uszó; utközbe útközben; uton úton; uttyát útját; vizlépcsőt vizlépcsőt; vonítani vonítani

NYELVTAN

Ikes ige ragozása, -om helyett -ok, -em helyett -ek

álmodok álmodom; álmodozok álmodozom; emlékszek emlékszem; fekszek fekszem; gondolkozok gondolkozom; imádkozok imádkozom 3; mondok mondom; vágyok vágyom 2.

127 esetben szerepel **névelő** személynév előtt.

Mutató névmás személyes névmás helyett
aszt őt

Tulajdonnevek hibás írásmódja

Colombus Kolumbusz 2; Ninya Nina; Pinya Pinta; Szantamárja Santa Maria

Melléknév határozószó helyett
egész egészen

Határozószó melléknév helyett
eléggé elég

Normától eltérő igeragozás

hozzászokol hozzászoksz; nyagassa nyaggatja

Birtokos személyjel népies változata

lábom lábam; térgyét térdét; testvérje testvére

Személyes névmás, népi

nekije neki; nekijjek nekik

Személyragos határozószó

rája rá

Helytelen szóalak

mozgani mozogni

Egybeírás különírás helyett

aligalig alig alig; aligis alig is; azértis azért is; debizony de bizony; egykettőt egy-kettőt;

egysmást *egy s mást*; **ezidáig** *ez idáig* 2; **fehérember** *fehér ember*; **fehéremberek** *fehér emberek* 3; **feketeszederlepény** *feketeszeder lepény*; **fődolog** *fő dolog*; **hálósobabutorzatán** *hálósoba bútorzatán*; **harmadakkora** *harmad akkora*; **harmadolyan** *harmad olyan*; **jojó** *jó, jó*; **jólessz** *jó lesz*; **kéthétre** *két hétre*; **kilehet** *ki lehet ülni*; **kocsifeljáró** *kocsi feljáró*; **kocsifeljárón** *kocsi feljárón*; **krumplisalátát** *krumpli salátát*; **lilapiros** *lila piros* 2; **márminthogy** *mármint hogy*; **megincsak** *megint csak*; **megtuggya** *meg tudja*; **mégugyise** *még úgyse*; **midolog** *mi dolog*; **mindigis** *mindig is*; **mintmikor** *mint amikor*; **mittudomén** *mit tudom én*; **nagyonis** *nagyon is* 3; **naplementeszínűt** *naplemente színűt*; **nemakar** *nem akar*; **nemén** *nem én*; **nemis** *nem is*; **nemlátod** *nem látod*; **nemsokra** *nem sokra rá*; **nemuram** *nem uram*; **patakmenti** *patak menti*; **rámmászott** *rám mászott*; **rámnéz** *rám néz*; **rendbehozom** *rendbe hozom*, **rívafakad** *ríva fakad* *sírva*; **sehogyanse** *sehogyan se*; **sehogyse** *sehogy se*; **semmise** *semmi se*; **semmitse** *semmit se* 2; **semmiuram** *semmi uram*; **senkise** *senki se*; **sültcsirkét** *sült csirkét*; **szinesbőrű** *színes bőrű*; **szinesbőrűek** *színes bőrűek*; **szinesbőrűt** *színes bőrűt*; **úgyahogy** *úgy ahogy*.

Különírás egybeírás helyett

apró cseprő *aprócseprő*; **ugy is** *úgyis*

SZÓKINCS

Vulgáris szavak

baszás; **baszni**; **baszott** 2; **kettyintés**; **kibaszott**

Népi szavak

belé lesz pistulva *bele van esve*; **csicsás** *díszes*; **fütyölni** *fütyülni*; **hirig** *hírig/veszekedés*; **holtra** *halálra* vagyok rémulve; **kicsinyég** *kicsit*; **lassudan** *lassan*; **lesunyom** *a fejemet lehajtom*; **megébred** *felébred*; **mihaszna** *semmirekellő*; **milliom** *millió*; **rívafakad** *sírva fakad*; **tisztaszoba**.

Tájszó

elkuncorodik *elneveti magát*; **elszánakozott** *elszánta magát*; **hasas terhes** 5. **nagytermészetű** *indulatos*; **tavaszkor** *tavasszal*.

Nyelvjárási ejtés

lyány *lány/jány* 2; **mink** *mi* 3; **nyifog** *nyafog*; **szégyenled** *szégyelled*; **ustor** *ostor*.

Bizalmas szavak/kifejezések

cukkojja *cukkolja*; **degeszre** *vannak*; **eldobom magam**; **ingyér** *ingyért*; **kéne** *kellene* 4; **pasas**; **pelus** *pelenka* 2; **sonkái**, **Helyes sonkái** *vannak*. **gúnyos**; **tisztuljon onnét**; **töltöm befele** *a levest*.

Idegen szavak

gombó *gumbo* *amerikai angol szó*, **okra** *gyümölcse*; **overál** *kezeslábas*.

Szleng szavak

cefetül *érzik magukat*; **marhamód** *nagyon*.

Gyermeknyelvi
gomb *csikló* 2; **pincus** 2

Régies szavak
(meg van) **lepetve** *lepve* 3 régies

Választékos, irodalmias
oly *olyan* jól érzem magam
viselős *terhes*

Egyedi szóhasználat
pönögtető *hangszer*
sugaram *Shug* nevéből, 'cukor'
szemét görgeti *eyerolling* megfelelője

Régies szó
szerelmetes *szerelmes*

A korpusz 10.793 szövegszóból áll. A dialektus által érintett szavak száma 2.340. Ez a szavak 21,68 százaléka. A fordító főleg az *eye dialect* eszközével él. A nyelvtan alig mutat eltérést a standard nyelvváltozatétól. A szókincsben találunk néhány tájszót, szleng szót és bizalmas kifejezést.

8.4. A magyar Morrison-korpusz elemzése

A Morrison-regény magyar fordítása *Nagyonkék* címmel 2006-ban jelent meg a Novella Könyvkiadó gondozásában.

Eye dialect

Az inessivus esetrag –n-je hiányzik
magamba magamban; **méhembe** méhemben; **mibe'** miben; **rendbe** rendben; **szegényházba** szegényházban

A causalis-finalis esetrag t-je hiányzik
azé' azért 3; **ezér'** ezért; **mer'** mert 9; **mér'** mért 6; **ördögér'** ördögért; **ruháér'** ruháért.

Ikes igenél jelen időben az esetragban egyes szám első személyben –k szerepel –m helyett
hízok hízom

Az –l- kiesése és előtte a magánhangzó megnyúlása
dógozik dolgozik; **fődbe** földbe; **főjöhettek** följöhetnek; **főjönni** följönni; **főraktam** fölraktam; **vóna** volna 6; **vót** volt 7

Két szó összevonása és szó közepi redukciója

ad'de add ide 1; **aszinné** azt hinné 1; **aszittem** azt hittem 4; **aszondom** azt mondom 1; **aszongyák** azt mondják 4; **aszonta** azt mondta 6; **aszontam** azt mondtam 4; **assz'm** asszonyom 3; **asszed** azt hiszed 1; **asszem** azt hiszem 9; **asszisi** azt hiszi 1

Hang kiesése szó elején

'gen igen 3; **iszen** hiszen

Hang kiesése szó közepén

beszé'ni beszélni; (nem) **tom** tudom

Hang kiesése szó végén

Az a nagy fehér ház **a'**; Nem **a'**.;Nincs **a'** az nektek túl messzire gyalog?; **biz** bizony; **biztos** biztosan (melléknév határozószó helyett); **láltá'** láttál; **má'** már 4; **majd'** majdnem; **mikó'** mikor; **mos'** most

Egybeírás különírás helyett

belédkötött beléd kötött; **belémkötött** belém kötött; **belémteszi** belém teszi; **belémsüpped** belém süpped; **idesüss** ide süss; **kéthetente** két hetente; **odébbhengeredik** odébb hengeredik; **rádakasztják** rád akasztják; **savanyújóska** Savanyú Jóska (kisbetű nagybetű helyett)

A határozott névelő –z- hangja az utána álló főnévvel összevonódik

csupasza' zágyban csupasz az ágyban 3

A standardtól eltérő mássalhangzó, nyelvjárási ejtés

gyött jött; **kigyött** kijött; **mán** már; **öszes** összes; **honnat** honnan

A standardtól eltérő magánhangzó, nyelvjárási ejtés

csunyalzkodnak csúnyálzkodnak rövid magánhangzó; **enyimek** enyémelek; **enyimet** enyémet; **képibe** képébe; **képit** képét; **mezétlábas** mezítlábas

SZÓKINCS

Malapropizmusok

deviántos deviáns; **menstrál** menstruál; **menstrálsz** menstruálsz; **ministráció** menstruáció; **ministrál** menstruál

Beszélő nevek

Breedlove; **Chicken**; **China**; Fuller, **Flúgos**. (az angol eredetiben foolish); **Golyófej**; **Hatujjú-Meróbáj-Kapafog!**; **Kapafog**; **Maginot-vonal** 2; **Meróbáj**; **Pie**; **Poland**; **Szappanfej Atya**

A prostituáltak ételneveken szólítják meg a lányokat

Csibe; pudingom; kiscsömböc; mézcsöppöm; Te kis kuglóf; te töpörtyű.

Nőkre utaló dehonasztáló kifejezések

a vén boszorka; a Vén Pethyüdt Bessie; **léha** Peggyvel lépett le; **Mondd** meg annak a **szukának**, majd megkapja a pénzét!; **Te undok kis fekete szajha.**; Valaki megkérdezte tőle, hogyan hagyhatta ott a tisztas, istenfélő Dellát egy ilyen **némber** kedvéért?

Ostobaságra/elmebajra utaló kifejezések

a lány meg mindig is bolond vót

A nő meg csak szívta a fogát, mintha én hülyeséget beszélnék.

Annyi eszed sincs, hogy a fejedet föltartsd?

A város legbutább gyereke vagy!

Az öregasszony teljesen megzavarodott.

Biztos fiúbolond vagy.

Biztos má' akkor elment az esze.

bolondot csinált belőlem

egyik lány se volt nagy koponya.

Emlékszel arra a vigyorgó Hattie-re? Nahát annak is több volt egy keréssel.

És a vén bolond Szappanfej Atya is arra lakik.

Ezt az egyszerű dolgot nem bírta megemészteni a nagy eszével.

Hát az a vén bolond nigger

Hogy hívták? Fuller, Flúgos. (az angol eredetiben *foolish*)

Közben meg azt gondoltam, ez milyen hülye.

miért hordod össze nekünk ezt a sok sületlenséget?

Mintha egyik Breedlove-nak se lenne ki a négy kereke.

Nem is a fukarsága, inkább az együgyűsége miatt.

Nem sületlenség.

Olyan ostoba vagy!

Te aztán jó hülye lehettél!

te bolond...

te buggyant!

Te eszement bolond...

te hülye!

te idióta

Valami nem stimmel nálad odafönt?

Gyermeknyelvi kifejezések

És hogy kapja meg a kisbaba a vért? A **szerelemzsinóron** köldökzsinóron át.

Ahol a hasadon a **gomb** köldök van.

Abból nő ki a **szerelemzsinór** köldökzsinór, hogy aztán vért pumpáljon a kisbabába. g

De ha a **hasgombból** köldökből **szerelemzsinórok** köldökzsinórok nőnek, hogy vért adjanak a babának, és csak a lányok várnak kisbabát, akkor a fiúk hasán miért van gomb? Nem tudom.

Bizalmas szavak, tájszavak, csúfolódások, szitkozódások

A fenébe

akkor a fél életed hiába telt el

Amíg erő van a testemben, és nyelv a számban!

árulhasd a segged

asszonyszag, ő azt szereti, ha egy asszonynak asszonyszaga van

Atyaisten, persze.

beköpte Dillingert

Cs ta ta cs ta ta Csa ta ta ta ta ta

csak úgy dajkálom a pénzt

csöcs, a csöcsömet harapdálja; rögtön cuppogott a csöcsöm után

csúnyálgodik 3

csupasz, A faterja csupasza' zágyban. 3

De ha egyet is tüszentek, a jóisten könyörüljön rajtad!

disznó, A disznó. ; A vén disznó!; Vannak férfiak, akik egyszerűen disznók.

disznólkodik, Nevelnék inkább disznót, mint disznólkodó lányokat!; Fogsz még

disznólkodni?

elemelt reggel az erszényemből három dollárt

elhussan, a vén boszorka elhussan (eloston, tájszó, Debrecen környéke) melletted abban a kalapban

Én vagyok a nyári Mikulás? Tőlem oszt levehetik a zoknit (angolszász kultúrkörben zokniba teszik a karácsonyi ajándékot), mer' nincs karácsony.

felszívódik, gyorsan fel is szívódott

fene, A fenébe is, dehogynem!

fölfalja őket a whisky

fölibénk fölénk nyelvjárási

gyömköd, a hasamat gyömködi / a hasamat gyömöszkölje tájszó

Hát a Henry se mai gyerek! De nem is vén kecske!

Hát ez szar, haver!

Hát, teljesen kilettem.

idedugja a képit, Legalább egyszer dagnák ide a képük, hogy lássák, van-e egy darab kenyerem.; Senki ide nem dugta vóna a képit, hogy megnézze, kap-e enni ez a gyerek.

idesüss, Na idesüss, haver!

iszik, a szegényházba iszik engem

Ja, fiam, mikor rájöttem, hogy eladható ...egy madártollal is hanyatt lehetett engem dönteni.

jambósapka bojtos sapka

Jézusom!; Jézusom, kilencvenkilenc! ; Jézusom, százkilencvenöt. eufemizmus, káromkodás

Kapd el, Jézusom! Kapd el!

képibe másztam volna

Készáru vagy.
Ki a házamból!
Ki innen!
Ki mondta, hogy utánam mászkálj?
kiböki, bökd ki /bökd ki végre
Kiemeled azt a részeges seggedet az ágyból
Kilencszázhuszonhét óta nem láttam én egy fiút se, te töpörtyű!
kotyvasztottam valamit bizalmas, rosszalló
Krisztusom!
Kuss legyen!
Leharapták neki?
lelép, léha Peggyvel lépett le
lófrál, Ő lófrált erre akkoriban
lóg, Nem lóghatunk itt egész nap.
majd' eldobta magát
Mama kedvence.
Még aznap este holtan esett össze.
Még egy szó, és kettéhasítlak!
meg kellett adnunk a módját
Még megkapod!
megüti a szél, Talán ettől ütötte meg a szél?
Menj haza, Rosemary! Az előadásnak vége.
Mer' így a szegényházba végzem.
mesterkedik, azon mesterkednek bizalmas
Mi az ördög folyik itt?
Mi az ördögér' kell bárkinek három liter tej?
Mi folyik itt?
Mit képzelnek ezek? Én vagyok a nyári Mikulás?
Mit keresel te az én udvaromon?
Mit kerestek itt?
moslék bizalmas, rosszalló
Ne tedd próbára a türelmemet, ember!
nigger, a kis nigger kölykét;Az a mocskos nigger!
okádék
okádik, okádhattál
Olyan emberhez ment, akinek hasadás van száj helyett az arcán.
összerondítani
oszt *aztán* tájszó
Ötven se ér föl belőlük az én Deweym bokacsontjával.
penderítse le a fattyút a magas lóról!
pisál, De pisálni se tudtak, ha az életükbe került vóna volna is.
piszkafa népi
Pofa be.
rádakasztja, A népek csak úgy rádakasztják a gyerekeiket

rásóz, ne sózzanak rám egy szakadt darabot
savanyújóska *Savanyú Jóska* bakonyi betyár
Szart se érdekel, hogy kimész-e.
Szurkos, Surkos. 3
takarodj innen 2; takarodjon
taknyolódik, Akkor meg ne **taknyolódj** itt!
Te meg baszki takarodj az utamból!
Te pucér fasz!
te vén tengeri medve
Téged senki nem hívott!
Több embert ölt meg, mint a tébécé.
továbbállnak tréfás
Túnés!
úgyis rosszul végzi
Valahol itt eszi a fene.
várandós választékos
vér ne maradjon a pucádban
viselőség népi, bizalmas
visszacsinálni bizalmas
whiskysegged, A te whiskysegged nem érezné a pokol tüzét se, de én fázom.
zoknievő, Talán valami **zoknievő** költözött be hozzátok.

HASONLATOK

A szeme olyan, mint a takony.
a szülés több, mint egyszerű bélmozgás
Amikor Cholly jött, és megcsiklandozta a lábamat, az olyan volt, mint a bogycsók, a limonádé,
az éjbogarak zöld csíkjai, minden együtt.
Annyi hasznom van még egy éhes szájból, mint macskának egy oldalzsebből.
Az agyam összezsugorodik, mint a hervadó levél.
Az ágyrugók, mint régen otthon a tücsökzene.
Csak kipottyanthák a gyereket, ahogy a lovak, nem is fáj nekik.
Dühöngött, mint egy ázott tyúk.
Kezét az enyémbe fonja, együtt tárjuk szét a karunkat, mint Jézus a keresztfán.
láttam a mellén lefutó izmokat, úgy dudorodtak, mint óriás barackmagok...
Mezétlábás vagy, mint egy házőrző kutya.
míg az erek folyói a karján dagadtak...
Olyan hideg ez a szoba, mint a boszorkány csöcse!
olyan szegény vagyok mint a templom egere (szólás)
úgy nézel ki, mint egy délnek tartó ösvény északi fele
Úgy nézett ki, mint egy fekete szőröcsomó.

SZÓISMÉTLÉS

Az ujjaim és a lábaim kapaszkodnak, mert minden más **mozdul, mozdul**.

Nem addig, amíg el nem engedi, amíg **nekem** nem adja mindet.

Nekem.

Nekem.

A Teremtőm majd gondomat viseli.

Tudom, hogy így lesz.

Tudom, hogy így lesz.

COMEBACK – az afro-amerikai angolra jellemző feeselés, melynél a válaszban ismétlődnek a kifejezések

Azé' kérded, mer' úgy nézel ki, mint egy délnek tartó öszvér északi fele?

Én csak annyit tudok, hogy a te **görbe lábad** éppen olyan öreg, mint az enyém.

Téged csak ne aggasszon az én **görbe lábam!**

Akkoriban kicsi voltam és helyes. **Csuromvizesen** se több negyvenöt kilónál.

Nem is voltál soha **csuromvizes**.

De te se száraz.

Mér' mondod mindig, hogy „Jézusom”, és teszel hozzá egy számot?

Mer' a mama **arra tanított**, hogy sose káromkodjak.

Arra nem tanított, hogy ne húzd le a bugyidat?

Fogd be, **Golyófej!**

Kit hívsz te **Golyófejnek?**

Téged **hívlak Golyófejnek, Golyófej.**

Ne emlegesd többé az **apját!**

Mit érdekel engem a vén **fekete apja?**

Fekete?

Kit nevezel te **feketének?**

Téged!

Mert te aztán olyan **szép vagy!**

Igenis, **szép vagyok!**

Ti meg **csúnyák!**

Feketék és csúnyák, csúnyák!

Én meg **szép!**

A szöveg kevés eye-dialect elemet tartalmaz. A fordító inkább a szókincsre támaszkodik. A szöveg megőrizte az eredeti angol szövegre jellemző szóismétléseket, indulatszavakat, a szitkozódásokat, a beszélők egyedi stílusát kifejező szokatlan hasonlatokat és szavakat és megtartotta a fordító az eredeti regényre jellemző comebacket, azaz visszazólást vagy feleselést. (lásd: korábban). A korpusz 8.101 szóból áll. A standardtól eltérő szavak száma 874, azaz a szavak 10,78 százaléka.

8.5. A német Walker-korpusz elemzése

Az általam elemzett német fordítás 1984-ben jelent meg *Die Farbe Lila* címen, Helga Pfetsch fordításában. Mivel a regény német fordítása még az 1994-es helyesírási reform (amit azóta kétszer módosítottak), így a reform előtti helyesírást vettem alapul.

A birtokviszony kifejezése birtokos névmással birtokos jelző/ *von* prepozíció helyett 10 esetben fordul elő:

Adam seine Narben - *Adams* Narben

dem Teufel seine Musik - *ist des Teufels* Musik

Harpo seim Schuppen - *Harpos* Schuppen

Jesus sein Haar - *Jesus'* Haar

Mr.--- seine Bosheit - *die* Bosheit *von* Mr.---

Odessa ihr Mann - *Odessas* Mann

Odessa ihre Amazonenschwestern - *Odessas* Amazonenschwestern

Shug ihrem Geld - *Shugs* Geld

Sofia ihren Fuß - *Sofias* Fuß

Ez a nyelvi jelenség egy délnémet dialektusokban szokásos forma, elsősorban tájnyelvi, másodsorban ehhez kötődően alacsony presztízsű forma, így parasztosnak érzik.

Az *es* személyes névmás összevonódik igével, személyes névmással, határozószóval, kötőszóval: **du** *du es* 5; **ers** *er es* 1; **fährts** *fährt es* 1; **finds** *finde es* 1; **gehts** *geht es* 2; **gibts** *gibt es* 3; **ichs** *ich es* 9; **isses** *ist es* 15; **kanns** *kann es* 4; **kommts** *kommt es* 3; **machts** *macht es* 1; **merkts** *merkt es* 1; **probierts** *probiert es* 1; **scheints** *scheint es* 4; **schmeckts** *schmeckt es* 1; **siehste** *sieht du es* 1; **sies** *sie es* 3; **stimmts** *stimmt es* 1; **streits** *streite es* 1; **verstehs** *verstehe es* 1; **wars** *war es* 2; **wärs** *wäre es* 2; **weils** *weil es* 2; **wenns** *wenn es* 3; **wers is** *wer es ist* 1; **wies** *wie es* 3; **wills** *will es* 1; **wirs** *wie es* 1; **wirs** *wir es* 1; **ziehts** *zieht es* 1.

Ezek élőnyelvi formák, különösebb stigmatizációs hatás nélkül, leírva viszont nagyon furcsa, tehát itt *eye dialect*tel van dolgunk.

A **du** személyes névmás összeolvad az igével: **biste** *bist du* 2; **denkste** *denkst du* 1; **glaubste** *glaubst du* 1; **hockste** *hockst du* 1; **könnse** *könntest du* 1; **meinste** *meinst du* 1; **weißte** *weißst du* 1; **willste** *willst du* 2.

Ezek élőnyelvi formák, az előbbinél (*es* összevonása) stigmatizáltabbak.

A **die** mutató névmás használata *sie* személyes névmás helyett 10-szer fordul elő. A német nyelvű művelők kárhoztatják ezt a formát, olyan alapon, hogy tárgyra utal személy helyett. Ez egy kicsit stigmatizált nyelvi jelenség.

Az *etwas* névmás/határozó szó helyett csak **was** áll 48 esetben. Ez egy élőnyelvi szóhasználat.

A *wie / als* hasonlító kötőszavak helytelen használata a jellemző, 29 esetben áll **wie als** helyett. A német nyelvvelők elítélik, igényes emberek kerülnek.

Prepozíció és névelő összevonása:

aufm *auf dem* 2; **aufn** *auf den* 1; **aufs** *auf das* 1; **ausm** *aus dem* 2; **durchs** *durch das* 1; **hinterm** *hinter dem* 1; **mitm** *mit dem* 1; **übers** *über das* 1; **ums** *um das* 4; **vorm** *vor dem* 1; **vors** *vor das* 1. Ez élőnyelvi forma.

Az *uns herum* összevonása. A *her* a mozgásra utal.

rum *uns herum* 1

Az *ein* határozatlan névelő néhány esetben redukálódik: **n** *ein* 3; **n** *einen* 2; **ne** *eine* 11; **ner** *einer* 2. A *kein* határozatlan névelő egy esetben **kein**-ra redukálódott *keinen* alak helyett. Ez régies, nyelvjárásias szóhasználat.

A birtokos névmások néhány esetben redukálódnak vagy nem megfelelő végződést kapnak: **mein** *meine* 4; **seim** *seinem* 1; **seinem** *seinern* 1; **seins** *seines* 1; **unsre** *unsere* 1; **ihrem** *ihren* 1.

Az *ander* névmásból kiesik egy *e* hang vagy helytelenül ragozódik, az első betű *a* helyett *ä*: **anderm** *anderem* 1; **ändern** *anderen* 2; **andern** *anderen* 12; **anders** *anderen* 1; **andre** *andere* 8; **andren** *anderen* 1; **andres** *anderes* 5.

A *gucken* ‚kukucskál‘ ige *g* helyett *k* betűvel van írva 52 esetben: **angekuckt** *angeguckt* 1; **ankucken** *angucken* 3; **ankuckt** *anguckt* 1; **bekucken** *begucken* 1; **kuck** *guck* 3; **kuck** *gucke* 12; **kucken** *gucken* 9; **kuckt** *guckt* 21; **raufgekuckt** *aufgeschaut* 1. 12 esetben jelen időben egyes szám első személyben hiányzik az *e* az ige végéről. Egy esetben nem megfelelő a szóválasztás: **raufgekuckt** *aufgeschaut*. Itt az *eye dialect* jelenségével állunk szemben. A *gucken* szót sok helyen következetesen *k*-val mondják, például Berlinben.

Jelen időben egyes szám első személyben hiányzik a személyrag az ige végéről, így marad az igető: **ausseh** *aussehe* 1; **behalt** *behalte* 1; **beschließ** *beschließe* 1; **bleib** *bleibe* 3; **brauch** *brauche* 7; **bring** *bringe* 1; **dank** *danke* 1; **denk** *denke* 13; **dreh** *drehe* 1; **drück** *drücke* 2; **erzähl** *erzähle* 3; **fall** *falle* 1; **fäll** *fälle* 1; **fang** *fange* (an) 3; **find** *finde* 2; **frag** *frage* 20; **füll** *fülle* 1; **geb** *gebe* 2; **geh** *gehe* 3; **glaub** *glaube* 12; **hab** *habe* 15; **heirat** *heirate* 1; **heul** *heule* 3; **hoff** *hoffe* 2; **horch** *horche* 2; **hör** *höre* 2; **kenn** *kenne* 4; **komm** *komme* 5; **küß** *küße* 1; **lach** *lache* 2; **lang** *lange* 1; **läster** *lästere* 1; **les** *lese* 2; **lieb** *liebe* 4; **lieg** *liege* 2; **mach** *mache* 4; **mag** *mage* 4; **mal** *male* 1; **merk** *merke* 3; **näh** *nähe* 3; **nehm** *nehme* 3; **pluster** *plustere* 1; **probier** *probiere* 1; **red** *rede* 1; **renn** *renne* 1; **sag** *sage* 91; **schätz** *schätze* 1; **schenier** *geniere* 1; **schenk** *schenke* 1; **schick** *schicke* 1; **schneid** *schneide* 2; **schreib** *schreibe* 4; **seh** *sehe* 7; **setz** *setze*; **sitz** *sitze* 4; **spür** *spüre* 2; **steh** *stehe* 2; **stell** *stelle* 2; **sterb** *sterbe* 1; **streng**

strenge 1; **träum** *träume* 3; **überleg** *überlege* 1; **veränder** *verändere* 5; **verschon** *verschone* 1; **versuch** *versuche* 5; **hab vor** *habe vor (vorhaben)* 1; **wart** *warte* 1; **wasch** *wasche* 1; **werd** *werde* 1; **wett** *wette* 1; **wiederseh** *wiedersehe* 1; **wohn** *wohne* 1; **zauber** *zaubere* 1; **zeig** *zeige* 1; **zieh** *gehe* 1. A *genire* ige esetében helytelen a szó leírása is.

Feltételes módban egyes szám első személyben a *mögen* ige végéről hiányzik a személyrag: redukálódik: **möcht** *möchte* 1

Az ige Präteritum alakjánál a személyrag redukálódik: **dacht** *dachte* 1; **hört** *hörte* 1; **konnt** *konnte* 2; **könnt** *könnte* 8; **käm** *käme* 1; **mußt** *mußte* 1; **säh** *sähe*; **wollt** *wollte* 1; **würd** *würde* 6; **wußt** *wußte* 2; **wüßt** *wüßte* 1; **wär** *wäre* 8.

Jelen időben egyes szám harmadik személyben a személyrag redukálódik: **brauch** *braucht* 1; **frag** *fragt* 1; **führ** *führt* 1.

Az ige főnévi igenévi alakjából hiányzik egy *e* betű: **anziehn** *anziehen* 1; **aufgehn** *aufgehen* 1; **aussehn** *aussehen* 2; **ausstehn** *ausstehen* 1; **eingefalln** *eingefallen* 1; **gehn** *gehen* 6; **gesehn** *gesehen* 3; **hörn** *hören* 1; **mitgehn** *mitgehen* 1; **sehn** *sehen* 6; **solln** *sollen* 2; **stehn** *stehen* 3; **wolln** *wollen* 1; **ziehn** *ziehen* 1; **zuhörn** *zuhören* 1. A *werden* ige főnévi igenévi alakjából két betű is hiányzik: **wern** *werden* 1. Ez megfelel a kiejtésnek, ahol egy *schwa* van legfőljebb, bizonyos dialektusokban az *sincs*.

A *haben* segédige az összetett múlt (Das Perfekt) igeidőjének képzésénél a személyrag redukálódik, egyes szám első személyben 77 esetben áll **hab** *habe* helyett. *Haben* helyett kétszer szerepel **ham**. A *haben* összevonódik az *es* névmással: **habens** *haben es* 1; **hats** *hat es* 6; **hätts** *hätte es* 1. A *haben* ige összevonódik a *du* személyes névmással: **haste** *hast du* 2. Feltételes mód helyett kijelentő mód szerepel: **haben** *hätten* 1. Plusquamperfekt igeidőben egyes szám első személyben hiányzik az *e* az ige végéről kijelentő / feltételes módban: **hatt** *hatte* 1; **hätt** *hätte* 6.

A *sein* ige *ist* helyett **is**-ként jelen szerepel az összetett múlt (Das Perfekt) igeidőjének képzésénél egyes szám harmadik személyben 23 esetben, 4-szer szerepel szenvedő szerkezetben és 80 esetben a névszói állítmány részeként. Kétszer áll **is** *hat* helyett. Ötször szerepel kijelentő mód feltételes mód helyett: **is** *wäre*. Egy esetben összevonódik a *dann* és az *ist*: **dannis**. A *sein* ige Präteritum alakjából hiányzik az *e* betű: **warn** *waren* 2.

Szenvedő szerkezetben főnévi igenévi alak szerepel Partizip Perfekt helyett: **entzücken** *entzückt* 1.

A *nicht* tagadószó helyett **nich** áll 164 esetben és a *nichts* helyett **nix** szerepel 38 esetben. A *nein* tagadószó helyett **nä** áll 11 és **nee** 2 esetben. Ez élőnyelvi jelenség.

Az elliptikus mondatokból legtöbbször az alany hiányzik. A vizsgált korpuszból az alábbi szavak hiányoznak: *an* 1; *aus* 1; *bis* 1; *das* 2; *dem* 1; *du/zu* (**auf mich brauchst nich warten – auf mich brauchst du nicht zu warten**) 1; *er* 3; *es* 4; *ich* 4; *ihn* 2; *sie* 1; *so* 2; *über* 2; *um* 1;

würden 1; zu 1. Az *ein bißchen* kifejezésből 11 esetben hiányzik az *ein*. Élőnyelvi jelenség.

Ritka a szórendi hiba a korpuszban (a kurzívval írt szó áll a megfelelő helyen):

der Mensch **sich** vor **ich** *sich* hinplumpsen läßt 1

fängt **an** mit Hacken *an* 1

Hat sich *in* den Fuß **in** einen rostigen Nagel getreten 1

nicht weiß *weiß nicht* 1

Az igekötők redukálódnak az alábbi esetekben: **draufsetzen** *daraufsetzen* 1; **draufsteht**

daraufsteht 1; **geschimpft** *ausgeschimpft* 1; **raufzukommen** *heraufzukommen* 1;

rausbringen *herausbringen* 1; **rausgefunden** *herausgefunden* 1; **raushast** *herausgefunden*

hast 1; **rumgerannt** *herumgerannt* 1; **rumreist** *herumreist* 1; **rumreite** *herumreite* 1.

Ez élőnyelvi jelenség.

A határozószavak gyakran redukálódnak: **n** *denn* 7; **dran** *darán* 9; **drauf** *darauf* 8; **draus**

daraus 1; **drin** *darin* 5; **drüber** *darüber* 4; **drum** *darum* 5; **drum rum** *ringsherum* 1; **grad**

gerade 6; **kreuzweis** *kreuzweise* 1; **raus** *heraus* 1; **raus** *hinaus* 3; **ringsum** *ringsherum* 1;

rüber *darüber* 1; **rüber** *hinüber* 1; **rum** *herum* 4; **runter** *herunter* 1. Egy esetben találtam

protézist: **droben** *oben* 1.

A *wo* határozó hibásan szerepel kötőszó és mutató névmás és más határozószó helyett: **wo** *als*

2; **wo** *der* 1; **wo** *die* 1; **wo** *wann* 1; **wo** *woraus* 1.

Aferézis, azaz a szókezdeti hang vagy szótag elhagyása:

grübelt *gegrübelt* 1 Partizip Perfekt alak prefixumának hiánya, tájnyelvi

mal *einmal* 1 élőnyelvi

Tschuldigung *Entschuldigung* 1 élőnyelvi

türlich *natürlich* 1 élőnyelvi

stinkt *anstinkt* 1 élőnyelvi

Szóközepi hangkiesés:

kribblig *kribbelig* 1

Ma'am *Madam* 3

orntlich *ordentlich* 2

orntliches *ordentliches* 1

Szóvégi hang elhagyása:

genau *genauso* 1

Haus *Hause* 1

heut *heute* 2

Leut *Leute* 1

Mensch *Menchen* 1

Ruh *Ruhe* 1

Schild *Schilde* 1

Szavégi hang betoldása:

fünfe *fünf* 1 élőnyelvi

vorne *vorn* 1 élőnyelvi

Malapropizmusok:

Kolumbusz három hajójának neve: **Pieter, Nieter und Santamarieter** *Pinta Nina Santa Maria*

Schule halten – *lehren*

Az eredeti regényben a tanítani *to teach* ige helyett a *to learn* tanulni ige áll, ezt próbálta visszaadni a fordító.

kriegen – ez egy szubsztenderd szó, (a jelentése: *kap*) olyan összefüggésekben szokott szerepelni, mint például *Baby kriegen*, „gyereke lett“.

Egybeírás – különírás:

hierund *hier und* 1

leichtthin *leicht hin* 1

winzigklein *winzig klein* 1

Beinanderliegen *Beieinander liegen* 2

durch hast *durchhast* 1

Helyesírási hibák:

gucken – *kucken* 52-szer fordul elő az ige különböző alakjaiban, ejtés szerinti írás

Marmeln *Murmeln* 1

scheniert *geniert* 1

schenier *geniere* 1

Jaha *Aha* 1

Okeh *Okay* 1

Összességében elmondható, hogy a fordító köznyelvi ejtés szerinti írásmódot alkalmazott.

Úgy érzem, hogy nem sikerült visszaadni az eredeti regény hangulatát.

A korpusz szövegszavainak száma 13.694. Az irodalmi nyelvváltozattól eltérést mutató szavak száma: 2.756, ami a szavak 20,125 százalékát érinti.

8.6. A német Morrison-korpusz elemzése

Az általam elemzett német fordítás 1979-ben jelent meg először *Sehr blaue Augen* címen, Susanna Rademacher fordításában. Mivel a regény német fordítása még az 1994-es helyesírási reform (amit azóta kétszer módosítottak), így a reform előtti helyesírást vettem alapul.

Jelen idő egyes szám első személyben hiányzik a személyrag az ige végéről: **erzähl** *erzähle* 1; **find** *finde* 1; **geh** *gehe* 2; **glaub** *glaube* 1; **hab** *habe* 7; **komm** *komme* 1; **mach** *mache* 1;

sag *sage* 1; **schätz** *schätze* 1; **schlitz** *schlitze* 1; **zeig** *zeige* 1.

Az összetett múlt időben az *e* személyrag hiányzik a *haben* ige végéről: **hab** *habe* 40.

Az ige múlt idejének (Präteritum) végéről hiányzik az *e* személyrag: **hätt** *hätte* 1; **säh** *sähe* 1; **wär** *wäre* 4; **würd** *würde* 1.

Jelen időben egyes szám első személyben a werden ige helytelen alakja szerepel: **wird** szerepel *werde* helyett 2.

A sehen ige jelen ideje szerepel múlt idő helyett: **sehe** *sah* 1.

Kettős tagadás:

Deine Mama hat dir keinen Namen **nicht** gegeben. 1
Er war nirgends **nicht** hier, als du geboren wurdest. 1
Es weiß sowieso niemand **nichts** von ihnen. 1
Keine Sorge **nicht** 2

Főnév kis kezdőbetűvel írva: **angst** *Angst* 1; **im übrigen** *Im Übrigen* 2; **schuld** *Schuld* 1; **alles mögliche** *alles Mögliche* 3. Eye dialect.

Melléknév/ige nagy kezdőbetűvel írva: **Ausgemachter** *ausgemachter* 1; **Zusammenlegen** *zusammenlegen* 1.

Az es mutatónévmás összevonása más szavakkal: er's *es* 2; gab 's *gab es* 1; geht's *es* 1; **gibts** *gibt es* 1; ging's *es* 1; **hab** 's *es* 2; hat's *es* 2; ich's *es* 2; kommt's *es* 2; man's *es*; mir's *es* 1; **mir's** *es mir* 1 (szórend); nimm's *es* 1; ob's *es* 1; sich's *es* 1; sie's *es* 3; tu's *es* 5; war's *es* 1; wenn's *es* 3; **werd's** *werde es* 1; wie's *es* 1; wir's *es* 1; wird's *es* 1. Élőnyelvi jelenség.

I

A das mutatónévmás összevonása más szavakkal: du's *das* 1; ihr's *das* 1; sich's *das* 1; sie's *das* 1; **wärs** *wäre das* 1; will's *das* 1.

A nein tagadószó eltérő írása: **Nee** *Nein*. 4; **Neeee**. *Nein*. 1; **Nei-in** *Nein* 1. Élőnyelvi jelenség.

A kein tagadószó redukálódik: **keins** *keines* 1.

Az eine határozatlan névmás egy hangsúlyszakaszba, fonetikai értelemben vett szóba vonódik össze: 'ne *eine* 8; du'ne *eine* 1; für 'n *ein* 2; für'n *einen* 1. A *Bißchen* elől hiányzik az *ein* 1.

Az eine határozatlan névmás összevonódik a vor prepozícióval: **vorm** *vor einem* Jahr 1
Élőnyelvi jelenség.

A határozószavak redukálódnak: **dran** *darán* 1; **drauf** *darauf* 1; **drum** *darum* 1. Élőnyelvi jelenség.

Az igeekötők redukálódnak: **raufkommen** *heraufkommen* 1; **rausgesehen** *hinausgesehen* 1; **reingelassen** *hereingelassen* 1; **rumführen** *herumführen* 1; **rumgegangen** *herumgegangen* 1; **rumgehen** *herumgehen* 1; **rumzualbern** *herumzualbern* 1.

Aferézis, azaz a szókezdeti hang vagy szótag elhagyása: 'türlich *Natürlich* 1.

Szóközepi hang/szótag kihagyása: **Herrn** *Herren* 1; **irgendwas** *irgendetwas* 1; **Ma'am**

Madam 12.

Szóvégi hang kihagyása: **eh** ehe ich wach bin, und ist fertig, wenn ich aufwache.

Az *etwas* névmás/határozó szó helyett csak **was** áll 12 esetben.

Malapropizmusok: **Lebenslinie** *Nabelschnur* 1 köldökszín jelentésben; **Menstration** *Menstruation* 2 menstruáció jelentésben; **Ministration** *Menstruation* 2 menstruáció jelentésben.

Elliptikus mondatok. Legtöbbször az alany hiányzik: Es weiß sowieso niemand **nichts** etwas von ihnen. 1; *bis* 1; *du* 1; *es* 3; *ich* 2; *sie* 3; *wie* 1.

Kevés a szórendi hiba:

hab ich ich habe;

Ich weiß noch **einmal**, wie ihr kleiner Bruder, der mit ihrem Geld Zahnarzt studierte, (einmal) eine große Party geschmissen und sie nicht eingeladen hat;

Poland hat mich **mit** nach Chicago **genommen** (mitgenommen).

Egybeírás/különírás: **erstenmal** *ersten Mal* 3; **Jedesmal** *Jedes Mal* 1; **lieberden** *lieber den* 1; **soviel** *so viel* 1; **wieviel** *wie viel* 2; **zweitenmal** *zweiten Mal* 1.

Schwarze Maa 6 – az eredeti regényben a fiúk azzal csúfolják a lányokat, hogy feketék: **black e mos**, az „e mos“ nem bír jelentéssel, csak a hangzás miatt szerepel.

Az oll melléknév tájnyelvi szó, 4-szer fordul elő a korpuszban.

Egyéb példák az *eye dialect*-re:

Jawoll *Jawohl* 2; **Knallköppe** *Knallköpfe* 1; **Ma'ama** *Mama* 1; **Tcha**. *Tja*. 1.

A *Kopp Kopf* helyett alnémet (Niederdeutsch) dialektusokra jellemző.

Jungens *Jungen* 3 – *fiatalok* jelentésben megjelenik egy felesleges *s* hang.

Kannste *Kannst du* 1 – összevonódik a kannst a du személyes névmással.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a fordító az *eye dialect*-re támaszkodik. A korpusz szövegszavainak száma 15.373. Az *eye dialect* által érintett szavak száma 1.918. Ez a szöveg szavainak a 15,373 százaléka. Az eredeti angol szöveg sokkal „sűrűbb“, sokkal nagyobb a dialektusban írt szavak száma.

8.7. Az orosz Walker-korpusz elemzése

A *The Color Purple* orosz fordítása 2004-ben jelent meg „Цвет пурпурный” címen Marija Zavjalova (Мария Завьялова) fordításában. A regényhez írt fordítói előszóban Zavjalova a fordítás nehézségeiről ír. (parafrázis) Először is a regény címében szereplő „purple”, azaz „lila” szín eltérő konnotációkkal bír az angol és az orosz nyelvben. Az oroszban a lila a cári lila, a királyi palást színe, büszkén és kegyetlenül vörös, bár az ősi lila, amit a tengeri puhatestűektől nyertek inkább kékes-vörös volt, mint vörös. Az amerikai angolban a lila a szivárvány egyik színe ibolyaszínű vagy különböző intenzitású kékes-vörös szín. Az oroszban a „пурпур” szó ritkán használatos, ez valószínűleg a rossz hangzásából adódik. A szó felidézi

a puskinsi régi Moszkvát, amely meghajol az új főváros előtt mint „bíborruhá özvegyasszony” „порфируносная вдова”. (idézet a „Медный всадник””A bronzlovas”c. műből) Az angolban a „purple” szó hétköznapi, a kevélységtől mentes szó, ilyenek a mező virágai, egyszerűek, alig láthatóak a fűben. A föld, a fű és a fák az, amit beburkol az isteni dicsőség, nem pedig a bíbort megérdemlő zsarnok teste. Az igazi lila észrevétlen, épp olyan észrevétlen, mint a világtörténelemmel a háttérben egy fekete, falusi kislány, Celie, a regény hősnője. A regény 1982-ben jelent meg angolul, a feminizmus második hulláma után, a cím utal a feminizmusra is.

A regény afro-amerikai angol dialektusban íródott, amit a fordító nem is igyekezett szó szerint visszaadni, mert akkor nyelvtanilag helytelen szöveget alkotott volna. Ha szó szerint fordította volna, akkor olyan értelmetlen mondatokat kapott volna, mint például: „он иду домой”, „нас пошли на речку”. Mivel nem városi nyelvváltozatról van szó, hanem falusról, az orosz nyelv déli dialektusainak egyes jellemzőit választotta ki, hogy visszaadja az eredeti szöveg jellegzetességeit. A fordító az igealakokra és a névmásokra korlátozta e jelenségek körét és nem tudta elkerülni a dialektusokra jellemző lexikát. A főszereplő nyelvezetéből kiderül, hogy jól ismeri a Bibliát és a regényből csaknem teljesen hiányoznak az obszcén szavak. Ha az orosz faluban keresünk hasonló analógiát, akkor inkább a vidéki kisváros naív kimértsége áll közel hozzá, nem pedig az orosz falu mocskosságú őszintesége vagy a városi alsó néprétegek szokásos zsémbessége.

A korpusz alapján elmondható, hogy a déli dialektusok nyelvezetén kívül a fordító nagymértékben támaszkodott az orosz nyelv alacsony presztizsű nyelvváltozatának, a prosztorecsiének (prosztorescie) (A francia nyelvben a prosztorecsie megfelelője a la langue populaire és a bas-langage, az olasz nyelvben a dialetto regionale) a főbb jellemzőire és gyakran élt az „eye dialect” eszközével. Ezek a jelenségek megfigyelhetők a hangtan, a morfológia és a lexika szintjén és elvéve a szintaxis szintjén. A szövegben előforduló kifejezés vastag betűvel van írva, dőlt betűvel írtam azt a szót, ami a kontextus alapján megfelelő lenne a standard nyelvváltozatban. A szavak után álló szám azt jelzi, hogy az adott kifejezés hányszor fordul elő a korpuszban. Ha csak egyszer fordul elő az adott szó, akkor azt nem jelölöm. A vizsgált szavakat ragozott alakban hagyom, mert sokszor nem csak maga a szó tér el a normatív alaktól, hanem a ragozása is.

Melléknevek, névmások, számnevek - ово -ого helyett, eye dialect

белово белого; **добрава** доброго; **другова** другого 3; **каково** какого 2; **ково** кого 4, **которово** которого; **маленькаво** маленького; **никаково** никакого; **одново** одного; **разново** разного; **самово** самого; **смешново** смешного; **такова** такого 6; **таково** такого 1; **тово** того; **черново** черного; **эдаково** этого; **энтво** этого 2; **этово** этого.

Melléknevek, névmások, számnevek - ево -его helyett, eye dialect

всево всего; **ево** его 18; **ево** него 5; **евонные** его; **евонные** его; **евонный** его; **моево** моего 5; **моево-то** моего-то; **нево** него; **нечево** нечего; **ничево** ничего 17; **у ево** у него 5; **У евоново-то** его папаши; **харошева** хорошего; **чево** чего 26; **чево** что 23; **чево** что-то; **чевой-то** что-то; **чево-то** что-то 3.

Eye dialect, -г- helyett –в-
сегодня сегодня

Eye dialect, hangsúlytalan o a-val írva

апося опосля; **большущий** большущий; **вапше** вообще; **гаварит** говорит 10; **гаварю** говорю 4; **гатовить** готовить 2; **говарил** говорил; **говарит** говорит 55; **говаришь** говоришь; **гаварю** говорю 34; **горазда** гораздо; **девачкой** девочкой; **добрава** доброго; **другова** другого 3; **карова** корова 2; **каторые** некоторые; **маленькаво** маленького; **пакупает** покупает; **пашла** пошла; **погаворить** поговорить; **посматреть** посмотреть; **спрасила** спросила; **харошая** хорошая; **харошева** хорошего; **харошей** хорошей; **харощую** хорошую.

Eye dialect, ч helyett ш

конешно конечно 5; **мушина** мужчина 9; **неушто** неужели 3; **ништо** ничто 2; **по-што** почто (почему jelentésben); **прачешной** прачечной; **што** что 58; **штоб** чтоб 2; **штоб** чтобы 3; **штобы** чтобы 21; **што-то** что-то.

Eye dialect щ helyett ш,
вообще-то вообще-то

Melléknevek

Melléknév rövid/teljes alakja

благодарная благодарна; **влюбленный** влюблен; **всяко разно** всякое разное; **дурная** дура; **занятый** занят; **знакомое** знакомо; **нужная** нужна; **похожая** похожа; **похожий** похож 3; **способная** способна; **способные** способны; **удивленная** удивлена.

Nem megfelelő melléknevek /A melléknév nem megfelelő foka

богатые дорогие gazdag drága jelentésben

вальжная спокойная

жеваная мятая melléknév gyűrött

кажинnyi каждый вечер melléknév, régies, prostorecsie

кажный каждый месяц eye dialect melléknév

набитым, с набитым полным ртом

нехудо не худо egybeírás - különírás

нынешний этот дом 2 сегодняшней, современный mutató névmás helyett

одинакие, одеты в **одинакие** одинаковые платья magányos/egyforma rossz melléknév

отдельная отделенная rossz melléknév lexika будто я не отдельная от мира

погаными плохими **детьми** utálatos, rossz, nevetlen népies, pejoratív

смурной печальный, грустный; хмурый, мрачный

сплошной полный, сильный, чрезвычайный восторг

такие да сякие разные

умная, Нетти одна из вас всех **умная** умнее melléknév alapfoka közép fok helyett

хворая больная 2

чумная шальная, дурная alacsony stílus

я все время больная и толстая меня все время тошнит и я толстею melléknév ige helyett

Birtokos melléknév rövid/teljes alakja

Джековы Джековые брюки

Харповы Харповые штаны

Birtokos melléknév/birtokos szerkezet

Шиковы сиси грудь Шики

Софиинного объема объема Софии

Birtokos melléknév – hibás alak és hibás szórend

до сестры, докторшы ко докторши сестры

A névmások gazdag változatosságot mutatnak. Ezek szubsztenderd alakok, a beszélők tanulatlanságát jelzik.

А чево На что kérdőnévmás, rossz eset, eye dialect

в ее nee személyes névmás eye dialect

в ем нем személyes névmás eye dialect

в их них 3 személyes névmás eye dialect

в чево во что kérdőnévmás eye dialect rossz eset

ее nee 2 személyes névmás

ейная ee комната birtokos névmás

ейной ee birtokos melléknév birtokos névmás helyett

енто это 2 mutató névmás eye dialect

ентот етот mutató névmás eye dialect

за ими ними személyes névmás

их них személyes névmás

какие некоторые 2 vonatkozó névmás

какой какой-то határozatlan névmás

какому которому vonatkozó névmás

каку-нибудь кого-нибудь határozatlan névmás

какую-нибудь határozatlan névmás 2. tagja hiányzik

каторые некоторые 2 vonatkozó névmás

кой-чево кое-что határozatlan névmás

кто кто-то határozatlan névmás

на ее nee 2 személyes névmás

на ей ней 3 személyes névmás

неча нечего tagadó névmás

папаню моево моего папу birtokos névmás

с ей ней 3 személyes névmás

своимим своими birtokos névmás

тебе у тебя személyes névmás, rossz eset
тую ту штуку mutató névmás
у ей нее 10 személyes névmás
у ейной у ее кровати birtokos névmás
у их у них 4 személyes névmás
чтой-то как-то határozatlan névmás
эдак этак mutató névmás
эдакая какая mutató névmás
эдаково этого mutató névmás
энта-то это она mutató névmás
энти эти 2 mutató névmás
энто то mutató névmás
энто это 7 mutató névmás
энтово этого mutató névmás
энтот этот 2 mutató névmás
энту эту mutató névmás
это эти mutató névmás
я-то я это 2 személyes és mutató névmás összevonása

Határozószavak

более скорее
больно очень 2
было раз однажды
вапще вообще eye dialect
верно правда 3
внутрях внутри
во всю очень határozószó proztoecsie
вобще вообще 2 eye dialect
вовсе совсем 4 határozószó
впридачу тоже
враз сразу redukció
всяко по-любому proztoecsie
вчерась вчера tájszó
дюже очень 3
зараз сразу tájszó
как когда
малость немного, чуть-чуть familiáris proztoecsie
мне неведомо я не знаю pejoratív
набекрень, Мозги у тебя **набекрень** не в порядке vmi nincs nála rendben, bizalmas
намедни недавно 2 népies
насупротив напротив tájnyelv szemben
невдомек, **ему и неведомек** он не понимает bizalmas lexika
Ничегошеньки Ничего 2
нонче сейчас 4 tájszó

нынче сейчас, теперь 5 bizalmas
особо очень-то határozószó különösen régies
оченно очень proztoecsie tájszó
очень больно népies
по мне по-моему, на мой взгляд 2 proztoecsie
побоку для нее не важно félre határozószó
поди nahát, gyere népies
покуда пока bizalmas
покудова до сих пор népies
посему поэтому hivatalos kifejezés, régies
посреднике посредине népies
Потому Поэтому
поуже немного уже
по-што почто почему régies, tájszó
с измальства сизмальства, с детства
спокон веков испокон веков régies ősidőktől fogva
супротив по сравнению vmihez hasonlóan határozószó régies
теперичя теперь 2 határozószó tájszó népies
толком негде совершенно негде
ужас ужасно больно határozószó redukálódik
ужас, они **ужас какие** очень удобные határozószó
чай наверно
чересчур их очень много bizalmas
чуток немножко, чуть-чуть 2
щас сейчас eye dialect

Кötőszavak

али или tájszó
аль или tájszó
будто что rossz kötőszó
да и, Я детей купала **да** и укладывала даже
да учну стричь и начну стричь
ежели б если régies, népies
ежели если 11 régies, népies
и а rossz kötőszó
и то rossz kötőszó
из-за тово потому rossz kötőszó
кабы как бы 2 népies
как словно будто népies
как-будто 18 kötőszó 2. tagja hiányzik
коли если 10 kötőszó
словно как-будто mintha népies
то бишь то есть 2 azaz, hogy népies, tájszó
то што как

ТОЛИ им танцевать, **ТОЛИ** грехи замаливать **ТО ЛИ** или - или vajon – vagy különírás
ХОТЬ хотя бы 2
ХОШ днем, **ХОШ** ночью и - и
ХОШ хотя бы 1
ХОШЬ хотя 3
ЧТОБ чтобы régies

Кérdőszavak

как когда 12 rossz kérdészó
как почему он плачет rossz kérdészó
как что 2 kérdészó kötőszó helyett
откеля откуда
че что 2
Чево Зачем мне Софию спрашивать? rossz kérdészó
чему кому rossz kérdészó
что как rossz kérdészó

Partikulák (Частицы)

аж даже tájszó, erősítő partikula, módosító szó
ажно что tájszó, erősítő partikula, módosító szó kötőszó helyett
Во-во Вот-вот 2 proztorescie
Вон Вот 2 népies lexika rámutató szócska
да и даже erősítő
дак так 2 eye dialect
Знай себе proztorescie
Пожалста Пожалуйста partikula/közbevetett szó eye dialect
пожалуйста беру
пожалуйста будьте добры 2
пущай пусть 4 tájszó

Indulatszavak

А-а Ага 2 népies, eye dialect
глядь
Ишь népies
нехай пусть 2 népies, tájszó
Ну вот Наконец indulatszó, bizalmas, frazeologizmus

Elöljárószavak

апося опосля, а потом 2 előjárószó, eye dialect, proztorescie
в при свете лампы rossz előjárószó
в, отнес **в** на кухню ложку rossz előjárószó
до сестры, докторшы ко докторши сестры rossz vonzat
до, отправился **до дому** домой hibás vonzat
за ей на нее смотрит rossz előjárószó

за, Карова за ей Корова с ней rossz vonzat
за, Не скучает ли **за ими** по ним? hibás vonzat
за, скучаете **за ими** по ним hibás vonzat
заместо ее вместо нее tájnyelv, népies, előjárószo
на во двор rossz prepozíció
первый раз, в előjárószo hiánya, впервые 2 határozószo először
по Божову-то согласно Богу
по правде, это все **по правде** правда?
при, радуешься **при том** этому hibás vonzat
ради из-за желтых тряпиц előjárószo népies
с, Пока дойду **с** от колодца до дому rossz előjárószo

Számnevek

единой одной
несколько нескольких rossz eset
одна одной в постели rossz eset
пару-тройку две-три
тыща тысяча redukció szó közepén, eye dialect
четырнацать четырнадцать redukció szó közepén, eye dialect

Tagadósavak

Не-а Нет 3 proosztorecsie
Не-е Нет eye dialect
нема, У меня **и нема ничего.** У меня ничего нет tréfás, bizalmas, tájszó
нету нет proosztorecsie

Szórendi hibák

брать ему меня брать меня ему в жены hiányos
Вышла я и встала в дверях. Я вышла и встала в дверях.
говорит Шик **говорит б**
губы надув губы
за детьми ево погаными ухаживать. За его плохими детьми ухаживать.
ищет ложку для сметаны **ищет**
Мол В круглом доме окон, **мол,** не сделать.
называется Выбор Сестер **называется**
неправильное у меня понятие у меня неправильное понимание о Боге
он кричит он
он уже женился **уже**
она говарит говорит она 2
она говорит она 2
она мне говорит мне она
она отвечает она
она спрашивает она 4
Правду вам скажу Скажу вам правду

проржавевшие Гвозди из ящика **проржавевшие** торчат
Самое **в них** хорошее в них
Такое Никак **такое** невозможно
Шик говорит Шик
я ей говорю я ей 2
я мол с ума, **мол**, сошла
я спрашиваю я

Ѓőnevek

анашу 2 hasis lexika szleng
брюхо живот 2 népies, has, lexika
вобнимку, Мы лежим **вобнимку**. В обнимку Обнявшись különírás – egybeírás, népies
волосья волосы 3 eye dialect főnév
волосьями волосами 1 eye dialect főnév
враки вранье hazudozás, népies
глаза, из своих **глаза** глаз своего вынуть rossz főnévragozás
девок девочек főnév redukált alak
жизню, **Всю-то жизнь** **жизню** **Всю жизнь**
заварухи, с той **заварухи** с того случая, завароха, сумятица, беспорядок bonyolult, zavaros ügy népies
землетрясом землетрясением főnév redukálódik eye dialect
кнопка 2 похотник csikló jelentésben az eredetiben button, gomb szerepel
кровиш менструация egyedi szóhasználat hapax legomenon
куча много rakás, halom
лошадья лошади hibás főnév többes száma
мамня мамаша familiáris proztoecsie
мордобой драка, в которой часто бьют именно по морде verekedés
мужу с женой супругам
мяч мяч 2 főnév szó vége redukálódik
надежа надежда 1 főnév szó közepén redukálódik
народу, Видала толпу **народу** felesleges
неб небо főnév vége redukálódik
Нетя, Петя и Сантамаретя Пинта и Нинья и Санта-Мария/Святая Мария
malaproprizmus
нимание внимание főnév eleje redukálódik
носу носа rossz eset főnév
нужда, мне и **нет нужды** не нужно все это делать tájszó, régies
одежку одежду népies, ruhácska
окна, много **окна** окон и **двери** дверей rossz eset főnév
отшиб, **Чево** Почему **так** на **отшибе** окраине? bizalmas, tájszó, félrevonultan
пакости гадости disznóság, trágárság, durva
пипка половой член főnév lexika
плюс к тому, и вдобавок, кроме того
подозрение у меня имеется я подозреваю

подонки, többes szám, **подонка** подлца алја, söpredék pejoratív
полиции полиция többes szám egyes szám helyett, angol police (?)
половину первой песни первую песню до половины
понятие понимание fogalom-megértés hibás szóválasztás
портки брюки, **порток** брюк népies, nadrág, gatyа
рожи лица rofa népies
серце сердце 2 főnév szó közepén kiesik egy hang
сиси грудь 2 lexika főnév
сиськи грудь lexika főnév
смертоубийство убийство elavult
сортир туалет árnyékszék főnév bizalmas, népies, lexika
тити грудь tit angol jövevényszó (?)
травинки, с любой **травинки** травинкой rossz eset főnév
упада, поют до **упада** до упаду пока не устанут до крайнего утомления végkimerülésig
 rossz eset
ученьи, в ученьи в учебе főnév
хитрюга хитрый человек, хитрец
хрен, Какая я тебе **на хрен** к черту мамочка? хуй, хер prozstorecsie, eufemizmus
церкву церковь főnév rossz eset
черепах черепахи főnév, rossz eset
шикаладной, для моей **шикаладной** beszélő név napsugaram Shug sugar hарах
 legomenon

Eye dialect, igék -ши, -шее, -шая végződéssel, nem normatív igealak, prozstorecsie –
 legtöbbször múlt idejű igealak helyett áll

влюбивши влюбилась; **заснувши** заснула; **засунувши** вывалился; **изголодавши**
 очень голодный; **испугавши**, **Я уж испугавши была** Я так испугалась, что он в
 обморок; **наваливши** лежит; надев платье **надевши**; **напоровши** стукнул;
обалдевши обалдевшие от жары; **оставши** осталась; **подевавши** делся; **пообвыкши**
 привыкли; **попавши** попало; **посходивши** посходили; **прилипши** прилипла;
простывши остывает; **раздувши** раздут; **растерявши** растерялась; **родивши**
 родилась / родясь; **согревши** согревается; **уехавши** уехала 2; **умершее** умерло;
ушедши был был; **ушедши** ушла. **повеселевшая** повеселела.

Eye dialect, folyamatos igék jelen ideje/befejezett igék jövő ideje egyes szám 2.

személyben a végződés redukálódik, hiányzik a légységjel

будеш будешь; **видиш** видишь; **думаеш** думаешь; **знаеш** знаешь 3; **знашь** знаешь;
можеш можешь; **найдеш** найдешь; **относишся** относишься; **привыкнеш** привыкнешь;
ржеш ржешь; **скажеш** скажешь; **смеесьси** смеешься rossz igeragozás;
 (főnévi igenév: врать) **брешешь** врешь hazudik ige, rossz ragozás.

Visszaható igék ragozása - Prozstorecsie

Visszaható igék – múlt idő

забеспокоилася забеспокоилась; **застеснялася** застеснялась; **испужалася** испугалась; **мучилася** мучилась; **обнялися** обнялись; **осталася** осталась; **повалилися** повалились; **подкосилися** подкосились; **препиралися** препирались; **родилася** родилась; **ругалася** ругалась; **случилося** случилось; **старалася** старалась; **стиралися** стирались; **удивилася** удивилась; **хотелосся** хотелось.

Visszaható igék jelen/jövő idő

боюся боюсь 2; **получица** получится; **сержуся** сержусь; **стараюся** стараюсь; **творица** творится.

Visszaható igék, főnévi igenév

женица жениться; **переодца** переодеться; **шевелица** шевелиться.

Visszaható ige, felszólító mód

Поди переоденся Иди переоденься

Hányzik a –ся szuffixum a visszaható ige végéről

придела приделась

Nem visszaható igék –ся végződéssel

играются играют; **отступились** отступили; **ругалася** ругала.

Népies, bizalmas igék, tájszavak, prostorecsie, hibás igealakok, hibás szemléletű igék

абажаю люблю népies ige lexika

будем знать узнаем ige, jövő idő, befejezett ige folyamatos helyett

бум будем redukált igealak

бухнулся лег esik

было, Я было подумала – felesleges szó

видали видели bizalmas

видать значит úgy látszik népies lexika

видать, мои глаза видали видели bizalmas

возиться работать ige bajlódik vmivel lexika

вообрази представь себе 2 lexika ige

вопить кричать lexika

выдуб я выду я выйду helytelen igeragozás

вызволилась освободилась bizalmas

выходить выходи замуж főnévi igenév felszólító mód helyett

глаза не мозолить не видела

глядеть ухаживать gondoskodni vkiről ige lexika

глядит смотрит rossz ige

гляжу вижу 2 rossz ige

гляньте посмотрите rossz ige

гневаешься сердись рэгийес haragszik vkire ige lexika

говорит сказал 2, сказала 1 ige rossz ige, rossz igeidő

гребет, в рот **гребет** кладет rossz ige, halomba gyűjt, lexika
грохнется упадет népies
держать содержать rossz ige lexika
дерусь борюсь драться verekszik, harcol, rossz ige, lexika
есть бывает rossz ige lexika
ждать ожидать rossz ige
Жрет. Ест. жрать népies, zabál, ige, lexika
заваливаемся ложимся на кровать bizalmas, hever, ige, lexika
заделалась стала felcsap vminek lexika ige
заливается, слезами заливается плачет expresszív, népies
заливать залить folyamatos ige befejezett helyett
замрет перестает махать Три раза махнет мотыгой и замрет. rossz ige
заталкнул прямо в пипку всунул прямо в меня ige
затеяла начала делать megindul, megkezdődik ige
Заткнись. Замолчи. durva fogd be a szád! ige
затопют затопят землю eláraszt rossz igeragozás
захворал заболел захворát megbetegszik
захоти, и если **захоти** захочет felszólító mód kijelentő mód helyett
защищать, я тебя буду защищать защищу befejezett ige kell folyamatos helyett
зlobится сердится prostorecsie
йдут идут hibás igeragozás
испужалася испугалась eye dialect, prostorecsie
кликнул позвал ige
кличет зовет 2 ige
кличут-то зовут ige
колбаситься хлопотать szórakozni, időt elütni, ige
ладить дружить, жить согласно, дружно ige, lexika
махнуть поехать, уехать, поехать куда-либо, обычно внезапно, неожиданно
мерзнет холодно болезненно ощущать холод; зябнуть, коченеть
миновало, Три года **миновало** прошло с той заварухи
может может быть
наворачиваю ем, съесть в большом количестве prostorecsie
напялены надеты, надеть что-либо небрежно или неаккуратно, lenéző, megalázó,
наставит поставит tesz, helyez rossz ige lexika
наставлены расставлены lexika rossz ige
ндравится нравится 3 epenthesis, prostorecsie
нейдет не идет tagadós szó és ige összevonása
носиться бегать bizalmas siet
обвила, руками меня **обвила** обняла nincs ilyen szó
озорничает балуется, шалит pejoratív, pajkoskodik
оклеивай оклеивать деньгами főnévi igenév kell felszólító mód helyett
осерчала рассердилась megharagszik, népies
отодрал отрезал 2 letép levág helyett lexika
пилить ругать gyötör, kínoz, bizalmas

пихает кладет *begyömöszöl* rossz ige lexika
плакала заплакала folyamatos helyett befejezett ige
плевать наплевать 2 folyamatos ige befejezett helyett
пнуть толкнуть, ударить ногой 3 megrúg népies, beszélt
Поворотись-ка. Повернись-ка.
погоди-ка подожди-ка минуточку
поделать, И что ж поделать поделаешь főnévi igenév ragozott igealak helyett
подсобить помогать népies
поищи поискать felszólító mód főnévi igenév helyett
поколотил побил ige népies elpáhol
положено полагается ahogy illik rossz ige
помить помыть ige eye dialect
помышляешь мечтаешь tervezget bizalmas
потакает во всем все разрешает helytelenítő
потрахаться 2 совокупиться vulgáris
потчевано, пастора не потчевано угощают régies
похужело, Так ему похужело Ему стало плохо tájszó
почуял, Как Ты видно тебе очень хочется есть **почуял вкус к еде** szimatol, érez
препираться, препиралися спорили друг с другом semmiségeken vitatkozik pejoratív
придет приходит ige befejezett ige folyamatos helyett
прикинула, Я прикинула добавила proztorescie
приливаем припиваем önt – iszik rossz ige
приметил увидел megfigyel bizalmas
приодень, А приодень Если хорошо одеть bizalmas, ige, felöltöztet, kiöltöztet, főnévi igenév kell felszólító mód helyett
прискучило скучно стало bizalmas
присобачить их друг к другу **клеем** приклеить, прикрепить, пристроить, приделать
приставленная приставленная нахожусь szenvedő múlt idejű melléknévi igenév
притащено принесла, или што там еще у ей с рынка притащено odavonszolja magát
притиснул прижал
прихватил взял
приходят приходят hibás igeragozás
проследила посмотрела utánales vkinek, nyomon követ
проследите посмотрите utánales vkinek, nyomon követ
протянуть прожить, просуществовать, прожить в течение какого-то времени
раздобыть приобрести, добыть, достать, обычно с трудом
расклешенные расклешены szenvedő múlt idejű melléknévi igenév rövid alakja kell harangszabás, glokni
ржеш ржешь göhög népies, pejoratív
сварганит, обед сварганит быстро сварит népies, bizalmas, összecsap, elfuserál
свербят, Вопросы так и свербят сверлят в голове. lexika ige
сдается мне мне кажется, 2 úgy tűnik nekem népies
сделало сделал ige múlt idő semleges nem hímnem helyett
сидючи, дома-то сидючи сидя дома cselekvő jelen idejű melléknévi igenév – hibás alak

силилась пыталась erőlködik, népies
скажу говорю 2
сказывает говорит elbeszél, elmond, régies, elavult, népies
сказывала говорила elbeszél, elmond, régies, elavult, népies
сколько мне влезет хочу, сколько угодно, вволю
словить поймать, схватить prostorecsie
снует сновать ходит, торопливо перемещаться, постоянно меняя направление ide-oda jár, cikázik népies
Сойдет Подойдет Взял катушку ниток и приложил к ткани. Сойдет, говарит. megfelel, illik hozzá
справился кончил befejez
спустить простить elnéz vkinek vmit bizalmas
спятившую с ума мать которая сошла с ума cselekvő múlt idejű melléknévi igenév
спятила с ума сошла meghibban bizalmas
статься, может статься быть rossz íge
стиснул мне тити взял меня за грудь szorongat bizalmas
сумлеваюсь я я не уверена, сомневаюсь
сходит находит такое желание rossz íge
сцеловывать, и стала мне слезинки со щек сцеловывать целовать/ расцеловывать rossz ígealak
таращится посмотрит kimered a szeme bizalmas
таскаю таскать, тащу тащить rossz íge
творица творится, происходит íge eye dialect
топает идет, шумно опускать ступни на пол или землю megy népies, tréfás
трахаться совокупляться vulgáris
убегать, ежели убегать для побега
узнал знал rossz íge
укатили уехали куда-то népies
умял съел 3 népies zabál
уподобится подобен íge helyett melléknév kell
усядется сядет beborít ül helyett
учено у меня я учила много
учну, да учну стричь и начну стричь megtesz, csinál, rossz íge
хватать схватил népies, főnévi igenév múlt idő helyett
хватать, Он хватать штуку взял материал népies, főnévi igenév múlt idő helyett
ходят ходят 2 hibás igeragozás
хороводились были вместе vesződik, bajlódik vkivel, ritka, prostorecsie, íge
шастала ходила tájszó kószál
шевелиться пошевелиться rossz íge
шляется ходит népies, pejoratív csavarog, kószál
шмыгнул быстро пробежал
явится появится másik íge

Hiányos/Elliptikus mondatok (A szöveggörnyezet alapján a dőlt betűvel írt szavak hiányoznak az alábbi mondatokból, kifejezésekből)

Вы так Думаете?

говорит к себе

говорит она мне

когда были

крашенный розовым цветом

можа может быть

может быть 2

настолько

он

Потому что 2

представляла себе

Сказала я и лежу тихо

то

что 5

Állandó szókapcsolatok, frazeologizmusok, egész mondatot átölelő jelenségek

А сегодня поутру шесть яиц у ево, у черта, сожрано было. съел все к черту.

В первый школьный день, **как школа началась**

В церковь не **хожено**, в хоре не **пето**, пастора не **потчевано** и все такое прочее? – pszeudo szenvedő szerkezet, **хожено** tárgyatlan igéből képzett igealak

видом не видывала никогда не видела figura etymologica teljes kifejezés: **видом** не видал, **слыхом** не слышал frazeologizmus, prosztorecsie

вовсе я не такая дурочка что я не такая уж дурочка

волосы (вьются) **мелким бесом** курчавые

Да и он бывает ничево. Но и с ним нет никаких проблем.

давай, я давай скорее с ними **заговаривать** заговорила **давай** főnévi igenévvel népies

Ему **то и дела нет** было все равно sose törődött vele

заведем, Так и заведем, шить да Неттины письма читать. будем, побудить к какой-либо деятельности

знаемо, Даже мне это знаемо. я это знаю régies, ismert, híres, prosztorecsie

Знамо Само собой разумеется népies

и вдруг **этот** ребенок вывалился из моей писки и начал сосать малюсенький кулачок

во рту засунувши вывалился, я не знала **чево** что и думать.

И ладно уж, пушай Пусть сколько говорит **хочет подделывается в разговоре под** как **северянина.** северянин

и на лице у ей будто вопрос изобразился. И как-будто на лице у нее появилось вопросительное выражение.

интересно мне меня интересуе

Когда **в животе заболело** заболел живот и **все там стало шевелица** начались схватки

краска ей в лицо бросилась И лицо ее покраснела

ляд, На кой ляд Зачем ему надо выглядеть? **ляд** ördög mi az ördögnek?

Мне **ничегошеньки** в голову **нейдет** из-за **ентого** Мистера_ и **што** замуж за **ево** него надо идтить. Мне трудно было даже соображать так как замужество с этим Мистером совершенно забило мою голову.

не идет у **ей с ума** выходят из ее головы

Не нонче так давеча. Если не теперь, то раньше. **давеча** недавно, на днях, на медуни régies, proztorescie

нейдет, У Меня больше кровь **нейдет** не течет не идет összevonása egy szóvá **никаково интереса у меня к ему не стало.** Он меня больше не интересовал

Но куда деваться? Ну что делать? egész mondat

Но Нетти в школу не бросала **все ходила и ни в какую не бросала.**

Он вполовину Софиного объема Его объем на половину меньше объема Софии

Откуда что взялось? Где он начился этому?

поди и у их бывает, што полку убывает в течении долгих лет мы одного другого поубивали

Сильней даже чем ежели мы сами на себя. Больше похоже чем

Скорбеша и погибоша. Скорбь и гибель proztorescie

слыхом не слыхивала о них ничего не слыхала népies a hírét sem hallja vkinek figura etymologica

Так у людей говорится. Так люди говорят.

телячьи нежности ласка, ласковость, нежность, неуместное публичное проявление нежных чувств а теленок, botjú szóból ered, majomszeretet, gúnyos, pejoratív чувственные удовольствия jelentésben szerepel

тряхнуть, мне захотелось стариной тряхнуть как раньше было, Сделать или поступить так, как в молодости. szólás, úgy tesz, mint valaha, bizalmas

Тут и **Мышка глаз положила на** одни брючки, Мишке понравились, очень хотел заполучить что-л. понравившееся frazeologizmus

У меня о таком и не думано никогда. Я о том никогда не думаю egész mondat

у меня только и мыслей, што о Нетти. А я все время думала только о Нетти.

у нас с Софией найден мы с Софией нашли

у тебя вы ни разу **ничего** ничего для **ево** него не **сделано?** сделали

ухо, он и ухом не ведет Он не обращает внимание a füle botját sem mozdítja szólás

ухо, София и ухом не ведет не обращает никакого внимания frazeologizmus, füle botját sem mozdítja

Я его еще на подходе осмотрела. Когда он будет подниматься по лестнице, я хорошо разгляжу него.

Я Меня потом всю неделю тошнило так как я обрабатывала настрелянную дичь **потрошила да тошнило меня.**

Я смотрю на женщин, потому что **как мне их не страшно.** я их не боюсь

A korpusz szövegszavainak száma 9.998. A dialektus által érintett szavak száma 1432, azaz a szavak 14,32 százaléka. Összességében elmondható, hogy a fordító helyesen döntött úgy, hogy létező földrajzi dialektusok elemeiből alkotja meg az irodalmi dialektust és hogy nagyvárosi dialektus helyett vidéki dialektusokat választott, amelyek bár magukon viselik az alacsonyabb presztízis jegyeit, érthetőek mindenki számára, aki ismeri az orosz köznyelvet.

8.8. Az orosz Morrison-korpusz elemzése

A Morrison regény orosz fordítása nyomtatásban nem jelent meg. Az internetről több helyről is le lehet tölteni. Az alábbi weboldalról töltöttem le:

<http://www.ereading.ws/book.php?book=1013984> "Самые синие глаза" címen. A fordító Еретик álnéven szerepel, mást nem lehet megtudni róla.

Kötőszavak

А *И* мальчику нужна мужская рука. rossz kötőszó

а **и** **что** платить по счетам rossz kötőszó

И *Да* тихо там, а то мама тебя услышит. rossz kötőszó

но он уже ушел, **и** **а** мы его ждали rossz kötőszó

потому что *так как* rossz kötőszó

словно *как будто* kötőszó népies

то, Когда я на девятый день тебя подобрала, **то** *тогда* назвала тебя так, как сама захотела. kötőszó helyett határozószó kell

Névmások

все, Мама говорит, что виски **все** *всех* съедает. általánosító névmás rossz esete

его, И где же я **его** *их* достану? rossz személyes névmás

его, Нет, мы достанем **его** *их* сейчас. rossz személyes névmás

кто-то *кто-нибудь* rossz határozatlan névmás

Ничего! *Ну и что*. tagadó névmás helyett indulatszó kell

ничего, **Совершенно ничего**. *Совершенно никакой*. rossz tagadó névmás

оно, для чего **оно** **понадобилось** *они понадобились, нужны* rossz névmás és igealak

то-то, **Делай то-то** *Сделай что-то*. rossz határozatlan névmás

этого, если он не может **этого** **делать** *это сделать* mutató névmás rossz esete

Indulatszavak

Ну-ка *А ну* indulatszó bizalmas

поди, **А ты, поди** *иди* принеси воды. indulatszó népies bizalmas

Kérdőszavak

Почем *Откуда* ты знаешь? rossz kérdőszó

Tagadószó

Нет *Не* видела! rossz tagadószó

Számnév

одни, переходить пути **одни** *одним* számnév rossz esete

Partikulák

А. *Ага*. népies partikula

аж, Когда эта белая женщина его увидела, она **аж** покраснела. tájszó partikula

Да уж, Это разве причина? **Да уж**. *Никакая*. partikula bosszúságot, iróniát fejez ki
небось *наверно* partikula

Пожалуйста *Будте любезны*. **Пожалуйста** *Прошу тебя*. **Пожалуйста, Бог**. *Прошу тебя Бог*. partikula

Натáрозóсзавак

Верно. *Ну конечно*. hatáрозóсзó helyett partikula kell

всё, он не смел произносить имя Господа **всё** *напрасно, зря* régies, írott nyelvi, magas stílus hatáрозóсзó (Tízparancsolat)

действительно *в самом деле* rossz hatáрозóсзó

завались, денег у меня **завались** *очень много!* hatáрозóсзó

по чему, Единственное, **по чему** *почему* я иногда скучаю, так это по той радуге.

hatáрозóсзó egybe kell írni

Натáрозóсзó helyett közbevetett szó vagy kérdóсзó áll

наверное *наверно* 3 közbevetett szó helyett hatáрозóсзó kell

Так Как звали моего покойного брата. kérdóсзó helyett hatáрозóсзó kell

Фőнеvek

бардак *беспорядок, неразбериха, развал*

веревочку *пуповину* madzag, spárga köldökzsinór jelentésben főnév egyedi szóhasználat

гадостями *мерзостями, пакостями* 2 bizalmas undokság, rondaság főnév

Дорогуша, ты много потеряла. kedves familiáris megszólítás

дура 2 *неумная, глупая женщина* bizalmas durva főnév

дурня *дурень дурака* familiáris főnév

житуха *жизнь* főnév zsargon, argó

крепышку *здоровую девочку, здоровячку, силачку*

мальчиками *парнями* 3; **мальчики** *парни*; **мальчиков** *парней* 2 főnév kisfiú

мерзавка 2 *езнравственная, мерзкая, подлая женщина; негодяйка* becsmérlő szó

alacsony stílus

мурашки *мелкие муравья* tájszó főnév

негодниках *негодях, негодников* *негодяев, тот, кто плохо ведёт себя* semmirekellő, naplóró, bizalmas pejoratív főnév

одолжение 2 *любезность, помощь услуга* bizalmas főnév

органы, Он тебе показывал **свои органы** *свой член?* szerv nemi szerv jelentésben főnév

поганец 2 *гадёнйш скверный, недостойный, гадкий человек, свинья* piszkos, ocsmány alak, népies, pejoratív főnév szitokszó

подарков, А он отвечал, что хотел мне купить **подарков** *подарки*. főnév rossz esete

подспорье *поддержка, помощь* segítség bizalmas főnév

придурью, **с придурью**, придурь *дурочкой* hibbant, bogaras, szeszélyes főnév

рук, я не могла не поднимать на него **рук** *руки*. főnév rossz esete

Руками, *В руках* **Руками** я чувствую что-то странное, пустое. főnév rossz esete

рукомойниками *раковинами, умывальник сосуд различной формы с водой для умывания и мытья рук*

сволочь 2 *мерзавец, дрянной человек* gazember, semmirekellő népies szitokszó

тупица 5 тупицей bizalmas pejoratív nehéz felfogású férfi vagy nő
уродины 2 уродина *урод, уродка, уродливый человек* bizalmas népies pejoratív torzszülött
шипучки соды шипучий напиток, например, шампанское или лимонад habzó ital, habzó bor főnév bizalmas

Melléknevek

A melléknevek népiesek, bizalmasak vagy lenézők.

глупое, она делала **что-нибудь глупое** *какую-нибудь глупость* melléknév főnév helyett

драная кушетка *изношенная, изорванная* rongyos, szakadt népies melléknév

дрянных девчонок *дрянной никудышных, очень плохих* tájszó

жадные, Они издают такие **жадные** *особие* звуки. rossz melléknév, nincs ilyen szókapcsolat

закоренелый *он совсем испорченный, неисправимый, упорный* megrögzött melléknév

клыкастая, А кого еще она могла видеть, **клыкастая!** bizalmas nagy agyarú a magyar fordításban: karafog

недалекая *глуповатый, простоватый человек* korlátolt lenező melléknév

пакостные *дурные, мерзкие* белые люди

старыми, Люди стали рождаться **старыми** *стариками*. melléknév helyett főnév kell

черномазая 5, черномазого 2, черномазые, черномазым barna bőrű fekete hajú népies

чистая *чиста* melléknév teljes alakja kell rövid alak helyett

чистый, Да не чистый. *Да они не чистые.* a melléknévnek többes számban kellene állnia
чокнутой сумашедшей melléknév

Igék

Az igék mutatják a legnagyobb változatosságot. Az igék közül sok a bizalmas, népies, durva, ige. Gyakran nem megfelelő az ige szemlélete, folyamatos ige helyett befejezett ige áll, vagy befejezett ige helyett folyamatos. Néhány esetben rossz az igekötő, vagy igekötős ige kell igekötő nélküli ige helyett.

вешала, Когда **вешала** *развешивала* белье rossz ige

видала, я видала *видела* 2 bizalmas ige

ворчать, К тому же мама будет весь день **ворчать** *бурчать бормотать*, если мы ей скажем.

Врежь ей *Ударь ее*, приятель! *врезать, сильно ударить*

выдует выдуть *выьет* сразу три квартиры молока kiiszik, felhajt népies ige

выпадает *выпал* передний зуб folyamatos ige helyett befejezett kell, jelen idő helyett múlt idő kell

выпорет *побьет* 4 выпороть megver, megvesszőz népies, vulgáris ige

выпорола, И за это мама тебя **выпорола** *побила чем-либо*. népies, vulgáris ige

выпороть, Она может только **выпороть** *побить* нас и все. népies ige

говорить, Сколько раз тебе **говорить** *надо сказать* hiányos folyamatos ige helyett befejezett kell

грохнулась, Она меня увидела и чуть в обморок не **грохнулась** *упала*. népies ige, rossz ige упасть в обморок - kollokáció

Делай то-то. Сделай что-то. befejezett ige kell folyamatos helyett

делать, если он не может **этого делать** *это сделать* mutató névmás rossz esete folyamatos ige helyett befejezett kell
доставили, Эти фильмы мне столько удовольствия **доставили** *доставляли* folyamatos ige kell befejezett helyett
заглядывала, Я еще *иногда ходила* **заглядывала** в кино
задирает, он все время девчонок **задирает** *обижает, пороть, засекать кнутом, палкой*
заполучить *получить, приобрести* денежки pénies ige
зарывшиеся, мышцы как огромные камни, **зарывшиеся** *зарытые* в песок proztorescie
заткнись *замолчи* 4 durva fogd be a pofád
заявился туда *появился там*
знала *понимала* , что ребенку вредно, когда я тяжести таскаю rossz ige
кончилось, Представление **кончилось** *закончилось* igekötős ige kell
могу, Люди не **могу** *могут* любить других людей az ige végződése redukálódik
называется, Как это все **называется** *назвать?* folyamatos ige helyett befejezett, jelen idő helyett főnévi igenév kell
наплевать, Мне **наплевать** *все равно, безразлично* как ты достанешь уголь. proztorescie ige
настучала, Она воображает себя той дамочкой в красном, которая **настучала** *рассказала в полиции на Диллинджера на Диллинджера.* feljelent argó ige
начали кричать *закричали* igekötős ige kell a cselekvés elkezdésének kifejezésére
норовит *настойчиво стремится сделать что-либо* igyekszik bizalmas
отхлестала *побила* меня elpáhol, elver bizalmas ige
перемерли, Если бы мы на тебя надеялись, мы бы все уже давно **перемерли** *вымерли...* bizalmas ige
перестал **делать это** *останавливался* rossz ige
перетерпела, Однажды я пыталась его бросить, как-то **перетерпела.** *терпеливо перенесла страдания, трудности*
пить, А как подойду - тут как тут **пить воду...** *все хотят пить воду, все сразу захотят пить*
повешу, И я говорила: ничего, потерпи, сейчас вот **повешу** *развешу* эти тряпки, не брыкайся , скоро закончу. rossz igekötő
погубить *растлить* elront, elpusztít ige a megront ige helyett
погубленная *испорчена, растлена* rossz ige, teljes alak helyett rövid alak kell, szenvedő múlt idejű melléknévi igenév
погубленной *растленной* 2, **погубленные** *растленные, погублены* *растлены* rossz ige, szenvedő múlt idejű melléknévi igenév
поделать, Магазин ничего не может **поделать** *сделать* bizalmas ige
подойду *подошла* jövő idő helyett múlt idő kell
пойти, Можно мне **пойти?** *выйти, уйти* rossz igekötő
помнила, Все их **помнила** *запомнила.* igekötős ige kell
помочиться, Даже **помочиться** *писать* правильно не умели.
понадобилось, для чего **оно понадобилось** *они понадобились, нужны* rossz névmás és igealak

попишешь, Да, тут уж ничего не **попишешь** *сделаешь*, приходится *примириться с чем-н.*

прибавили *прибавляли* мне беспокойства folyamatos ige helyett befejezett kell

проваливай *уходи* hordd el magad! népies ige

просыхала, А ты никогда **не просыхала**. *не была трезвой* prosztorecsie

разрешу, Никто тут не может ходить, если я не **разрешу** *разрешаю* folyamatos ige kell befejezett helyett

сваливают на тебя *отдают тебе* своих детей *перекладывать на кого-либо что-либо* обременительное или неприятное, снимая ответственность с себя ige

сдается мне *по-моему, по моему мнению*, она права.

сдвигается, он слегка **сдвигается** *подвигается ко мне* rossz ige kötő

сделал, Она **сделал** *сделала* такой вид rossz egyeztetés nőnem helyett hímnem

скинуты *собрать* деньги

смотреть, пойду *посмотрю* **смотреть** его főnévi igenév helyett ragozott igealak kell, folyamatos ige helyett befejezett ige kell

соберется, много народу **соберется** *придет* népies ige

состарюсь, когда я **состарюсь** *буду стар* состариться megöregszik

справилась, Даже не знаю, как **справилась** *я могла с этим справиться*. rossz szerkezet

стало, что домой возвращаться **стало** *было* тяжело rossz ige

убиваться, Не надо ей по этому поводу так **убиваться** *переживать*. banksódik, szomorkodik vki után népies ige

убирается, пусть **отсюда убирается** *уходит отсюда* bizalmas ige

ухмылялась *улыбалась, усмехалась*

ходите, Как вы **ходите** *пойдете* домой? ige kötős konkrét mozgást jelentő ige kell általános ige helyett

Egész mondatot átölelő kifejezések, frazeologizmusok, állandósult szókapcsolatok, kollokációk

А мне это нужно как собаке пятая нога! *о ком-либо, чём-либо совершенно ненужном, излишнем, бесполезном, как телеге пятое колесо, не пришей кобыле хвост* frazeologizmus

вправил ей мозги *заставил кого-либо осознать свою ошибку, изменить своё отношение к чему-либо észre térít vkit* frazeologizmus durva

дурью маяться, Нет у нас времени с ними **дурью маяться** *глупости говорить, делать глупости, поступать не так, как следует*. prosztorecsie, frazeologizmus

Какая разница *Кого интересует, Не все ли равно*, чего он хочет. frazeologizmus **покажет, Мама нам покажет!** *Мама нас проучит*. frazeologizmus

Черта с два *Как же он не должен!* *выражение крайнего несогласия с чем-либо, соответствует по значению словам: ничего подобного, как бы не так* frazeologizmus

что прошло, то быльем поросло о давнем событии, про которое пора забыть; о давней ссоре в которой пришел срок помириться borítsunk fátylat a múltra! frazeologizmus

Ты сапожнику сапоги продаешь. Cipésznek akarsz cipőt eladni. Nincs ilyen orosz szólás.

Она разозлилась, как мокрый петух. nincs ilyen szólás

ослиная задница, А ты выглядишь как **ослиная задница**. hasonlat

ошипанной курицы lenéző utalás nőre – kopasztott tyúk, utalás lehet arra, hogy jobban nézne ki felöltözve

работном доме, я кончу жизнь **в работном доме** *в доме для бедных* dologház angol workhouse tükörfordítása

Старый кобель. *похотливый мужчина, сластолюбец* Vén kujon. népies, rosszalló főnév **июньские жуки** June bugs (levélevő lemezes csápuak), tükörfordítása cserebogár

Шестипалый клыкастый мерин! hatujjú nagy agyarú herélt ló csúfolódás, a **мерин** hangzása hasonlít a kicsúfolt lány nevéhez, a Maureen-hez, a magyar fordításban Merőbáj

Библия говорит *В Библии сказано* állandósult kifejezés

в самом соку, 2 Не больше девяноста фунтов, **в самом соку**. Ты никогда не была **в самом соку**, teljes erejében, élete virágjában

все глаза выплакала из-за них *я много плакала поэтому*

все равно *несмотря на это*

вчинили иск *предъявили иск* régies ige

Как будто мне мало заботы себя прокормить, *как будто у меня мало заботы чтобы себя покормить как тут же* **так тут** появился **кое-кто кто-то**, кому так и не терпится меня туда отправить.

Как же так? *Как это может быть?*

куриными мозгами, Этого она своими **куриными мозгами** не могла понять.

prosztorescie, lenéző, nőkre mondják tyúkeszű, frazeologizmus

Он тебя будет гнать, **покуда земли хватит**. *до конца земли* bizalmas kifejezés

Она не отдавала *Она даже и тогда не отдала*, **даже** когда... rossz szórend, folyamatos ige helyett befejezett kell

Они всегда старые, и **их всегда нет** *или уже кончились*. elfogytak

пока ... и **язык еще ворочается** *и сама могу за себя постоять* amíg ki tudok állni magamért népies

Почему же это надо делать прямо на постель? *Как тебе удалось вырвать прямо на постель?*

Смотри **мне** *у меня*. rossz vonzat

снова будет, Когда фильм **снова будет** *еще раз покажут*, я пойду его еще раз смотреть

у каждого свой сдвиг *все сумашедшие*

У меня сейчас столько ботинок, **сколько за всю жизнь не было**. *что за всю жизнь не было столько*

у нее с головой *такое она сошла с ума*

Чего не боюсь *Чего мне бояться?* főnévi igenév kell ragozott igealak helyett

Что тут скажешь! *Что ты на это скажешь!* hibás vonzat ige hiányos

чтобы можно было купить на обед **приличной** *еды*. *приличную еду*

я к тому же я от них этого никак не ожидала *как раз от них я этого никак не ожидала*

Hiányos/Elliptikus mondatok

A kontextus alapján feltehetően a dőlt betűvel írt szavak, kifejezések hiányoznak az alábbi mondatokból:

Да не чистый. *Да они не чистые.*

Может *быть*

Никому ничего не *было* надо

Никто и не заглянул сюда узнать *что*, есть ли у их ребенка кусок хлеба на обед.

Она могла умереть, между прочим. *Между прочим она могла бы и умереть.*

Откуда ты **знала** *могла бы знать.*

Откуда я **знала** *я могла бы знать?*

Помню, *один* раз я пошла посмотреть Кларка Гейбла и Джин Харлоу.

Представьте *себе*

Прямо *ударила* по-настоящему?

Сколько раз тебе **говорить** *надо сказать.*

следи за собой так же хорошо, как молишься

Такая мысль им и в голову *даже* не приходит.

Ты, разумеется, *никогда* не приносишь ничего.

Что если я знаю, как родить ребенка без суеты, *значит что* у меня и задница не болит, как у них?

Что тут скажешь! *Что ты на это скажешь!*

Что я должна иметь больше уважения *к себе*

Szórendi hibák

Нельзя что *Что нельзя?*

Но я **бы** осталась *бы*

Она давала мне разные вещи, но я *и* так **и** не смогла ее полюбить.

Она могла умереть, между прочим. *Между прочим она могла бы и умереть.*

Она не отдавала *Она даже и тогда не отдала , даже* когда...

Ellentétben a *Kedves Jóisten* orosz fordítójával, a *Nagyonkék* fordítója nem élt az *eye dialect* eszközével. Főleg a melléknevek, a főnevek és az igék népies, durva voltára támaszkodott. A korpusz szövegszavainak száma 8.902. Az irodalmi dialektus által érintett szavak száma 282, ami a szavak 3,17 százalékát jelenti. A fordítás nem adja vissza az eredeti regény hangulatát, a szereplők egyedi szóhasználatát.

9. A dialektus fordításának elmélete

9.1. Bevezetés

Klaudy a *Fordításelmélet és a szociolingvisztika* című fejezetben írja „A fordítás társadalmi jelentőségének felismerése sohasem hiányzott a fordításról való gondolkodás történetéből. Sőt a XVIII. és a XIX. századbeli magyar fordítástörténetben (Batsányi, Kazinczy, Arany, Brassai munkáiban) sokkal nagyobb teret kaptak a fordítás társadalmi jelentőségével kapcsolatos gondolatok, mint a fordítás nyelvi vonatkozásainak vizsgálata. Klaudy fontos problémának tartja a szépirodalmi művek fordításakor a szereplők egyéni (rétegnyelvi vagy tájnyelvi) beszédsajátosságainak visszaadását. „Arisztophanész *Lysistrate* című komédiájában a spártaiak dór dialektusa a vidékiség jele az athéniek előkelő attikai dialektusával szemben. A dór dialektusban beszélő spártai küldött az angol fordításban skót dialektusban beszél...” (Klaudy 1999a: 31-32)

Newmark a *Textbook of Translation* című könyvében azt írja, hogy amikor fikcióban vagy drámában jelenik meg a dialektus, például Zola művében a szénbányász dialektusa, akkor nem lenne helyes ezt egy walesi szénbányász nyelvére fordítani, kivéve, ha a fordító teljességgel ismeri ezt a dialektus. Newmark szerint a fordító feladata, hogy eldöntse a dialektus funkcióját. A dialektus funkciója lehet (a) a szleng nyelvhasználat, (b) a társadalmi osztályok közötti kontraszt kiemelése és (c) a helyi kulturális jellemzők jelölése. Mivel a mai brit angolban hanyatlanak a dialektusok, ezért a dialektusban történő fordításnak megvan az a veszélye, hogy a szöveg régiesnek fog tűnni. Az a fontos, hogy természetesen szlenges, lehetőleg osztály nélküli beszédet hozzunk létre, utalva a dialektusra, de a forrásnyelvi szleng szavaknak csak kis arányát alkalmazzuk. (Newmark: 194-195)

„Sokkal nehezebb feladata volt Makai Imrének Solohov *Csendes Don* című regényének fordításakor. A büszke, bátor, szabad doni kozákok nyelvére jellemző tájszavakat és tájnyelvi alakokat kellett valamelyik magyar tájszólásnak megfeleltetnie. „Makai Imre végül a hajdúsági dialektust választotta, mert Makai szavaival „...a két etnikai közösség mind kialakulását, mind történetét tekintve hasonlít egymáshoz... A lényeg mégis az, hogy életformájuk hasonló volt. Ebből eredt sajátos észjárásuk és kifejezőmódjuk hasonlósága: mind a kozákra, mind a hajdúra jellemző a kemény, csípősen szellemes, minden érzélgősségtől és sallangtól mentes beszédstílus, a csattanós dialógus.” (Klaudy 1999a: 33)

Huszár Ágnes Franz Xaver Kroetz az *Oberösterreich (Felső-Ausztria)* című, bajor dialektusban íródott drámájának magyar fordítását elemzi (Oravecz Imre fordítása). Huszár azt vizsgálja, hogy sikerült-e a beszélők eredeti bajor dialektusát érzékeltetni és azt, hogy érzékelhető-e a magyar fordításban a korlátozott kód, amelyet a beszélők beszélnek. A fordító ritkán használta a nyelvjárási alakokat. Huszár sokkal gyakoribbnak találta az „eye dialect” használatát és a köznyelvi normától eltérő morfológiai sajátosságokat a szereplők beszédében. A fordító hibájának azt tartja, hogy a magyar fordítás más stílusrétegbe ágyazza a szöveget. „Az eredeti mű és a nyelvi rendszer pontos ismerete és a feladattal szemben érzett alázat nélkül a fordító munkája nem lehet sikeres.” (Huszár: 136-137)

Alexandra Boriszenkó azt írja a *Domestication and Foreignization in Translation Studies* (2012: 11) című tanulmánykötetben, hogy a szovjet fordítóiskola félt a *foreignization*től. a szovjet iskola által használt dichotómia a szó szerinti fordítás volt, szemben a realiztikus fordítással. Az egymással szembenálló fordítási módszerekről szóló vita visszanyúlik az 1920-as, 1930-as évekig és inkább politikai jellegű volt, mint akadémiai. A szovjet uralom

első évtizedeiben a honosító fordítás volt a *mainstream* kategória. A cél az volt, hogy olvasók tömegeihez érjenek el. Más fordítók a pontosság hívei voltak. A pontosságot később *буквализм*-nak nevezték, ami egy veszélyes címkévé vált. Számos esetben előfordult, hogy az irodalmi szövegben minden idegent ellenségesnek tekintettek. Ez azzal magyarázható, hogy a műfordítás betekintést engedett a vasfüggöny mögé. Így a fordítók gyakran éltek a *foreignization* stratégiájával.

Berthele (2000) azt vizsgálja, hogy hogyan változott Mark Twain *Huckleberry Finn*jének német fordításában Jim beszéden a visszaadása az elmúlt évszázadban. A szerző megállapítja, hogy az 1960-as évek előtti fordításokban Jim beszéde sokkal stigmatizáltabb volt, ezzel leértékeltek Jim szellemi képességeit és a beszédét egy nyelvtanilag egyszerűsített pidginként ábrázolták. Az utóbbi évek fordításai olyan köznyelvet és beszélt nyelvet ábrázolnak, amelyek nem stigmatizáltak. Azt a következtetést vonja le, hogy a változó fordítási technikák tükrözik az uralkodó attitűdöt mind a német, mind az angol nyelv nem standard változatai irányába.

Yi-ping Wu és Yu-ching Chang Alice Walker *The Color Purple* című regényének három kínai fordításának korpusz-alapú vizsgálatát végezte el hét különleges szintaktikai kategória elemzésével. Megállapították, hogy mind a három fordító ezt a hét kategóriát úgy fordította, hogy a célnyelvi szövegek igazodjanak a célnyelv szintaktikai struktúráihoz. Venuti arra figyelmeztette a fordítókat, hogy a fluens fordítás káros hatással járhat, mert a minimálisra csökkenti a forrásnyelvi szöveg idegenségét. Hogy orvosolják ezt a problémát, jelen tanulmány szerzői azt javasolják, hogy azok a fordítók, akik úgy döntenek, hogy nem ábrázolják az afro-amerikai angol nyelv egyedi szintaktikai tulajdonságait, tájékoztatniuk kell az olvasókat ezekről a különleges sajátosságokról egy előszóban vagy egy utóiratban.

A fordítástudományban hosszú hagyománya van az átváltási műveletek kutatásának. Az egyik legkorábbi kísérletet az átváltási műveletek osztályozására az idegenítés és a honosítás szempontjából a Jean-Paul Vinay és Jean Darbelnet tették a *Methodology for Translation* című művükben. Ők élesen elkülönítik a direkt, a szó szerinti és a homályos fordítást, amikor a fordítónak be kell tölteni a célnyelvi űrt a megfelelő elemekkel. A fordítói átváltási műveletek számát 7-re sűrítik: a direkt műveletek a kölcsönzés, tükörfordítás, szó szerinti fordítás; a homályos műveletek a transzpozíció, a moduláció, az ekvivalencia és az adaptáció. A kihagyás nem szerepel egyik csoportban sem az ő rendszerükben. Szergej Vlahov és Szider Florin (2006: 109-110) a kultúra-specifikus egységek, más szóval reáliák fordítását tárgyalja. Megkülönböztetik egyrészt a forrásnyelv-központú transzkripciót (*транскрипция*) vagy transliterációt (*транслитерация*), másrészt a célnyelv-központú fordítást (*перевод*) és cserét (*замена*). Ez a felosztás túl átfogó ahhoz, hogy be lehessen illeszteni az idegenítés és honosítás dichotómiájába.

9.2. Az *eye dialect* fordításának lehetősége

Amikor George P. Krapp 1925-ben az *The English Language in America* (McArthur 1998) megalkotta az *eye dialect* kifejezést, akkor a szokatlan helyesírás jelenségének leírására használta, amit arra használnak, hogy leírják a kollokvialis szóhasználatot. Krapp olyan helyesírásra gondolt, mint például: *enuff* 'enough' helyett, *wimmin* 'women' helyett, *animulz* 'animals' helyett. A Krapp definíciója óta eltelt idő alatt az *eye dialect* kifejezés jelentésbővülésen ment át és bármilyen olyan helyesírásváltozatot jelöl, amely bizonyos kiejtést vagy akcentust jelöl. Az *eye dialect* kifejezésnek van egy másik jelentése is: „*semi-*

phonetic spelling”. Az *eye dialect* fordítása problémát jelent a fordító számára. Kevés nyelvben van olyan bizonytalan, homályos kapcsolat a hangzás és a helyesírás között, mint az angol nyelvben, tehát a dialektus ábrázolása *sensu stricto* lehet, hogy nem megvalósítható a célnyelvben. Morini (Idézi Brett: 50) az alábbi fordítói stratégiákat említi: 1) a célszöveget standard nyelvben írja le; 2) a célnyelv kettő vagy több variánsát használja; 3) a célnyelvnek egy nem sztandard változóra fordítja. Negyedik stratégiaként említi egy szintetikus célnyelv létrehozását. Brett ebben a cikkében azt vizsgálja, hogy az angol forrásnyelvben található *eye dialect*et hogyan fordították a fordítók olasz nyelvre. Az első mű Charles Dickens *Twist Oliverje*. A műben egy Gamfield nevű negatív szereplő beszédét *eye dialect*tel adja vissza. Ugo Dettore 1953-as fordításában csaknem teljesen standard nyelvváltozatra fordítja. Az egyedüli jelzés a főnévi igenév *-e* végződésének elhagyása, például *venir venire* helyett. A második mű Bram Stoker *Dracula* (1897, Drakula) című műve. Stoker munkásosztálybeli Cockney dialektusban beszélteti az egyik szereplőjét. Francesco Saba Sardi számos stratégiát alkalmaz a dialektus visszaadására. Kollokviális nyelvre jellemző szavakat használ, például: *porcaccia; crepiamo; ossicini* és a *puzzo* szót hímneműként ábrázolja nőnem helyett és szokatlan szintaxis is előfordul: *Me e il mio collega*. Elmondható, hogy a fordító nagy figyelmet fordított a dialektus szemléltetésére. A harmadik mű J. K. Rowling *Harry Potter* című sorozata. A kedves fél-óriás, Rubeus Hagrid a filmváltozatban West Country dialektusban beszél. Az eredeti angol szövegben a Londontól nyugatra és a Birminghamtól keletre található terület dialektusát beszéli, amit elárul az erős rotacizmus. Beatrice Masini kollokviális kifejezéseket használ, például: *o roba del genere*. Egy másik szereplő, a kifinomult Fleur Delacoeur, akinek anyanyelve francia, francia akcentussal beszél. Az olasz fordító francia akcentussal érzékelteti az ő beszédét a célnyelvben. Brett megállapítja, hogy csak az utolsó esetben tudta jól visszaadni a forrásnyelvi szöveg idegenségét. (Brett 2009)

9.3. Az ekvivalencia kategóriája

A fordításelméletben központi szerepet játszik az ekvivalencia kategóriája. A kutatók egy része az ekvivalenciát a fordítás feltételének tartja. Egy másik megközelítés szerint az ekvivalencia sohasem lehet teljes. Ezen a megközelítésen belül megkülönböztetünk két irányzatot, a normatív és a deskriptív irányzatot. Egy harmadik felfogás szerint az ekvivalenciának annyiféle megvalósulása képzelhető el, ahány szövegtípus létezik. (Klaudy: 1999a: 88-89)

Érdemes megemlíteni Eugene Nida ekvivalencia-felfogását. Klaudy azt írja: „Nida nem a szituáció releváns jegyeinek azonosságát, hanem a befogadó... reakciójának azonosságát tartja az ekvivalencia feltételének. Ő kétféle ekvivalenciát különböztet meg: formális ekvivalenciát és dinamikus ekvivalenciát.... Ő akkor beszél formális ekvivalenciáról, ha a fordító a forrásnyelvi szöveget részesíti előnyben. ...A dinamikus ekvivalenciánál épp ellenkező a helyzet, ott a fordító a célnyelvi befogadót tartja szem előtt. ... A dinamikusan ekvivalens fordítás a „legközelebbi természetes ekvivalense” ... a forrásnyelvi szövegnek.” Nidánál a természetes fordításnak három feltétele van: a célnyelv és a célnyelvi kultúra figyelembevétele; az adott szöveg kontextusának figyelembevétele; a célnyelvi hallgatóság figyelembevétele (Klaudy 1999a: 91-92).

9.4. A honosítás (*domestication*) és az idegenítés (*foreignization*)

A honosítás (*domestication*) és az idegenítés (*foreignization*) két alapvető fordítási stratégia. Schleiermacher javasolta először a fordításnak ezt a két klasszikus módszerét 1813-ban Herder fordításról szóló elképzeléséből kiindulva. Az igazi fordító, az ő szóhasználatában '*der eigentlicher Uebersetzer*' két utat választhat. Az első út az, amikor a fordító közelebb hozza az olvasót a szerzőhöz, (Venuti: *foreignization*), a másik az, amikor a fordító a szerzőt hozza közelebb az olvasóhoz (Venuti: *domesticating translation*). Schleiermacher azt az elvet támogatja, hogy hozzuk közelebb az olvasót a szerző nyelvészeti-koceptuális világához és elítéli Luther megközelítését, amiről a fordításról szóló klasszikus esszéjében ír a Bibliafordításkor, amit *Verdeutschung*nak, azaz elnémetesítésnek nevez. Schleiermacher szerint a megoldás a nyelv plaszticitásában rejlik. Homérosz *areté*, erény szavát hozzá fel példának arra, hogy milyen nehéz angolra fordítani, mert a szó jelentése eltér az angol *virtue* szó jelentésétől. A megoldás az, hogy a fordítónak átmenetileg módosítani kell azt a szabályt, amely a *virtue* szó viselkedését irányítja. Venuti 1995-ben újra felvetette ezt a dichotómiát. Venuti szerint a honosítás „ az idegen nyelvű szöveg etnocentrikus redukciója a célnyelvi kulturális értékekre, melyek a szerzőt hazahozzák”, míg az idegenítés „, etnodeviáns nyomás a (kulturális) értékekre, hogy regisztrálják a idegen nyelvű szöveg nyelvészeti és kulturális különbségeit, ezzel az olvasót külföldre küldve.” Általában véve a honosítás olyan fajta fordítást jelent, amelynek a transzparens, fluens stílusa adoptálódik, hogy csökkentse az idegen nyelvű szöveg furcsaságát, idegenségét a célnyelvi olvasók számára, míg az idegenítés azt jelenti, hogy a célnyelvi szöveget úgy hozzák létre, hogy szándékosan megszegik a célnyelvi konvenciókat, így megőrizve némi idegenséget az eredetiből. Az hogy a fordító végül melyik stratégiát választja, függ a fordítás céljától (*Skopos*).

9.5. A fordítói stratégiák rendszerének modellje

9.5.1. Berezowski modellje

Berezowski a „*Dialect in Translation*” című művében megadja a dialektus-fordítás elméleti keretét. Ez a mű az eddig megjelent legátfogóbb és legrészletesebb értekezés ebben a témában. Berezowski tíz fordítói stratégiát ír le a dialektus fordítására.

- Az első a neutralizáció vagy közömbösítés. Ebben az esetben a célnyelvi szöveg alig tartalmaz dialektus markereket.
- A második a lexikalizáció, amikor is a célnyelvi szöveg tartalmaz dialektus markereket, de ezek többnyire a szókincsre korlátozódnak. A lexikalizáció altípusai a rurális, a kollokvialis, a kicsinyítő és a mesterséges lexikalizáció.
- A következő stratégia a részleges fordítás, ami azt jelenti, hogy a fordító csak bizonyos szövegrészeket, pl. érzelmileg telített részeket fordít dialektusban.
- A transliteráció során megmarad a forrásnyelvi lexika, csak átírt, azaz transliterált formában. Ez a stratégia feltételezi az olvasó jártasságát a forrásnyelven.
- Az ötödik stratégia a beszédhiba, amely főleg a fonológiára összpontosít.
- A relativizáció azt jelenti, hogy a dialektus markerek csak a megszólításokban és az udvariassági formulákban jelennek meg.
- A pidzsinizáció során a fordító a teljes nem standard pidzsin nyelvváltozatot használja.

- A következő stratégia a mesterséges nyelvváltozat használata.
- A kollokvializáció vagy köznyelvesítés egy adott nyelv teljes nem standard változatára támaszkodik, beleértve a fonológiát, a morfológiát, a lexikont és a szintaxist is. Az afro-amerikai angol és a cockney szövegek fordítása során ez a leggyakrabban alkalmazott stratégia.
- A rusztikalizáció vagy elparasztosítás egy teljes, nem standard regionális nyelvváltozat használatát jelenti. (Berezowski: 49-91)

9.5.2. Sara Ramos Pinto modellje

Sara Ramos Pinto a *How important is the way you say it? A discussion on the translation of linguistic varieties* című cikkében bemutat egy modellt, amelyet több kutató számos esettanulmánya alapján hozott létre és felállítja a stratégiák tipológiáját. Megállapítja, hogy ez a felsorolás nem teljes, még kiegészítésre szorul. Az első döntés, amit a fordítónak meg kell hoznia az az, hogy megőrzi-e a nyelvi változatot. Ha úgy dönt, hogy egy bizonyos változatot használ az egész műben, az normalizációhoz vagy a diskurzus dialektizálásához vezet. Az ellenkező irányban történő elmozdulás, a diskurzus dialektizálása összekapcsolható a nemzeti mozgalmak és a dialektizálási stratégia összefüggésével, például Québecben vagy Írországbán. A fordítónak azt is el kell döntenie, hogy megőrzi-e a tér és az idő koordinátáit. Itt négyféle döntést hozhat: 1) megőrzi a tér és az idő koordinátáit; 2) megőrzi a tér koordinátáit, de az időét nem; 3) nem őrzi meg sem a tér, sem az idő koordinátáit; 4) megőrzi az idő koordinátáit, de nem őrzi meg a tér koordinátáit. A fordító a cselekmény térbeli áthelyezésével csökkentheti az idegen hatást. A cselekmény áthelyezése a mába segíthet a fordítónak abban, hogy ne idejétmúlt célnyelven kelljen írnia. Ha a fordító felhagy vagy a tér vagy az idő koordinátájával, akkor a munkája adaptáció lesz.

Ha a fordító úgy dönt, hogy megőrzi a forrásnyelvi szöveg térbeli koordinátáit, akkor dönthet úgy, hogy a célnyelvben nem standardként ismert jegyeket alkalmaz vagy dönthet úgy, hogy olyan nyelvi jegyeket alkalmaz, amelyek nem ismertek a célkultúra közönsége előtt. Az első esetben számos stratégiát alkalmazhat a fordító, amelyek egy kontinuum mentén helyezkednek el a normalizáltabb diskurzustól a kevésbé normalizált diskurzus felé haladva.

1) A standard változat használata, amelyet írásos megjegyzések követnek, amelyben az olvasó arról értesül, hogy a mű szereplője nem standard változatot beszél. 2) A nyelvi változatoknak a megszólításokra és az udvariassági formulákra (*honorifics*) történő korlátozása. 3) A standard diskurzus formalitásának a növelése, ami azt jelenti, hogy a nyelvi változatosság abból a tényből ered, hogy a standard diskurzus formálisabb a célnyelvben, amikor összehasonlítjuk a forrásnyelvi szöveggel, nem pedig a nem standard jegyek alkalmazásából ered. 4) Szóbeli diskurzus jellemzők alkalmazása. Mivel a szóbeli diskurzus alacsonyabb presztízsű, mint az írásbeli diskurzus, a szóbeli diskurzus bizonyos jellemzőit néha arra használják, hogy nem standardként ábrázolják a diskurzust. 5) Különböző nem standard változatok jellemzőinek használata. Az a stratégia, hogy nem választ a fordító egy konkrét nyelvváltozatot, elősegíti a diskurzus nem standardként való felismerését és a standard és nem standard státus polarizációját. 6) Egy konkrét nem standard változat jellemzőinek a használata. Ebben az esetben egy konkrét regionális és/vagy társadalmi változat és a hozzá kapcsolódó társadalmi jelentés azonosítását segíti elő a fordító.

Bizonyos esetekben a célnyelvi olvasóközönség lehet, hogy nem fogadja jól az idegen nyelvi változatok fordítását valamilyen célnyelvi változatra. Például nem tudják elképzelni, hogy Shaw Elizája (*Pygmalion*) valamilyen orosz dialektust beszéljen. Ilyenkor a fordító három stratégiát alkalmazhat: 1) Bizonyos lexikai elemek átvétele a forrásnyelvi szövegből. Ebben az esetben bizonyos lexikai egységek lefordíthatatlanul maradnak. Ilyen szereplő például Agatha Christie *Monsieur Poirot*-ja. Az is előfordulhat, hogy a fordító a célközönség számára ismert idegen szavakat alkalmaz a fordításban, hogy ezzel növelje a szöveg idegen hatását. 2) A forrásnyelvi szöveg lexikai jellemzőinek a bevezetése, de a célnyelvi szöveg helyesírási normáinak követése. Egy másik stratégia a célnyelvi szöveg egyes lexikai elemeinek átvétele célnyelvi grafológiai formában. 3) A „virtuális” dialektus koncepciója. Ez egy új dialektus megteremtését jelenti, amely a célnyelven alapszik, de a célnyelvi olvasó számára idegennek ható lexikai egységekkel és mondattani szerkezetekkel van tele. A szerző Bernard Shaw *Pygmalion*-jának 12 portugál fordításán keresztül mutatja be a fent felvázolt stratégiákat.

9.6. Az idegen hatás mérésének lehetősége

Poucke azt írja, hogy a mielőtt a fordító elkezd a fordítást, el kell döntenie, hogy milyen átfogó fordítói stratégiát követ, választania kell a honosítás (*domestication*) és az idegenítés (*foreignization*) között. A műfordítások általában a két stratégia kombinációját tartalmazzák. A műfordítások értékelése általában minőségi értékelést jelent. Ebben a tanulmányában Poucke kísérletet tesz egy kvantitatív modell felállítására és elvégez egy eset tanulmányt Dosztojevszij *Бесы* (Ördögök) című művének holland és angol fordítása alapján. Venuti szerint az *idegenesítő* fordítások közel maradnak az eredetihez, és ez nem csak lexiko-szemantikai szinten történik így, hanem szintaktikai és stilisztikai szinten is. Schleiermacher (1813) szerint akkor beszélhetünk *foreignizing* fordításról, amikor az író békén hagyjuk amennyire csak lehet és az olvasót mozdítjuk el az író irányába. Akkor beszélünk honosító fordításról, amikor a fordító azon munkálkodik, hogy az alkotását láthatatlanná tegye ezáltal létrehozva az átláthatóság illúzióját. Így a fordított szöveg természetesnek tűnik, nem fordítottnak. (Venuti 1995: 5) Az ilyen fordítások közelebb hozzák az író az olvasóhoz és hozzáigazítják a célnyelvi változatot a célközönség ízléséhez és elvárásaihoz. E hatás eléréséhez különböző átváltási műveletek (*translation shift*) állnak a rendelkezésére. Poucke szerint az egyik fő kérdés az, hogy az átváltási műveletek kontinuumot alkotnak-e és hogy lehetséges-e felosztani őket erősen, kicsit idegenesítő, kicsit vagy erősen honosító átváltási műveletekre. Felállít egy olyan modellt, amelyben az átváltási műveleteket öt csoportra osztja: erős idegenesítés, mérsékelt idegenesítés, mérsékelt honosítás, erős honosítás és semleges fordítás. A vizsgálat kiindulópontja a *transzéma* (*transeme*), egy Leuven-Zwarttól vett kifejezés, ami értelmezhető szöveg egységet jelent. A Dosztojevszki-mű fordításai alapján megállapítja, hogy az általa felállított modell egy működőképes modell, de még további finomításokra van szükség.

10. Következtetések

10.1. Minőségi elemzés

10.1.1. Az angol Walker-korpusz elemzése

A vizsgált korpuszban 394 elliptikus mondat található. Van több olyan mondat is, amiből több szerkezetileg fontos szó is hiányzik, ezáltal *anakoluthon* szerkezet áll elő. A szófajukat tekintve főleg a személyes névmások és a segédigék hiányoznak. Gyakori a kettős tagadás és a tagadás az *ain't* szóval. A birtokviszony gyakran hiányzik az aposztróf és a birtokviszony jele (s). A személyes névmás tárgy esete áll alanyi helyzetben, például *we* helyett *us*.

Gyakran melléknév szerepel határozószó helyett. Gyakori az *eye dialect*. Jellemző a szokásos cselekvést kifejező (*habitual*) *be*. Sokszor szerepel a létige standardtól eltérő alakja. Gyakori az ige főnévi igenévi alakja jelen idő egyes szám 3. személy helyett. Néhányszor előfordul a rendhagyó ige regularizált/szabályos múlt ideje. Gyakori a *done* és a *gon/gonna* aspektus jelölő használata. Említésre méltó a pronominális appozíció. Néhány esetben előfordul a szabályos többes szám rendhagyó főnévnél analógiás hatásra vagy az, hogy egyes számban áll a főnév többes szám helyett.

Ami a szókincset illeti, a korpusz tartalmaz informális standard amerikai angol szavakat, köznyelvi és idiomatikus kifejezéseket, olyan kifejezéseket, amelyek földrajzilag vagy etnikailag korlátozottak, nem kifejezetten fekete angol szleng szavakat és afrikai eredetű szavakat. A műre jellemző beszédaktus a felelés (*comeback*).

A korpusz szövegszavainak száma 11.678. A nem standard amerikai angol szavak száma 1.572, ami a szavak 13,46 százalékát jelenti. Ezen kívül meg kell említeni a 394 elliptikus mondatot.

10.1.2. Az angol Morrison-korpusz elemzése

Nagyon sok elliptikus mondat található a korpuszban, ezáltal *anakoluthon* szerkezet állt elő. A legtöbb esetben a személyes névmás és a segédige hiányzik. Több olyan mondat is szerepel a korpuszban, amelyből több szó is hiányzik. Gyakori a kettős és a többszörös tagadás. A tagadás legtöbbször az *ain't* szóval történik. Gyakori a *gonna/gone* aspektus jelölő. Jellemző a szokásos cselekvést kifejező *be* (*habitual be*). Néhányszor előfordul a rendhagyó ige regularizációja. Gyakran áll melléknév áll határozószó helyett és jellemző a határozószavak képzése a *like* összetevővel. Gyakori a személyes névmás birtokos névmás helyett. Sokszor előfordul az *eye dialect*.

Találunk néhány afro-amerikai angolra jellemző szót, de kevesebbet, mint a *The Color Purple*-ben. Előfordul néhány *malapropizmus* és gyermeknyelvi szóhasználat. Bőven találunk durva kifejezéseket, nőkre vonatkozó sértő kifejezéseket és számos beszélő nevet. Nagy számban találunk egyedi hasonlatokat és az afro-amerikaiak élő beszédére jellemző ismétléseket és felelést (*comeback*).

A korpusz 10.602 szövegszót tartalmaz. A dialektus által érintett szavak száma 948, ez a szavak 8,94 százalékát érinti. Mivel 215 elliptikus mondat található a korpuszban, *anakoluthon* szerkezet állt elő. A szerző nagymértékben támaszkodott az *eye dialectre*, az afro-amerikai angol jellegzetességeire a fonológia, a morfológia és a szókincs szintjén.

10.1.3. A magyar Walker-korpusz elemzése

Gyakran hiányzik az *inessivus* esetrag *n*-je hiányzik a főneveknél, *-ba*, *-be* szerepel *-ban*, *-ben* helyett és a *causalis-finalis* esetrag *t*-je hiányzik. Gyakori a hangkiesés a szó bármely részén. Ritkán előfordul egy vagy több hang betoldása szó közepén. Gyakran szerepel két mássalhangzó egy helyett vagy más mássalhangzók a kiejtésnek megfelelően. A magánhangzók is nagy változatosságot mutatnak. Gyakran szerepel más magánhangzó a kiejtésnek megfelelően és a magánhangzó hosszúsága is eltér a helyesírástól. Az *ikes* igék ragozása megfelel a köznyelvi ejtésnek. Nagyon gyakori a névelő személynév előtt. Egyes tulajdonnevek az eredeti angol szövegnek megfelelően hibásan szerepelnek. Nagyon gyakori az egybeírás különírás helyett és fordítva.

Ami a szókincset illeti, találunk durva kifejezéseket, népies szavakat, tájszavakat és bizalmas szavakat és gyermeknyelvi szavakat.

A korpusz 10.793 szövegszóból áll. A dialektus által érintett szavak száma 2.340. Ez a szavak 21,68 százaléka. A fordító főleg az *eye dialect* eszközével él. A nyelvtan alig mutat eltérést a standard nyelvváltozatétól. A szókincsben találunk néhány tájszót, szleng szót és bizalmas kifejezést.

10.1.4. A magyar Morrison-korpusz elemzése

Gyakran hiányzik az *inessivus* esetrag *-n*-je és a *causalis-finalis* esetrag *t*-je.

Az *ikes* igék köznyelvi ejtéssel szerepelnek. Gyakori a hangkiesés a szó bármely részén. Gyakran összevonódik két szó hangkieséssel egybekötve. Jellemző az egybeírás különírás helyett. Gyakori a standardtól eltérő nyelvjárási ejtés

A szókincsre jellemzőek a malapropizmusok, a beszélő nevek, az ételneveken történő megszólítás. Nagy a nőkre vonatkozó negatív konnotációjú szavak száma. Számos olyan kifejezést találunk, amely szellemi képességek csekély voltára vonatkoznak. Találunk néhány gyermeknyelvi kifejezést is. Nagyon sok a csúfolódás. A fordító megtartotta az eredeti angol szövegre jellemző ismétléseket és feleléseket. Nagyon sok a hasonlat.

A szöveg kevés *eye-dialect* elemet tartalmaz. A fordító inkább a szókincsre támaszkodik. A szöveg megőrizte az eredeti angol szövegre jellemző szóismétléseket, indulatszavakat, a szitkozódásokat, a beszélők egyedi stílusát kifejező szokatlan hasonlatokat és szavakat és megtartotta a fordító az eredeti regényre jellemző *comeback*, azaz visszazólást vagy felelést. A korpusz 8.101 szóból áll. A standardtól eltérő szavak száma 874, azaz a szavak 10,78 százaléka.

10.1.5. A német Walker-korpusz elemzése

A birtokviszony kifejezése gyakran eltér a normától. Az *es* személyes névmás összevonódik igével, személyes névmással, határozószóval, itt *eye dialect*tel van dolgunk. A *du* személyes névmás sokszor összeolvad az igével. A *die* mutató névmás használata *sie* személyes névmás helyett sokszor előfordul. A *wie / als* hasonlító kötőszavak helytelen használata a jellemző, Néhányszor előfordul a prepozíció és névelő összevonása. Az *ander* névmásból kiesik egy *e* hang vagy helytelen a ragozása. A *gucken* ‚kukucskál‘ ige 52 esetben *g* helyett *k* betűvel van írva. Jelen időben egyes szám első személyben rengetegszer hiányzik a személyrag az ige végéről, így marad az ige. Az ige Präteritum alakjánál is gyakran redukálódik a személyrag redukálódik. Az ige főnévi igenévi alakja sokszor redukálódik. A *haben* segédige az összetett múlt (Das Perfekt) igeidőjének képzésénél a személyrag sokszor redukálódik. A *sein* ige

sokszor szerepel *ist* helyett **is**-ként jelen szerepel az összetett múlt (Das Perfekt) igeidőjének képzésénél. A *nicht* tagadószó helyett **nich** áll 164 esetben és a *nichts* helyett **nix** szerepel 38 esetben. Sok az elliptikus mondat. Néhány esetben az igeikötők redulálódnak. Gyakori a határozószavak redukciója. Jellemző a szókezdeti hang vagy szótag elhagyása és szóközepi és a szóvégi hangkiesés.

Találunk néhány tájnyelvi szót és malapropizmust.

Összességében elmondható, hogy a fordító köznyelvi ejtés szerinti írásmódot alkalmazott. A fordítónak nem sikerült visszaadni az eredeti regény hangulatát. A korpusz szövegszavainak száma 13.694. Az irodalmi nyelvváltozattól eltérést mutató szavak száma: 2.756, ami a szavak 20,12 százalékát érinti.

10.1.6. A német Morrison-korpusz elemzése

Jelen idő egyes szám első személyben hiányzik a személyrag az ige végéről. Az összetett múlt időben az *e* személyrag hiányzik a *haben* ige végéről. Néhányszor előfordul kettős tagadás, ami az afro-amerikai angol jellemzője. Gyakran összevonódik az *es* és a *das* mutatónévmás más szavakkal. Jellemző a hangkiesés bármely pozícióban. Ezek a jelenségek az *eye dialect* körébe tartoznak.

A szókincs közel áll a standardhoz, de azért találunk néhány *malapropizmust*.

A fordító főleg az *eye dialect*-re támaszkodik. A korpusz szövegszavainak száma 15.373. Az *eye dialect* által érintett szavak száma 1.918. Ez a szöveg szavainak a 15,37 százaléka. Az eredeti angol szöveg sokkal „sűrűbb“, sokkal nagyobb a dialektusban írt szavak száma.

10.1.7. Az orosz Walker-korpusz elemzése

Gyakori az *eye dialect*: -*ovo* -*ozo* helyett, -*evo* -*ezo* helyett, *u* helyett *uu*, a hangsúlytalan *o* gyakran *a*-val van írva. A melléknév rövid, illetve teljes alakja gyakran felcserélődik. A melléknév ragozása sokszor eltér a standard nyelvhasználatától. A névmások gazdag változatosságot mutatnak. Ezek szubsztenderd alakok, a beszélők tanulatlanságát jelzik.

A határozószavak és a kötőszavak és a partikulák, az indulatszavak, az előljárószavak sokszor tájnyelvi. Gyakoriak a szórendi hibák. Az igék gyakran állnak -*uuu*, -*uee*, -*uua* végződésel, ami nem normatív igealak. A folyamatos igék jelen ideje/befejezett igék jövő ideje egyes szám 2. személyben a végződés redukálódik, hiányzik a légységjel. Sok az elliptikus mondat. A visszaható igék ragozása a múlt időben eltér a standardtól.

Találunk sok népies és bizalmas szót és számos egyedi szókapcsolatot. Jellemző a szövegre a prostorecsie.

A korpusz szövegszavainak száma 9.998. A dialektus által érintett szavak száma 1432, azaz a szavak 14,32 százaléka. Összességében elmondható, hogy a fordító helyesen döntött úgy, hogy létező földrajzi dialektusok elemeiből alkotja meg az irodalmi dialektust és hogy nagyvárosi dialektus helyett vidéki dialektusokat választott, amelyek bár magukon viselik az alacsonyabb presztízs jegyeit, érthetőek mindenki számára, aki ismeri az orosz köznyelvet.

10.1.8. Az orosz Morrison-korpusz elemzése

A fordító, ellentétben a Walker-regény fordításával inkább a lexikai egységekre támaszkodott, nem a nyelvtanra. Nem túl gyakran, de előfordul a kötőszavak, a névmások, partikulák és határozószavak standardtól eltérő használata.

A főnevek, melléknevek és az igék gazdag változatosságot mutatnak. Sok a prosztorecsie. Rengeteg az elliptikus és a hibás szórendű mondat.

Ellentétben a *Kedves Jóisten* orosz fordítójával, a *Nagyonkék* fordítója nem élt az *eye dialect* eszközével. Főleg a melléknevek, a főnevek és az igék népies, durva voltára támaszkodott. A korpusz szövegszavainak száma 8.902. Az irodalmi dialektus által érintett szavak száma 282, ami a szavak 3,17 százalékát jelenti. A fordítás nem adja vissza az eredeti regény hangulatát, a szereplők egyedi szóhasználatát.

10.2. Mennyiségi elemzés

A dialektus által érintett szavak aránya a vizsgált korpuszban

	Walker: <i>Color Purple</i>	Morrison: <i>The Bluest Eye</i>
angol korpusz	13,46	8,94
magyar korpusz	21,68	10,78
német korpusz	20,12	15,37
orosz korpusz	14,32	3,17

Ha elosztjuk az angol korpuszokban található dialektus által érintett szavak arányát a többi korpuszban található szavak arányával, az alábbi eredményt kapjuk:

	Walker: <i>Color Purple</i>	Morrison: <i>The Bluest Eye</i>
magyar korpusz	0,57	0,82
német korpusz	0,66	0,58
orosz korpusz	0,93	2,8

Az elemzésből jól látható, hogy a legnagyobb eltérés az orosz Morrison-korpusznál található. Az orosz Walker-korpuszban és a magyar Morrison-korpuszban a dialektus által érintett szavak aránya elég jól megközelíti egymást. Ez a két ábra szemléletesen mutatja be a korpusz dialektus általi érintettségét, de természetesen a mennyiségi elemzésből nem lehet feltétlenül minőségi következtetést levonni. Minőségi szempontból a két német fordítás a leggyengébb, főleg a Morrison-regény német fordítása.

11. Az értekezésben felhasznált irodalom

Abádi Nagy Zoltán (1995): *Mai amerikai regénykalauz 1970-1990*, Intera Rt., pp. 379-385, pp. 572-578

Bailey – Baugh Mufwene – Rickford – (1998): *African-American English. Structure, history and use*, London, Routledge.

Baker, M.: Corpora in Translation Studies, In: *Target* 7:2, 1995

Baker, M.: Corpus Linguistics and Translation Studies, In: *Text and Textology*, 1993.

Balaskó Mária: Korpuszháttérű fordításkutatás: lehetőségek és nehézségek, In: *Mindent fordítunk és mindenki fordít*. SZAK Kiadó Kft. 2005. pp. 23-27.

Baron, D. (2010): *Language and Education: The More Things Change by Dennis*

Baron, In: *Contours of English*, ed. A. Curzan, M. Adams. Ann Arbor: Univ. of Michigan Press.

Baugh, J. (1983): *Black street speech: Its history, structure, and survival*. Austin: University of Texas Press

Baugh, John (1980): A re-examination of the Black English copula. In: *Locating Language in Time and Space*, William Labov (ed.). New York: Academic Press, pp. 83-106.

Beke József: *Édös anyanyelvünk*, (Gondolatok a Kecskemét környéki ö-ző nyelvjárásról) <http://www.forrasfolyoirat.hu/0709/beke.pdf>

Bentley, P.(1941): *The English Regional Novel*, London: George Allen & Unwin

Berezowski, L. (1997): *Dialect in Translation*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Berthele, R.: Translating African-American Vernacular English into German: The problem of 'Jim' in Mark Twain's *Huckleberry Finn*, *Journal of Sociolinguistics* 4/4, 2000: 588-613)

Bollobás Enikő (2006): *Az amerikai irodalom története*, Osiris Kiadó, Budapest, pp. 180-189, pp. 220-223,

Brathwaite, Fred (1992): *Words & Phrases of the Hip-Hop Generation: Fresh Fly Flava*, Stamford, CT: Longmeadow Press.

Brett, D. (2009): Eye Dialect: Translating the Untranslatable, *AnnaliSS6. Lost in Translation. Testi e culture allo specchio*. http://www.uniss.it/lingue/annali_file/vol_6/4_Brett_Lost.pdf

Brown, H. R. (1972): Street talk, In: Thomas Kochman (ed.), *Rappin' and Stylin' Out: Communication in Urban Black America*, Urbana, IL: University of Illinois Press, pp. 205-207.

Burkett, Eva M.(1978): *American English Dialects in Literature*, The Scarecrow Press, Inc. Metuchen, N.J. & London, pp. 7-9. pp. 87-113.

Cseresnyési László (2004): *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Dandy, E. B. (1991): *Black Communications: Breaking Down the Barriers*, Chicago, IL: African American Images.

Dillard, J. L. (1972): *Black English: Its history and usage in the United States*. New York: Random House.

Dillard, J. L. (1977): *Lexicon of Black English*, New York: Seabury Press.

Dobos Csilla: A társadalmi nemek és a nyelvhasználat kapcsolatának vizsgálata a pragmatika és a diskurzuselemzés elméleti keretében, pp. 165-178. In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2006): *Sokszínű nyelvészet, Alkalmazott nyelvészeti gender-kutatás*, Miskolc.

É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter (1998): *Új Magyar nyelvtan*, Osiris Kiadó, Budapest.

Eckert, P. – McConnell - Ginnet, S. (2003): *Language and gender*. Cambridge University Press: Cambridge.

Edwards, W. F. (1980): Varieties of English in Guyana: Some comparisons with BEV. *Linguistics* 18: 289-309.

Edwards, W. F. (1991): A comparative description of Guyanese creole and Black English preverbal marker *don*. In: *Verb Phrase Patterns in Black English and Caribbean Creoles*, Walter F. Edwards and Don Winford (eds.). Detroit: Wayne State University Press, pp. 240-255.

Encyclopedia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/67472/Black-Arts-movement>)

Ewers, T. (1996): *The origin of American Black English: Be-Forms in the HOODOO Texts*. Berlin and New York: Mouton.

Fasold, R. W. (1976): One hundred years from syntax to phonology. In: *Papers from the Parasession on Diachronic Syntax*, Sanford Steever, Salikoko S. Mufwene, and Carol C. Walker (eds.). Chicago: Chicago Linguistic Society, pp. 79-87.

Fasold, R. W. (1981): The relation between black and white speech in the South. In: *American Speech* 56: 163-189.

Federico M. F. (ed.) (2011): *Translating Dialects and Languages of Minorities*, Peter Lang AG, Bern.

Federmayer Éva: "Toni Morrison." Linden Peach, Toni Morrison. (Macmillan, 1995). *Hungarian Journal of English and American Studies (HJEAS)*. 1998-99, 426-429

Firth, John Rupert (1957): *Papers in Linguistics 1934–1951* London. Oxford University Press.

Folb, E. A. (1980): *Runnin' Down Some Lines: the Language and Culture of Black Teenagers*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Golden, T. (January 14, 1997). "Oakland Scratches Plan To Teach Black English". *The New York Times*. p. A10. Retrieved 19 September 2010.

Green, L. J. (2002): *African American English, A Linguistic Introduction*, Cambridge, Cambridge University Press.

Hannu Kemppanen- Marja Jänis - Alexandra Belikova (Eds.) (2012): *Domestication and Foreignization in Translation Studies*, Frank & Timme GmbH, Berlin.

Harris, M. A. (1974): *The Black Book*, New York: Random House.

Hell Judit: Feminista tudat – patriarchális nyelvhasználat, pp. 37-46, In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2008): *Sokszínű nyelvészet, „Női szóval – női szemmel”*, *Gender-kutatás a nyelvészetben és az irodalomban*, Miskolc.

Holm, J. (1976): Copula variability on the Afro-American continuum. In: *Conference Preprints, First Annual Meeting of the Society for Caribbean Linguistics*, compiled by George Cave. Turkeyen: University of Guyana.

Holm, J. (1984): Variability of the copula in Black English and its creole kin. In: *American Speech* 59: 291-309.

Hudson Hill, B. (2001): *African American Speech Communities, Varieties of Talk*, Bergin & Garvey, Westport Connecticut, London.

Huszár Ágnes (1994): Kroetz drámai nyelve és a Magyar fordítás problémái. *Studia Nova*, 1994/2: 129-139.

Huszár Ágnes (2009): *Bevezetés a gendernyelvészetbe*, Miben különbözik és miben egyezik a férfiak és a nők nyelvhasználatára és kommunikációja, Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Huszár Ágnes (2011): *A nő terei*. l'Harmattan Kiadó – Könyvpont kiadó, Budapest.

- Huszár Ágnes: „Nemek és nyelvek” kerekasztal, Beszélgetés, vita és hozzászólások, p. 132, In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2006): *Sokszíni nyelvészet, Alkalmazott nyelvészeti gender-kutatás*, Miskolc.
- Hymes, D. (1972): Models of the interaction of language and social life. In: J. Gumperz and D. Hymes (eds.), *Directions in Sociolinguistics: Ethnography of Communication*, New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. pp. 35-71.
- Ives, Sumner (1950): *A Theory of Literary Dialect*, In: Tulane Studies in English, Vol. II. New Orleans: Tulane University, pp. 137-182.
- Károly Krisztina. Korpusznyelvészet és fordításkutatás. In: *Fordítástudomány*. 2003. 5. évf. 2. szám, pp.18-26.
- Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: Előszó, pp. 7-10) In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2006): *Sokszíni nyelvészet, Alkalmazott nyelvészeti gender-kutatás*, Miskolc.
- Kegyesné Szekeres Erika: A nő és asszony lexémáink fogalomtörténeti vizsgálata, pp. 219-234, In: Barát Erzsébet – Sándor Klára (szerk.) (2007): *A nő helye a magyar nyelvhasználatban*, „Nyelv, ideológia, média” konferencia 2005. szeptember 8-9., JATEpress, Szeged.
- Kegyesné Szekeres Erika: A társadalmi nem és nyelvhasználat: A magyar nyelvre vonatkozó kutatások rövid története, pp. 61-80, In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2006): *Sokszíni nyelvészet, Alkalmazott nyelvészeti gender-kutatás*, Miskolc.
- Kelecsényi Nóra (1992): *Dialect Representation in Literature, Alice Walker: The Color Purple*, kandidátusi értekezés, kézirat, 1992
- Klaudy Kinga (1999a): *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy Kinga (1999b): *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Angol, német és orosz fordítástechnikai példatárral, Budapest: Scholastica.
- Klaudy Kinga – Bart István (2003): *EU-fordítóiskola*. Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra. Budapest: Corvina.
- Kontra Miklós (2007): If women are being discriminated against, you don't say 'You should become a man': An interview with Peter Trudgill on sociolinguistics and Standard English. In: Sheorey, Ravi and Judit Kiss-Gulyás, eds., *Studies in Applied and Theoretical Linguistics*, 117–129. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Kramarae, C. (1981): *Women and Men Speaking: Frameworks for analysis*. Rowley, MA: Newbury House.

Krapp, G.H. (1925) : *The English Language in America*, Vol. 1. *Literary Dialects*, New York: Century, pp. 225-273

Labov, T. (1992): Social and language boundaries among adolescents. In: *American Speech*, 67: 339-366.

Labov, W. (1966): *The Social Stratification of English in New York City Washington, D.C.*: Center for Applied Linguistics, 1966. 2006. Second edition: Cambridge/Cambridge U. Press.

Labov, W. (1972): *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.

Labov, W. (1982): Objectivity and commitment in linguistic science: The case of the Black English trial in Ann Arbor. In: *Language in Society* 11, 165-201, és (1983): 12, 133 (erratum)

Lakoff, Robin: *Language and Woman's Place*,
http://www.stanford.edu/class/linguist156/Lakoff_1973.pdf

Lendvai Endre Kálmán: Translating culture-bound units: strategy, tactics & techniques, In: Muráth Judith, Oláh-Hubai Ágnes (szerk.) *Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting*. Wien: Edition Praesens , 2007.

Major, C. (1994): *Juba to jive: a Dictionary of African-American Slang*, New York: Penguin Books.

Minnick, L. C. (2009): *Dialect and Dichotomy: Literary Representations of African American Speech*, University of Alabama Press, pp. 1-2

Morgan, M. (2002): *Language, Discourse and Power in African American Culture*, Cambridge University Press.

Mufwene, S. (1983): *Some Observations on the Verb in Black English Vernacular*. In: Austin: African and Afro-American Studies and Research Center, University of Texas at Austin.

Mufwene, S. (1992): Ideology and facts on African American Vernacular English. In: *Pragmatics* 2 (2): 141-166.

Nelson, F. W. (1982): Problems of assembling and computerizing large corpora' in S. Johansson (ed.) *Computer Corpora in English Language Research*. Bergen: Norwegian Computing Centre for the Humanities, 7-24.

Newmark, P. (1995): *A Textbook of Translation*, Phoenix ELT.

New World Encyclopedia,
http://www.newworldencyclopedia.org/entry/African_American_literature

O-Keeffe, A. (2010): *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics* (Routledge Handbooks in Applied Linguistics), Routledge.

Olohan, Maeve: *Corpus Linguistics and Translation Studies: Interaction and Reaction*, <http://www.lans-tts.be/img/NS1/P419-429.PDF>

Országh László – Virágos Zsolt (1997): *Az amerikai irodalom története*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest

Országh László (1967): *Az amerikai irodalom története*, Gondolat Kiadó, 1967

Papp Andrea (2009) : Tom és Huck kalandjai Magyarországon, Mark Twain Tom Sawyer és Huckleberry Finn című regényének magyar fordításai, In: Nádor Orsolya (szerk.)(2009): *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. II. kötet (CD)*. Budapest: Balassi Intézet. pp. 630-634

Pinto, S. R. : How important is the way you say it? A discussion on the translation of linguistic varieties In: *Target* 21:2. 2009. (pp. 289–307)

Pitts, Jr., W. F. (1993): *Old Ship of Zion: the Afro-Baptist Ritual in the African Diaspora*. New York: Oxford University Press.

Poplack, S. and Sankoff, D. (1987): The Philadelphia story in the Spanish Caribbean. In: *American Speech* 62: 291-314.

Poplack, S. and Tagliamonte, S. (1991): African American English in the diaspora: Evidence from old-line Nova Scotians. In: *Language Variation and Change* 3: 301-339.

Poucke, P. V.: Measuring foreignization in literary translation: an attempt to operationalize the concept of foreignization. Gent (2012) Domestication and foreignization in translation studies. In: *TRANSUD (FRANKFURT)* 46. p.139-157

Rickford, J. R. (1972): “Sounding Black” or „Sounding White”: a preliminary investigation. University of Pennsylvania.

Rickford, J. R. (1974): The insights of the mesolect. In: *Pidgins and Creoles: Current Trends and Prospects*, David DeCamp and Ian F. Hancock (eds.). Washington, DC: Georgetown University Press.

Rickford, J. R. (1977): The question of prior creolization in Black English. In: *Pidgin and Creole Linguistics*, Albert Valdman (ed.). Bloomington: Indiana University Press, pp. 190-221.

Rickford, J. R. and Rickford, A. E. (1976): Cut-eye and suck teeth: African words and gestures in new world guise. In: J. L. Dillard (ed.), *Perspectives on American English*, New York: Mouton Publishers, pp. 347-365.

Rose, W.L. (Ed.). (1976): *A documentary history of slavery in North America*. New York: Oxford University Press.

Ruland, R. – Bradbury, M. (1977): *Az amerikai irodalom története*, Corvina, Budapest.

Sándor Klára: Az ország háziasszonyai pp. 101- 112, In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2006): *Sokszínű nyelvészet, Alkalmazott nyelvészeti gender-kutatás*, Miskolc.

Sass Bálint: *A nyelvtechnológia eszközei és nyersanyagai*, 2013. március 20. előadás, PPT prezentáció, http://www.nytud.hu/oszt/korpusz/Sass_Balint.html

Schneider, E. W. (1982): On the history of Black English in the USA: Some new evidence. *English World Wide* 3: 18-46.

Sharp, A. M. Margaret (1995): Letter-Writing A Tool in Feminist Inquiry, In: *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*, Volume 14, Issue 3, Pages 54-63

Simigné Fenyő Sarolta: Fordítás és Gender Studies, pp. 179-188 In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2006): *Sokszínű nyelvészet, Alkalmazott nyelvészeti gender-kutatás*, Miskolc.

Simigné Fenyő Sarolta: Maszkulin és feminin referenciák a fordításban, pp. 145-153, In: Barát Erzsébet – Sándor Klára (szerk.) (2009): *A nő és női(es)ség sztereotípiái*, „Nyelv, ideológia, média 2”, JATEpress, Szeged.

Simmons, D. C. (1963): Possible West African sources for the American Negro „dozens”. In: *Journal of American Folklore*, 76: 339-340.

Singler, J. (1989): Plural marking in Liberian Settler English, 1820-1980. In: *American Speech* 64: 40-64.

Smitherman, G. (1977): *Talkin and Testifyin: The Language of Black America*. Boston: Houghton Mifflin.

Smitherman, G. (1994): *Black Talk: Words and Phrases from the Hood to the Amen Corner*, Boston: Houghton Mifflin.

Smitherman, G. (1995): If I’m lyin’, I’m flyin: an introduction to the art of the snap.’ In: Percelay, S. Dweck, and M. Ivey (eds.) *Double Snaps*, New York: Morrow and Company.

Spears, A. K. (1982): „The black English semi-auxiliary come. In: *Language*, 58: 850-872.

- Székács Anna: A női nyelv kérdésköre a japán nyelvben pp. 81-85, In: Kegyesné Szekeres Erika – Simigné Fenyő Sarolta: (szerk.) (2006): *Sokszínű nyelvészet, Alkalmazott nyelvészeti gender-kutatás*, Miskolc.
- Szirmai Mónika (2005): *Bevezetés a korpusznyelvészetbe*, Tinta Könyvkiadó, Budapest
- Tarone, E. E. (1973): Aspects of intonation in black English. In: *American Speech*, 48:29-36.
- Thomas, E. R.: *Phonological and Phonetic Characteristics of African American Vernacular English*, <http://etd.lib.ncsu.edu/publications/bitstream/1840.2/2062/1/thomasj.1749-818x.2007.00029...>
- Török András (1982): *Mark Twain világa*, Európa Könyvkiadó Budapest, 1982
- Traugott, E. C. (1976): Pidgins, creoles, and the origins of Vernacular Black English.” In: *Black English: A seminar*, Deborah Sears Harrison and Tom Trabasso (eds.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, pp. 57-93.
- Trudgill, P. (1983): *Sociolinguistics: An introduction to language and society*. New York: Penguin.
- Urbányi Eszter: *Valóra váló álmok - Zora Neale Hurston: Istent látták*, <http://elofolyoirat.blogspot.hu/2009/06/zora-neale-hurston-istent-lattak.html>
- Venuti L. (1995): *The Translator's Invisibility, A History of Translation*. Routledge
- Virágos Zsolt (1975): *A négerség és az amerikai irodalom*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Wardough, R. (2002): *Szociolingvisztika*, Osiris, Budapest.
- Williams, R. (ed.) (1975): *Ebonics: The True Language of Black Folks*, St Louis, MO: The Institute of Black Studies.
- Winford, D. (1992): Back to the past: The BEV/creole connection revisited. In: *Language Variation and Change* 4.3: 311-357.
- Winford, D. (1997): On the origins of African American Vernacular English – A creolist perspective. Part 1: The sociohistorical background. In: *Diachronica* XIV.
- Wolfram (1991): *Dialects and American English*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Wolfram, W. A. and Fasold, R. W. (1974): *Social Dialects in American English*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Wolfram, W.: *The grammar of urban African American Vernacular English* <http://wwwpersonal.umich.edu/~mdover/website/Social%20Welfare%20Policy%20Main%20>

[Folder/Professional%20Writing%20for%20Policy%20Practice/checklistPDF-Urban_AAE.pdf](#)

Yi-ping Wu – Yu-ching Chang: Chinese Translation of Literary Black Dialect and Translation Strategy Reconsidered: The Case of Alice Walker’s *The Color Purple*,
<http://www.translationdirectory.com/articles/article1590.php>

Влахов С., Флорин С. (2006): *Непереводимое в переводе*. Р. Валент; Москва.

12. Források

- Angelou, M. (1986): *All God's children need traveling shoes*. New York: Random House.
- Ansa, T. M. (1989): *Baby of the family*. New York: Harcourt Brace.
- Bolton, R. (1994): *Gal: A true life*. New York: Harcourt Brace
- Brent, L. (1973): *Incidents in the life of a slave girl*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Brown, E. (1992): *A taste of power: A black woman's story*. New York: Doubleday.
- Campbell, B.M. (1989): *Sweet summer: Growing up with and without my dad*. New York: Ballantine. Reprinted 1990 by arrangement with G. P. Putnam's Sons, New York.
- DeVeaux, A. (1986): The tapestry. In: M. B. Wilkerson (Ed.), *9 plays by black women*. New York: New American Library.
- Eöry Vilma (szerk.) (2013): *Értelmező szótár +*, Tinta Kiadó, Budapest.
- Fauset, J. R. (1990): *Plum bun: A novel without a moral*. Boston: Beacon.
- Golden, M. (1983): *Migrations of the Heart*. New York: Ballantine.
- Guy, R. (1973): *The friends*. New York: Bantam.
- Guy, R. (1983): *A measure of time*. New York: Bantam.
- Hadrovics László – Gáldi László (1986): *Magyar - orosz nagyszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hadrovics László – Gáldi László (1986): *Orosz-magyar nagyszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Halász Előd – Földes Csaba – Uzonyi Pál (1998), *Magyar német nagyszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Halász Előd – Földes Csaba – Uzonyi Pál (1998), *Német magyar nagyszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hansberry, L. (1971): A raising in the sun. In: A. Childress (Ed.), *Black scenes* (pp. 99-110). Garden City, NY: Doubleday
- Harper, F. E. W. (1988): *Iola Leroy, or shadows uplifted*. New York: Oxford University Press.
- Hopkins, P. (1988): Hagar's daughter daughter: A story of southern prejudice. In: H. L. Gates Jr. (Ed.), *The magazine novels of Pauline Hopkins*, New York: Oxford University Press.

- Hopkins, P. (1988): Of one blood or, the hidden self. In: H. L. Gates Jr. (Ed.), *The magazine novels of Pauline Hopkins*, New York: Oxford University Press.
- Hunter, K. (1996): *The landlord*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Hurston, Z.N. (1935): *Mules and men*. New York: Harper & Row.
- Hurston, Z.N. (1978): *Their eyes were watching God*. Chicago: University of Illinois Press.
- Hurston, Z.N. (1990): *Jonah's gourd vine gourd vine*. New York: Harper & Row.
- Kelley-Hawkins, E.D. (1988): *Four girls at Cottage City*. New York: Oxford University Press.
- Larison, C. W. (1988): *Silvia Dubois, a biography of the slav who whipt her mistres and gand her freedom*. New York: Oxford University Press.
- Larsen, N. (1986): Passing. In: D. E. McDowell (Ed.), *Quicksand and passing*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Larsen, N. (1986): Quicksand. In: D. E. McDowell (Ed.), *Quicksand and passing*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Larsen, N. (1989): Sanctuary. In: M. Arkin & B. Shollar (Eds), *Longman Anthology of world literature by women*. New York: Longman.
- Lorde, A. (1982): *Zami: A new spelling of my name*. Freedom, CA: Crossing Press.
- Marshall, P. (1981): *Brown girl, brownstones*. New York: Feminist Press.
- McMillan, T. (1987): *Mama*. New York: Washington Square.
- McMillan, T. (1989): *Disappearing acts*. New York: Washington Square.
- Meriwether, L. (1986): *Daddy was a numbers runner*. New York: The Feminist Press.
- Morrison, T. (1970): *The Bluest Eye*. New York: Washington Square.
- Morrison, T. (1973): *Sula*. New York: Plume.
- Morrison, T. (1979): *Sehr blaue Augen*, Rowolt Taschenbuch Verlag GmbH.
- Morrison, T. (1981): *Tar Baby*. New York, New American Library.
- Morrison, T. (1988): *Beloved*. New York: Knopf.
- Morrison, T. (1988): *Jazz*. New York: Penguin.
- Morrison, T. (2006): *Nagyonkék*, Novella Könyvkiadó.

- Naylor, G. (1980): *The women of Brewster Place*. New York: Penguin.
- Naylor, G. (1985): *Linden Hills*. New York: Ticknor & Fields.
- Naylor, G. (1988): *Mama day*. New York: Random House.
- Ország László – Futász Dezső – Kövecses Zoltán (1998): *Angol magyar nagyszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Ország László – Futász Dezső – Kövecses Zoltán (1998): *Magyar angol nagyszótár*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Rose, W. L. (Ed.) (1976): *A documentary history of slavery in North America*. New York: Oxford University Press.
- Sanchez, S. (1989): Just don't never give up on love. In: L. Goss and M. E. Barnes (Eds.), *Talk that talk: An anthology of African-American storytelling*. New York: Simon & Schuster.
- Shange, N. (1985): *Betsey Brown Brown: A novel*. New York: St. Martin's.
- Szathmári István (szerk.) (2008): *Alakzatlexikon*, Tinta Kiadó, Budapest.
- Tate, E.E. (1987): *The Secret of Gumbo Grove*. New York: Bantam.
- Taylor, M. D. (1976): *Roll of thunder, hear my cry*. New York: Bantam.
- Taylor, M. D. (1981): *Let the circle be unbroken*. New York: Bantam.
- Walker, A. (1970): *The third life of Grange Copeland*. New York: Simon & Schuster.
- Walker, A. (1985): Everyday use. In: *The Norton anthology of literature by women*, New York: W. W. Norton.
- Walker, A. (1987): *Kedves Jóisten*, Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Walker, A. (2004): *The Color Purple*, Phoenix, London.
- Walker, A. (1984): *Die Farbe Lila*, Rowolt Taschenbuch Verlag GmbH.
- West, D. (1995): *The wedding*. New York: Doubleday.
- Williams, S. (1970): Tell Martha not to moan. In: T. Cade (Ed.), *The Black Woman: An anthology*. New York: Penguin.
- Уокер, Элис (2004): *Цвет Пурпурный*, Москва РОССПЭН.

Summary in English

Dialect in Translation. Translation in(to) Dialect.

The Comparison of the Translations of the Works of Alice Walker and Toni Morrison from a Culture- and Gender-Specific Aspect using English- Hungarian – German- Russian Parallel Corpora

Introduction

This thesis intends to examine Alice Walker's Pulitzer Prize winning novel, *The Color Purple* and Toni Morrison's novel, *The Bluest Eyes* from the perspective of dialect representation.

The ultimate aim of this paper is to present the possibilities of literary dialect translation on the basis of parallel corpora. Literature lends itself easily as a source of data. It means that this thesis is intended as an interdisciplinary study requiring research in the fields of linguistics and literature. I have been long fascinated by Alice Walker's novel and the various varieties of English. I find writing this thesis a unique opportunity to deal with linguistics and literature at the same time. I have chosen Morrison's *The Bluest Eye* for analysis because I wanted to analyze a literary work having a similar setting both in space and time

The choice of these particular novels has not been accidental. Naturally, any literary piece which contains dialect speech could have served the above purpose. The fact that here novels written by black American authors containing Afro-American English are used shows not only the author's personal taste, but the importance of the issue. I deeply believe in it that by writing literary works in dialect and translating literary works into dialect can elevate the status of any given language variety. Furthermore, the fact that the writers are not only black but women also bears importance. The analysis of these novels is very important because they

depict the hardships of Afro-American women who are despised both for being a woman and for being black.

As Alice Walker put it in one of her interviews: “I am preoccupied with the spiritual survival, the survival whole of my people. But beyond that, I am committed to exploring the oppressions, the insanities, the loyalties, and the triumphs of black women.”

Black women writers have become popular in the last couple of decades, yet the history of black fiction goes back much further. From the earliest days of black writing black characters have been represented in literary works.

The language of adolescent black men and white females has often been studied by linguists. This thesis intends to bridge the gap between existing research on African American English, which focuses mainly on the language used by African American speakers of Vernacular English, and research on women’s language, which mainly focuses on the language of white, middle-class females.

Why do writers use dialect? One of the main reasons is to add vigor and freshness to their writings. Dialect may also be used to identify a character by showing his/her educational and cultural background as well as his/her general attitudes, and it may reflect the characteristics of the people using it. Grammatical forms and usage can reflect social differences; word choice and pronunciation may reflect regional differences. Dialect may also be used for comic effect.

The use of dialect in literature is not new. It was used by Chaucer and Shakespeare and by many other authors. Dialect must be used sparingly so that the reader who is not familiar with the dialect can understand the text and can feel the sense of otherness. As Thames Williamson said: “Dialect is like garlic, a little of it is sometimes fine, too much of it is horrible.”

We have to make a difference between the term ‘dialect’ as it is used in linguistics, and literary dialect. I accept Sumner Ives’ definition for literary dialect as ‘an author’s attempt to

represent in writing a speech that is restricted regionally, socially, or both.’ The term ’eye dialect’ was used by George P. Krapp in his book entitled *The English Language in America* (1925) saying that this is a way of writing when ’the convention violated is one of the eye, not of the ear.’

Research tools

In linguistics, a *corpus* is a large and structured set of electronically stored and processed texts. They are used to do statistical analysis and hypothesis testing, checking occurrences or validating linguistic rules within a specific language territory. A corpus may contain texts in a single language or text data in multiple languages. In order to make the corpora more useful for doing linguistic research, they are often subjected to a process known as annotation. In my present research I have used English - Hungarian - German - Russian aligned parallel corpora. I have selected the texts and aligned and tagged the corpora manually. So I have received a representative, well-balanced corpus. I have carefully selected the material for the corpus. The Walker-corpus contains some of Celie’s letters, which have not been chosen randomly. This novel is a *Bildungsroman* by genre. As time passes, Celie’s idiolect develops towards a standard variety. So the corpus contains an equal amount of passages from her various stages of development. It has been more difficult to select the suitable passages from the Morrison novel. The narrative itself is written in beautiful, elevated, sophisticated style. So I could rely on only the dialogues and the diary-like passages of a character called Polly. I have aligned all the sub-corpora so that all the corpus be constituted of the translations of the same sentences. This study is special because it includes a variety of languages. It is important that the target languages involved belong to various subtypes of languages. With the help of this well-balanced corpus I have been able to carry out both a qualitative and a quantitative research. I have been especially interested in two translation strategies, namely foreignization and

domestication, the terms used by Venuti. On the basis of my research I have intended to formulate a theoretical framework for literary translation.

The Structure of the Thesis

The first chapter introduces the theme of the theses and defines the objectives of this research. It also discusses the research tools, namely corpus linguistics using parallel corpora. The second chapter describes the African-American English variety at all linguistic levels. The third chapter describes the notion of gender linguistics. The fourth chapter gives a short chronological survey of African American literature. The fifth chapter defines the term *dialect* in its various meanings. The sixth chapter presents the two authors and their works. The seventh chapter analyses the representation of female black characters in literature throughout a century. The eighth chapter contains a detailed description of all sub-corpora at all linguistic levels. The ninth chapter sets the whole thesis in a theoretical framework of translation. Finally the tenth chapter summarizes the research findings and arrives at both a qualitative, and quantitative analysis.

A Detailed Analysis

After an introductory chapter I describe the possibilities of using parallel corpora for translation studies.

In the second chapter I give a detailed description of Afro-American English. I enlarge on the possible origin of this variety and its present status and history. I analyze the phonology, the morphology, the syntax and the lexicon of this variety. I pay special attention to Afro-American speech acts, such as *signifying* and *comeback*. At the end of this chapter I compare the language of the two novels with the spoken variety at a phonological, morphological, and syntactic level. I also compare the lexicon of these varieties.

In the following chapter I examine the birth of gender linguistics. I write about the three meanings of the Hungarian word “*nem*” and the development of the term *gender*. This term

originally meant grammatical gender in English. The meaning of this word has recently become wider, so now it also means gender in society. The study of gender and language in sociolinguistics and gender studies is often said to have begun with Robin Lakoff's 1975 book, *Language and Woman's Place*. The study of language and gender has developed greatly since the 1970s. Prominent scholars include Deborah Cameron, Penelope Eckert, Janet Holmes, Deborah Tannen, and others. There are some new development in gender linguistics, for example *Lavender Linguistics*.

In the fourth chapter I give a short survey of the history of Afro-American literature. I mention the most important authors and works in a chronological order: the antebellum period, spiritual narratives, slave narratives, the period after slavery, the Harlem Renaissance, the era of the civil rights movement, the Black Arts movement, and contemporary scene starting from the 1970s.

In the fifth chapter I define the term “dialect” in linguistics. It is very difficult to define it as scholars are divided on the meaning of this term. Then I define the term “literary dialect” and “eye dialect”. Then I give a short survey of dialectal literature. I also mention some Hungarian authors. I am especially interested in this topic because I come from that part of the country, Hódmezővásárhely, where a special dialect of Hungarian is spoken. In my childhood I often experienced code switching. I also write about dialect representation in Afro-American literature. I pay special attention to Mark Twain and his use of literary dialect.

In the sixth chapter I about Alice Walker and Toni Morrison, the representatives of the *womanist* tradition. I give a short description of the two novels to be analyzed and describe their plot. The seventh chapter is a very important one. In this chapter I describe the way women have been portrayed for a century in Afro-American literature. I carry out a research at the phonological, the morphological, and the syntactic level. I also examine the vocabulary of these characters and I describe the special Afro-American speech acts. During this analysis

I concentrated on works written by B. Hill Hudson, Wolfram, and Dillard. I also analyze the two novels that are the target of my research.

The eighth chapter constitutes the backbone of my thesis. I thoroughly describe the parallel corpora that I have created myself. For purposes of reliability and validity I also consulted native speakers of German and Russian. I have checked every lexical item either in printed dictionaries or in the case of slang terms in online dictionaries. Some of the terms are very infrequent, and even mislead the native speaker. I have also used these parallel corpora to conduct a quantitative research. I have calculated the ratio of total running words in each corpus to the ratio of words that carry some kind of dialectal feature.

In the ninth chapter I describe the various methods for translating literary dialect with special attention to the theory of *foreignization* versus *domestication*, literal translation versus free translation, equivalence. I have found Klaudy's book on the theory of translation a very useful and valuable source of information. The terms *foreignization* and *domestication* were set up by Venuti in 1995. Foreignization is a translation strategy that is 'not transparent and it eschews fluency for a more heterogeneous mix of discourses in order to signify the difference of the foreign text. (Venuti 1995) *Domestication* is a translation strategy using 'a transparent, fluent, 'invisible' style in order to minimize the foreignness of the TT (target text).' (Venuti 1995) In the contemporary international translation field, it was Eugene Nida who first advocated domestication. Nida differentiated between 'formal' and 'dynamic' equivalence. While 'formal equivalence' strives to preserve form as well as content, 'dynamic equivalence' aims at producing in translation an equivalent effect on the target readers that the original text had on the original readers. I try to set up a theoretical framework for dialect translation. I find Berezowski's and S.R. Pinto's models very convincing. Berezowski mention ten strategies that the translator can apply to render dialect. They are as follows: neutralization, lexicalization, partial translation, transliteration, speech defect, relativization, pidginization,

artificial variety, colloquialization, and rusticalization. S.R. Pinto in her paper on the 12 Portuguese translations of Shaw's *Pygmalion* sets up a very comprehensive model for dialect translation. She writes that 'the translator is first faced with the decision to preserve or not to preserve linguistic variation. A decision to use only one variety throughout the text will result in normalization (if the standard variety is used) or dialectization ,... of the discourse.' 'The opposite movement – the 'dialectization' of the discourse – can also be identified in specific historic moments.' The translator has a wide choice of strategies at his or her disposal. I also find P. V. Poucke's article very interesting. He establishes a quantitative model for measuring the foreign element in translations. He analyses the various translations of Dostoevsky's *Besny* into Dutch and English. He imagines translation strategies as a continuum of translation shifts. He divides *transemes*, the minimum units of translation into the following categories: strong foreignization, moderate foreignization, moderate domestication, strong domestication, and neutral translation. He writes that further research is needed into the possibility of measuring the foreign element. D. Brett writes about the translatability of the literary dialect. He analyses four case studies and arrives at the conclusion that the translator was able to aptly render dialect in translation when the French accent of the character had to be represented in the Italian translation.

Conclusions

In the final chapter I arrive at some conclusions. The view is often held among scholars that literary dialect, and especially *eye dialect* is untranslatable. I think that in this thesis I have managed to show a variety of translation tools that can be applied for this purpose. At the end of my thesis I give a summary of my research. Finally I have calculated the ratios of foreign elements in the English corpora as related to the ratio of all the translated corpora. To sum up I can say that in this case quantity has nothing to do with quality. The German translations are rather poor despite the fact that they carry a lot of foreign elements.